

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

බුද්දකනිකායෙ

බුද්දකපාඨ-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි;
ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි;
සංඝං සරණං ගච්ඡාමිති.

අයං සරණගමනනිද්දෙසො බුද්දකානං ආදි.

ඉමස්ස දානි අත්ථං පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකට්ඨකථාය විවරිතං විහජිතං
උත්තානීකාතං ඉදං වුවිච්ඡි -

උත්තමං චන්දනෙය්‍යානං, චන්දිත්වා රතනත්තයං;
බුද්දකානං කරිස්සාමි, කෙසඤ්චි අත්ථවණ්ණනං.

බුද්දකානං ගම්භිරත්තා, කිඤ්චාපි අතිදුක්කරා;
චණ්ණනා මාදිසෙනෙසා, අබ්බොධන්තෙන සාසනං.

අජ්ජාපි තු අබ්බොච්ඡන්තො, පුබ්බාවරියනිච්ඡයො;
තථෙව ච යිතං යස්මා, නචඨගං සත්ථුසාසනං.

තස්මාහං කාතුම්ච්ඡාමි, අත්ථසංවණ්ණනං ඉමං;
සාසනඤ්චෙව නිස්සාය, පොරාණඤ්ච විනිච්ඡයං.

සද්ධම්මබ්‍රමානෙන, නාත්තුක්කංසනකමානා;
නාඤ්ඤෙසං වම්භනත්ථාය, තං සුණාථ සමාහිතාති.

බුද්දකච්චත්ථානං

තත්ථ “බුද්දකානං කරිස්සාමි, කෙසඤ්චි අත්ථවණ්ණනං”න්ති වුත්තත්තා
බුද්දකානි තාව චචත්ථපෙත්වා පච්ඡා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාමි. බුද්දකානි නාම
බුද්දකනිකායස්ස එකදෙසො, බුද්දකනිකායො නාම පඤ්චන්තං නිකායානං
එකදෙසො. පඤ්ච නිකායා නාම -

දීඝමජ්ඣමසංයුත්ත, අඨගුත්තරිකබුද්දකා;

නිකායා පඤ්ච ගම්භීරා, ධම්මනො අත්ථනො වීමෙ.

තත්ථ බ්‍රහ්මජාලසුත්තාදීනි චතුත්තිංස සුත්තානි දීඝනිකායො.

මූලපරියායසුත්තාදීනි දියඨිසනං ද්වෙ ච සුත්තානි මජ්ඣිමනිකායො.

ඔසතරණසුත්තාදීනි සත්ත සුත්තසහස්සානි සත්ත ච සුත්තසතානි ද්වාසට්ඨි ච සුත්තානි සංයුත්තනිකායො. චිත්තපරියාදානසුත්තාදීනි නච සුත්තසහස්සානි පඤ්ච ච සුත්තසතානි සත්තපඤ්ඤාසඤ්ච සුත්තානි අඨ්ඨගුත්තරනිකායො. බුද්දකපායො, ධම්මපදං, උදානං, ඉතිවුත්තකං, සුත්තනිපාතො, විමානචත්ථු, පෙනචත්ථු, ථෙරගාථා, ථෙරීගාථා, ජාතකං, නිද්දෙසො, පටිසම්භිදා, අපදානං, බුද්ධචංසො, චරියාපිටකං, විනයාභිධම්මපිටකානි, යපෙත්වා වා චත්තාරො නිකායෙ අවසෙසං බුද්ධචන්ද්‍රං බුද්දකනිකායො.

කස්මා පනෙස බුද්දකනිකායොති වුවිච්ඡි? බහුනං බුද්දකානං ධම්මක්ඛන්ධානං සමුහතො නිවාසතො ච. සමුහනිවාසා හි “නිකායො”ති වුවිච්ඡති. “නාහං, හික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකනිකායම්පි සමනුපස්සාමි එවං චිත්තං, යථයිදං, හික්ඛවෙ, තිරච්ඡානගතා පාණා (සං. නි. 3.100). පොණ්කනිකායො, වික්ඛල්ලිකනිකායො”ති එවමාදීනි චෙත්ථ සාධකානි සාසනතො ලොකතො ච. අයමස්ස බුද්දකනිකායස්ස එකදෙසො. ඉමානි සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නානි අත්ථනො විචරිතුං විහජිතුං උත්තානිකාතුඤ්ච අධිප්පෙතානි බුද්දකානි, තෙසම්පි බුද්දකානං සරණසික්ඛාපද්ද්වත්තිංසාකාරකුමාරපඤ්ඤාමඤ්චගලසුත්ත-රතනසුත්තතිරොකුට්ටනිධිකණ්ඩමෙත්තසුත්තානං චසෙන නචජ්ජහෙදො බුද්දකපායො ආදි ආචරියපරම්පරාය වාචනාමග්ගං ආරොපිතචසෙන න භගවතා වුත්තචසෙන. භගවතා හි වුත්තචසෙන –

“අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනජ්ජුනං.

“ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ථාසුකා භග්ගා, ගහකුටං විසඬිතං;
විසඬිතාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා”ති. (ධ. ප. 153-154) –

ඉදං ගාථාද්වයං සබ්බස්සාපි බුද්ධචන්ද්‍රස්ස ආදි. තඤ්ච මනසාව වුත්තචසෙන, න වච්චෙදං කත්වා වුත්තචසෙන. වච්චෙදං පන කත්වා වුත්තචසෙන –

“යදා හවෙ පාතුභවත්ති ධම්මා,
ආතාපිතො ක්ඛායතො බ්‍රාහ්මණස්ස;
අථස්ස කඬ්ඛා වපයන්ති සබ්බා,
යතො පජානාති සහෙතුධම්ම”න්ති. (උදා. 1; මහාව. 1) –

අයං ගාථා ආදි. තස්මා ය්වායං නචජ්ජහෙදො බුද්දකපායො ඉමෙසං බුද්දකානං ආදි, තස්ස ආදිතො පභුති අත්ථසංවණ්ණනං ආරහිස්සාමි.

නිදානසොධනං

තස්ස වායමාදි “බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඤ්ඤාං සරණං ගච්ඡාමි”ති. තස්සායං අත්ථවණ්ණනාය මාතිකා –

“කෙන කත්ථ කදා කස්මා, භාසිතං සරණත්තයං;
කස්මා විධාදිතො වුත්ත, මවුත්තමපි ආදිතො.

“නිදානසොධනං කත්වා, එවමෙත්ථ තතො පරං;
බුද්ධං සරණගමනං, ගමකඤ්ච විභාවයෙ.

“හෙදාහෙදං ඵලඤ්චාපි, ගමනීයඤ්ච දීපයෙ;
ධම්මං සරණම්චිවාදි, ද්වයෙපෙස නයො මතො.

“අනුපුබ්බවචත්ථානෙ, කාරණඤ්ච විනිද්දිසෙ;
සරණත්තයමෙතඤ්ච, උපමාහි පකාසයෙ”ති.

තත්ථ පඨමගාථාය තාව ඉදං සරණත්තයං කෙන භාසිතං, කත්ථ භාසිතං, කදා භාසිතං, කස්මා භාසිතං අවුත්තමපිවාදිතො තථාගතෙන කස්මා ඉධාදිතො වුත්තන්ති පඤ්ච පඤ්භා.

තෙසං විස්සජ්ජනා කෙන භාසිතන්ති භගවතා භාසිතං, න සාවකෙහි, න ඉසිහි, න දෙවතාහි. කත්ථාති බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ. කදාති ආයස්මන්තෙ යසෙ සද්ධිං සභායකෙහි අරහත්තං පත්තෙ එකසට්ඨියා අරහත්තෙසු බහුජනහිතාය ලොකෙ ධම්මදෙසනං කරොන්තෙසු. කස්මාති පබ්බජ්ජත්ථඤ්ච උපසම්පදත්ථඤ්ච. යථාහ –

“එවඤ්ච පන, භික්ඛවෙ, පබ්බාජෙතබ්බො උපසම්පාදෙතබ්බො. පඨමං කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායාති වත්ථාති අච්ඡාදාපෙත්වා එකංසං උත්තරාසඬගං කාරාපෙත්වා භික්ඛුනං පාදෙ වන්දාපෙත්වා උක්කුටිකං නිසීදාපෙත්වා අඤ්ජලිං පග්ගණ්ණාපෙත්වා ‘එවං වදෙහි’ති වත්තබ්බො ‘බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඤ්ඤාං සරණං ගච්ඡාමි’”ති (මහාව. 34).

කස්මා විධාදිතො වුත්තන්ති ඉදඤ්ච නවඬගං සත්ථුසාසනං තිහි පිටකෙහි සඬගණ්ණිත්වා වාචනාමග්ගං ආරොපෙත්තෙහි පුබ්බාවරියෙහි යස්මා ඉමිනා මග්ගෙන දෙවමනුස්සා උපාසකභාවෙන වා පබ්බජිතභාවෙන වා සාසනං ඔතරන්ති, තස්මා සාසනොතාරස්ස මග්ගභූතත්තා ඉධ බුද්දකපායෙ ආදිතො වුත්තන්ති ඤාතබ්බං.

කතං නිදානසොධනං.

1. සරණත්නයවණ්ණනා

බුද්ධවිභාවනා

ඉදානි යං වුත්තං “බුද්ධං සරණගමනං, ගමකඤ්ච විභාවයෙ”ති, තත්ථ සබ්බධම්මෙසු අප්පට්භතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං ඛන්ධසන්තානමුපාදාය, පඤ්ඤත්තිතො සබ්බඤ්ඤාඤාණපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පඤ්ඤත්තිතො සත්තවිසෙසො බුද්ධො. යථාහ –

“බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාවරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤාතං පත්තො, බලෙසු ච වසිභාව”න්ති (මහානි. 192; වුළුනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161).

අයං තාව අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා.

බ්‍යඤ්ජනතො පන “බුජ්ඣිතාති බුද්ධො, බොධෙතාති බුද්ධො”ති ඵළමාදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්චෙනං –

“බුද්ධොති කෙනට්ඨෙන බුද්ධො? බුජ්ඣිතා සච්චානිති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො, සබ්බඤ්ඤාතාය බුද්ධො, සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො, අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධො, විකසිතාය බුද්ධො, බීණාසවසඬ්ඛාතෙන බුද්ධො, නිරුපක්කිලෙසසඬ්ඛාතෙන බුද්ධො, එකන්තවීතරාගොති බුද්ධො, එකන්තවීතදොසොති බුද්ධො, එකන්තවීතමොහොති බුද්ධො, එකන්තනික්කිලෙසොති බුද්ධො, එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො, එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො, අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධො. බුද්ධොති නෙතං නාමං මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහි කතං, න ඤාතිසාලොහිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං, විමොක්ඛත්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවත්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤාඤාණසස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො”ති (මහානි. 192; වුළුනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.162).

එත්ථ ච යථා ලොකෙ අවගන්තා අවගතොති වුව්චති, එවං බුජ්ඣිතා සච්චානිති බුද්ධො. යථා පණ්ණසොසා වාතා පණ්ණසුසාති වුව්චන්ති, එවං බොධෙතා පජායාති බුද්ධො. සබ්බඤ්ඤාතාය බුද්ධොති සබ්බධම්මබුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති සබ්බධම්මබොධනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධොති අඤ්ඤෙන අබොධිතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. විකසිතාය බුද්ධොති

නානාගුණවිකසනතො පදුමමිව විකසනටියෙන බුද්ධොති වුත්තං හොති.
 බිණ්ණාසවසඬ්ඛානෙන බුද්ධොති එවමාදීහි චිත්තසඬ්ඛකොචකරධම්මපභානතො
 නිද්දාක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දාක්ඛයවිබුද්ධත්තා බුද්ධොති
 වුත්තං හොති. එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති බුද්ධියත්ථානං
 ගමනත්ථපරියායතො යථා මග්ගං ගතොපි පුරිසො ගතොති වුව්චති, එවං
 එකායනමග්ගං ගතත්තාපි බුද්ධොති වුව්චතීති දස්සෙතුං වුත්තං. එකො අනුත්තරං
 සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධොති න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, කිත්තු
 සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති.
 අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධොති බුද්ධි බුද්ධං බොධොති
 පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා නීලරත්තගුණයොගතො “නීලො පටො, රත්තො
 පටො”ති වුව්චති, එවං බුද්ධිගුණයොගතො බුද්ධොති ඤාපෙතුං වුත්තං හොති.
 තතො පරං බුද්ධොති නෙතං නාමන්ති එවමාදි අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්තීති
 බොධනත්ථං වුත්තන්ති එවරූපෙන නයෙන සබ්බෙසං පදානං බුද්ධසද්දස්ස
 සාධනසමත්ථො අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අයං බ්‍යඤ්ජනතොපි බුද්ධවිභාවනා.

සරණගමනගමකවිභාවනා

ඉදානි සරණගමනාදීසු හිංසතීති සරණං, සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන
 භයං සන්තාසං දුක්ඛං දුග්ගතිං පරික්කිලෙසං හිංසති විධමති නිහරති නිරොධෙතීති
 අත්ථො. අථ වා හිතෙ පවත්තනෙන අහිතා ව නිවත්තනෙන සත්තානං භයං හිංසතීති
 බුද්ධො, භවකන්තාරා උත්තරණෙන අස්සාසදානෙන ව ධම්මො, අප්පකානම්පි
 කාරානං විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සඬ්ඛො. තස්මා ඉමිනාපි පරියායෙන තං
 රතනත්තයං සරණං. තප්පසාදතග්ගරුතාහි විහතවිද්ධංසිතකිලෙසො
 තප්පරායණකාරප්පවත්තො අපරප්පව්වයො වා චිත්තුප්පාදො සරණගමනං.
 තංසමඬ්ඪිගී සත්තො තං සරණං ගච්ඡති, වුත්තප්පකාරෙන චිත්තුප්පාදෙන “එස මෙ
 සරණං, එස මෙ පරායණං”න්ති එවමෙතං උපෙතීති අත්ථො. උපෙත්තො ව “එතෙ
 මයං, හත්තෙ, භගවත්තං සරණං ගච්ඡාම, ධම්මඤ්ච, උපාසකෙ තො භගවා
 ධාරෙතු”ති තපුස්සහල්ලිකාදයො විය සමාදානෙන වා, “සත්ථා මෙ, හත්තෙ,
 භගවා, සාවකොහමස්මී”ති (සං. නි. 2.154) මහාකස්සපාදයො විය
 සිස්සභාචුපගමනෙන වා, “එවං වුත්තෙ බ්‍රහ්මායු බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා එකංසං
 උත්තරාසඬ්ඪං කරිත්වා යෙන භගවා තෙනඤ්ජලිං පණාමෙත්වා තික්ඛත්තුං උදානං
 උදානෙසි ‘නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. නමො
 තස්ස...පෙ.... සම්මාසම්බුද්ධස්සා’”ති (ම. නි. 2.388) බ්‍රහ්මායුආදයො විය
 තප්පොණත්තෙන වා, කම්මට්ඨානානුයොගිනො විය අත්තසන්තියාතනෙන වා,
 අරියපුග්ගලා විය සරණගමනුපක්කිලෙසසමුච්ඡෙදෙන වාති අනෙකප්පකාරං
 විසයතො කිව්වතො ව උපෙති.

අයං සරණගමනස්ස ගමකස්ස ව විභාවනා.

හෙදාහෙදඵලදීපනා

ඉදානි “හෙදාහෙදං ඵලඤ්චාපි, ගමනියඤ්ච දීපයෙ”ති වුත්තානං හෙදාදීනං අයං දීපනා, එවං සරණගතස්ස පුග්ගලස්ස දුට්ඨො සරණගමනහෙදො – සාවජ්ජො ච අනවජ්ජො ච. අනවජ්ජො කාලකිරියාය, සාවජ්ජො අඤ්ඤාසත්ථරි වුත්තප්පකාරප්පවත්තියා, තස්මිඤ්ච වුත්තප්පකාරවිපරිතප්පවත්තියා. සො දුට්ඨොපි පුට්ඨජනානමෙව. බුද්ධගුණෙසු අඤ්ඤාණසංසයම්චිඡාඤාණප්පවත්තියා අනාදරාදිප්පවත්තියා ච තෙසං සරණං සංකිලිට්ඨං හොති. අරියපුග්ගලා පන අභින්නසරණා වෙව අසංකිලිට්ඨසරණා ච හොන්ති. යථාහ “අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍යා”ති (අ. නි. 1.276; ම. නි. 3.128; විහ. 809). පුට්ඨජනා තු යාවදෙව සරණහෙදං න පාපුණන්ති, තාවදෙව අභින්නසරණා. සාවජ්ජොව තෙසං සරණහෙදො, සංකිලෙසො ච අනිට්ඨඵලදො හොති. අනවජ්ජො අවිපාකත්තා අඵලො, අහෙදො පන ඵලතො ඉට්ඨමෙව ඵලං දෙති.

යථාහ –

“යෙකෙවි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපුරෙස්සන්ති”ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

තත්‍ර ච යෙ සරණගමනුපක්කිලෙසසම්චිෂ්ඨෙදෙන සරණං ගතා, තෙ අපායං න ගමිස්සන්ති. ඉතරෙ පන සරණගමනෙන න ගමිස්සන්තිති එවං ගාථාය අධිප්පායො වෙදිතඛිබො.

අයං තාව හෙදාහෙදඵලදීපනා.

ගමනියදීපනා

ගමනියදීපනායං වොදකො ආහ – “බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි”ති එත්ථ යො බුද්ධං සරණං ගච්ඡති, එස බුද්ධං වා ගච්ඡෙය්‍ය සරණං වා, උභයථාපි ච එකස්ස වචනං නිරත්ථකං. කස්මා? ගමනකිරියාය කම්මද්වයාභාවතො. න හෙත්ථ “අජං ගාමං නෙති”තිආදීසු විය ද්විකම්මකත්තං අක්ඛරවින්නකා ඉච්ඡන්ති.

“ගච්ඡතෙව පුඛ්ඛං දිසං, ගච්ඡති පච්ඡිමං දිස”න්තිආදීසු (සං. නි. 1.159; 3.87) විය සාත්ථකමෙවාති වෙ? න, බුද්ධසරණානං සමානාධිකරණභාවස්සානාධිප්පෙතතො. එතෙසඤ්භි සමානාධිකරණභාවෙ අධිප්පෙනෙ පරිහතවිත්තොපි බුද්ධං උපසඬ්ඛමන්තො බුද්ධං සරණං ගතො සියා. යඤ්භි තං බුද්ධොති විසෙසිතං සරණං, තමෙවෙස ගතොති. “එතං බො සරණං බෙමං, එතං සරණමුත්තම”න්ති (ධ. ප. 192) වචනතො සමානාධිකරණත්තමෙවාති වෙ? න, තත්ථෙව තඛිභාවතො. තත්ථෙව භි ගාථාපදෙ එතං බුද්ධාදිරතනත්තයං

සරණගතානං භයහරණත්තසඬ්ඛානෙ සරණභාවෙ අඛ්‍යාතිවරණතො
 “බෙමමුත්තමඤ්ච සරණ”න්ති අයං සමානාධිකරණභාවො අධිප්පෙතො,
 අඤ්ඤත්ථ තු ගම්මසම්බන්ධෙ සති සරණගමනස්ස අප්පසිද්ධිතො අනධිප්පෙතොති
 අසාධකමෙතං. “එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චති”ති එත්ථ
 ගම්මසම්බන්ධෙපි සරණගමනපසිද්ධිතො සමානාධිකරණත්තමෙවාති වෙ? න පුබ්බෙ
 චුත්තදොසප්පසඬ්ඛගතො. තත්‍රාපි හි සමානාධිකරණභාවෙ සති එතං
 බුද්ධධම්මසඬ්ඛසරණං පටිහතචිත්තොපි ආගම්ම සබ්බදුක්ඛා පමුච්චෙය්‍යාති එවං
 පුබ්බෙ චුත්තදොසප්පසඬ්ඛගො එව සියා, න ච නො දොසෙන අත්ථි අත්ථොති
 අසාධකමෙතං. යථා “මමඤ්චි, ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතිධම්මා සත්තා
 ජාතියා පරිමුච්චන්ති”ති (සං. නි. 1.129) එත්ථ භගවතො කල්‍යාණමිත්තස්ස
 ආනුභාවෙන පරිමුච්චමානා සත්තා “කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම පරිමුච්චන්ති”ති
 චුත්තා. එවම්ධාපි බුද්ධධම්මසඬ්ඛසරණං සරණස්සානුභාවෙන මුච්චමානො “එතං
 සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චති”ති චුත්තොති එවමෙත්ථ අධිප්පායො
 වෙදිතබ්බො.

එවං සබ්බථාපි න බුද්ධස්ස ගමනීයත්තං යුජ්ජති, න සරණස්ස, න උභයෙසං,
 ඉච්ඡිතබ්බඤ්ච ගච්ඡාමිති නිද්දිට්ඨස්ස ගමකස්ස ගමනීයං, තතො චත්තබ්බා එත්ථ
 යුත්තීති. චුච්චතෙ –

බුද්ධොයෙවෙත්ථ ගමනීයො, ගමනාකාරදස්සනත්ථං තු තං සරණචචනං, බුද්ධං
 සරණන්ති ගච්ඡාමි. එස මෙ සරණං, එස මෙ පරායණං, අසස්ස, තාතා, හිතස්ස ච
 විධාතාති ඉමිනා අධිප්පායෙන එතං ගච්ඡාමි භජාමි සෙවාමි පයිරුපාසාමි, එවං වා
 ජානාමි බුජ්ඣාමිති. යෙසඤ්චි ධාතුනං ගතිඅත්ථො බුද්ධිපි තෙසං අත්ථොති. ඉති-
 සද්දස්ස අප්පයොගා අයුත්තමිති වෙ? තං න. තත්ථ සියා – යදි වෙත්ථ එවමත්ථො
 භවෙය්‍ය, තතො “අනිච්චං රූපං අනිච්චං රූපන්ති යථාභූතං පජානාති”ති එවමාදීසු
 (සං. නි. 3.55, 85) විය ඉති-සද්දො පයුත්තො සියා, න ච පයුත්තො, තස්මා
 අයුත්තමෙතන්ති. තඤ්ච න, කස්මා? තදත්ථසම්භවා. “යො ච බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච
 සඬ්ඛඤ්ච සරණං ගතො”ති එවමාදීසු (ධ. ප. 190) විය ඉධාපි ඉති-සද්දස්ස අත්ථො
 සම්භවති, න ච විජ්ජමානත්ථසම්භවා ඉති-සද්දා සබ්බත්ථ පයුජ්ජන්ති,
 අප්පයුත්තස්සාපෙත්ථ පයුත්තස්ස විය ඉති-සද්දස්ස අත්ථො විඤ්ඤාතබ්බො
 අඤ්ඤෙසු ච එවංජාතිකෙසු, තස්මා අදොසො එව සොති. “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ,
 තිහි සරණගමනෙහි පබ්බජ්ජ”න්තිආදීසු (මහාව. 34) සරණස්සෙව ගමනීයතො යං
 චුත්තං “ගමනාකාරදස්සනත්ථං තු සරණචචන”න්ති, තං න යුත්තමිති වෙ. තං
 නායුත්තං. කස්මා? තදත්ථසම්භවා එව. තත්‍රාපි හි තස්ස අත්ථො සම්භවති, යතො
 පුබ්බසදිසමෙව අප්පයුත්තොපි පයුත්තො විය වෙදිතබ්බො. ඉතරථා හි පුබ්බෙ
 චුත්තදොසප්පසඬ්ඛගො එව සියා, තස්මා යථානුසිට්ඨමෙව ගහෙතබ්බං.

අයං ගමනීයදීපනා.

ධම්මසඬ්ඛසරණචිභාවනා

ඉදානි යං වුත්තං “ධම්මං සරණම්ච්චාදි, ද්වයෙපෙස නයො මතො”ති එත්ථ වුච්චතෙ – ය්වායං “බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි”ති එත්ථ අත්ථවණ්ණනානායො වුත්තො, “ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමි”ති එතස්මිම්පි පදද්වයෙ එසොව වෙදිතඛිබ්බො. තත්ත්වාපි හි ධම්මසඞ්ඝානං අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච විභාවනමත්තමෙව අසදිසං, සෙසං වුත්තසදිසමෙව. යතො යදෙවෙත්ථ අසදිසං, තං වුච්චතෙ – මග්ගඵලනිබ්බානානි ධම්මොති එකෙ. භාවිතමග්ගානං සවිජ්ඣානනිබ්බානානාඤ්ච අපායෙසු අපතනභාවෙන ධාරණතො පරමස්සාසවිධානතො ච මග්ගවිරාගා එව ඉමස්මිං අත්ථෙ ධම්මොති අම්භාකං බන්ති, අග්ගප්පසාදසුත්තඤ්චෙව සාධකං. වුත්තඤ්චෙත්ථ “යාවතා, හික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති”ති එවමාදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

චතුර්ඛිධඅරියමග්ගසමඞ්ගිනං
චතුසාමඤ්ඤඵලසමධිවාසිතබන්ධසන්තානානාඤ්ච පුග්ගලානං සමුහො
දිට්ඨිසිලසඞ්ඝානෙන සංභතත්තා සඞ්ඝො. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

“තං කිං මඤ්ඤසි, ආනන්ද, යෙ වො මයා ධම්මා අභිඤ්ඤා දෙසිතා, සෙය්‍යථිදං, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣංගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, පස්සසි නො ත්වං, ආනන්ද, ඉමෙසු ධම්මෙසු ද්වෙපි හික්ඛු නානාවාදෙ”ති (ම. නි. 3.43).

අයඤ්ඤි පරමත්ථසඞ්ඝො සරණන්ති ගමනියො. සුත්තෙ ච “ආහුනෙය්‍යො පාහුනෙය්‍යො දක්ඛිණෙය්‍යො අඤ්ජලිකරණියො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්සා”ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34, 181) වුත්තො. එතං පන සරණං ගතස්ස අඤ්ඤස්මිම්පි හික්ඛුසඞ්ඝෙ වා හික්ඛුනිසඞ්ඝෙ වා බුද්ධප්පමුබ්බෙ වා සඞ්ඝෙ සම්මුතිසඞ්ඝෙ වා චතුර්වග්ගාදිහෙදෙ එකපුග්ගලෙපි වා භගවත්තං උද්දිස්ස පබ්බජිතෙ වන්දනාදිකිරියාය සරණගමනං නෙව හිජ්ජති න සංකිලිස්සති, අයමෙත්ථ විසෙසො. වුත්තාවසෙසන්තු ඉමස්ස දුතියස්ස ච සරණගමනස්ස හෙදාහෙදාදිවිධානං පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතඛිබ්බං. අයං තාව “ධම්මං සරණම්ච්චාදි, ද්වයෙපෙස නයො මතො”ති එතස්ස වණ්ණනා.

අනුපුබ්බවචන්ථානකාරණනිද්දෙසො

ඉදානි අනුපුබ්බවචන්ථානෙ, කාරණඤ්ච විනිද්දිසෙති එත්ථ එතෙසු ච තිසු සරණවචනෙසු සබ්බසත්තානං අග්ගොති කත්වා පඨමං බුද්ධො, තප්පභවතො තදුපදෙසිතතො ච අනන්තරං ධම්මො, තස්ස ධම්මස්ස ආධාරකතො තදාසෙවනතො ච අන්තෙ සඞ්ඝො. සබ්බසත්තානං වා හිතෙ නියොජකොති කත්වා පඨමං බුද්ධො, තප්පභවතො සබ්බසත්තහිතත්තා අනන්තරං ධම්මො, හිතාධිගමාය පටිපන්නො

අධිගතහිතො වානි කත්වා අන්තෙ සඬිසො සරණභාවෙන වචන්ථපෙත්වා
පකාසිතොති එවං අනුපුබ්බවචන්ථානෙ කාරණඤ්ච විනිද්දිසෙ.

උපමාපකාසනා

ඉදානි යම්පි චුත්තං “සරණත්තයමෙතඤ්ච, උපමාහි පකාසයෙ”ති, තම්පි
චුච්චතෙ – එත්ථ පන පුණ්ණචන්දො විය බුද්ධො, වන්දකිරණනිකරො විය තෙන
දෙසිතො ධම්මො, පුණ්ණචන්දකිරණසමුප්පාදිතපිණ්ණො ලොකො විය සඬිසො.
බාලසූරියො විය බුද්ධො, තස්ස රස්මිජාලම්ච චුත්තජ්ජකාරො ධම්මො, තෙන
විහතන්ධකාරො ලොකො විය සඬිසො. වනදාහකපුරිසො විය බුද්ධො, වනදහනග්ගි
විය කිලෙසවනදහනො ධම්මො, දඩ්ඨවනත්තා බෙත්තභූතො විය භූමිභාගො
දඩ්ඨකිලෙසත්තා පුඤ්ඤක්බෙත්තභූතො සඬිසො. මහාමෙසො විය බුද්ධො,
සලිලවුට්ඨි විය ධම්මො, වුට්ඨිනිපාතූපසම්මතරණු විය ජනපදො
උපසම්මතකිලෙසරණු සඬිසො. සුසාරථි විය බුද්ධො, අස්සාජානීයවිනායුපායො විය
ධම්මො, සුවිනීතස්සාජානීයසමුහො විය සඬිසො. සබ්බදිට්ඨිසල්ලද්ධරණතො
සල්ලකත්තො විය බුද්ධො, සල්ලද්ධරණුපායො විය ධම්මො, සමුද්ධට්ඨසල්ලො විය
ජනො සමුද්ධට්ඨිට්ඨිසල්ලො සඬිසො. මොහපට්ඨසමුප්පාටනතො වා සාලාකියො
විය බුද්ධො, පට්ඨසමුප්පාටනුපායො විය ධම්මො, සමුප්පාටිතපට්ඨො
විජ්ජසන්තලොචනො විය ජනො සමුප්පාටිතමොහපට්ඨො
විජ්ජසන්තඤ්ඤාණලොචනො සඬිසො. සානුසයකිලෙසබ්බාධිහරණසමත්ථතාය වා
කුසලො චෙජ්ජො විය බුද්ධො, සම්මා පයුත්තහෙසජ්ජම්ච ධම්මො,
හෙසජ්ජපයොගෙන සමුපසන්තබ්බාධි විය ජනසමුදායො
සමුපසන්තකිලෙසබ්බාධානුසයො සඬිසො.

අථ වා සුදෙසකො විය බුද්ධො, සුමග්ගො විය බෙමන්තභූමි විය ච ධම්මො,
මග්ගජ්ජපට්ඨන්තො බෙමන්තභූමිජ්ජත්තො විය සඬිසො. සුනාවිකො විය බුද්ධො,
නාවා විය ධම්මො, පාරජ්ජත්තො සම්පත්තිකො විය ජනො සඬිසො. හිමවා විය
බුද්ධො, තජ්ජහවොසධම්ච ධම්මො, ඔසධුපහොගෙන නිරාමයො විය ජනො
සඬිසො. ධනදො විය බුද්ධො, ධනං විය ධම්මො, යථාධිජ්ජායං ලද්ධධනො විය
ජනො සම්මාලද්ධඅරියධනො සඬිසො. නිධිදස්සනකො විය බුද්ධො, නිධි විය
ධම්මො, නිධිජ්ජත්තො විය ජනො සඬිසො.

අපිච අභයදො විය වීරපුරිසො බුද්ධො, අභයම්ච ධම්මො, සම්පත්තාභයො විය
ජනො අච්චන්තසබ්බභයො සඬිසො. අස්සාසකො විය බුද්ධො, අස්සාසො විය
ධම්මො, අස්සත්ථජනො විය සඬිසො. සුමිත්තො විය බුද්ධො, හිතූපදෙසො විය
ධම්මො, හිතූපයොගෙන පත්තසදත්ථො විය ජනො සඬිසො. ධනාකරො විය
බුද්ධො, ධනසාරො විය ධම්මො, ධනසාරූපහොගො විය ජනො සඬිසො.
රාජකුමාරන්භාපකො විය බුද්ධො, සීසන්භානසලිලං විය ධම්මො,
සුන්භාතරාජකුමාරවග්ගො විය සද්ධම්මසලිලසුන්භාතො සඬිසො.
අලඬිකාරකාරකො විය බුද්ධො, අලඬිකාරො විය ධම්මො,

අලංකාරාච්ඡත්තගණො විය සද්ධම්මාලංකිකතො සඬ්ඝො. චන්දනරුක්ඛො විය බුද්ධො, තප්පහවගන්ධො විය ධම්මො, චන්දනුපහොගෙන සන්තපරිලාහො විය ජනො සද්ධම්මුපහොගෙන සන්තපරිලාහො සඬ්ඝො. දායජ්ජසම්පදානකො විය පිතා බුද්ධො, දායජ්ජං විය ධම්මො, දායජ්ජහරො පුත්තවග්ගො විය සද්ධම්මදායජ්ජහරො සඬ්ඝො. විකසිතපදුමං විය බුද්ධො, තප්පහවමධු විය ධම්මො, තදුපහොගීහමරගණො විය සඬ්ඝො. එවං සරණත්තයමෙතඤ්ච, උපමාහි පකාසයෙ.

එත්තාවතා ව යා පුබ්බෙ “කෙන කත්ථ කදා කස්මා, භාසිතං සරණත්තය”න්තිආදීහි චතුහි ගාථාහි අත්ථවණ්ණනාය මාතිකා නික්ඛිත්තා, සා අත්ථතො පකාසිතා හොතීති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

සරණත්තයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සික්ඛාපදවණ්ණනා

සික්ඛාපදපායමාතිකා

එවං සරණගමනෙහි සාසනොතාරං දස්සෙත්වා සාසනං ඔතිණ්ණෙන උපාසකෙන වා පබ්බජිතෙන වා යෙසු සික්ඛාපදෙසු පට්ඨං සික්ඛිතබ්බං, තානි දස්සෙතුං නික්ඛිත්තස්ස සික්ඛාපදපායස්ස ඉදානි වණ්ණනත්ථං අයං මාතිකා –

“යෙන යත්ථ යදා යස්මා, චුත්තානෙතානි තං නයං;
චත්වා කත්වා වචත්ථානං, සාධාරණවිසෙසතො.

“පකතියා ව යං චජ්ජං, චජ්ජං පණ්ණත්තියා ව යං;
චචත්ථපෙත්වා තං කත්වා, පදානං බ්‍යඤ්ජනත්ථතො.

“සාධාරණානං සබ්බෙසං, සාධාරණවිභාවනං;
අථ පඤ්චසු පුබ්බෙසු, විසෙසත්ථජ්ජකාසතො.

“පාණාතිපාතපභුති-හෙකතානානාදිතො;
ආරම්මණාදානහෙදා, මහාසාවජ්ජතො තථා.

“පයොගච්ඡගසමුට්ඨානා, වෙදනාමුලකම්මතො;
විරමතො ච ඵලතො, විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජයො.

“යොජෙතබ්බං තතො යුත්තං, පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු;
ආවෙණිකඤ්ච චත්තබ්බං, ඤෙය්‍යා භීතාදිතාපි වා”ති.

තත්ථ ඵතානි පාණාතිපාතාවෙරමණිතිආදීනි දස සික්ඛාපදානි භගවතා ඵච
 චූත්තානි, න සාවකාදීහි. තානි ච සාවත්ථීයං චූත්තානි ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස
 ආරාමෙ ආයස්මන්තං රාහුලං පබ්බාජෙන්වා කපිලවත්ථුතො සාවත්ථී.
 අනුප්පත්තෙන සාමණෙරානං සික්ඛාපදවචත්ථාපනත්ථං. චූත්තං හෙතං –

“අථ ඛො භගවා කපිලවත්ථුස්මිං යථාහිරන්තං විහරින්වා යෙන සාවත්ථී
 තෙන වාරිකං පක්කාමී. අනුපුබ්බෙන වාරිකං වරමානො යෙන සාවත්ථී
 තදවසරි. තත්‍ර සුදං භගවා සාවත්ථීයං විහරති ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස
 ආරාමෙ. තෙන ඛො පන සමයෙන ...පෙ.... අථ ඛො සාමණෙරානං
 ඵතදහොසි – ‘කති නු ඛො අම්භාකං සික්ඛාපදානි, කත්ථ ච අම්භෙහි
 සික්ඛිතබ්බ’”න්ති. භගවතො ඵතමත්ථං ආරොවෙසුං – ‘අනුජානාමි,
 හික්ඛවෙ, සාමණෙරානං දස සික්ඛාපදානි, තෙසු ච සාමණෙරෙහි සික්ඛිතුං,
 පාණාතිපාතාවෙරමණි...පෙ.... ජාතරූපරජතපට්ඨගහණා වෙරමණි’”ති
 (මහාව. 105).

තානෙතානි “සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු”ති (දී. නි. 1.193; ම. නි. 2.24;
 විහ. 508) සුත්තානුසාරෙන සරණගමනෙසු ච දස්සිතපාඨානුසාරෙන “පාණාතිපාතා
 වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී”ති ඵච. වාචනාමග්ගං ආරොපිතානීති වෙදිතබ්බානි.
 ඵචං තාව “යෙන යත්ථ යදා යස්මා, චූත්තානෙතානි තං නයං චත්ථා”ති සො නයො
 දට්ඨබ්බො.

සාධාරණවිසෙසවචත්ථානං

ඵත්ථ ච ආදිතො ද්වෙ චතුත්ථපඤ්චමානි උපාසකානං සාමණෙරානඤ්ච
 සාධාරණානි නිව්චසීලවසෙන. උපොසථසීලවසෙන පන උපාසකානං සත්තමට්ඨමං
 වෙකං අඬගං කත්ථා සබ්බපච්ඡිමවජ්ජානි සබ්බානිපි සාමණෙරෙහි සාධාරණානි,
 පච්ඡිමං පන සාමණෙරානමෙව විසෙසභූතන්ති ඵචං සාධාරණවිසෙසතො
 වචත්ථානං කාතබ්බං. පුරිමානි චෙත්ථ පඤ්ච ඵකන්තඅකුසලචිත්තසමුට්ඨානන්තා
 පාණාතිපාතාදීනං පකතිවජ්ජතො වෙරමණියා, සෙසානි පණ්ණත්තිවජ්ජතොති ඵචං
 පකතියා ච යං වජ්ජං, වජ්ජං පණ්ණත්තියා ච යං, තං වචත්ථපෙනබ්බං.

සාධාරණවිභාවනා

යස්මා චෙත්ථ “වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී”ති ඵතානි සබ්බසාධාරණානි
 පදානි, තස්මා ඵතෙසං පදානං ඛ්‍යඤ්ජනතො ච අත්ථතො ච අයං සාධාරණවිභාවනා
 වෙදිතබ්බා –

තත්ථ ඛ්‍යඤ්ජනතො තාව වෙරං මණ්ණිති වෙරමණි, වෙරං පජහති, විනොදෙති,
 ඛ්‍යන්තිකරොති, අනභාවං ගමෙතිති අත්ථො. විරමති වා ඵතාය කරණභූතාය
 වෙරම්භා පුග්ගලොති, විකාරස්ස වෙකාරං කත්ථා වෙරමණි. තෙනෙව චෙත්ථ
 “වෙරමණිසික්ඛාපදං විරමණිසික්ඛාපද”න්ති ද්විධා සජ්ඣායං කරොන්ති.

සික්ඛිතබ්බාති සික්ඛා, පඡ්ජතෙ අනෙතාති පදං. සික්ඛාය පදං සික්ඛාපදං, සික්ඛාය අධිගමුපායොති අත්ථො. අථ වා මූලං නිස්සයො පතිට්ඨාති චුත්තං හොති. වෙරමණී එව සික්ඛාපදං වෙරමණීසික්ඛාපදං, විරමණීසික්ඛාපදං වා දුතියෙන නයෙන. සම්මා ආදියාමි සමාදියාමි, අවිතික්කමනාධිප්පායෙන අබණ්ඩකාරිතාය අවිජ්ජදකාරිතාය අසබලකාරිතාය ව ආදියාමිති චුත්තං හොති.

අත්ථතො පන වෙරමණීති කාමාවචරකුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරති, සා පාණාතිපාතා විරමන්තස්ස “යා තස්මිං සමයෙ පාණාතිපාතා ආරති විරති පටිවිරති වෙරමණී අකිරියා අකරණං අනඡ්ඤාපත්ති වෙලාඅනතික්කමො සෙනුසාතො” ති එවමාදිනා (විභ. 704) නයෙන විහඬිගෙ චුත්තා. කාමඤ්චෙසා වෙරමණී නාම ලොකුත්තරාපි අත්ථී, ඉධ පන සමාදියාමිති චුත්තත්තා සමාදානවසෙන පවත්තාරහා, තස්මා සා න හොතීති කාමාවචරකුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරතීති චුත්තා.

සික්ඛාති නිස්සො සික්ඛා අධිසීලසික්ඛා, අධිචිත්තසික්ඛා, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ සම්පත්තවිරතිසීලං ලොකිකා විපස්සනා රූපාරූපඤ්ඤානාති අරියමග්ගො ව සික්ඛාති අධිප්පෙනා. යථාහ –

“කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං...පෙ.... තස්මිං සමයෙ එස්සො හොති...පෙ.... අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා.

“කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ රූපුප්පත්තියා මග්ගං භාවෙති විචිච්චෙව කාමෙහි විචිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි...පෙ.... පඨමං ඤානං...පෙ.... පඤ්චමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති...පෙ.... අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා.

“කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ අරූප්පත්තියා...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසහගතං...පෙ.... අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා.

“කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඤානං භාවෙති නියානිකං...පෙ.... අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා” ති (විභ. 712-713).

එතාසු සික්ඛාසු යාය කායවි සික්ඛාය පදං අධිගමුපායො, අථ වා මූලං නිස්සයො පතිට්ඨාති සික්ඛාපදං. චුත්තඤ්ඤෙන – “සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨාය සත්ත ඛොජ්ඣාසිගෙ භාවෙන්තො බහුලීකරොන්තො” ති එවමාදි (සං. නි. 5.182). එවමෙත්ථ සාධාරණානං පදානං සාධාරණා බාඤ්ජනතො අත්ථතො ව විභාවනා කාතබ්බා.

පුරිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා

ඉදානි යං චුත්තං - “අථ පඤ්චස්ස පුබ්බෙස්ස, වීසෙසත්ථප්පකාසනො...පෙ....
විඤ්ඤාතබ්බො චිතිච්ඡයො”ති, තත්ථෙතං චුච්චති - පාණාතිපාතොති එත්ථ තාව
පාණාති ජීවිතින්ද්‍රියප්පට්ඨොධා ඛන්ධසන්තති, තං වා උපාදාය පඤ්ඤත්තො
සත්තො. තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිතො තස්ස පාණස්ස
ජීවිතින්ද්‍රියප්පට්ඨෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායචච්චාරානං.
අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. අදින්නාදානන්ති එත්ථ
අදින්නන්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො
අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ව හොති, තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ
පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායචච්චාරානං.
අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා එව ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. අබ්‍රහ්මවරියන්ති
අසෙට්ඨවරියං, ද්වයංද්වයසමාපත්තිමෙට්ඨනප්පට්ඨෙවනා කායද්වාරප්පවත්තා
අසද්ධම්මප්පට්ඨෙවනට්ඨානචිතික්කමචෙතනා අබ්‍රහ්මවරියං. මුසාවාදොති එත්ථ
මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථහඤ්ජනකො වච්ඡයොගො කායපයොගො වා,
විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායචච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා
කායචච්චාරානමෙව අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා මිච්ඡාචෙතනා මුසාවාදො.
සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානන්ති එත්ථ පන සුරාති පඤ්ච සුරා - පිට්ඨසුරා, පූවසුරා,
ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තා වාති. මෙරයමපි පුජ්ඨාසවො,
එලාසවො, ගුලාසවො, මධ්වාසවො, සම්භාරසංයුත්තො වාති පඤ්චවිධං. මජ්ජන්ති
තද්දහයමෙව මදනියට්ඨෙත මජ්ජං, යං වා පනඤ්ඤමපි කිඤ්චි අත්ථි මදනියං, යෙන
පිතෙන මත්තො හොති පමත්තො, ඉදං චුච්චති මජ්ජං. පමාදට්ඨානන්ති යාය
චෙතනාය තං පිචති අජ්ඣොහරති, සා චෙතනා මදජ්ජමාදහෙතො පමාදට්ඨානන්ති
චුච්චති, යතො අජ්ඣොහරණාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා සුරාමෙරයමජ්ජානං
අජ්ඣොහරණචෙතනා “සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨාන”න්ති චෙදිතබ්බො. එවං
තාවෙත්ථ පාණාතිපාතප්පහුතීහි විඤ්ඤාතබ්බො චිතිච්ඡයො.

එකතානානතාදිචිතිච්ඡයං

එකතානානතාදිතොති එත්ථ ආහ - කිං පන වජ්ඣවධකප්පයොගචෙතනාදීනං.
එකතාය පාණාතිපාතස්ස අඤ්ඤස්ස වා අදින්නාදානාදිතො එකත්තං, නානතාය
නානත්තං හොති, උදාහු තොති. කස්මා පනෙතං චුච්චති? යදි තාව එකතාය
එකත්තං, අථ යදා එකං වජ්ඣං බහු වධකා වධෙත්ති, එකො වා වධකො බහුකෙ
වජ්ඣං වධෙති, එකෙන වා සාහත්ථිකාදීනා පයොගෙන බහු වජ්ඣං වධියන්ති,
එකා වා චෙතනා බහුතං වජ්ඣානං ජීවිතින්ද්‍රියප්පට්ඨෙදකපයොගං සමුට්ඨාපෙති, තදා
එකෙන පාණාතිපාතෙන භවිතබ්බං. යදි පන නානතාය නානත්තං. අථ යදා එකො
වධකො එකස්සත්ථාය එකං පයොගං කරොන්තො බහු වජ්ඣං වධෙති, බහු වා
වධකා දෙවදත්තසඤ්ඤදත්තසොමදත්තාදීනං බහුතමත්ථාය බහු පයොගෙ
කරොන්තා එකමෙව දෙවදත්තං යඤ්ඤදත්තං සොමදත්තං වා වධෙත්ති, බහුහි වා
සාහත්ථිකාදීහි පයොගෙහි එකො වජ්ඣං වධියති. බහු වා චෙතනා එකස්සෙව
වජ්ඣස්ස ජීවිතින්ද්‍රියප්පට්ඨෙදකපයොගං සමුට්ඨාපෙත්ති, තදා බහුහි පාණාතිපාතෙහි
භවිතබ්බං. උභයමපි චෙතමයුත්තං. අථ නෙව එතෙසං වජ්ඣාදීනං එකතාය

එකත්තං, නානත්තං නානත්තං, අඤ්ඤාපෙව තු එකත්තං නානත්තඤ්ඤාපෙව හොති, තං වත්තබ්බං පාණාතිපාතස්ස, එවං සෙසානම්පිති.

වුව්වතෙ – තත්ථ තාව පාණාතිපාතස්ස න වජ්ඣවධකාදීනං පච්චෙකමෙකත්තාය එකතා, නානත්තං නානත්තං, කිත්තු වජ්ඣවධකාදීනං යුගනන්ධමෙකත්තාය එකතා, ද්විත්තම්පි තු තෙසං, තතො අඤ්ඤාතරස්ස වා නානත්තං නානත්තං. තථා හි බහුසු වධකෙසු බහුහි සරක්ඛෙපාදීහි එකෙන වා ඔපාතබ්බනාදීනා පයොගෙන බහු වජ්ඣෙක වධෙන්තෙසුපි බහු පාණාතිපාතා හොන්ති. එකස්මිං වධකෙ එකෙන, බහුහි වා පයොගෙහි තප්පයොගසමුට්ඨාපිකාය ව එකාය, බහුහි වා චෙතනාහි බහු වජ්ඣෙක වධෙන්තෙපි බහු පාණාතිපාතා හොන්ති, බහුසු ව වධකෙසු යථාචුත්තප්පකාරෙහි බහුහි, එකෙන වා පයොගෙන එකං වජ්ඣං වධෙන්තෙසුපි බහු පාණාතිපාතා හොන්ති. එස නයො අදින්නාදානාදිසුපිති. එවමෙත්ථ එකතානානාදිතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ආරම්මණතොති පාණාතිපාතො චෙත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණො. අදින්නාදානඅබ්‍රහ්මවරියසුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානානි රූපධම්මෙසු රූපායතනාදිඅඤ්ඤාතරස්සබ්බාරාමමණානි. මුසාවාදො යස්ස මුසා භණ්ති, තමාරහිත්වා පචත්තනතො සත්තාරම්මණො. අබ්‍රහ්මවරියම්පි සත්තාරම්මණන්ති එකෙ. අදින්නාදානඤ්ඤාපෙව යදා සත්තො හරිතබ්බො හොති, තදා සත්තාරම්මණන්ති. අපි චෙත්ථ සබ්බාරවසෙනෙව සත්තාරම්මණං, න පණ්ණත්තිවසෙනාති. එවමෙත්ථ ආරම්මණතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ආදානතොති පාණාතිපාතාවෙරමණ්ණසික්ඛාපදාදීනි චෙතානි සාමණෙරෙන හික්ඛුසන්තිකෙ සමාදින්නානෙව සමාදින්නානි හොන්ති, උපාසකෙන පන අත්තනා සමාදියන්තෙනාපි සමාදින්නානි හොන්ති, පරස්ස සන්තිකෙ සමාදියන්තෙනාපි. එකජ්ඣං සමාදින්නානිපි සමාදින්නානි හොන්ති, පච්චෙකං සමාදින්නානිපි. කිත්තු නානං එකජ්ඣං සමාදියතො එකායෙව විරති, එකාව චෙතනා හොති, කිච්චවසෙන පනෙතාසං පඤ්චවිධත්තං විඤ්ඤායති. පච්චෙකං සමාදියතො පන පඤ්චෙව විරතියො, පඤ්ච ව චෙතනා හොන්තිති වෙදිතබ්බො. එවමෙත්ථ ආදානතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

හෙදතොති සාමණෙරානඤ්ඤාපෙත්ථ එකස්මිං හින්නෙ සබ්බානිපි හින්නානි හොන්ති. පාරාජිකට්ඨානියානි හි තානි තෙසං, යං තං චිතික්කන්තං හොති, තෙනෙව කම්මබද්ධො. ගහට්ඨානං පන එකස්මිං හින්නෙ එකමෙව හින්නං හොති, යතො තෙසං තංසමාදානෙනෙව පුන පඤ්චබ්බිකත්තං සීලස්ස සම්පජ්ජති. අපරෙ පනාහු – ‘විසුං විසුං සමාදින්නෙසු එකස්මිං හින්නෙ එකමෙව හින්නං හොති, ‘පඤ්චබ්බිගසමන්නාගතං සීලං සමාදියාමී’ති එවං පන එකතො සමාදින්නෙසු එකස්මිං හින්නෙ සෙසානිපි සබ්බානි හින්නානි හොන්ති. කස්මා? සමාදින්නස්ස අහින්නත්තා, යං තං චිතික්කන්තං, තෙනෙව කම්මබද්ධො’ති. එවමෙත්ථ හෙදතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

මහාසාවජ්ජතොති ගුණවිරහිතෙසු තිරවිජානගතාදීසු පාණෙසු බුද්දකෙ පාණෙ
 පාණාතිපාතො අප්පසාවජ්ජො, මහාසරීරෙ මහාසාවජ්ජො. කස්මා?
 පයොගමහන්තකාය. පයොගසමත්තෙපි චත්ථමහන්තකාය. ගුණවත්තෙසු පන
 මනුස්සාදීසු අප්පගුණෙ පාණාතිපාතො අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො.
 සරීරගුණානන්තු සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය
 අප්පසාවජ්ජතා, තිබ්බකාය මහාසාවජ්ජතා ච වෙදිතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි. අපි
 චෙත්ථ සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානමෙව මහාසාවජ්ජං, න තථා පාණාතිපාතාදයො.
 කස්මා? මනුස්සභුතස්සාපි උම්මත්තකභාවසංචත්තනෙන
 අරියධම්මත්තරායකරණතොති. එවමෙත්ථ මහාසාවජ්ජතොපි විඤ්ඤාතබ්බො
 විනිච්ඡයො.

පයොගතොති එත්ථ ච පාණාතිපාතස්ස සාහත්ථීකො, ආණත්තිකො,
 නිස්සග්ගියො, ථාවරො, විජ්ජාමයො, ඉද්ධිමයොති ඡප්පයොගා. තත්ථ කායෙන වා
 කායජ්ජට්ඨෙද්ධෙන වා පහරණං සාහත්ථීකො පයොගො, සො
 උද්දිස්සානුද්දිස්සහෙදතො දුට්ඨො හොති. තත්ථ උද්දිස්සකෙ යං උද්දිස්ස පහරති,
 තස්සෙව මරණෙන කම්මුතා බජ්ඣති. “යො කොචි මරතු”ති එවං අනුද්දිස්සකෙ
 පහාරපච්චයා යස්ස කස්සචි මරණෙන. උභයථාපි ච පහරිතමත්තෙ වා මරතු, පච්ඡා
 වා තෙනෙව රොගෙන, පහරිතක්ඛණෙ එව කම්මුතා බජ්ඣති. මරණාධිප්පායෙන ච
 පහාරං දත්වා තෙන අමතස්ස පුන අඤ්ඤෙන චිත්තෙන පහාරෙ දිත්තෙ පච්ඡාපි යදි
 පයමපහාරෙනෙව මරති, තදා එව කම්මුතා බද්ධො හොති. අථ දුතියපහාරෙන,
 නත්ථි පාණාතිපාතො. උභයෙහි මනෙපි පයමපහාරෙනෙව කම්මුතා බද්ධො,
 උභයෙහිපි අමතෙ තෙවත්ථි පාණාතිපාතො. එස නයො බහුකෙහිපි එකස්ස පහාරෙ
 දිත්තෙ. තත්ත්වෙහි යස්ස පහාරෙන මරති, තස්සෙව කම්මබද්ධො හොති.

අධිට්ඨන්තිවා පන ආණාපනං ආණත්තිකො පයොගො. තත්ථපි සාහත්ථීකෙ
 පයොගෙ චුත්තනයෙනෙව කම්මබද්ධො අනුස්සරිතබ්බො. ඡබ්බිධො චෙත්ථ
 නියමො වෙදිතබ්බො –

“චත්ථ කාලො ච ඔකාසො, ආවුධං ඉරියාපථො;
 කිරියාවිසෙසොති ඉමෙ, ඡ ආණත්තිනියාමකා”ති. (පාචි. අට්ඨ. 2.174);

තත්ථ චත්ථුති මාරෙතබ්බො පාණො. කාලොති පුබ්බණ්ඨසායන්භාදිකාලො ච,
 යොබ්බනථාවරියාදිකාලො ච. ඔකාසොති ගාමො වා නිගමො වා වනං වා රච්ඡා වා
 සිඬ්ඝාටකං වාති එවමාදි. ආවුධන්ති අසි වා උසු වා සත්ති වාති එවමාදි. ඉරියාපථොති
 මාරෙතබ්බස්ස මාරකස්ස ච යානං වා නිසජ්ජා වාති එවමාදි.

කිරියාවිසෙසොති විජ්ඣනං වා ඡෙදනං වා හෙදනං වා සඬ්ඛමුණ්ඨිකං වාති
 එවමාදි. යදි හි චත්ථුං විසංවාදෙත්වා “යං මාරෙහි”ති ආණත්තො, තතො අඤ්ඤං
 මාරෙති, ආණාපකස්ස නත්ථි කම්මබද්ධො. අථ චත්ථුං අවිසංවාදෙත්වා මාරෙති,

ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණෙ ආණත්තස්ස මාරණක්ඛණෙති උභයෙසමපි කම්මබද්ධො. එස නයො කාලාදීසුපි.

මාරණත්ථන්තු කායෙන වා කායප්පට්ඨබද්ධෙන වා පහරණනිස්සජ්ජනං නිස්සග්ගියො පයොගො. සොපි උද්දිස්සානුද්දිස්සහෙදතො දුට්ඨො එව, කම්මබද්ධො චෙත්ථ පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව චෙදිතබ්බො.

මාරණත්ථමෙව ඔපාතඛණනං, අපස්සෙනඋපනික්ඛිපනං, හෙසජ්ජවිසයන්තාදිප්පයොජනං වා ථාවරො පයොගො. සොපි උද්දිස්සානුද්දිස්සහෙදතො දුට්ඨො, යතො තත්ථපි පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව කම්මබද්ධො චෙදිතබ්බො. අයන්තු විසෙසො – මූලට්ඨෙන ඔපාතාදීසු පරෙසං මූලෙන වා මුධා වා දින්නෙසුපි යදි තප්පච්චයා කොචි මරති, මූලට්ඨස්සෙව කම්මබද්ධො. යදිපි ච තෙන අඤ්ඤෙන වා තත්ථ ඔපාතෙ විනාසෙත්වා භූමිසමෙ කතෙපි පංසුධොවකා වා පංසුං ගණ්හන්තා, මූලඛණකා වා මූලානි ඛණන්තා ආවාටං කරොන්ති, දෙවෙ වා වස්සන්තෙ කද්දමො ජායති, තත්ථ ච කොචි ඔතරිත්වා වා ලග්ගිත්වා වා මරති, මූලට්ඨස්සෙව කම්මබද්ධො. යදි පන යෙන ලද්ධං, සො අඤ්ඤො වා තං විත්ථට්ඨරං ගම්භීරතරං වා කරොති, තප්පච්චයාව කොචි මරති, උභයෙසමපි කම්මබද්ධො. යථා තු මූලානි මූලෙහි සංසන්දන්ති, තථා තත්ථ ථලෙ කතෙ මුච්චති. එවං අපස්සෙනාදීසුපි යාව තෙසං පචත්ති, තාව යථාසම්භවං කම්මබද්ධො චෙදිතබ්බො.

මාරණත්ථං පන විජ්ජාපරිජජ්ජනං විජ්ජාමයො පයොගො. දායාචුට්ඨාදීනං දායාකොට්ඨාදිමිව මාරණත්ථං කම්මවිපාකජ්ඣිධිවිකාරකරණං ඉද්ධිමයො පයොගොති. අදින්නාදානස්ස තු ථෙය්‍යපසග්ගපට්ඨජන්තපරිකප්පකුසාවහාරවසප්පචන්තා සාහත්ථිකාණත්තිකාදයො පයොගො, තෙසමපි චුත්තානුසාරෙනෙව පහෙදො චෙදිතබ්බො. අබ්බුත්ථවරියාදීනං තිණ්ණමපි සාහත්ථිකො එව පයොගො ලබ්හතීති. එවමෙත්ථ පයොගතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

අඬගතොති එත්ථ ච පාණානිපාතස්ස පඤ්ච අඬගානි භවන්ති – පාණො ච හොති, පාණසඤ්ඤී ච, වධකචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, වායමති, තෙන ච මරතීති. අදින්නාදානස්සාපි පඤ්චෙව – පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤී ච, ථෙය්‍යචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, වායමති, තෙන ච ආදාතබ්බං ආදානං ගච්ඡතීති. අබ්බුත්ථවරියස්ස පන චත්තාරි අඬගානි භවන්ති – අජ්ඣාචරියචත්ථු ච හොති, තත්ථ ච සෙවනචිත්තං පච්චුපට්ඨිතං හොති, සෙවනපච්චයා පයොගඤ්ච සමාපජ්ජති, සාදියති වාති, තථා පරෙසං ද්වින්නමපි. තත්ථ මුසාවාදස්ස තාව මුසා ච හොති තං චත්ථු, විසංවාදනචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, තජ්ජො ච වායාමො, පරවිසංවාදනඤ්ච විඤ්ඤාපයමානා විඤ්ඤත්ති පචත්තතීති චත්තාරි අඬගානි චෙදිතබ්බානි. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානස්ස පන සුරාදීනඤ්ච අඤ්ඤතරං හොති මදනීයපාතුකමයතාචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති,

තජ්ජඤ්ච වායාමං ආපජ්ජති, පීතෙ ච පවිසතීති ඉමානි චත්තාරි අඬගානීති.
එවමෙත්ථ අඬගතොපි විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

සමුට්ඨානතොති පාණාතිපාතඅදින්නාදානමුසාවාදා චෙත්ථ කායචිත්තතො,
වාචාචිත්තතො, කායවාචාචිත්තතො වාති තිසමුට්ඨානා හොන්ති. අබ්බමචරියං
කායචිත්තවසෙන එකසමුට්ඨානමෙව. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං කායතො ච,
කායචිත්තතො වාති ද්විසමුට්ඨානන්ති. එවමෙත්ථ සමුට්ඨානතොපි විඤ්ඤාතඛිබ්බො
විනිච්ඡයො.

වෙදනාතොති එත්ථ ච පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනාසම්පයුත්තොව.
අදින්නාදානං තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරවෙදනාසම්පයුත්තං, තථා මුසාවාදො. ඉතරානි
ද්වෙ සුඛාය වා අදුක්ඛමසුඛාය වා වෙදනාය සම්පයුත්තානීති. එවමෙත්ථ
වෙදනාතොපි විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

මූලතොති පාණාතිපාතො චෙත්ථ දොසමොහමූලො. අදින්නාදානමුසාවාදා
ලොභමොහමූලා වා දොසමොහමූලා වා. ඉතරානි ද්වෙ ලොභමොහමූලානීති.
එවමෙත්ථ මූලතොපි විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

කම්මතොති පාණාතිපාතඅදින්නාදානඅබ්බමචරියානි චෙත්ථ කායකම්මමෙව
කම්මපථජ්ජත්තානෙව ච, මුසාවාදො චට්ඨකම්මමෙව. යො පන අත්ථඤ්ජකො, සො
කම්මපථජ්ජත්තො. ඉතරො කම්මමෙව. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං
කායකම්මමෙවාවාති. එවමෙත්ථ කම්මතොපි විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

විරමතොති එත්ථ ආහ “පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තො කුතො විරමති” ති?
වුච්චතෙ – සමාදානවසෙන තාව විරමන්තො අත්තනො වා පරෙසං වා
පාණාතිපාතාදිඅකුසලතො විරමති. කිමාරහිත්වා? යතො විරමති, තදෙව.
සම්පත්තවසෙනාපි විරමන්තො චුත්තජ්ජකාරාකුසලතොව. කිමාරහිත්වා?
පාණාතිපාතාදීනං චුත්තාරම්මණානෙව. කෙච් පන භණන්ති
“සුරාමෙරයමජ්ජපඬබ්බානෙ සඬබ්බරෙ ආරහිත්වා සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා
විරමති, සත්තසඬබ්බරෙසු යං පන අවහරිතඛිබ්බං භඤ්ජිතඛිබ්බඤ්ච, තං ආරහිත්වා
අදින්නාදානා මුසාවාදා ච, සත්තෙයෙවාරහිත්වා පාණාතිපාතා අබ්බමචරියා වා” ති.
තදඤ්ඤ “එවං සන්තෙ ‘අඤ්ඤං චින්තෙන්තො අඤ්ඤං කරොයා, යඤ්ච පජහති,
තං න ජානෙය්‍යා’ ති එවංදිට්ඨිකා හුත්වා අනිච්ඡමානා යදෙව පජහති, තං අත්තනො
පාණාතිපාතාදිඅකුසලමෙවාරහිත්වා විරමති” ති වදන්ති. තදයුත්තං. කස්මා? තස්ස
පච්චුජ්ජන්තාභාවතො ඛනිද්ධාභාවතො ව. සික්ඛාපදානඤ්ඤි විභසිගපායෙ
“පඤ්චන්තං සික්ඛාපදානං කති කුසලා...පෙ.... කති අරණා” ති පුච්ඡිත්වා
“කුසලායෙව, සියා සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා” ති (විහ. 716) එවං පවත්තමානො
විස්සජ්ජනෙ “පච්චුජ්ජන්තාරම්මණා” ති ව “ඛනිද්ධාරම්මණා” ති ව එවං
පච්චුජ්ජන්තඛිද්ධාරම්මණත්තං චුත්තං, තං අත්තනො පාණාතිපාතාදිඅකුසලං
ආරහිත්වා විරමන්තස්ස න යුජ්ජති. යං පන චුත්තං – “අඤ්ඤං චින්තෙන්තො

අඤ්ඤං කරෙය්‍යා, යඤ්ච පජහති, තං න ජානෙය්‍යා” ති. තත්ථ වුච්චතෙ – න කිච්චසාධනවසෙන පවත්තෙන්තො අඤ්ඤං චිත්තෙන්තො අඤ්ඤං කරොතීති වා, යඤ්ච පජහති, තං න ජානාතීති වා වුච්චති.

“ආරහිත්වාන අමතං, ජහන්තො සබ්බපාපකෙ;
නිදස්සනඤ්චෙන්ථ හවෙ, මග්ගට්ඨොරියපුග්ගලො” ති.

එවමෙන්ථ චිරමතොපි විඤ්ඤාතබ්බො චිතිච්ඡයො.

එලතොති සබ්බෙ එව වෙනෙ පාණාතිපාතාදයො දුග්ගතිඵලනිබ්බත්තකා හොන්ති, සුගතියඤ්ච අනිට්ඨාකන්තාමනාපවිපාකනිබ්බත්තකා හොන්ති, සම්පරායෙ දිට්ඨධම්මෙ එව ච අවෙසාරජ්ජාදිඵලනිබ්බත්තකා. අපිච “යො සබ්බලභුසො පාණාතිපාතස්ස විපාකො මනුස්සභූතස්ස අප්පායුකසංවත්තනිකො හොති” ති (අ. නි. 8.40) එවමාදිනා නයෙනෙන්ථ එලතොපි විඤ්ඤාතබ්බො චිතිච්ඡයො.

අපි චෙන්ථ පාණාතිපාතාදිවෙරමණීනම්පි සමුට්ඨානවෙදනාමූලකම්මඑලතො විඤ්ඤාතබ්බො චිතිච්ඡයො. තත්ථායං විඤ්ඤාපනා – සබ්බො එව චෙනා වෙරමණියො චතුහි සමුට්ඨහන්ති කායතො, කායචිත්තතො, වාචාචිත්තතො, කායවාචාචිත්තතො වාති. සබ්බො එව ච සුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා, අලොභාදොසමූලා වා අලොභාදොසාමොහමූලා වා. චතස්සොපි චෙන්ථ කායකම්මං, මුසාවාදාවෙරමණී වචිකම්මං, මග්ගක්ඛණෙ ච චිත්තතොච සමුට්ඨහන්ති, සබ්බොපි මනොකම්මං.

පාණාතිපාතා වෙරමණියො චෙන්ථ අභිගපච්චඛිගසම්පන්නතා ආරොහපරිණාහසම්පත්තිතා ජවසම්පත්තිතා සුප්පතිට්ඨිතපාදතා වාරුතා මුදුතා සුවිතා සුරතා මහබ්බලතා විස්සත්ථවචනතා ලොකපියතා නෙලතා අහෙජ්ජපරිසතා අච්ඡම්භිතා දුප්පධංසිතා පරුපක්කමෙන අමරණතා අනන්තපරිවාරතා සුරුපතා සුසංඤ්ඤානතා අප්පාඛාධතා අසොකිතා පියෙහි මනාපෙහි සද්ධිං අවිජ්ජයොගතා දීඝායුකතාති එවමාදිති ඵලාති.

අදින්නාදානා වෙරමණියො මහද්ධනතා පහුතධනධඤ්ඤතා අනන්තභොගතා අනුප්පන්නභොගුප්පත්තිතා උප්පන්නභොගථාවරතා ඉච්ඡිතානං භොගානං ඛිජ්ජප්පට්ඨාහිතා රාජවොරුදකග්ගිඅප්පියදායාදෙහි අසාධාරණභොගතා අසාධාරණධනප්පට්ඨාහිතා ලොකුත්තමතා නත්ථිකභාවස්ස අජානනතා සුඛවිහාරිතාති එවමාදිති.

අබ්‍රහ්මචරියා වෙරමණියො විගතපච්චත්ථිකතා සබ්බජනපියතා අන්තපානවත්ථසයනාදිනං ලාභිතා සුඛසයනතා සුඛප්පට්ඨුජ්ඣානතා අපායහයවිනිමුත්තතා ඉත්ථිභාවප්පට්ඨාහස්ස වා නපුංසකභාවප්පට්ඨාහස්ස වා අහබ්බතා අක්කොධනතා පච්චක්ඛකාරිතා අපතිතක්ඛන්ධතා අනධොමුඛතා

ඉන්පිටුරිසානං අඤ්ඤමඤ්ඤපියතා පරිපුණ්ණින්ද්‍රියතා පරිපුණ්ණලක්ඛණතා
නිරාසඬිකතා අප්පොස්සුක්කතා සුඛවිහාරිතා අකුතොභයතා පියවිජ්ජයොගාභාවතානි
එවමාදීනි.

මුසාවාදා වෙරමණියා විජ්ජසන්නින්ද්‍රියතා විස්සට්ඨමධුරභාණිතා
සමසිතසුද්ධදන්තතා නාතිපුලතා නාතිකිසතා නාතිරස්සතා නාතිදීඝතා
සුඛසම්ඵස්සතා උජ්ජලගන්ධමුඛතා සුස්සුසකපරිජනතා ආදෙය්‍යවචනතා
කමලුජ්ජලසදිසමුදුලොභිතතනුජිවහතා අනුද්ධතතා අවපලතානි එවමාදීනි.

සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා වෙරමණියා අතීතානාගතපච්චුජ්ජන්තෙසු
සබ්බකිච්චකරණියෙසු බ්ජ්ජං පටිජානනතා සදා උපට්ඨිතසතිතා අනුමමත්තකතා
ඤාණවත්තතා අනලසතා අජළතා අනෙලමුගතා අමත්තතා අජ්ජමත්තතා
අසම්මොහතා අවිජම්භිතා අසාරම්භිතා අනුස්සඬිකිතා සච්චවාදිතා
අපිසුණාඵරුසාසම්ඵපලාපවාදිතා රත්තින්දිවමන්දිතතා කතඤ්ඤතා කතවෙදිතා
අමච්ඡරිතා වාගවත්තතා සීලවත්තතා උජුතා අක්කොධනතා හිරිමනතා ඔත්තජ්ජිතා
උජුදිට්ඨිකතා මහාපඤ්ඤතා මෙධාවිතා පණ්ඩිතතා අත්ථානත්ථකුසලතානි එවමාදීනි
එලානි. එවමෙත්ථ පාණානිපාතාදිවෙරමණීනං සමුට්ඨානවෙදනාමුලකම්මඵලතොපි
විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජයො.

පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා

ඉදානි යං චුත්තං -

“යොජෙනබ්බං තතො යුත්තං, පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු;
ආවෙණිකඤ්ච වත්තබ්බං, ඤෙය්‍යා හීනාදිතාපි වා”ති.

තස්සායං අත්ථවණ්ණනා - එතිස්සා පුරිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනාය යං
යුජ්ජති, තං තතො ගහෙන්වා පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු සික්ඛාපදෙසු යොජෙනබ්බං.
තත්ථායං යොජනා - යටෙව හි පුරිමසික්ඛාපදෙසු ආරම්මණතො ව
සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං රූපායනනාදිඅඤ්ඤතරසඬිබාරාමමණං, තථා ඉධ
විකාලභොජනං. එතෙන නයෙන සබ්බෙසං ආරම්මණහෙදො වෙදිතබ්බො.
ආදානතො ව යථා පුරිමානි සාමණෙරෙන වා උපාසකෙන වා සමාදියන්තෙන
සමාදින්නානි භොන්ති, තථා එතානිපි. අඬිගතොපි යථා තත්ථ පාණානිපාතාදීනං
අඬිගහෙදො චුත්තො, එවම්ධාපි විකාලභොජනස්ස වත්තාරි අඬිගානි - විකාලො,
යාවකාලිකං, අජ්ඣාභරණං, අනුමමත්තකතානි. එතෙනානුසාරෙන සෙසානම්පි
අඬිගවිභාගො වෙදිතබ්බො. යථා ව තත්ථ සමුට්ඨානතො
සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං කායතො ව කායවිත්තතො වානි ද්විසමුට්ඨානං,
එවම්ධ විකාලභොජනං. එතෙන නයෙන සබ්බෙසං සමුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. යථා ව
තත්ථ වෙදනාතො අදින්නාදානං තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරවෙදනාසම්පයුත්තං, තථා
ඉධ විකාලභොජනං. එතෙන නයෙන සබ්බෙසං වෙදනාසම්පයොගො වෙදිතබ්බො.
යථා ව තත්ථ අබ්බුත්ථවරියං ලොභමොහමුලං, එවම්ධ විකාලභොජනං. අපරානි ව

ද්වේ එතෙන නයෙන සබ්බෙසං මූලහෙදො වෙදිතබ්බො. යථා ච තත්ථ
 පාණාතිපාතාදයො කායකම්මං, එවම්ධාපි විකාලභොජනාදීනි.
 ජාතරූපරජතප්පට්ඨගහණං පන කායකම්මං වා සියා වචිකම්මං වා කායද්වාරාදීහි
 පචත්තිසබ්භාවපරියායෙන, න කම්මපථවසෙන. විරමනොති යථා ච තත්ථ
 විරමන්තො අත්තනො වා පරෙසං වා පාණාතිපාතාදිඅකුසලතො විරමති, එවම්ධාපි
 විකාලභොජනාදිඅකුසලතො, කුසලතොපි වා එකතො. යථා ච පුරිමා පඤ්ච
 වෙරමණියො චතුසමුට්ඨානා කායතො, කායචිත්තතො, වාචාචිත්තතො,
 කායවාචාචිත්තතො වාති, සබ්බා සුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා
 අදුක්ඛමසුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා, අලොභාදොසමූලා වා අලොභාදොසාමොහමූලා
 වා, සබ්බා ච නානප්පකාරඉට්ඨඵලනිබ්බත්තකා, තථා ඉධාපිති.

“යොජෙනබ්බං තතො යුත්තං, පච්ඡමෙස්වපි පඤ්චසු;
 ආවෙණිකඤ්ච වත්තබ්බං, ඤෙය්‍යා භිනාදිතාපි වා”ති. —

එත්ථ පන විකාලභොජනන්ති මජ්ඣන්තිකවිතික්කමෙ භොජනං. එතඤ්ඤි
 අනුඤ්ඤාතකාලෙ විතික්කන්තෙ භොජනං, තස්මා “විකාලභොජන”න්ති වුවචති,
 තතො විකාලභොජනා. නචචගීතවාදිතවිසුකදස්සනන්ති එත්ථ නචචං නාම යංකිඤ්චි
 නචචං, ගීතන්ති යංකිඤ්චි ගීතං, වාදිතන්ති යංකිඤ්චි වාදිතං. විසුකදස්සනන්ති
 කිලෙසුප්පත්තිපච්චයතො කුසලපක්ඛන්දිනෙන විසුකානං දස්සනං, විසුකභූතං වා
 දස්සනං විසුකදස්සනං. නචචා ච ගීතා ච වාදිතා ච විසුකදස්සනා ච
 නචචගීතවාදිතවිසුකදස්සනා. විසුකදස්සනඤ්චෙත්ථ බ්‍රහ්මජාලෙ චුත්තනායෙනෙව
 ගහෙනබ්බං. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ —

“යථා වා පනෙකෙ භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණා සද්ධාදෙය්‍යානි
 භොජනානි භුඤ්ජිත්වා තෙ එවරූපං විසුකදස්සනමනුයුත්තා විහරන්ති,
 සෙය්‍යථිදං, නචචං ගීතං වාදිතං පෙක්ඛං අක්ඛානං පාණිස්සරං වෙතාලං
 කුම්භථුණං සොහනකං චණ්ඩාලං වංසං ධොවනං හත්ථියුද්ධං අස්සයුද්ධං
 මහිංසයුද්ධං උසහයුද්ධං අජයුද්ධං මෙණ්ඩයුද්ධං කුක්කුටයුද්ධං වට්ටකයුද්ධං
 දණ්ඩයුද්ධං මුට්ඨියුද්ධං නිබ්බුද්ධං උය්‍යාධිකං බලග්ගං සෙනාබ්‍රහ්ම
 අනිකදස්සනං ඉති වා, ඉති එවරූපා විසුකදස්සනා පටිවිරතො සමණො
 ගොතමො”ති (දී. නි. 1.12).

අථ වා යථාචුත්තෙනත්ථෙන නචචගීතවාදිතානි එව විසුකානි
 නචචගීතවාදිතවිසුකානි, තෙසං දස්සනං නචචගීතවාදිතවිසුකදස්සනං, තස්මා
 නචචගීතවාදිතවිසුකදස්සනා. “දස්සනසචනා”ති වත්තබ්බෙ යථා “සො ච භොති
 මිච්ඡාදිට්ඨිකො විපරිතදස්සනො”ති එවමාදීසු (අ. නි. 1.308)
 අවක්ඛුද්ධාරප්පචත්තම්පි විසයග්ගහණං “දස්සන”න්ති වුවචති, එවං සචනම්පි
 “දස්සන”න්ත්ථෙව චුත්තං. දස්සනකම්‍යතාය උපසඬකම්ත්වා පස්සතො එව චෙත්ථ
 විතික්කමො භොති. ධිතනිසිත්තසයනොකාසෙ පන ආගතං ගච්ඡන්තස්ස වා

ආපාඨගතං පස්සතො සියා සංකිලෙසො, න චිතික්කමො. ධම්මුපසංහිතම්පි චෙත්ථ ගීතං න වට්ඨති, ගීතුපසංහිතො පන ධම්මො වට්ඨතීති වෙදිතබ්බො.

මාලාදීනි ධාරණාදීහි යථාසංඛාරාං යොජෙතබ්බානි. තත්ථ මාලානි යංකිඤ්චි පුජ්ඵජාතං. චිලෙපනන්ති යංකිඤ්චි චිලෙපනත්ථං පිසිත්වා පටියත්තං. අවසෙසං සබ්බම්පි වාසවුණ්ණධුපතාදිකං ගන්ධජාතං ගන්ධො. තං සබ්බම්පි මණ්ඩනවිභූසනත්ථං න වට්ඨති, හෙසජ්ජත්ථත්තු වට්ඨති, පුජනත්ථඤ්ච අභිභටං සාදියතො න කෙනචි පරියායෙන න වට්ඨති. උච්චාසයනන්ති පමාණාතික්කන්තං වුව්චති. මහාසයනන්ති අකජ්ජියසයනං අකජ්ජියත්ථරණඤ්ච. තදුභයම්පි සාදියතො න කෙනචි පරියායෙන වට්ඨති. ජාතරූපන්ති සුවණ්ණං. රජතන්ති කභාපණො, ලොභමාසකදාරුමාසකජතුමාසකාදි යං යං තත්ථ තත්ථ වොහාරං ගච්ඡති, තදුභයම්පි ජාතරූපරජතං. තස්ස යෙන කෙනචි පකාරෙන සාදියනං පටිග්ගහො නාම, සො න යෙන කෙනචි පරියායෙන වට්ඨතීති ඵලං ආවෙණිකං වත්තබ්බං.

දසපි චෙතානි සික්ඛාපදානි භීනෙන ඡන්දෙන චිත්තවීරියවිමංසාහි වා සමාදින්නානි භීනානි, මජ්ඣිමෙහි මජ්ඣිමානි, පණ්ණෙනහි පණ්ණානි. තණ්හාදිට්ඨිමානෙනහි වා උපක්කිලිට්ඨානි භීනානි, අනුපක්කිලිට්ඨානි මජ්ඣිමානි, තත්ථ තත්ථ පඤ්ඤාය අනුග්ගහිතානි පණ්ණානි. ඤාණවිජ්ජයුත්තෙන වා කුසලචිත්තෙන සමාදින්නානි භීනානි, සසංඛාරිකඤාණසම්පයුත්තෙන මජ්ඣිමානි, අසංඛාරිකෙන පණ්ණානීති ඵලං ඤෙය්‍යා භීනාදිනාපි වාති.

ඵත්තාවතා ව යා පුබ්බෙ “යෙන යත්ථ යදා යස්මා”තිආදීහි ඡහි ගාථාහි සික්ඛාපදපාඨස්ස වණ්ණනත්ථං මාතිකා නික්ඛිත්තා, සා අත්ථතො පකාසිතා හොතීති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

සික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ද්වත්තිංසාකාරවණ්ණනා

පදසම්බන්ධවණ්ණනා

ඉදානි යදිදං ඵලං දසහි සික්ඛාපදෙහි පරිසුද්ධපයොගස්ස සිලෙ පතිට්ඨිතස්ස කුලපුත්තස්ස ආසයපරිසුද්ධත්ථං චිත්තභාවනත්ථඤ්ච අඤ්ඤත්‍ර බුද්ධුජ්ජාදා අජ්ජවත්තපුබ්බං සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං තෙසු තෙසු සුත්තන්තෙසු –

“ඵකධම්මො, හික්ඛවෙ, භාවිතො බහුලිකතො මහතො සංවෙගාය සංවත්තති. මහතො අත්ථාය සංවත්තති. මහතො යොගක්ඛෙමාය සංවත්තති. මහතො සතිසම්පජඤ්ඤාය සංවත්තති. ඤාණදස්සනජ්ජට්ඨාභාය සංවත්තති. දිට්ඨධම්මසුඛවිභාරාය සංවත්තති. විජ්ජාවිමුත්තිඵලසවිජ්ජිතියාය සංවත්තති.

කතමො එකධම්මො? කායගතා සති. අමතං තෙ, භික්ඛවෙ, න පරිභුඤ්ජන්ති,
 යෙ කායගතාසතිං න පරිභුඤ්ජන්ති. අමතං තෙ, භික්ඛවෙ, පරිභුඤ්ජන්ති, යෙ
 කායගතාසතිං පරිභුඤ්ජන්ති. අමතං තෙසං, භික්ඛවෙ, අපරිභුත්තං පරිභුත්තං,
 පරිභීතං අපරිභීතං, විරද්ධං ආරද්ධං, යෙසං කායගතා සති ආරද්ධා’ති. (අ.
 නි. 1.564-570) –

එවං භගවතා අනෙකාකාරෙන පසංසිත්වා –

“කථං භාවිතා, භික්ඛවෙ, කායගතාසති කථං ඛුද්ධකතා මහබ්බලා හොති
 මහානිසංසා? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා”ති (ම. නි. 3.154) –

ආදීනා නයෙන ආනාපානපබ්බං ඉරියාපථපබ්බං චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං
 පටිකුලමනසිකාරපබ්බං ධාතුමනසිකාරපබ්බං නව සිවථිකපබ්බානීති ඉමෙසං
 වුද්දසන්නං පබ්බානං වසෙන කායගතාසතිකම්මට්ඨානං නිද්දිට්ඨං. තස්ස
 භාවනානිද්දෙසො අනුප්පත්තො. තත්ථ යස්මා ඉරියාපථපබ්බං
 චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං ධාතුමනසිකාරපබ්බන්ති ඉමානි තීණි විපස්සනාවසෙන
 වුත්තානි. නව සිවථිකපබ්බානි විපස්සනාඤාණෙසුයෙව ආදීනවානුපස්සනාවසෙන
 වුත්තානි. යාපි චෙත්ථ උද්ධමාතකාදීසු සමාධිභාවනා ඉච්ඡෙය්‍ය, සා විසුද්ධිමග්ගෙ
 විත්ථාරතො අසුභභාවනානිද්දෙසෙ පකාසිතා එව. ආනාපානපබ්බං පන
 පටිකුලමනසිකාරපබ්බඤ්ඤෙති ඉමානෙත්ථ ද්වෙ සමාධිවසෙන වුත්තානි. තෙසු
 ආනාපානපබ්බං ආනාපානස්සතිවසෙන විසුං කම්මට්ඨානංයෙව. යං පනෙතං –

“පුන චපරං, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඉමමෙව කායං උද්ධං පාදතලා අධො
 කෙසමත්ථකා තවපරියන්තං පුරං නානප්පකාරස්ස අසුචිනො පච්චචෙක්ඛති
 ‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා, ලොමා...පෙ.... මුත්ත’”න්ති (ම. නි. 3.154).

එවං තත්ථ තත්ථ මත්ථලුඬ්ඨං අට්ඨිමිඤ්ජෙන සඬ්ඨගහෙත්වා දෙසිතං
 කායගතාසතිකොට්ඨාසභාවනාපරියායං ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානං ආරද්ධං,
 තස්සායං අත්ථවණ්ණනා –

තත්ථ අත්ථිති සංවිජ්ජන්ති. ඉමස්මිත්ති ය්වායං උද්ධං පාදතලා අධො
 කෙසමත්ථකා තවපරියන්තො පුරො නානප්පකාරස්ස අසුචිනොති වුවචති, තස්මිං.
 කායෙති සරිරෙ. සරිරඤ්ඤි අසුචිසඤ්චයතො, කුච්ඡිතානං වා කෙසාදීනඤ්චෙව
 චක්ඛුරොගාදීනඤ්ච රොගසතානං ආයභුතතො කායොති වුවචති. කෙසා...පෙ....
 මුත්තන්ති එතෙ කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා, තත්ථ “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා
 අත්ථි ලොමා”ති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තෙන කිං කථිතං හොති? ඉමස්මිං
 පාදතලා පට්ඨාය උපරි, කෙසමත්ථකා පට්ඨාය හෙට්ඨා, තවතො පට්ඨාය පරිතොති
 එත්තකෙ ඛ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සබ්බාකාරොනාපි විචින්නො න කොචි කිඤ්චි
 මුත්තං වා මණිං වා වෙළුරියං වා අගරුං වා චන්දනං වා කුඬිකුමං වා කප්පුරං වා
 වාසවුණ්ණාදිං වා අණුමත්තමිපි සුචිභාවං පස්සති, අථ ඛො පරමදුග්ගන්ධපෙගුච්ඡං
 අස්සිරිකදස්සනං නානප්පකාරං කෙසලොමාදිහෙදං අසුචිමෙව පස්සතිති.

අයං තාවෙන්ථ පදසම්බන්ධතො වණ්ණනා.

අසුභභාවනා

අසුභභාවනාවසෙන පනස්ස එවං වණ්ණනා වෙදිතබ්බා – එවමෙතස්මිං
පාණාතිපාතාවෙරමණ්ණික්ඛාපදාදිහෙදෙ සිලෙ පතිට්ඨිතෙන පයොගසුද්ධෙන
ආදිකම්මිකෙන කුලපුත්තෙන ආසයසුද්ධියා අධිගමනත්ථං
ද්වන්තිංසාකාරකම්මට්ඨානභාවනානුයොගමනුයුක්ඛිකාමෙන පයමං තාවස්ස
ආවාසකුලලාභගණකම්මද්ධානඤාතිගන්ථරොගඉද්ධිපලිබ්බොධෙන
කිත්තිපලිබ්බොධෙන වා සහ දස පලිබ්බොධා භොන්ති. අථානෙන
ආවාසකුලලාභගණඤාතිකිත්තිසු සඬගප්පභානෙන, කම්මද්ධානගන්ථෙසු
අඛ්‍යාපාරෙන, රොගස්ස තිකිච්ඡායාති එවං තෙ දස පලිබ්බොධා උපච්ඡින්නදිතබ්බා,
අථානෙන උපච්ඡින්නපලිබ්බොධෙන අනුපච්ඡින්නතෙක්ඛම්මාභිලාසෙන
කොට්ඨිපත්තසල්ලෙඛවුත්තිතං පරිග්ගහෙත්වා බුද්ධානුබුද්ධකම්මි විනයාවාරං
අප්පභන්තෙන ආගමාධිගමසමන්තාගතො තතො අඤ්ඤතරඬිගසමන්තාගතො වා
කම්මට්ඨානදායකො ආවරියො විනයානුරූපෙන විධිනා උපගන්තබ්බො,
වත්තසම්පදාය ව ආරාධිතවිත්තස්ස තස්ස අත්තතො අධිප්පායො නිවෙදෙතබ්බො.
තෙන තස්ස නිමිත්තජ්ඣාසයවරියාධිමුත්තිහෙදං ඤත්වා යදි එතං
කම්මට්ඨානමනුරූපං, අථ යස්මිං විහාරෙ අත්තනා වසති, යදි තස්මිංයෙව සොපි
වසිතුකාමො භොති, තතො සඬබ්බෙපතො කම්මට්ඨානං දාතබ්බං. අථ අඤ්ඤත්‍ර
වසිතුකාමො භොති, තතො පහාතබ්බපරිග්ගහෙතබ්බාදිකථනවසෙන සපුරෙක්ඛාරං
රාගවරිතානුකුලාදිකථනවසෙන සප්පහෙදං විත්ථාරෙන කථෙතබ්බං. තෙන තං
සපුරෙක්ඛාරං සප්පහෙදං කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වා ආවරියං ආපුච්ඡිත්වා යාති
තාති –

“මහාවාසං නවාවාසං, ජරාවාසඤ්ච පන්ථනි;
සොණ්ඩිං පණ්ණඤ්ච පුප්ඵඤ්ච, එලං පත්ථිතමෙව ව.

“නගරං දාරුනා ඛෙත්තං, විසභාගෙන පට්ටනං;
පච්චන්තසීමාසප්පායං, යත්ථ මිත්තො න ලබ්භති.

“අට්ඨාරසෙතානි යානානි, ඉති විඤ්ඤාය පණ්ඩිතො;
ආරකා පරිවජ්ජෙය්‍යා, මග්ගං සප්පට්ඨයං යථා”ති. (විසුද්ධි. 1.52) –

එවං අට්ඨාරස සෙතාසනානි පරිවජ්ජෙතබ්බානීති වුවුවන්ති. තානි වජ්ජෙත්වා, යං තං

—

“කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, සෙතාසනං පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං භොති? ඉධ,
භික්ඛවෙ, සෙතාසනං නාතිදුරං භොති, නච්චාසන්නං, ගමනාගමනසම්පන්නං,
දිවා අප්පාකිණ්ණං, රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ගෙසාසං
අප්පඩංසමකසවාතාතපසරීපසම්ඵස්සං. තස්මිං බො පන සෙතාසනෙ

විහරන්තස්ස අප්පකසිරෙන උප්පජ්ජන්ති
 විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා. තස්මිං ඛො පන
 සෙනාසනෙ ථෙරා භික්ඛු විහරන්ති ඛුස්සුතා ආගතාගමා ධම්මධරා විනයධරා
 මානිකාධරා, තෙ කාලෙන කාලං උපසඬකමිත්වා පරිපුච්ඡති පරිපඤ්භති ‘ඉදං,
 භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො’ති? තස්ස, තෙ ආයස්මන්තො
 අවිච්චක්ඛෙව විවරන්ති, අනුත්තානිකතඤ්ච උත්තානිං කරොන්ති,
 අනෙකච්ඡිතෙසු ච කඬ්ඛායානියෙසු ධම්මෙසු කඬ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති. එවං
 ඛො, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං භොති”ති (අ. නි. 10.11).

—

එවං පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං සෙනාසනං චුත්තං. තථාරූපං සෙනාසනං උපගම්ම
 කතසබ්බකිච්චෙන කාමෙසු ආදීනවං, නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං පච්චචෙක්ඛිත්වා
 බුද්ධසුබුද්ධතාය ධම්මසුධම්මතාය සඬ්ඝසුප්පටිපන්නතාය ච අනුස්සරණෙන චිත්තං
 පසාදෙන්වා යං තං —

“වචසා මනසා චෙව, වණ්ණසණ්ඨානතො දිසා;
 ඔකාසතො පරිච්ඡෙදා, සත්තධුග්ගහණං විදු”ති. —

එවං සත්තවිධං උග්ගහකොසල්ලං; අනුපුබ්බතො, නාතිසීසතො, නාතිසණ්කතො,
 වික්ඛෙපජ්ජට්ඨාහනතො, පණ්ණත්තිසමතික්කමතො, අනුපුබ්බමුඤ්චනතො,
 අප්පනාතො, තයො ච සුත්තන්තාති එවං දසවිධං මනසිකාරකොසල්ලඤ්ච චුත්තං.
 තං අපරිච්චජන්තෙන ද්වත්තිංසාකාරභාවනා ආරභිතබ්බා. එවඤ්ඤි ආරභතො
 සබ්බාකාරෙන ද්වත්තිංසාකාරභාවනා සම්පජ්ජති නො අඤ්ඤාං.

තත්ථ ආදිතොව තවපඤ්චකං තාව ගභෙන්වා අපි තෙපිටකෙන “කෙසා
 ලොමා”තිආදිනා නයෙන අනුලොමතො, තස්මිං පගුණිභූතෙ “තථො දන්තා”ති
 එවමාදිනා නයෙන පටිලොමතො, තස්මිම්පි පගුණිභූතෙ තදුභයනයෙනෙව
 අනුලොමජ්ජට්ඨොමතො ඛහි විසට්ඨිතක්කච්චිච්ඡෙදනත්ථං පාළිපගුණිභාවත්ථඤ්ච
 වචසා කොට්ඨාසසභාවපරිග්ගහත්ථං මනසා ච අද්ධමාසං භාවෙතබ්බං. වචසා හිස්ස
 භාවනා ඛහි විසට්ඨිතක්කෙ විච්ඡින්නදිත්වා මනසා භාවනාය පාළිපගුණතාය ච
 පච්චයො භොති, මනසා භාවනා අසුභවණ්ණලක්ඛණානං අඤ්ඤතරවසෙන
 පරිග්ගහස්ස, අථ තෙනෙව නයෙන චක්කපඤ්චකං අද්ධමාසං, තතො
 තදුභයමද්ධමාසං, තතො පජ්ඨාසපඤ්චකමද්ධමාසං, තතො තං පඤ්චකත්තයම්පි
 අද්ධමාසං, අථ අන්තෙ අචුත්තම්පි මත්ථලුඬ්ගං පට්ඨිධාතුආකාරෙහි සද්ධිං එකතො
 භාවනත්ථං ඉධ පක්ඛිපිත්වා මත්ථලුඬ්ගපඤ්චකං අද්ධමාසං, තතො
 පඤ්චකචතුක්කම්පි අද්ධමාසං, අථ මෙද්ද්ධකමද්ධමාසං, තතො මෙද්ද්ධකෙන සහ
 පඤ්චකචතුක්කම්පි අද්ධමාසං, අථ මුත්තජ්ජක්කමද්ධමාසං, තතො සබ්බමෙව
 ද්වත්තිංසාකාරමද්ධමාසන්ති එවං ඡ මාසෙ වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදතො
 වචත්ථපෙන්නෙන භාවෙතබ්බං. එතං මජ්ඣිමපඤ්ඤං පුග්ගලං සන්ධාය චුත්තං.

මන්දපඤ්ඤෙන තු යාවජීවං භාවෙනබ්බං තික්ඛපඤ්ඤස්ස න විරෙනෙව භාවනා සම්පජ්ජතිති.

එත්ථාහ – “කථං පනායමිමං ද්වත්තිංසාකාරං චණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි” ති? අයඤ්ඨි “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා” ති එවමාදිනා නයෙන තවපඤ්ඤාදිවිභාගතො ද්වත්තිංසාකාරං භාවෙන්තො කෙසා තාව චණ්ණතො කාළකාති වචන්ථපෙනි, යාදිසකා වානෙන දිට්ඨා භොන්ති. සණ්ඨානතො දිසවට්ඨිකා තුලාදණ්ඩම්චාති වචන්ථපෙනි. දිසතො පන යස්මා ඉමස්මිං කායෙ නාහිතො උද්ධං උපරිමා දිසා අධො හෙට්ඨිමාති වුච්චති, තස්මා ඉමස්ස කායස්ස උපරිමාය දිසාය ජාතාති වචන්ථපෙනි. ඔකාසතො නලාටන්තකණ්ණචුළිකගලවාටකපරිච්ඡින්නෙ සීසවම්මෙ ජාතාති. තත්ථ යථා වම්මිකමත්ථකෙ ජාතාති කුණ්ඨතිණාති න ජානන්ති “මයං වම්මිකමත්ථකෙ ජාතාති” ති; නපි වම්මිකමත්ථකො ජාතාති “මයි කුණ්ඨතිණාති ජාතාති” ති; එවමෙව න කෙසා ජානන්ති “මයං සීසවම්මෙ ජාතා” ති, නපි සීසවම්මං ජාතාති “මයි කෙසා ජාතා” ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණ්ණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා අවෙනනා අඛ්‍යාකතා සුඤ්ඤා පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටිකුලා, න සත්තො න පුග්ගලොති වචන්ථපෙනි. පරිච්ඡෙදතොති දුට්ඨො පරිච්ඡෙදො සභාගවිසභාගවසෙන. තත්ථ කෙසා හෙට්ඨා පතිට්ඨිතවම්මතලෙන තත්ථ විහග්ගමත්තං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන අත්තනො මූලතලෙන ව උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති එවං සභාගපරිච්ඡෙදතො, කෙසා න අවසෙසඵකතිංසාකාරා. අවසෙසා ඵකතිංසා න කෙසාති එවං විසභාගපරිච්ඡෙදතො ව වචන්ථපෙනි. එවං තාව කෙසෙ චණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

අවසෙසෙසු ලොමා චණ්ණතො යෙභුයොන නීලචණ්ණාති වචන්ථපෙනි, යාදිසකා වානෙන දිට්ඨා භොන්ති. සණ්ඨානතො ඔණ්ණවාපසණ්ඨානා, උපරි වඤ්ඤාලහිරසණ්ඨානා වා, දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතා, ඔකාසතො හත්ථතලපාදතලෙ යපෙත්වා යෙභුයොන අවසෙසසරීරවම්මෙ ජාතාති.

තත්ථ යථා පුරාණගාමට්ඨානෙ ජාතාති දබ්බතිණාති න ජානන්ති “මයං පුරාණගාමට්ඨානෙ ජාතාති” ති, න ව පුරාණගාමට්ඨානං ජාතාති “මයි දබ්බතිණාති ජාතාති” ති, එවමෙව න ලොමා ජානන්ති “මයං සරීරවම්මෙ ජාතා” ති, නපි සරීරවම්මං ජාතාති “මයි ලොමා ජාතා” ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණ්ණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා අවෙනනා අඛ්‍යාකතා සුඤ්ඤා පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටිකුලා, න සත්තො න පුග්ගලොති වචන්ථපෙනි. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා පතිට්ඨිතවම්මතලෙන තත්ථ ලික්ඛාමත්තං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන අත්තනො මූලෙන ව උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති වචන්ථපෙනි. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ලොමෙ චණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං නබා යස්ස පරිපුණ්ණා, තස්ස වීසති. තෙ සබ්බෙපි වණ්ණතො මංසවිනිමුත්තොකාසෙ සෙතා, මංසසම්බන්ධෙ තම්බවණ්ණාති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො යථාසකපතිට්ඨිතොකාසසණ්ඨානා, යෙභුයොන මධුකඵලට්ඨිකසණ්ඨානා, මච්ඡසකලිකසණ්ඨානා වාති වචන්ථපෙනි. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතා, ඔකාසතො අභිගුලිනං අග්ගෙසු පතිට්ඨිතාති.

තත්ථ යථා නාම ගාමදාරකෙහි දණ්ඩකග්ගෙසු මධුකඵලට්ඨිකා යපිතා න ජානන්ති “මයං දණ්ඩකග්ගෙසු යපිතා”ති, නපි දණ්ඩකා ජානන්ති “අම්හෙසු මධුකඵලට්ඨිකා යපිතා”ති; එවමෙව නබා න ජානන්ති “මයං අභිගුලිනං අග්ගෙසු පතිට්ඨිතා”ති, නපි අභිගුලියො ජානන්ති “අම්භාකං අග්ගෙසු නබා පතිට්ඨිතා”ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා අවෙනතා...පෙ.... න පුග්ගලොති වචන්ථපෙනි. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා මූලෙ ව අභිගුලිමංසෙන, තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙන වා උපරි අග්ගෙ ව ආකාසෙන, උභතොපස්සෙසු අභිගුලිනං උභතොකොට්ඨමමෙන පරිච්ඡින්නාති වචන්ථපෙනි. අයමෙනෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං නබෙ වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං දන්තා යස්ස පරිපුණ්ණා, තස්ස ද්වන්තිංස. තෙ සබ්බෙපි වණ්ණතො සෙතවණ්ණාති වචන්ථපෙනි. යස්ස සමසණ්ඨිතා භොන්ති, තස්ස ඛරපත්තච්ඡින්නසංඛපටලමිව සමගන්ථිතසෙතකුසුමමකුළුමාලා විය ව බායන්ති. යස්ස විසමසණ්ඨිතා, තස්ස ජිණ්ණආසනසාලාපිකපටිපාටි විය නානාසණ්ඨානාති සණ්ඨානතො වචන්ථපෙනි. තෙසඤ්ඤි උභයදන්තපන්තිපරියොසානෙසු හෙට්ඨතො උපරිතො ව ද්වෙ ද්වෙ කත්වා අට්ඨ දන්තා චතුකොට්ඨිකා චතුමුලිකා ආසන්දිකසණ්ඨානා, තෙසං ඔරතො තෙනෙව කමෙන සන්තිවිට්ඨා අට්ඨ දන්තා තිකොට්ඨිකා තිමුලිකා සිඬ්ඝාටකසණ්ඨානා. තෙසම්පි ඔරතො තෙනෙව කමෙන හෙට්ඨතො උපරිතො ව එකමෙකං කත්වා චත්තාරො දන්තා ද්විකොට්ඨිකා ද්විමුලිකා යානකුපත්ථමිහිනීසණ්ඨානා. තෙසම්පි ඔරතො තෙනෙව කමෙන සන්තිවිට්ඨා චත්තාරො දායාදන්තා එකකොට්ඨිකා එකමුලිකා මල්ලිකාමකුළුසණ්ඨානා. තතො උභයදන්තපන්තිවෙමජ්ඣෙ හෙට්ඨා චත්තාරො උපරි චත්තාරො කත්වා අට්ඨ දන්තා එකකොට්ඨිකා එකමුලිකා තුම්බඛ්ඡසණ්ඨානා. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතා. ඔකාසතො උපරිමා උපරිමහනුකට්ඨිකෙ අධොකොට්ඨිකා, හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමහනුකට්ඨිකෙ උද්ධංකොට්ඨිකා හුත්වා පතිට්ඨිතාති.

තත්ථ යථා නවකම්මිකපුරිසෙන හෙට්ඨා සිලාතලෙ පතිට්ඨාපිතා උපරිමතලෙ පවෙසිතා ථම්භා න ජානන්ති “මයං හෙට්ඨාසිලාතලෙ පතිට්ඨාපිතා, උපරිමතලෙ පවෙසිතා”ති, න හෙට්ඨාසිලාතලං ජානාති “මයි ථම්භා පතිට්ඨාපිතා”ති, න උපරිමතලං ජානාති “මයි ථම්භා පටිට්ඨා”ති; එවමෙව දන්තා න ජානන්ති “මයං හෙට්ඨාහනුකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතා, උපරිමහනුකට්ඨිකෙ පටිට්ඨා”ති, නාපි හෙට්ඨාහනුකට්ඨිකං ජානාති “මයි දන්තා පතිට්ඨිතා”ති, න උපරිමහනුකට්ඨිකං ජානාති “මයි දන්තා පටිට්ඨා”ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ

ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදනො හෙට්ඨා හනුකට්ඨිකුපෙන
හනුකට්ඨිකං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන අත්තනො මූලතලෙන ට උපරි ආකාසෙන
තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති වචන්ථපෙනි. අයමෙනෙසං
සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං දන්තෙ
වණ්ණාදිනො වචන්ථපෙනි.

තනො පරං අන්තොසරීරෙ නානාකුණපසඤ්චයජ්ජට්ඨිජාදකං තවො වණ්ණනො
සෙනොති වචන්ථපෙනි. සො හි යදිපි ඡවිරාගරඤ්ජිතත්තා
කාලකොදානාදිවණ්ණවසෙන නානාවණ්ණො විය දිස්සති, තථාපි සභාගවණ්ණෙන
සෙනො එව. සො පනස්ස සෙනභාවො අග්ගිජාලාහිසාතපහරණපහාරාදිහි
විද්ධංසිතාය ඡවියා පාකටො හොති. සණ්ඨානනො සඬබ්බෙපෙන
කඤ්චුකසණ්ඨානො, විත්ථාරෙන නානාසණ්ඨානොති. තථා හි පාදඬුලිත්තවො
කොසකාරකකොසසණ්ඨානො, පිට්ඨිපාදත්තවො පුට්ඨිපාහනසණ්ඨානො,
ජඬිසත්තවො හත්තපුට්ඨකතාලපණ්ණසණ්ඨානො, උරුත්තවො
තණ්ඩුලහරිතදීපත්ථිකසණ්ඨානො, ආනිසදත්තවො
උදකපුරිතපට්ඨස්සාවනසණ්ඨානො, පිට්ඨිත්තවො එලකොනද්ධවම්මසණ්ඨානො,
කුච්ඡිත්තවො වීණාදොණිකොනද්ධවම්මසණ්ඨානො, උරත්තවො යෙභුයොන
චතුරස්සසණ්ඨානො, ද්විබාහුත්තවො තුණිරොනද්ධවම්මසණ්ඨානො,
පිට්ඨිහත්ථත්තවො චූරකොසසණ්ඨානො එණකත්ථිකසණ්ඨානො වා,
හත්ථඬුලිත්තවො කුඤ්චිකාකොසසණ්ඨානො, ගීවත්තවො
ගලකඤ්චුකසණ්ඨානො, මුඛත්තවො ඡිද්දාවඡිද්දකිම්බුලාවකසණ්ඨානො,
සිසත්තවො පත්තත්ථිකසණ්ඨානොති.

තවපරිග්ගණ්හකෙන ව යොගාවචරෙන උත්තරොට්ඨනො පට්ඨාය තවස්ස
මංසස්ස ව අත්තරෙන චිත්තං පෙසෙන්තෙන පයමං තාව මුඛත්තවො
වචන්ථපෙනබ්බො, තනො සිසත්තවො, අථ බහිගීවත්තවො, තනො අනුලොමෙන
පටිලොමෙන ව දක්ඛිණහත්ථත්තවො. අථ තෙනෙව කමෙන වාමහත්ථත්තවො,
තනො පිට්ඨිත්තවො, අථ ආනිසදත්තවො, තනො අනුලොමෙන පටිලොමෙන ව
දක්ඛිණපාදත්තවො, අථ වාමපාදත්තවො, තනො
චත්ථිඋදරහදයඅබ්භන්තරගීවත්තවො, තනො හෙට්ඨිමහනුකත්තවො, අථ
අධරොට්ඨත්තවො. එවං යාව පුන උපරි ඔට්ඨත්තවොති. දිසතො ද්විසු දිසාසු
ජාතො. ඔකාසතො සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා යීතොති.

තත්ථ යථා අල්ලවම්මපරියොනද්ධාය පෙළාය න අල්ලවම්මං ජානාති “මයා
පෙළා පරියොනද්ධා”ති, නපි පෙළා ජානාති “අහං අල්ලවම්මෙන
පරියොනද්ධා”ති; එවමෙව න තවො ජානාති “මයා ඉදං වාතුමභාභුතිකං සරීරං
ඔනද්ධ”ත්ති, නපි ඉදං වාතුමභාභුතිකං සරීරං ජානාති “අහං තවෙන ඔනද්ධ”ත්ති.
ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. කෙවලං තු

“අල්ලවම්මපට්ච්ඡන්තො, නවද්වාරො මහාවණො;
සමන්තතො පග්ගරති, අසුච්ඡුතිගන්ධියො” ති.

පරිච්ඡේදතො හෙට්ඨා මංසෙන තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙන වා උපරි ඡවියා
පරිච්ඡින්නොති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො
පන කෙසසදිසො එවාති එවං තචං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං සරීරෙ නවපෙසිසතප්පහෙදං මංසං වණ්ණතො රත්තං
පාලිහද්දකපුප්පසන්නිහන්ති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානන්ති. තථා
හි තත්ථ ජඩ්ඝමංසං තාලපත්තපුට්ඨත්තසණ්ඨානං,
අවිකසිතකෙතකීමකුළසණ්ඨානන්තිපි කෙවි. උරුමංසං
සුධාපිසනනිසදපොතකසණ්ඨානං, ආනිසදමංසං උද්ධනකොට්ඨසණ්ඨානං,
පිට්ඨිමංසං තාලගුළපටලසණ්ඨානං, එභ්බකද්වයමංසං
වංසමයකොට්ඨකුච්ඡිපදෙසමිහි තනුමත්තිකාලෙපසණ්ඨානං, ථනමංසං වට්ටෙන්වා
අවක්ඛිත්තද්ධමත්තිකාපිණ්ඩසණ්ඨානං, ද්වේඛාහුමංසං නඬිගුට්ඨසිසපාදෙ ඡෙන්වා
නිව්වම්මං කත්වා යපිතමහාමුසිකසණ්ඨානං, මංසසුනකසණ්ඨානන්තිපි එකෙ.
ගණ්ඩමංසං ගණ්ඩප්පදෙසෙ යපිතකරඤ්ජඛිප්පසණ්ඨානං, මණ්ඩුකසණ්ඨානන්තිපි
එකෙ. ජිව්හාමංසං නුභිපත්තසණ්ඨානං, නාසාමංසං
ඔමුඛනික්ඛිත්තපණ්ණකොසසණ්ඨානං, 0.අක්ඛිකුපමංසං
අද්ධපක්කඋදුම්බරසණ්ඨානං, සිසමංසං පත්තපචනකටාහතනුලෙපසණ්ඨානන්ති.
මංසපරිග්ගණ්හකෙන ච යොගාවචරෙන එතානෙව ඔලාරිකමංසානි සණ්ඨානතො
වචන්ථපෙතඛිනාති. එවඤ්ඤි වචන්ථාපයතො සුබ්බමානි මංසානි ඤාණස්ස ආපාථං
ආගච්ඡන්ති. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො සාධිකානි තිණි අට්ඨිසතානි
අනුලිම්පිත්වා ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා පුලමත්තිකානුලිත්තය හිත්තියා න පුලමත්තිකා ජානාති “මයා
හිත්ති අනුලිත්තා” ති, නපි හිත්ති ජානාති “අහං පුලමත්තිකාය අනුලිත්තා” ති,
එවමෙවං න නවපෙසිසතප්පහෙදං මංසං ජානාති “මයා අට්ඨිසතත්තයං
අනුලිත්ත” ති, නපි අට්ඨිසතත්තයං ජානාති “අහං නවපෙසිසතප්පහෙදෙන
මංසෙන අනුලිත්ත” ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ....
න පුග්ගලොති. කෙවලං තු –

“නවපෙසිසතා මංසා, අනුලිත්තා කලෙවරං;
නානාකිම්බුලාකිණ්ණං, මිල්භට්ඨානංව පුතික” ති.

පරිච්ඡේදතො හෙට්ඨා අට්ඨිසඬ්ඝාටෙන තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙන වා උපරි
තවෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස
සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මංසං
වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තනො පරං සරීරෙ නවසතප්පහෙදා න්හාරු වණ්ණතො සෙතාති වචන්ථපෙති,
 මධුවණ්ණාතිපි එකෙ. සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානාති. තථා හි තත්ථ මහන්තා
 මහන්තා න්හාරු කන්දලමකුලසණ්ඨානා, තනො සුබ්බමතරා
 සුකරවාගුරරජ්ජුසණ්ඨානා, තනො අණුකතරා පුතිලතාසණ්ඨානා, තනො අණුකතරා
 සිහළමහාවිණාතන්තිසණ්ඨානා, තනො අණුකතරා පුලසුත්තකසණ්ඨානා,
 හත්ථපිට්ඨිපාදපිට්ඨිසු න්හාරු සකුණපාදසණ්ඨානා, සීසෙ න්හාරු ගාමදාරකානං
 සීසෙ යපිතවිරළතරදුකුලසණ්ඨානා, පිට්ඨියා න්හාරු තෙමෙත්වා ආතපෙ
 පසාරිතමච්ඡජාලසණ්ඨානා, අවසෙසා ඉමස්මිං සරීරෙ තංතංඅභිගපච්චඩගානුගතා
 න්හාරු සරීරෙ පටිමුක්කජාලකඤ්චුකසණ්ඨානාති. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතා. තෙසු
 ච දක්ඛිණකණ්ණවුලිකතො පටියාය පඤ්ච කණ්ඩරනාමකා මහාන්හාරු පුරතො ච
 පච්ඡතො ච විනන්ධමානා වාමපස්සං ගතා, වාමකණ්ණවුලිකතො පටියාය පඤ්ච
 පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා දක්ඛිණපස්සං ගතා, දක්ඛිණගලවාටකතො
 පටියාය පඤ්ච පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා වාමපස්සං ගතා,
 වාමගලවාටකතො පටියාය පඤ්ච පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා
 දක්ඛිණපස්සං ගතා, දක්ඛිණහත්ථං විනන්ධමානා පුරතො ච පච්ඡතො ච පඤ්ච
 පඤ්චාති දස කණ්ඩරනාමකා එව මහාන්හාරු ආරුල්භා. තථා වාමහත්ථං,
 දක්ඛිණපාදං, වාමපාදඤ්චාති එවමෙනෙ සට්ඨි මහාන්හාරු සරීරධාරකා
 සරීරනියාමකාතිපි වචන්ථපෙති. ඔකාසතො සකලසරීරෙ අට්ඨිවම්මානං
 අට්ඨිමංසානඤ්ච අන්තරෙ අට්ඨිනි ආබන්ධමානා යීතාති.

තත්ථ යථා වල්ලිසන්තානබද්ධෙසු කුට්ඨාරුසු න වල්ලිසන්තානා ජානන්ති
 “අම්හෙහි කුට්ඨාරුනි ආබද්ධාති” ති, නපි කුට්ඨාරුනි ජානන්ති “මයං
 වල්ලිසන්තානෙහි ආබද්ධාති” ති; එවමෙව න න්හාරු ජානන්ති “අම්හෙහි තිණි
 අට්ඨිසතානි ආබද්ධාති” ති, නපි තිණි අට්ඨිසතානි ජානන්ති “මයං න්හාරුහි
 ආබද්ධාති” ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණ්ණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න
 පුග්ගලොති. කෙවලං තු -

“නවන්හාරුසතා හොන්ති, ධ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ;
 බන්ධන්ති අට්ඨිසඤ්ඤාං, අගාරමිව වල්ලියො” ති.

පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා තිහි අට්ඨිසතෙහි තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙහි වා උපරි
 තවමංසෙහි තිරියං අඤ්ඤාමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති වචන්ථපෙති. අයමෙනෙසං
 සහාගපරිච්ඡෙදො, විසහාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං න්හාරු
 වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තනො පරං සරීරෙ ද්වන්තිංසදන්තට්ඨිකානං විසුං ගහිතත්තා සෙසානි චතුසට්ඨි
 හත්ථට්ඨිකානි චතුසට්ඨි පාදට්ඨිකානි චතුසට්ඨි මුදුකට්ඨිකානි මංසනිස්සිතානි ද්වෙ
 පණ්හිකට්ඨිනි එකෙකස්මිං පාදෙ ද්වෙ ද්වෙ ගොප්ථකට්ඨිකානි ද්වෙ ජඬිසට්ඨිකානි
 එකං ජණ්ණකට්ඨි එකං උරුට්ඨි ද්වෙ කට්ඨිනි අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිනි
 චතුච්ඡිනි එකසුකට්ඨිනි වුද්දස උරට්ඨිනි එකං හදයට්ඨි ද්වෙ අක්ඛකට්ඨිනි ද්වෙ

පිට්ඨිබාහට්ඨිනි ද්වෙ බාහට්ඨිනි ද්වෙ ද්වෙ අග්ගබාහට්ඨිනි සත්ත ගීවට්ඨිනි ද්වෙ
හනුකට්ඨිනි එකං නාසිකට්ඨි ද්වෙ අක්ඛට්ඨිනි ද්වෙ කණ්ණට්ඨිනි එකං නලාට්ඨි
එකං මුද්ධට්ඨි නව සිසකපාලට්ඨිනිනි එවමාදිනා නයෙන චුත්තජපහෙදානි අට්ඨිනි
සබ්බානෙව වණ්ණතො සෙතානිනි වචන්ථපෙනි.

සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානානි. තථා හි තත්ථ අග්ගපාදභිගුලියට්ඨිනි
කතකඛ්ඨසණ්ඨානානි, තදනන්තරානි අභිගුලීනං මජ්ඣපබ්බට්ඨිනි
අපරිපුණ්ණපනසට්ඨිසණ්ඨානානි, මූලපබ්බට්ඨිනි පණ්ණවසණ්ඨානානි,
මොරසකලසණ්ඨානානිනිපි එකෙ. පිට්ඨිපාදට්ඨිනි
කොට්ටිකකන්දලකන්දරාසිසණ්ඨානානි පණ්ණිකට්ඨිනි
එකට්ඨිතාලඵලඛ්ඨසණ්ඨානානි, ගොජ්ඵකට්ඨිනි
එකතොබද්ධකීළාගොළකසණ්ඨානානි, ජඩ්ඝට්ඨිකෙසු බුද්දකං ධනුදණ්ඩසණ්ඨානං,
මහන්තං බුජ්ජිපාසාමිලාතධමනිපිට්ඨිසණ්ඨානං, ජඩ්ඝට්ඨිකස්ස ගොජ්ඵකට්ඨිකෙසු
පතිට්ඨිතට්ඨානං අපතීතතවබජ්ජුරිකලීරසණ්ඨානං, ජඩ්ඝට්ඨිකස්ස ජණ්ණකට්ඨිකෙ
පතිට්ඨිතට්ඨානං මුද්ධිගමන්ථකසණ්ඨානං ජණ්ණකට්ඨි එකපස්සතො
සට්ඨිතඵෙණසණ්ඨානං, ඌරුට්ඨිනි දුත්තච්ඡිතවාසිඵරසුදණ්ඩසණ්ඨානානි,
ඌරුට්ඨිකස්ස කට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතට්ඨානං සුවණ්ණකාරානං
අග්ගිජාලනකසලාකාබුන්දිසණ්ඨානං, තජ්ජතිට්ඨිතොකාසො
අග්ගච්ඡිත්තපුත්තාගඵලසණ්ඨානො, කට්ඨිනි ද්වෙපි එකාබද්ධානි හුත්වා
කුම්භකාරෙහි කතවුල්ලිසණ්ඨානානි, තාපසහිසිකාසණ්ඨානානිනිපි එකෙ.
ආනිසදට්ඨිනි හෙට්ඨාමුඛයපිතසජ්ජඵණසණ්ඨානානි, සත්තට්ඨිතොසු
ජිද්දාච්ඡිද්දානි අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිනි අබ්භන්තරතො උපරුපරි
යපිතසිසකපට්ඨිතට්ඨිකසණ්ඨානානි, බාහිරතො වට්ටනාවලිසණ්ඨානානි, තෙසං
අන්තරන්තරා කකවදන්තසදිසානි ද්වෙ තිණි කණ්ටකානි භොන්ති, වතුච්ඡිතියා
එසුකට්ඨිසු පරිපුණ්ණානි පරිපුණ්ණසිහළදාත්තසණ්ඨානානි, අපරිපුණ්ණානි
අපරිපුණ්ණසිහළදාත්තසණ්ඨානානි, සබ්බානෙව ඔදාතකුක්කුටස්ස
පසාරිතපක්ඛද්වයසණ්ඨානානිනිපි එකෙ. වුද්දස උරට්ඨිනි
ජිණ්ණසන්දමානිකඵලකපන්තිසණ්ඨානානි, හදයට්ඨි දබ්බිඵණසණ්ඨානං,
අක්ඛකට්ඨිනි බුද්දකලොභවාසිදණ්ඩසණ්ඨානානි, තෙසං හෙට්ඨා අට්ඨි
අද්ධවන්දසණ්ඨානං, පිට්ඨිබාහට්ඨිනි ඵරසුඵණසණ්ඨානානි,
උපඩ්ඨිච්ඡිත්තසිහළකුදාලසණ්ඨානානිනිපි එකෙ. බාහට්ඨිනි
ආදාසදණ්ඩසණ්ඨානානි, මහාවාසිදණ්ඩසණ්ඨානානිනිපි එකෙ. අග්ගබාහට්ඨිනි
යමකතාලකන්දසණ්ඨානානි, මණ්ණන්ධට්ඨිනි එකතො අල්ලියාපෙත්වා
යපිතසිසකපට්ඨිතට්ඨිකසණ්ඨානානි, පිට්ඨිහත්ථට්ඨිනි
කොට්ටිකකන්දලකන්දරාසිසණ්ඨානානි, හත්ථභිගුලිමූලපබ්බට්ඨිනි
පණ්ණවසණ්ඨානානි, මජ්ඣපබ්බට්ඨිනි අපරිපුණ්ණපනසට්ඨිසණ්ඨානානි,
අග්ගපබ්බට්ඨිනි කතකඛ්ඨසණ්ඨානානි, සත්ත ගීවට්ඨිනි දණ්ඩෙ විජ්ඣිත්වා
පටිපාටියා යපිතවංසකලීරඛණ්ඩසණ්ඨානානි, හෙට්ඨිමහනුකට්ඨි කම්මාරානං
අයොකුට්ඨොත්තකසණ්ඨානං, උපරිමහනුකට්ඨි අවලෙඛනසත්ථකසණ්ඨානං,
අක්ඛිනාසකුපට්ඨිනි අපතීතමිඤ්ජනරුණතාලට්ඨිසණ්ඨානානි, නලාට්ඨි

[illegible]

ඔකාසතො අවසෙසෙන සකලසරීරෙ ධීතානි, විසෙසෙන තු සීසට්ඨිනි
 ගීවට්ඨිකෙසු පනිට්ඨිතානි, ගීවට්ඨිනි පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිසු පනිට්ඨිතානි,
 පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිනි කට්ට්ඨිසු පනිට්ඨිතානි, කට්ට්ඨිනි උරුට්ඨිකෙසු පනිට්ඨිතානි,
 උරුට්ඨිනි ජණ්ණකට්ඨිකෙසු, ජණ්ණකට්ඨිනි ජඬ්ඝට්ඨිකෙසු, ජඬ්ඝට්ඨිනි
 ගොජ්ඵකට්ඨිකෙසු, ගොජ්ඵකට්ඨිනි පිට්ඨිපාදට්ඨිකෙසු පනිට්ඨිතානි,
 පිට්ඨිපාදට්ඨිකානි ච ගොජ්ඵකට්ඨිනි උක්ඛිපිත්වා ධීතානි, ගොජ්ඵකට්ඨිනි
 ජඬ්ඝට්ඨිනි...පෙ.... ගීවට්ඨිනි සීසට්ඨිනි උක්ඛිපිත්වා ධීතානීති එතෙනානුසාරෙන
 අවසෙසානිපි අට්ඨිනි වෙදිතබ්බානි.

තත්ථ යථා ඉට්ඨකගොපානසිවයාදීසු න උපරිමා ඉට්ඨකාදයො ජානන්ති “මයං හෙට්ඨිමෙසු පතිට්ඨිතා” ති, නපි හෙට්ඨිමා ජානන්ති “මයං උපරිමානි උක්ඛිපිත්වා ධීතා” ති; එවමෙව න සීසට්ඨිකානි ජානන්ති “මයං ගිවට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානි” ති...පෙ.... න ගොජ්ඵකට්ඨිකානි ජානන්ති “මයං පිට්ඨිපාදට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානි” ති, නපි පිට්ඨිපාදට්ඨිකානි ජානන්ති “මයං ගොජ්ඵකට්ඨිති උක්ඛිපිත්වා ධීතානි” ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. කෙවලං තු ඉමානි සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි නවහි න්හාරුසතෙහි නවහි ව මංසපෙසිසතෙහි ආබද්ධානුලිත්තානි, එකසනවම්මපරියොනද්ධානි, සත්තරසහරණිසහස්සානුගතසිනෙහසිනෙහිතානි, නවනවුතිලොමකූපසහස්සපරිස්සවමානසෙදජල්ලිකානි අසිතිකිම්බුලානි, කායොත්තෙව සඬ්ඛං ගතානි, යං සභාවතො උපපරික්ඛන්තො යොගාවචරො න කිඤ්චි ගස්නූපගං පස්සති, කෙවලං තු න්හාරුසම්ඛන්ධං නානාකුණපසඬිකිණිණං අට්ඨිසඬ්ඛාටමෙව පස්සති. යං දිස්වා දසබලස්ස පුත්තභාවං උපෙති. යථාහ –

“පටිපාටියට යීනි යිතානි කොටියා,
අනෙකසන්ධියමිතො න කෙනිවි;
බද්ධො නභාරුහි ජරාය වොදිතො,
අවෙතතො කට්ඨකලිඬගරුපමො.

“කුණපං කුණපෙ ජාතං, අසුචිමිහි ව පුතිති;
දග්ගන්ඨෙ වාපි දග්ගන්ඨං, භෙදනමිහි ව වයධම්මං.

“අටියිපුටෙ අටියිපුටො, නිබ්බත්තො පුතිනි පුතිකායමහි; තමහි ච විතෙට ඡන්දං, හෙස්සට පුත්තා දසබ්ලස්සා” ති ව.

පරිච්ඡේදයෙහි අන්තර්ගත අධ්‍යාපනික උපදේශන මාසයක අග්‍රය මුලින් ව අඤ්ඤාමඤ්ඤාන පරිච්ඡින්නානිති වචනප්‍රකාශන. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවානි එවං අධ්‍යානි වණ්ණාදිතො වචනප්‍රකාශන.

තතො පරං සරීරෙ යථාච්ඡින්නප්‍රකාශනං අධ්‍යානං අභිභන්නරගතං අධ්‍යාපනිකං වණ්ණාදිතො සෙතන්ති වචනප්‍රකාශන. සංස්ථානතො අන්තර්ගතං ඔකාසසංස්ථානනි. සෙය්‍යාදිං – මහන්තමහන්තානං අධ්‍යානං අභිභන්නරගතං සෙතේවා වට්ටේවා මහන්තෙසු වංසනලකපඛිලෙසු පක්ඛිත්තමහාවේත්තඛිකුරසංස්ථානං, බුද්ධානුබුද්ධකානං අභිභන්නරගතං සෙතේවා වට්ටේවා බුද්ධානුබුද්ධකෙසු වංසනලකපඛිලෙසු පක්ඛිත්තතනුවේත්තඛිකුරසංස්ථානනි. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො අධ්‍යානං අභිභන්නරෙ පතිට්ඨිතනි.

තත්ථ යථා වෙච්ඡාදකාදීනං අන්තර්ගතානි දධිථාණිකානි න ජානන්ති “මයං වෙච්ඡාදකාදීනං අන්තර්ගතානි”ති, නපි වෙච්ඡාදකාදියො ජානන්ති “දධිථාණිකානි අමිභාකං අන්තර්ගතානි”ති; එවමෙව න අධ්‍යාපනිකං ජානාති “අහං අධ්‍යානං අන්තර්ගත”න්ති, නපි අධ්‍යානි ජානන්ති “අධ්‍යාපනිකං අමිභාකං අන්තර්ගත”න්ති. ආභොගපච්චවේක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදයෙහි අධ්‍යානං අභිභන්නරගතෙහි අධ්‍යාපනිකාගෙන ව පරිච්ඡින්නනිති වචනප්‍රකාශන. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවානි එවං අධ්‍යාපනිකං වණ්ණාදිතො වචනප්‍රකාශන.

තතො පරං සරීරස්ස අභිභන්නරෙ ද්විගොලකප්‍රකාශනං වක්කං වණ්ණාදිතො මන්දරත්තං පාලිහද්දකට්ඨිවණ්ණනිති වචනප්‍රකාශන. සංස්ථානතො ගාමදාරකානං සුත්තාච්ඡින්නාගොලකසංස්ථානං, එකවණ්ටසහකාරද්වයසංස්ථානනිති එකෙ. දිසතො උපරිමාය දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො ගලවාටකා විනික්ඛන්තෙන එකමුලෙන ටොකං ගන්ත්වා ද්විධා හින්තෙන ථුලන්භාරුතා විනික්ඛන්තො හුත්වා හදයමංසං පරික්ඛින්නිති.

තත්ථ යථා වණ්ණප්‍රකාශනද්ධං සහකාරද්වයං න ජානාති “අහං වණ්ණප්‍රකාශන උපනික්ඛන්ති”න්ති, නපි වණ්ණං ජානාති “මයා සහකාරද්වයං උපනික්ඛන්ති”න්ති; එවමෙව න වක්කං ජානාති “අහං ථුලන්භාරුතා උපනික්ඛන්ති”න්ති, නපි ථුලන්භාරු ජානාති “මයා වක්කං උපනික්ඛන්ති”න්ති. ආභොගපච්චවේක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදයෙහි වක්කං වක්කභාගෙන පරිච්ඡින්නනිති වචනප්‍රකාශන. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවානි එවං වක්කං වණ්ණාදිතො වචනප්‍රකාශන.

තතො පරං සරීරස්ස අභිභන්නරෙ හදයං වණ්ණාදිතො රත්තං රත්තපද්‍රුමපත්තපිට්ඨිවණ්ණනිති වචනප්‍රකාශන. සංස්ථානතො බාහිරපත්තානි අපනෙත්වා අධ්‍යානමධ්‍යස්තපද්‍රුමකුලසංස්ථානං, තඤ්ච අග්ගච්ඡින්නපුත්තාගඵලමිව විවට්ඨකපස්සං බහි මට්ඨං අන්තො කොසාතකිඵලස්ස

අබ්භන්තරසදිසං. පඤ්ඤාබහුලානං ටොකං විකසිතං, මන්දපඤ්ඤානං මකුලිතමෙව.
 යං රූපං නිස්සාය මනොධාතු ව මනොවිඤ්ඤාණධාතු ව පවත්නන්ති, තං අපනෙත්වා
 අවසෙසමංසපිණ්ඩසඬ්ඛාතභද්‍යබ්භන්තරෙ අද්ධපසතමත්තං ලොභිතං සණ්ඨාති, තං
 රාගචරිතස්ස රත්තං, දොසචරිතස්ස කාලකං, මොහචරිතස්ස
 මංසධොවනොදකසදිසං, විතක්ඛචරිතස්ස කුලත්ථයුසවණ්ණං, සද්ධාචරිතස්ස
 කණ්ණිකාරපුප්ඵවණ්ණං, පඤ්ඤාචරිතස්ස අවිජං විජ්ජසන්නමනාවිලං,
 නිද්ධොතජාතිමණි විය ජුතිමත්තං බායති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං.
 ඔකාසතො සරීරබ්භන්තරෙ ද්විත්තං ටනානං මජ්ඣෙකං පතිට්ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා ද්විත්තං වාතපානකවාටකානං මජ්ඣෙකං යීතො අග්ගළත්ථම්භකො
 න ජානාති “අභං ද්විත්තං වාතපානකවාටකානං මජ්ඣෙකං යීතො”ති, නපි
 වාතපානකවාටකාති ජානන්ති “අම්භාකං මජ්ඣෙකං අග්ගළත්ථම්භකො යීතො”ති;
 ඵවමෙවං න භද්‍යං ජානාති “අභං ද්විත්තං ටනානං මජ්ඣෙකං යීතො”ති, නපි ටනානි
 ජානන්ති “භද්‍යං අම්භාකං මජ්ඣෙකං යීතො”ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි
 ඵතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදතො භද්‍යං භද්‍යභාගෙන
 පරිච්ඡින්නන්ති වචත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො
 පන කෙසසදිසො ඵවාති ඵවං භද්‍යං වණ්ණාදිතො වචත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ යකනසඤ්ඤිතං යමකමංසපිණ්ඩං
 වණ්ණතො රත්තං රත්තකුමුද්ධාහිරපත්තපිට්ඨිවණ්ණන්ති වචත්ථපෙති.
 සණ්ඨානතො ඵකමුලං හුත්වා අග්ගෙ යමකං කොවිළාරපත්තසණ්ඨානං, තඤ්ච
 දන්ධානං ඵකංයෙව හොති මහන්තං, පඤ්ඤවන්තානං ද්වෙ වා තීණි වා බුද්දකාතීති.
 දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො ද්විත්තං ටනානං අබ්භන්තරෙ
 දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය යීතන්ති.

තත්ථ යථා පිට්ඨරකපස්සෙ ලග්ගා මංසපෙසි න ජානාති “අභං පිට්ඨරකපස්සෙ
 ලග්ගා”ති, නපි පිට්ඨරකපස්සං ජානාති “මයි මංසපෙසි ලග්ගා”ති; ඵවමෙවං න
 යකනං ජානාති “අභං ද්විත්තං ටනානං අබ්භන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය
 යීතො”ති, නපි ටනානං අබ්භන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං ජානාති “මං නිස්සාය යකනං
 යීතො”ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි ඵතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති.
 පරිච්ඡේදතො පන යකනං යකනභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචත්ථපෙති. අයමෙතස්ස
 සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො ඵවාති ඵවං යකනං
 වණ්ණාදිතො වචත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ පටිච්ඡන්නාපටිච්ඡන්නභෙදතො දුට්ඨං කිලොමකං
 වණ්ණතො සෙනං දුකුලපිලොතිකවණ්ණන්ති වචත්ථපෙති. සණ්ඨානතො
 අත්තතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො
 පටිච්ඡන්නකිලොමකං භද්‍යඤ්ච වක්කඤ්ච පරිවාරෙත්වා,
 අජ්ජපටිච්ඡන්නකිලොමකං සකලසරීරෙ වම්මස්ස හෙට්ඨතො මංසං
 පරියොනන්ධිත්වා යීතන්ති.

තත්ථ යථා පිලෝතිකාය පලිවෙය්ගිනෙ මංසෙ න පිලෝතිකා ජානාති “මයා මංසං පලිවෙය්ගි”න්ති, නපි මංසං ජානාති “අහං පිලෝතිකාය පලිවෙය්ගි”න්ති; එවමෙව න කිලොමකං ජානාති “මයා හදයවක්කානි සකලසරීරෙ ව වම්මස්ස හෙට්ඨනො මංසං පලිවෙය්ගි”න්ති. නපි හදයවක්කානි සකලසරීරෙ ව මංසං ජානාති “අහං කිලොමකෙන පලිවෙය්ගි”න්ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එනෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො හෙට්ඨා මංසෙන උපරි වම්මෙන තිරියං කිලොමකභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං කිලොමකං වණ්ණාදිනො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ පිහකං වණ්ණනො නීලං මිලාතනිග්ගුණ්ඨිපුප්ඵවණ්ණන්ති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො යෙභුයොන සත්තඨගුලප්පමාණං අබන්ධනං කාළවච්ඡකජිව්භාසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො හදයස්ස වාමපස්සෙ උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය යීතං, යම්හි පහරණපභාරෙන බහි නික්ඛන්තෙ සත්තානං ජීවිතක්ඛයො හොතිති.

තත්ථ යථා කොට්ඨකමත්ථකපස්සං නිස්සාය යීතා න ගොමයපිණ්ඩි ජානාති “අහං කොට්ඨකමත්ථකපස්සං නිස්සාය යීතා”ති, නපි කොට්ඨකමත්ථකපස්සං ජානාති “ගොමයපිණ්ඩි මං නිස්සාය යීතා”ති; එවමෙව න පිහකං ජානාති “අහං උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය යීතා”න්ති, නපි උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං ජානාති “පිහකං මං නිස්සාය යීතා”න්ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එනෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො පිහකං පිහකභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පිහකං වණ්ණාදිනො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ ද්වන්තිංසමංසඛණ්ඩප්පහෙදං පජ්ඨාසං වණ්ණනො රත්තං නාතිපරිපක්කඋදුම්බරවණ්ණන්ති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො විසමච්ඡින්නපුච්ඡණ්ඨානං, ඡදනිට්ඨකඛණ්ඩපුඤ්ජස්සණ්ඨානන්තිපි එකෙ. තදෙනං අබ්භන්තරෙ අසිතපිනාදිනං අභාවෙ උග්ගතෙන කම්මජනෙජුස්මනා අබ්භාහතත්තා සඬබ්බාදිතපලාලපිණ්ඩම්ච නිරසං නිරොජං හොති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං අබ්භන්තරෙ හදයඤ්ච යකනඤ්ච උපරි ඡාදෙත්වා ඔලම්බන්නං යීතන්ති.

තත්ථ යථා ජිණ්ණකොට්ඨබ්භන්තරෙ ලම්බමානො සකුණකුලාවකො න ජානාති “අහං ජිණ්ණකොට්ඨබ්භන්තරෙ ලම්බමානො යීතො”ති, නපි ජිණ්ණකොට්ඨබ්භන්තරං ජානාති “සකුණකුලාවකො මයි ලම්බමානො යීතො”ති; එවමෙව න පජ්ඨාසං ජානාති “අහං සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං අන්තරෙ ලම්බමානං යීතා”න්ති, නපි සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං අන්තරං ජානාති “මයි පජ්ඨාසං ලම්බමානං යීතා”න්ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එනෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො පජ්ඨාසං පජ්ඨාසභාගෙන

පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො ඵවාති ඵවං පජ්ජාසං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ පුරිසස්ස ද්වන්තිංසහත්ථං, ඉත්ථියා අට්ඨවිසතිහත්ථං, එකවිසතියා යානෙසු ඔහග්ගං අන්තං වණ්ණතො සෙනං සක්ඛරසුඛාවණ්ණන්ති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො සීසං ඡින්නදිත්වා ලොහිතදොණියං සංවෙල්ලෙත්වා යපිතධම්මනිසණ්ඨානං. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො උපරි ගලවාටකෙ හෙට්ඨා ව කරිසමග්ගෙ විනිබන්ධන්තා ගලවාටකකරිසමග්ගපරියන්තෙ සරිරඛන්තරෙ යිතන්ති.

තත්ථ යථා ලොහිතදොණියං යපිතං ඡින්නසීසං ධම්මනිකලෙවරං න ජානාති “අහං ලොහිතදොණියං යිත”න්ති, නපි ලොහිතදොණි ජානාති “මයි ඡින්නසීසං ධම්මනිකලෙවරං යිත”න්ති; එවමෙව න අන්තං ජානාති “අහං සරිරඛන්තරෙ යිත”න්ති, නපි සරිරඛන්තරං ජානාති “මයි අන්තං යිත”න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො අන්තං අන්තභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො ඵවාති ඵවං අන්තං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ අන්තන්තරෙ අන්තගුණං වණ්ණතො සෙනං දකසිතලිකමූලවණ්ණන්ති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො දකසිතලිකමූලසණ්ඨානමෙවාති, ගොමුත්තසණ්ඨානන්තිපි එකෙ. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො කුදාලඵරසුකම්මාදීනි කරොන්තානං යන්තාකඩ්ඨනකාලෙ යන්තසුත්තකම්ච යන්තඵලකානි අන්තභොගෙ එකතො අග්ගලන්තෙ ආබන්ධිත්වා පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකස්ස අන්තරා තං සිබ්බිත්වා යිතරජ්ජුකා විය එකවිසතියා අන්තභොගානං අන්තරා යිතන්ති.

තත්ථ යථා පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකං සිබ්බිත්වා යිතරජ්ජුකා න ජානාති “මයා පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකං සිබ්බිත”න්ති, නපි පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකං ජානාති “රජ්ජුකා මං සිබ්බිත්වා යිතා”ති, එවමෙව අන්තගුණං න ජානාති “අහං අන්තං එකවිසතිභොගඛන්තරෙ ආබන්ධිත්වා යිත”න්ති, නපි අන්තං ජානාති “අන්තගුණං මං ආබන්ධිත්වා යිත”න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො අන්තගුණං අන්තගුණභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො ඵවාති ඵවං අන්තගුණං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ උදරියං වණ්ණතො අජ්ඣොභටාභාරවණ්ණන්ති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො පරිස්සාවනෙ සිථිලබ්ද්ධතණ්ඩුලසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො උදරෙ යිතන්ති. උදරං නාම උභතො නිජ්ජිලියමානස්ස අල්ලසාටකස්ස මජ්ඣෙ සඤ්ජානථොටකසදිසං අන්තපටලං, ඛහි මට්ඨං, අන්තො මංසකසම්බුපලිවෙය්හං, කිලිට්ඨපාවාරපුජ්ජසදිසං,

කුටිතපනසඵලස්ස අබ්භන්තරසදිසන්තිපි එකෙ. තත්ථ තක්කොලකා
 ගණ්ඩුප්පාදකාතාලභීරකාසුචිමුඛකාපටතන්තුසුත්තකාති
 එවමාදිද්වත්තිංසකුලප්පහෙදා කිමයො ආකුලඛ්‍යාකුලා සණ්ඩසණ්ඩවාරිනො හුත්වා
 නිවසන්ති, යෙ පානභොජනාදිමහි අවිජ්ජමානෙ උල්ලඛිසිත්වා විරවන්තා හදයමංසං
 අහිතුදන්ති පානභොජනාදීනි අජ්ඣොහරණවෙලායඤ්ච උද්ධංමුඛා හුත්වා
 පයමජ්ඣොහරෙට ද්වෙ තයො ආලොපෙ තුරිතතුරිතා විලුම්පන්ති. යං එතෙසං
 කිමීනං පසුතිසරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච භොති, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම
 වණ්ඩාලගාමද්වාරෙ වන්දනිකාය සරදසමයෙ ථුලථුසිතකෙ දෙවෙ වස්සන්තෙ
 උදකෙන ආවුළ්භං.

මුත්තකරිසවම්මට්ඨීන්භාරුඛණ්ඩබෙළසිඬිසාණිකාලොහිතප්පහුතිනානාකුණපජාතං
 නිපතිත්වා කද්දමොදකාලුළිතං සඤ්ජාතකිම්බුලාකුලං හුත්වා ද්විහනිභව්වයෙන
 සූරියාතපසන්තාපවෙගකුටීතං උපරි ඵෙණුපුප්ඵළකෙ මුඤ්චන්තං අහිනීලවණ්ණං
 පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡං උපගන්තුං වා දට්ඨුං වා අනරහරූපතං ආපජ්ජිත්වා තිට්ඨති,
 පගෙව සායිතුං වා සායිතුං වා; එවමෙව නානප්පකාරපානභොජනාදි
 දන්තමුසලසංවුණ්ණිතං ජීවිභාහත්ථසම්පරිවත්තිතං බෙළලාලාපලිඛුද්ධං
 තඬ්ඛණවිගතවණ්ණගන්ධරසාදිසම්පදං කොලියබලිසුචානවමුථුසදිසං නිපතිත්වා
 පිත්තසෙම්භවාතපලිවෙධීතං හුත්වා උදරග්ගිසන්තාපවෙගකුටීතං කිම්බුලාකුලං
 උපරූපරි ඵෙණුපුප්ඵළකාති මුඤ්චන්තං.

පරමකසම්බුදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡභාවමාපජ්ජිත්වා තිට්ඨති. යං සුත්වාපි පානභොජනාදිසු
 අමනුඤ්ඤා සණ්ඨාති, පගෙව පඤ්ඤාවක්ඛුනා ඔලොකෙත්වා. යත්ථ ව පතිතං
 පානභොජනාදි පඤ්චධා විවෙකං ගච්ඡති, එකං භාගං පාණකා බාදන්ති, එකං භාගං
 උදරග්ගි ක්‍රියාපෙති, එකො භාගො මුත්තං භොති, එකො භාගො කර්සං භොති, එකො
 භාගො රසභාවං ආපජ්ජිත්වා සොණිතමංසාදීනි උපබුහයතිති.

තත්ථ යථා පරමජෙගුච්ඡාය සුචානදොණියා ධීතො සුචානවමුථු න ජානාති
 “අහං සුචානදොණියා ධීතො”ති; නපි සුචානදොණි ජානාති “මයි සුචානවමුථු
 ධීතො”ති. එවමෙව න උදරියං ජානාති “අහං ඉමස්මිං පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡෙ
 උදරෙ ධීත”න්ති; නපි උදරං ජානාති “මයි උදරියං ධීත”න්ති.

ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති.
 පරිච්ඡෙදතො උදරියං උදරියභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස
 සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං උදරියං
 වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ කර්සං වණ්ණතො යෙහුයොන
 අජ්ඣොහරාභාරවණ්ණන්ති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො
 හෙට්ඨිමාය දිසාය ජාතං, ඔකාසතො පක්කාසයෙ ධීතන්ති. පක්කාසයො නාම
 හෙට්ඨා නාහිපිට්ඨිකණ්ටකමූලානං අන්තරෙ අන්තාවසානෙ උඬ්ඛෙධෙන
 අට්ඨඬ්ඛලමත්තො වංසනළකඬ්භන්තරසදිසො පදෙසො, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම
 උපරිභූමිභාගෙ පතිතං වස්සොදකං ඔගළිත්වා හෙට්ඨාභූමිභාගං පුරෙත්වා තිට්ඨති,
 එවමෙව යංකිඤ්ච ආමාසයෙ පතිතං පානභොජනාදිකං උදරග්ගිනා ඵෙණුද්දෙහකං

පක්කං පක්කං සණ්භකරණියා පිට්ඨමිව සණ්භභාවං ආපජ්ජිත්වා අන්තරිලෙන ඔගළිත්වා ඔමද්දිත්වා වංසනළකෙ පක්ඛිත්තපණ්ඩුමත්තිකා විය සන්නිවිතං හුත්වා තිට්ඨති.

තත්ථ යථා වංසනළකෙ ඔමද්දිත්වා පක්ඛිත්තපණ්ඩුමත්තිකා න ජානාති “අභං වංසනළකෙ යීතා”ති, නපි වංසනළකො ජානාති “මයි පණ්ඩුමත්තිකා යීතා”ති; එවමෙව න කරිසං ජානාති “අභං පක්කාසයෙ යීත”න්ති, නපි පක්කාසයො ජානාති “මයි කරිසං යීත”න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො කරිසං කරිසභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං කරිසං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ සීසකට්ඨාහඛින්නරෙ මත්ථලුඬගං වණ්ණතො සෙනං අභිජත්තකපිණ්ඩිවණ්ණන්ති වචන්ථපෙති. පක්කුලීතදුද්ධවණ්ණන්තිපි එකෙ. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සීසකට්ඨාහස්ස අඛින්නරෙ චත්තාරො සිබ්බිනිමග්ගෙ නිස්සාය සමොධාය යපිතා චත්තාරො පිට්ඨපිණ්ඩිකා විය සමොහිතං චතුමත්ථලුඬගපිණ්ඩිප්පහෙදං හුත්වා යීතන්ති.

තත්ථ යථා පුරාණලාබ්ඛකට්ඨාහෙ පක්ඛිත්තපිට්ඨපිණ්ඩි පක්කුලීතදුද්ධං වා න ජානාති “අභං පුරාණලාබ්ඛකට්ඨාහෙ යීත”න්ති, නපි පුරාණලාබ්ඛකට්ඨාහං ජානාති “මයි පිට්ඨපිණ්ඩි පක්කුලීතදුද්ධං වා යීත”න්ති; එවමෙව න මත්ථලුඬගං ජානාති “අභං සීසකට්ඨාහඛින්නරෙ යීත”න්ති, නපි සීසකට්ඨාහඛින්නරං ජානාති “මයි මත්ථලුඬගං යීත”න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො මත්ථලුඬගං මත්ථලුඬගභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මත්ථලුඬගං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ බද්ධාබද්ධහෙදතො දුට්ඨමපි පිත්තං වණ්ණතො බහලමධුකතෙලවණ්ණන්ති වචන්ථපෙති. අබද්ධපිත්තං මිලාතබ්බකුලපුප්ඵවණ්ණන්තිපි එකෙ. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො අබද්ධපිත්තං කෙසලොමනබදන්තානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානං ථද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ච වජ්ජෙත්වා උදකම්ච තෙලබිත්ථු අවසෙසසරීරං ඛ්‍යාපෙත්වා යීතං, යම්හි කුපිතෙ අක්ඛිනි පිතකානි භොන්ති භමන්ති, ගත්තං කම්පති කණ්ඩුයති. බද්ධපිත්තං හදයපජ්ජාසානමන්නරෙ යකනමංසං නිස්සාය පතිට්ඨිතෙ මහාකොසානකිකොසකසදිසෙ පිත්තකොසකෙ යීතං, යම්හි කුපිතෙ සත්තා උම්මත්තකා භොන්ති, විපල්ලත්ථවිත්තා හිරොත්තජ්ජං ඡඩ්ඛෙත්වා අකත්තබ්බං කරොන්ති, අභාසිතබ්බං භාසන්ති, අචිත්තිතබ්බං චිත්තෙන්ති.

තත්ථ යථා උදකං ඛ්‍යාපෙත්වා යීතං තෙලං න ජානාති “අභං උදකං ඛ්‍යාපෙත්වා යීත”න්ති, නපි උදකං ජානාති “තෙලං මං ඛ්‍යාපෙත්වා යීත”න්ති; එවමෙව න

අබද්ධපිත්තං ජානාති “අභං සරීරං ඛ්‍යාපෙත්වා යීත”න්ති, නපි සරීරං ජානාති “අබද්ධපිත්තං මං ඛ්‍යාපෙත්වා යීත”න්ති. යථා ව කොසාතකිකොසකෙ යීතං වස්සොදකං න ජානාති “අභං කොසාතකිකොසකෙ යීත”න්ති, නපි කොසාතකිකොසකො ජානාති “මයි වස්සොදකං යීත”න්ති; එවමෙව න අබද්ධපිත්තං ජානාති “අභං පිත්තකොසකෙ යීත”න්ති, නපි පිත්තකොසකො ජානාති “මයි අබද්ධපිත්තං යීත”න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො පිත්තං පිත්තභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පිත්තං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරබ්‍හන්තරෙ එකපත්තපුරස්පමාණං සෙම්භං වණ්ණනො සෙනං කච්ඡකපණ්ණරසවණ්ණන්ති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො උදරපටලෙ යීතන්ති. යං පානභොජනාදිඅප්ප්‍රකාශකාලෙ සෙය්‍යාපි නාම උදකෙ සෙවාලපණකං කට්ඨෙ වා කථලෙ වා පතන්තෙ ඡිජ්ජිත්වා ද්විධා හුත්වා පුන අප්ප්‍රකාශත්ථරිත්වා තිට්ඨති, එවමෙව පානභොජනාදිමිහි නිපතන්තෙ ඡිජ්ජිත්වා ද්විධා හුත්වා පුන අප්ප්‍රකාශත්ථරිත්වා තිට්ඨති, යමිහි ව මන්දිභූතෙ පක්කමිව ගණ්ඨං පුතිකමිව කුක්කුටණ්ඨං උදරපටලං පරමපෙගුච්ඡකුණපගන්ධං හොති. තතො උග්ගතෙන ව ගන්ධෙන උග්ගාරොපි මුඛමිපි දුග්ගන්ධං පුතිකුණපසදිසං හොති, සො ව පුරිසො “අපෙහි දුග්ගන්ධං වායසී”ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, යඤ්ච අභිවඩ්ඪිතං බහලත්තමාපන්නං පටිකුජ්ජනඵලකමිව වච්චකුටියා උදරපටලබ්‍හන්තරෙ එව කුණපගන්ධං සන්නිරුමිහිත්වා තිට්ඨති.

තත්ථ යථා වන්දනිකාය උපරිච්ඡෙදපටලං න ජානාති “අභං වන්දනිකාය යීත”න්ති, නපි වන්දනිකා ජානාති “මයි ච්ඡෙදපටලං යීත”න්ති; එවමෙව න සෙම්භං ජානාති “අභං උදරපටලෙ යීත”න්ති, නපි උදරපටලං ජානාති “මයි සෙම්භං යීතන්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො සෙම්භං සෙම්භභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං සෙම්භං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ පුබ්බො වණ්ණනො පණ්ඩුපලාසවණ්ණොති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො පුබ්බස්ස ඔකාසො නාම නිබද්ධො නත්ථි. යත්ථ පුබ්බො සන්නිවිතො තිට්ඨෙය්‍ය, යත්‍ර යත්‍ර බාණුකණ්ටකප්පහරණගිජාලාදිහි අභිභතෙ සරීරප්පදෙසෙ ලොහිතං සණ්ඨිත්වා පච්චති, ගණ්ඨපිළකාදයො වා උප්පජ්ජන්ති, තත්‍ර තත්‍ර තිට්ඨති.

තත්ථ යථා රුක්ඛස්ස තත්ථ තත්ථ ඵරසුධාරාදිහි පහතප්පදෙසෙ අවගමිත්වා යීතො නිය්‍යාසො න ජානාති “අභං රුක්ඛස්ස පහතප්පදෙසෙ යීතො”ති, නපි රුක්ඛස්ස පහතප්පදෙසො ජානාති “මයි නිය්‍යාසො යීතො”ති; එවමෙව න පුබ්බො

ජානාති “අහං සරීරස්ස තත්ථ තත්ථ බාණුකණ්ටකාදීහි අභිභතජපදෙසෙ ගණ්ඨපිළකාදීනං උට්ඨිතජපදෙසෙ වා යීතො” ති, නපි සරීරජපදෙසො ජානාති “මයි පුබ්බො යීතො” ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො පුබ්බො පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්නොති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පුබ්බං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං සරීරෙ සන්නිවිතලොහිතං සංසරණලොහිතන්ති එවං දුට්ඨෙ ලොහිතෙ සන්නිවිතලොහිතං තාව වණ්ණතො බහලකුටීතලාබාරසවණ්ණන්ති වචන්ථපෙනි, සංසරණලොහිතං අවිජ්ජලාබාරසවණ්ණන්ති. සණ්ඨානතො සබ්බමපි අත්තතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො සන්නිවිතලොහිතං උපරිමාය දිසාය ජාතං, සංසරණලොහිතං ද්විසුපිති. ඔකාසතො සංසරණලොහිතං කෙසලොමනබදන්තානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ඵද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ච වජ්ජෙත්වා ධමනිජාලානුසාරෙන සබ්බං උපාදින්නකසරීරං ඵරිත්වා යීතං. සන්නිවිතලොහිතං යකනස්ස හෙට්ඨාභාගං පුරෙත්වා එකපත්තපුරණමත්තං වක්කහදයපජ්ඣාසානං උපරි ථොකං ථොකං බින්නං පාතෙත්තං වක්කහදයයකනපජ්ඣාසෙ තෙමෙත්තං යීතං, යම්හි වක්කහදයාදීනි අතෙමෙත්තෙ සත්තා පිපාසිතා භොන්ති.

තත්ථ යථා ජජ්ජරකපාලෙ යීතං උදකං හෙට්ඨා ලෙඩ්ඛුබණ්ඩාදීනි තෙමෙත්තං න ජානාති “අහං ජජ්ජරකපාලෙ යීතං හෙට්ඨා ලෙඩ්ඛුබණ්ඩාදීනි තෙමෙමී” ති, නපි ජජ්ජරකපාලං හෙට්ඨා ලෙඩ්ඛුබණ්ඩාදීනි වා ජානන්ති “මයි උදකං යීතං, අම්හෙ වා තෙමෙත්තං යීත” ති; එවමෙව න ලොහිතං ජානාති “අහං යකනස්ස හෙට්ඨාභාගෙ වක්කහදයාදීනි තෙමෙත්තං යීත” ති, නපි යකනස්ස හෙට්ඨාභාගට්ඨානං වක්කහදයාදීනි වා ජානන්ති “මයි ලොහිතං යීතං, අම්හෙ වා තෙමෙත්තං යීත” ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො ලොහිතං ලොහිතභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ලොහිතං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං සරීරෙ සෙදො වණ්ණතො පසන්නතිලතෙලවණ්ණොති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො සෙදස්ස ඔකාසො නාම නිබද්ධො නත්ථි, යත්ථ සෙදො ලොහිතං විය සදා තිට්ඨෙය්‍ය. යස්මා වා යදා අග්ගිසන්නාපසුරියසන්නාපඋතුච්ඡාරාදීහි සරීරං සන්නපති, අථ උදකතො අබ්බුළුභමත්තවිසමච්ඡින්නහිසමුළාලකුමුදනාලකලාපඋදකමිව සබ්බකෙසලොමකුපච්චරෙහි පග්ගරති. තස්මා තෙසං කෙසලොමකුපච්චරානං වසෙන තං සණ්ඨානතො වචන්ථපෙනි. “සෙදපරිග්ගණ්ඨකෙන ව යොගාවචරෙන කෙසලොමකුපච්චරෙ පුරෙත්වා යීතවසෙනෙව සෙදො මනසිකාතබ්බො” ති චුත්තං පුබ්බාවරියෙහි.

තත්ථ යථා භිසමුළාලකුමුදනාලකලාපව්වරෙහි පග්ගරන්තං උදකං න ජානාති
 “අහං භිසමුළාලකුමුදනාලකලාපව්වරෙහි පග්ගරාමී”ති, නපි
 භිසමුළාලකුමුදනාලකලාපව්වරා ජානන්ති “අමිහෙහි උදකං පග්ගරති”ති; එවමෙව
 න සෙදො ජානාති “අහං කෙසලොමකුපව්වරෙහි පග්ගරාමී”ති, නපි
 කෙසලොමකුපව්වරා ජානන්ති “අමිහෙහි සෙදො පග්ගරති”ති.
 ආහොගපව්වචෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති.
 පරිච්ඡේදනො සෙදො සෙදහාගෙන පරිච්ඡින්නොති වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස
 සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං සෙදං
 වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ වම්මමංසන්තරෙ මෙදො වණ්ණතො
 ඵාලිතහලිද්දිවණ්ණොති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. තථා හි
 සුඛිතො ථුලසරීරස්ස වම්මමංසන්තරෙ ඵරිත්වා යීතො
 හලිද්දිරත්තදුකුලපිලොතිකසණ්ඨානො, කිසසරීරස්ස
 ජඩ්ඝමංසඌරුමංසපිට්ඨිකණ්ටකනිස්සිතපිට්ඨිමංසඌරපටලමංසාති නිස්සාය
 සංවෙල්ලිත්වා යපිතහලිද්දිරත්තදුකුලපිලොතිකඛණ්ඩසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු
 දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො ථුලසරීරස්ස සකලසරීරං ඵරිත්වා කිසස්ස ජඩ්ඝාමංසාදීනි
 නිස්සාය යීතො, යො සිනෙහසඬ්ඛානොපි හුත්වා පරමජෙගුච්ඡත්තා න
 මත්ථකතෙලත්ථං න ගණ්ඩුසතෙලත්ථං න දීපජාලනත්ථං සඬ්ගය්හති.

තත්ථ යථා මංසපුඤ්ජං නිස්සාය යීතා හලිද්දිරත්තදුකුලපිලොතිකා න ජානාති
 “අහං මංසපුඤ්ජං නිස්සාය යීතා”ති, නපි මංසපුඤ්ජො ජානාති
 “හලිද්දිරත්තදුකුලපිලොතිකා මං නිස්සාය යීතා”ති; එවමෙව න මෙදො ජානාති
 “අහං සකලසරීරං ජඩ්ඝාදිසු වා මංසං නිස්සාය යීතො”ති, නපි සකලසරීරං ජානාති
 ජඩ්ඝාදිසු වා මංසං “මෙදො මං නිස්සාය යීතො”ති. ආහොගපව්වචෙක්ඛණවිරහිතා
 හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදනො මෙදො හෙට්ඨා මංසෙන,
 උපරි වම්මෙන, සමන්තතො මෙදහාගෙන පරිච්ඡින්නොති වචන්ථපෙති.
 අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං
 මෙදං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ අස්සු වණ්ණතො පසන්නතිලතෙලවණ්ණන්ති වචන්ථපෙති.
 සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො
 අක්ඛිකුපකෙසු යීතන්ති. න චෙතං පිත්තකොසකෙ පිත්තමිව අක්ඛිකුපකෙසු සදා
 සන්නිවිතං හුත්වා තිට්ඨති, කිත්තු යදා සොමනස්සජාතා සත්තා මහාහසිතං හසන්ති,
 දොමනස්සජාතා රොදන්ති පරිදෙවන්ති, තථාරූපං විසමාහාරං වා හරන්ති, යදා ව
 තෙසං අක්ඛිති ධුමරපපංසුකාදීහි අභිහඤ්ඤන්ති, තදා එතෙහි
 සොමනස්සදොමනස්සවිසමාහාරාදීහි සමුට්ඨහිත්වා අස්සු අක්ඛිකුපකෙසු පුරෙත්වා
 තිට්ඨති පග්ගරති ව. “අස්සුපරිග්ගණ්හකෙන ව යොගාවචරෙන අක්ඛිකුපකෙ
 පුරෙත්වා යීතවසෙනෙව තං මනසිකාතඛිඛ”න්ති පුඛ්ඛාවරියා වණ්ණයන්ති.

තත්ථ යථා මත්ථකච්ඡින්නතරුණතාලට්ඨිකූපකෙසු ධීතං උදකං න ජානාති
 “අභං මත්ථකච්ඡින්නතරුණතාලට්ඨිකූපකෙසු ධීතං”න්ති, නපි
 මත්ථකච්ඡින්නතරුණතාලට්ඨිකූපකා ජානන්ති “අම්හෙසු උදකං ධීතං”න්ති;
 එවමෙව න අස්ස ජානාති “අභං අක්ඛිකූපකෙසු ධීතං”න්ති, නපි අක්ඛිකූපකා
 ජානන්ති “අම්හෙසු අස්ස ධීතං”න්ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ
 ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො අස්ස අස්සභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති
 වචන්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො
 එවාති එවං අස්සං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ විලීනසිනෙහසඬ්ඛාතා වසා වණ්ණතො ආවාමෙ
 ආසිත්තතෙලවණ්ණාති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා. දිසතො ද්විසු
 දිසාසු ජාතා. ඔකාසතො
 හත්ථතලහත්ථපිට්ඨිපාදතලපාදපිට්ඨිනාසාපුට්ඨාලාට්ඨංසකුට්ඨෙසු ධීතාති. න වෙසා
 එතෙසු ඔකාසෙසු සදා විලීනා එව හුත්වා තිට්ඨති, කිත්තු යදා
 අග්ගිසන්තාපසුරියසන්තාපඋතුච්ඡිභාගධාතුච්ඡිභාගෙහි තෙ පදෙසා උස්මාජාතා
 හොන්ති, තදා තත්ථ විලීනාව හුත්වා පසන්තසලිලාසු උදකසොණ්ඩිකාසු නීභාරො
 විය සරති.

තත්ථ යථා උදකසොණ්ඩියො අජ්ඣොත්ථරිත්වා ධීතො නීභාරො න ජානාති
 “අභං උදකසොණ්ඩියො අජ්ඣොත්ථරිත්වා ධීතො”ති, නපි උදකසොණ්ඩියො
 ජානන්ති “නීභාරො අම්හෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ධීතො”ති; එවමෙව න වසා ජානාති
 “අභං හත්ථතලාදීනි අජ්ඣොත්ථරිත්වා ධීතා”ති, නපි හත්ථතලාදීනි ජානන්ති
 “වසා අම්හෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ධීතා”ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ
 ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො වසා වසාභාගෙන පරිච්ඡින්නාති
 වචන්ථපෙති. අයමෙතිස්සා සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො
 එවාති එවං වසං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ මුඛස්සඬ්ඛන්තරෙ බෙළො වණ්ණතො සෙතො
 ඵෙණවණ්ණොති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානොති,
 සමුද්දථෙණසණ්ඨානොතිපි එකෙ. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතො. ඔකාසතො
 උහොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජීව්භාය ධීතොති. න වෙසො එත්ථ සදා
 සන්තිවිතො හුත්වා තිට්ඨති, කිත්තු යදා සත්තා තථාරූපං ආහාරං පස්සන්ති වා
 සරන්ති වා, උණ්හතිත්තකටුකලොණම්බිලානං වා කිඤ්චි මුඛෙ යපෙන්නි. යදා ව
 තෙසං හදයං ආගිලායති, කිස්මිඤ්චිදෙව වා ජිගුච්ඡා උප්පජ්ජති, තදා බෙළො
 උප්පජ්ජිත්වා උහොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජීව්භාය සණ්ඨාති. අග්ගජීව්භාය
 වෙස බෙළො තනුකො හොති, මුලජීව්භාය බහලො, මුඛෙ පක්ඛිත්තඤ්ච පුටුකං වා
 තණ්ඩුලං වා අඤ්ඤං වා කිඤ්චි බාදනීයං නදිපුලිනෙ බතකූපසලිලමිච්ච
 පරික්ඛයමගච්ඡන්තොව සදා තෙමනසමත්ථො හොති.

තත්ථ යථා නදිපුලිනෙ ඛතකුපතලෙ සණ්ඨිතං උදකං න ඡානාති “අභං කුපතලෙ සණ්ඨිත”න්ති, නපි කුපතලං ඡානාති “මයි උදකං යිත”න්ති; එවමෙව න ඛෙළො ඡානාති “අභං උහොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජීවිහාතලෙ සණ්ඨිතො”ති, නපි ජීවිහාතලං ඡානාති “මයි උහොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ඛෙළො සණ්ඨිතො”ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො ඛෙළො ඛෙළුහාගෙන පරිච්ඡින්නොති වචන්ථපෙනි. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ඛෙළං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං සරීරෙ සිඬ්ඝාණිකා වණ්ණතො සෙතා තරුණතාලම්ඤ්ථවණ්ණාති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා, සෙදෙන්වා සෙදෙන්වා නාසාපුටෙ නිරන්තරං පක්ඛිත්තවෙත්තඬ්ඛුරසණ්ඨානාතිපි එකෙ. දිසතො උපරිමාය දිසාය ඡාතා. ඔකාසතො නාසාපුටෙ පුරෙන්වා යිතාති. න වෙසා එත්ථ සදා සන්නිවිතා හුත්වා තිට්ඨති, කිත්තු සෙය්‍යථාපි නාම පුරිසො පදුමිනිපත්තෙ දධිං ඛන්ධිත්වා හෙට්ඨා පදුමිනිපත්තං කණ්ටකෙන විජ්ඣෙය්‍ය, අථ තෙන ඡිද්දෙන දධිපිණ්ඩං ගලිත්වා ඛහි පපතෙය්‍ය; එවමෙව යදා සත්තා රොදන්ති, විසභාගාහාරඋතුචසෙන වා සඤ්ජාතධාතුක්ඛොභා භොන්ති, තදා අන්තොසීසතො පුතිසෙම්භභාවං ආපන්නං මත්ථලුඬ්ගං ගලිත්වා තාලුමත්ථකච්චරෙන ඔතරිත්වා නාසාපුටෙ පුරෙන්වා තිට්ඨති.

තත්ථ යථා සිජ්ජිකාය පක්ඛිත්තං පුතිදධි න ඡානාති “අභං සිජ්ජිකාය යිත”න්ති, නපි සිජ්ජිකා ඡානාති “මයි පුතිකං දධි යිත”න්ති; එවමෙව න සිඬ්ඝාණිකා ඡානාති “අභං නාසාපුටෙසු යිතා”ති, නපි නාසාපුටා ඡානන්ති “අම්භෙසු සිඬ්ඝාණිකා යිතා”ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදනො සිඬ්ඝාණිකා සිඬ්ඝාණිකභාගෙන පරිච්ඡින්නාති වචන්ථපෙනි. අයමෙතිස්සා සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං සිඬ්ඝාණිකං වණ්ණාදිතො වචන්ථපෙනි.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ ලසිකාති සරීරසන්ධිතං අඛිහන්තරෙ පිච්ඡිලකුණපං. සා වණ්ණතො කණ්ඞකාරනියාසවණ්ණාති වචන්ථපෙනි. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා. දිසතො ද්විසු දිසාසු ඡාතා. ඔකාසතො අට්ඨිසන්ධිතං අඛිහඤ්ජනකිච්චං සාධයමානා අසිතිසතසන්ධිතං අඛිහන්තරෙ යිතාති. යස්ස වෙසා මන්දා භොති, තස්ස උට්ඨහන්තස්ස නිසිදන්තස්ස අහික්කමන්තස්ස පටික්කමන්තස්ස සම්ඤ්ජන්තස්ස පසාරෙන්තස්ස අට්ඨිකාති කට්ඨකායන්ති, අච්ඡරිකාසද්දං කරොන්තො විය විවරති, එකයොජනද්වියොජනමත්තම්පි අද්ධානං ගතස්ස වායොධාතු කුප්පති, ගත්තාති දුක්ඛන්ති යස්ස පන වෙසා ඛහුකා භොති, තස්ස උට්ඨානනිසජ්ජාදිසු න අට්ඨිති කට්ඨකායන්ති, දීඝම්පි අද්ධානං ගතස්ස න වායොධාතු කුප්පති, න ගත්තාති දුක්ඛන්ති.

තත්ථ යථා අඛිහඤ්ජනතෙලං න ඡානාති “අභං අක්ඛං අඛිහඤ්ජිත්වා යිත”න්ති, නපි අක්ඛො ඡානාති “මං තෙලං අඛිහඤ්ජිත්වා යිත”න්ති; එවමෙව න ලසිකා

ජානාති “අභං අසීතිසත්තසන්ධියො අබ්භඤ්ජිත්වා යීතා” ති, නපි අසීතිසත්තසන්ධියො ජානන්ති “ලසිකා අමිහෙ අබ්භඤ්ජිත්වා යීතා” ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදනො ලසිකා ලසිකභාගෙන පරිච්ඡින්නාති වචන්ථපෙති. අයමෙතිස්සා සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ලසිකං වණ්ණාදිනො වචන්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ මුත්තං වණ්ණනො මාසබාරොදකවණ්ණන්ති වචන්ථපෙති. සණ්ඨානතො උදකං පුරෙත්වා අධොමුඛධිපිතඋදකකුම්භඅන්තරගතඋදකසණ්ඨානං. දිසතො හෙට්ඨිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො වත්ථිස්සබ්භන්තරෙ යීතන්ති. වත්ථි නාම වත්ථිපුටො වුවචති, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම වන්දනිකාය පක්ඛිත්තෙ අමුඛෙ පෙළාසටෙ වන්දනිකාරසො පවිසති, න වස්ස පවිසනමග්ගො පඤ්ඤායති; එවමෙව සරීරතො මුත්තං පවිසති, න වස්ස පවිසනමග්ගො පඤ්ඤායති නික්ඛමනමග්ගො එව තු පාකටො හොති, යමහි ව මුත්තස්ස හරිතෙ “පස්සාවං කරොමා” ති සත්තානං ආයුහනං හොති. තත්ථ යථා වන්දනිකාය පක්ඛිත්තෙ අමුඛෙ පෙළාසටෙ යීතො වන්දනිකාරසො න ජානාති “අභං අමුඛෙ පෙළාසටෙ යීතො” ති, නපි පෙළාසටො ජානාති “මයි වන්දනිකාරසො යීතො” ති; එවමෙව මුත්තං න ජානාති “අභං වත්ථිමිහි යීත” න්ති, නපි වත්ථි ජානාති “මයි මුත්තං යීත” න්ති. ආහොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡේදනො වත්ථිඅබ්භන්තරෙන වෙව මුත්තභාගෙන ව පරිච්ඡින්නන්ති වචන්ථපෙති. අයමෙතිස්ස සභාගපරිච්ඡේදො, විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මුත්තං වණ්ණාදිනො වචන්ථපෙති. එවමයං ඉමං ද්වන්තිංසාකාරං වණ්ණාදිනො වචන්ථපෙති.

තස්සෙවං ඉමං ද්වන්තිංසාකාරං වණ්ණාදිවසෙන වචන්ථපෙන්නස්ස තං තං භාවනානුයොගං ආගම්ම කෙසාදයො පගුණා හොන්ති, කොට්ඨාසභාවෙන උපට්ඨහන්ති. තතො පහුති සෙය්‍යථාපි නාම චක්ඛුමතො පුරිසස්ස ද්වන්තිංසවණ්ණානං පුජ්ථානං එකසුත්තගන්ථිතං මාලං ඔලොකෙන්තස්ස සබ්බපුජ්ථානි අපුබ්බාපරියමිව පාකටාති හොන්ති; එවමෙව “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා” ති ඉමං කායං සතියා ඔලොකෙන්තස්ස සබ්බෙ තෙ ධම්මා අපුබ්බාපරියමිව පාකටා හොන්ති. කෙසෙසු ආවජ්ජිතෙසු අසණ්ඨහමානාව සති යාව මුත්තං, තාව පවත්ති. තතො පහුති තස්ස ආභිණ්ඩන්තා මනුස්සතිරච්ඡානාදයො ව සත්තාකාරං විජහිත්වා කොට්ඨාසරාසිවසෙනෙව උපට්ඨහන්ති, තෙහි ව අජ්ඣොහරියමානං පානභොජනාදි කොට්ඨාසරාසිමිහි පක්ඛිජ්ජමානමිව උපට්ඨාතීති.

එත්ථාහ “අථානෙන තතො පරං කිං කාතබ්බ” න්ති? වුවචතෙ – තදෙව නිමිත්තං ආසෙවිතබ්බං භාවෙතබ්බං බහුලිකාතබ්බං සුවචන්ථිතං වචන්ථපෙතබ්බං. කථං පනායං තං නිමිත්තං ආසෙවති භාවෙති බහුලිකරොති සුවචන්ථිතං වචන්ථපෙතීති? අයඤ්චි තං කෙසාදිතං කොට්ඨාසභාවෙන උපට්ඨානනිමිත්තං ආසෙවති, සතියා අල්ලියති හජති උපගච්ඡති, සතිගබ්භං ගණ්භාපෙති. තත්ථ ලද්ධං වා සතිං වඩ්ඨෙන්නො තං භාවෙතීති වුවචති. බහුලිකරොතීති පුනජ්ජුතං.

සතිසම්පයුත්තං විතක්කවිචාරබ්භාහතං කරොති. සුවචත්ථිතං වචත්ථපෙතීති යථා සුට්ඨු වචත්ථිතං හොති, න පුන අන්තරධානං ගච්ඡති, තථා තං සතියා වචත්ථපෙති, උපධාරෙති උපනිබන්ධති.

අථ වා යං පුබ්බෙ අනුපුබ්බතො, නාතිසීඝතො, නාතිසණ්කතො, වික්ඛෙපප්පහානතො, පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො, අනුපුබ්බමුඤ්චනතො, ලක්ඛණතො, තයො ව සුත්තන්තාති එවං දසවිධං මනසිකාරකොසල්ලං වුත්තං. තත්ථ අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තො ආසෙවති, නාතිසීඝතො නාතිසණ්කතො ව මනසිකරොන්තො භාවෙති, වික්ඛෙපප්පහානතො මනසිකරොන්තො බහුලී කරොති, පණ්ණත්තිසමතික්කමනාදිතො මනසිකරොන්තො සුවචත්ථිතං වචත්ථපෙතීති වෙදිතබ්බො.

එත්ථාහ “කථං පනායං අනුපුබ්බාදිවසෙන එතෙ ධම්මෙ මනසි කරොති” ති? වුවවතෙ – අයඤ්චි කෙසෙ මනසි කරිත්වා තදනන්තරං ලොමෙ මනසි කරොති, න නබෙ. තථා ලොමෙ මනසි කරිත්වා තදනන්තරං නබෙ මනසි කරොති, න දන්තෙ. එස නයො සබ්බත්ථං. කස්මා? උප්පට්ඨාපටියා හි මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම අකුසලො පුරිසො ද්වත්තිංසපදං නිස්සෙණිං උප්පට්ඨාපටියා ආරොහන්තො කිලන්තකායො තතො නිස්සෙණිතො පපතති, න ආරොහනං සම්පාදෙති; එවමෙව භාවනාසම්පත්තිවසෙන අධිගන්තබ්බස්ස අස්සාදස්ස අනධිගමනතො කිලන්තවිත්තො ද්වත්තිංසාකාරභාවනාතො පපතති, න භාවනං සම්පාදෙතිති.

අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තොපි ව කෙසා ලොමාති නාතිසීඝතොපි මනසි කරොති. අතිසීඝතො හි මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම අද්ධානං ගච්ඡන්තො පුරිසො සමච්ඡමරුක්ඛට්ඨනිත්තද්වේධාපථාදීනි මග්ගනිමිත්තාති උපලක්ඛෙතුං න සක්කොති, තතො න මග්ගකුසලො හොති, අද්ධානඤ්ච පරික්ඛයං නෙති; එවමෙව වණ්ණසණ්ඨානාදීනි ද්වත්තිංසාකාරනිමිත්තාති උපලක්ඛෙතුං න සක්කොති, තතො න ද්වත්තිංසාකාරෙ කුසලො හොති, කම්මට්ඨානඤ්ච පරික්ඛයං නෙති.

යථා ව නාතිසීඝතො, එවං නාතිසණ්කතොපි මනසි කරොති. අතිසණ්කතො හි මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම පුරිසො අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො අන්තරාමග්ගෙ රුක්ඛපබ්බතතළාකාදීසු විලම්බමානො ඉච්ඡිතප්පදෙසං අපාපුණන්තො අන්තරාමග්ගෙයෙව සීහබ්‍යග්ඝාදීහි අනායබ්‍යසනං පාපුණාති; එවමෙව ද්වත්තිංසාකාරභාවනාසම්පදං අපාපුණන්තො භාවනාවිච්ඡේදෙන අන්තරායෙව කාමවිතක්කාදීහි අනායබ්‍යසනං පාපුණාති.

නාතිසණ්කතො මනසිකරොන්තොපි ව වික්ඛෙපප්පහානතොපි මනසි කරොති. වික්ඛෙපප්පහානතො නාම යථා අඤ්ඤෙසු නවකම්මාදීසු විත්තං න වික්ඛිපති, තථා මනසි කරොති. බහිද්ධා වික්ඛෙපමානවිත්තො හි කෙසාදීස්වෙව අසමාහිතවෙතොවිතක්කො භාවනාසම්පදං අපාපුණිත්වා අන්තරාව අනායබ්‍යසනං ආපජ්ජති තක්කසිලාගමනෙ බොධිසත්තස්ස සභායකා විය. අවික්ඛිපමානවිත්තො පන කෙසාදීස්වෙව සමාහිතවෙතොවිතක්කො භාවනාසම්පදං පාපුණාති

බොධිසත්තො විය තක්කසිලරජ්ජසම්පදන්ති. තස්සෙවං වික්ඛෙපජ්ජහානතො මනසිකරොතො අධිකාරවරියාධිමුත්තීනං වසෙන තෙ ධම්මා අසුභතො වා වණ්ණතො වා සුඤ්ඤතො වා උපට්ඨහන්ති.

අථ පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො තෙ ධම්මෙ මනසි කරොති.
පණ්ණත්තිසමතික්කමනතොති කෙසා ලොමාති එවමාදිවොහාරං සමතික්කමිත්වා විස්සජ්ජෙත්වා යටුපට්ඨිතානං අසුභාදීනංයෙව වසෙන මනසි කරොති. කථං? යථා අරඤ්ඤනිවාසුපගතා මනුස්සා අපරිචිතභූමිභාගත්තා උදකට්ඨානසඤ්ජානනත්ථං සාබ්බභවිගාදිනිමිත්තං කත්වා තදනුසාරෙන ගන්ත්වා උදකං පරිභුඤ්ජන්ති, යදා පන පරිචිතභූමිභාගා භොන්ති, අථ තං නිමිත්තං විස්සජ්ජෙත්වා අමනසිකත්වා උදකට්ඨානං උපසඬකමිත්වා උදකං පරිභුඤ්ජන්ති, එවමෙවායං කෙසා ලොමාතිආදිනා තංතංවොහාරස්ස වසෙන පයමං තෙ ධම්මෙ මනසාකාසී, තෙසු ධම්මෙසු අසුභාදීනං අඤ්ඤතරවසෙන උපට්ඨහන්තෙසු තං වොහාරං සමතික්කමිත්වා විස්සජ්ජෙත්වා අසුභාදිනොව මනසි කරොති.

එත්ථාහ ‘‘කථං පනස්ස එතෙ ධම්මා අසුභාදිනො උපට්ඨහන්ති, කථං වණ්ණතො, කථං සුඤ්ඤතො වා, කථංඤ්ඤායමෙනෙ අසුභතො මනසි කරොති, කථං වණ්ණතො, කථං සුඤ්ඤතො වා’’ති? කෙසා තාවස්ස වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා අසුභතො උපට්ඨහන්ති, පඤ්චධා එව අයමෙනෙ අසුභතො මනසි කරොති. සෙය්‍යාථිදං – කෙසා නාමෙනෙ වණ්ණතො අසුභා පරමජ්ජකුලජෙගුවිජා. තථා හි මනුස්සා දිවා පානභොජනෙ පතිතං කෙසවණ්ණං වාකං වා සුත්තං වා දිස්වා කෙසසඤ්ඤාය මනොරමමිපි පානභොජනං ඡඩ්ඛෙන්ති වා ජිගුවිජන්ති වා. සණ්ඨානතොපි අසුභා. තථා හි රත්තිං පානභොජනෙ පතිතං කෙසසණ්ඨානං වාකං වා සුත්තං වා චුසිත්වා කෙසසඤ්ඤාය මනොරමමිපි පානභොජනං ඡඩ්ඛෙන්ති වා ජිගුවිජන්ති වා. ගන්ධතොපි අසුභා. තථා හි තෙලමක්ඛනපුප්ඵධුමාදිසඬ්ඛාරෙහි විරහිතානං කෙසානං ගන්ධො පරමජෙගුවිජො භොති, අග්ගිසු පක්ඛිත්තස්ස කෙසස්ස ගන්ධං සායිත්වා සත්තා නාසිකං පිට්ඨෙන්ති, මුඛමිපි විකුජ්ජෙත්ති. ආසයතොපි අසුභා. තථා හි නානාවිධෙන මනුස්සාසුවිතිස්සන්දෙන සඬිකාරට්ඨානෙ තණ්ඩුලෙය්‍යකාදීනි විය පිත්තසෙම්භපුඛ්ඛලොහිතනිස්සන්දෙන තෙ ආචිතා වුද්ධිං විරුළ්භිං වෙපුල්ලං ගමිතාති. ඔකාසතොපි අසුභා. තථා හි සඬිකාරට්ඨානෙ විය තණ්ඩුලෙය්‍යකාදීනි පරමජෙගුවිජෙ ලොමාදිඵකතිංසකුණපරාසිමත්ථකෙ මනුස්සානං සීසපලිවෙය්‍යකෙ අල්ලවම්මෙ ජාතාති. එස නයො ලොමාදීසු. එවං තාව අයමෙනෙ ධම්මෙ අසුභතො උපට්ඨහන්තෙ අසුභතො මනසි කරොති.

යදි පනස්ස වණ්ණතො උපට්ඨහන්ති, අථ කෙසා නීලකසිණවසෙන උපට්ඨහන්ති. තථා ලොමා දන්තා ඔදාතකසිණවසෙනාති. එස නයො සබ්බත්ථං. තංතංකසිණවසෙනෙව අයමෙනෙ මනසි කරොති, එවං වණ්ණතො උපට්ඨහන්තෙ වණ්ණතො මනසි කරොති. යදි පනස්ස සුඤ්ඤතො උපට්ඨහන්ති, අථ කෙසා සනවිතිබ්බොගවචත්ථානෙන ඔජට්ඨමකසමුභවසෙන උපට්ඨහන්ති. තථා

ලොමාදයෝ, යථා උපට්ඨහන්ති. අයමෙන තථෙව මනසි කරොති. එවං සුඤ්ඤතො උපට්ඨහන්තෙ සුඤ්ඤතො මනසි කරොති.

එවං මනසිකරොන්තො අයමෙන ධම්මෙ අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසි කරොති. අනුපුබ්බමුඤ්චනතොති අසුභාදීනං අඤ්ඤතරවසෙන උපට්ඨිතෙ කෙසෙ මුඤ්චිත්වා ලොමෙ මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම ජලුකා නඬගුට්ඨෙන ගහිතජ්ජදෙසෙ සාපෙක්ඛාව හුත්වා තුණ්ඬෙන අඤ්ඤං පදෙසං ගණ්භාති, ගහිතෙ ව තස්මිං ඉතරං මුඤ්චති, එවමෙව කෙසෙසු සාපෙක්ඛාව හුත්වා ලොමෙ මනසි කරොති, ලොමෙසු ව පතිට්ඨිතෙ මනසිකාරෙ කෙසෙ මුඤ්චති. එස නයො සබ්බත්ථං. එවං භිස්ස අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසිකරොතො අසුභාදීසු අඤ්ඤතරවසෙන තෙ ධම්මා උපට්ඨහන්තා අනවසෙසතො උපට්ඨහන්ති, පාකට්තරූපට්ඨානා ව භොන්ති.

අථ යස්ස තෙ ධම්මා අසුභතො උපට්ඨහන්ති, පාකට්තරූපට්ඨානා ව භොන්ති, තස්ස සෙය්‍යථාපි නාම මක්කටො ද්වත්තිංසතාලකෙ තාලවනෙ ඛ්‍යාධෙන පරිපාතියමානො එකරුක්ඛෙපි අසණ්ඨහන්තො පරිධාවිත්වා යදා නිවත්තො භොති කිලන්තො, අථ එකමෙව සනතාලපණ්ණපරිවෙය්‍යිතං තාලසුචිං නිස්සාය තිට්ඨති; එවමෙව විත්තමක්කටො ද්වත්තිංසකොට්ඨාසකෙ ඉමස්මිං කායෙ තෙනෙව යොගිනා පරිපාතියමානො එකකොට්ඨාසකෙපි අසණ්ඨහන්තො පරිධාවිත්වා යදා අනෙකාරම්මණ්විධාවනෙ අභිලාසාභාවෙන නිවත්තො භොති කිලන්තො. අථ ය්වාස්ස කෙසාදීසු ධම්මො පගුණතරො වරිතානුරූපතරො වා, යත්ථ වා පුබ්බෙ කතාධිකාරො භොති, තං නිස්සාය උපචාරවසෙන තිට්ඨති. අථ තමෙව නිමිත්තං පුනප්පුනං තක්කාහතං විතක්කාහතං කරිත්වා යථාක්කමං පයමං ඤානං උප්පාදෙති, තත්ථ පතිට්ඨාය විපස්සනමාරහිත්වා අරියභූමිං පාපුණාති.

යස්ස පන තෙ ධම්මා වණ්ණතො උපට්ඨහන්ති, තස්සාපි සෙය්‍යථාපි නාම මක්කටො...පෙ.... අථ ය්වාස්ස කෙසාදීසු ධම්මො පගුණතරො වරිතානුරූපතරො වා, යත්ථ වා පුබ්බෙ කතාධිකාරො භොති, තං නිස්සාය උපචාරවසෙන තිට්ඨති. අථ තමෙව නිමිත්තං පුනප්පුනං තක්කාහතං විතක්කාහතං කරිත්වා යථාක්කමං නීලකසිණවසෙන පිතකසිණවසෙන වා පඤ්චෙපි රූපාවචරජ්ඣානානි උප්පාදෙති, තෙසඤ්ච යත්ථ කත්ථවි පතිට්ඨාය විපස්සනං ආරහිත්වා අරියභූමිං පාපුණාති.

යස්ස පන තෙ ධම්මා සුඤ්ඤතො උපට්ඨහන්ති, සො ලක්ඛණතො මනසි කරොති, ලක්ඛණතො මනසිකරොන්තො තත්ථ චතුර්ධාවත්ථානවසෙන උපචාරජ්ඣානං පාපුණාති. අථ මනසිකරොන්තො තෙ ධම්මෙ අනිච්චදුක්ඛානත්තසුත්තත්තයවසෙන මනසි කරොති. අයමස්ස විපස්සනානායො. සො ඉමං විපස්සනං ආරහිත්වා යථාක්කමඤ්ච පටිපජ්ජිත්වා අරියභූමිං පාපුණාති.

එත්තාවතා ව යං චුත්තං – “කථං පනායං අනුපුබ්බාදිවසෙන එතෙ ධම්මෙ මනසි කරොති” ති, තං ඛ්‍යාකතං භොති. යඤ්චාපි චුත්තං – “භාවනාවසෙන පනස්ස එවං වණ්ණනා වෙදිතබ්බා” ති, තස්සත්ථො පකාසිතො භොති.

පකිණිකකතයෝ

ඉදානි ඉමස්මිංයෙව ද්වන්තිංසාකාරෙ වණිණනාපරිවයපාටවත්ථං අයං
පකිණිකකතයෝ වෙදිතබ්බො -

“නිමිත්තතො ලක්ඛණතො, ධාතුතො සුඤ්ඤතොපි ව;
බන්ධාදිතො ව විඤ්ඤෙය්‍යො, ද්වන්තිංසාකාරනිව්ඡයෝ”ති.

තත්ථ නිමිත්තතොති එවං චුත්තජ්ජකාරෙ ඉමස්මිං ද්වන්තිංසාකාරෙ සට්ඨිසනං
නිමිත්තානි භොන්ති, යෙසං වසෙන යොගාවචරො ද්වන්තිංසාකාරං කොට්ඨාසතො
පරිග්ගණ්හාති. සෙය්‍යථිදං - කෙසස්ස වණිණනිමිත්තං, සණ්ඨානනිමිත්තං,
දිසානිමිත්තං, ඔකාසනිමිත්තං, පරිව්ඡෙදනිමිත්තන්ති පඤ්ච නිමිත්තානි භොන්ති.
එවං ලොමාදීසු.

ලක්ඛණතොති ද්වන්තිංසාකාරෙ අට්ඨවිසතිසනං ලක්ඛණානි භොන්ති, යෙසං
වසෙන යොගාවචරො ද්වන්තිංසාකාරං ලක්ඛණතො මනසි කරොති. සෙය්‍යථිදං -
කෙසස්ස ථද්ධලක්ඛණං, ආබන්ධනලක්ඛණං, උණ්හත්තලක්ඛණං,
සමුදිරණලක්ඛණන්ති වත්තාරි ලක්ඛණානි භොන්ති. එවං ලොමාදීසු.

ධාතුතොති ද්වන්තිංසාකාරෙ “ඡධාතුරො, භික්ඛවෙ, අයං පුරිසපුග්ගලො”ති (ම.
නි. 3.343-344) එත්ථ චුත්තාසු ධාතුසු අට්ඨවිසතිසනං ධාතූයො භොන්ති, යාසං
වසෙන යොගාවචරො ද්වන්තිංසාකාරං ධාතුතො පරිග්ගණ්හාති. සෙය්‍යථිදං - යා
කෙසෙ ථද්ධතා, සා පථවිධාතු; යා ආබන්ධනතා, සා ආපොධාතු; යා පරිපාවනතා, සා
තෙජොධාතු; යා විත්ථම්භනතා, සා වායොධාතූති වතස්සො ධාතුයො භොන්ති. එවං
ලොමාදීසු.

සුඤ්ඤතොති ද්වන්තිංසාකාරෙ අට්ඨවිසතිසනං සුඤ්ඤතා භොන්ති, යාසං
වසෙන යොගාවචරො ද්වන්තිංසාකාරං සුඤ්ඤතො විපස්සති. සෙය්‍යථිදං - කෙසෙ
තාව පථවිධාතු ආපොධාත්වාදීහි සුඤ්ඤා, තථා ආපොධාත්වාදයො පථවිධාත්වාදීහි
වතස්සො සුඤ්ඤතා භොන්ති. එවං ලොමාදීසු.

බන්ධාදිතොති ද්වන්තිංසාකාරෙ කෙසාදීසු බන්ධාදිවසෙන සභිග්ගමානෙසු
“කෙසා කති බන්ධා භොන්ති, කති ආයතනානි, කති ධාතුයො, කති සච්චානි, කති
සතිපට්ඨානානි”ති එවමාදිනා නයෙන විනිව්ඡයො වෙදිතබ්බො. එවඤ්චස්ස
විජානතො තිණකට්ඨසමුහො විය කායො බායති. යථාහ -

“නත්ථි සත්තො නරො පොසො, පුග්ගලො නුපලබ්භති;
සුඤ්ඤභූතො අයං කායො, තිණකට්ඨසමුපමො”ති.

අථස්ස යා සා -

“සුඤ්ඤාගාරං පට්ටයස්ස, සන්තචිත්තස්ස තාදිනො;
අමානුසී රති භොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො”ති. —

එවං අමානුසී රති වුත්තා, සා අද්දරතරා භොති. තතො යං තං —

“යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහතී පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 373-374) —

එවං විපස්සනාමයං පිතිපාමොජ්ජාමතං වුත්තං. තං අනුභවන්තො න විරෙතෙව
අරියජනසෙවිතං අජරාමරං නිබ්බානාමතං සවිජ්ඣරොතිති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

ද්වත්තිංසාකාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කුමාරපඤ්ඤාවණ්ණනා

අට්ඨුප්පත්ති

ඉදානි එකං නාම කිත්ති එවමාදීනං කුමාරපඤ්ඤානං අත්ථවණ්ණනාක්කමො
අනුප්පත්තො. තෙසං අට්ඨුප්පත්තිං ඉධ නික්ඛෙපජ්ජයොජනඤ්ච වත්වා වණ්ණනං
කරිස්සාම —

අට්ඨුප්පත්ති තාව තෙසං සොපාකො නාම භගවතො මහාසාවකො අහොසි.
තෙනායස්මතො ජාතියා සත්තවස්සෙනෙව අඤ්ඤා ආරාධිතා, තස්ස භගවා
පඤ්ඤාඛ්‍යාකරණෙන උපසම්පදං අනුඤ්ඤාතුකාමො අත්තනා අධිප්පෙතත්ථානං
පඤ්ඤානං ඛ්‍යාකරණසමත්ථතං පස්සන්තො “එකං නාම කි”ත්ති එවමාදීනා
පඤ්ඤෙ පුච්ඡී. සො ඛ්‍යාකාසි. තෙන ව ඛ්‍යාකරණෙන භගවතො චිත්තං ආරාධෙසි.
සාව තස්සායස්මතො උපසම්පදා අහොසි.

අයං තෙසං අට්ඨුප්පත්ති.

නික්ඛෙපජ්ජයොජනං

යස්මා පන සරණගමනෙහි බුද්ධධම්මසඤ්ඤානුස්සතිවසෙන චිත්තභාවනා,
සික්ඛාපදෙහි සීලභාවනා, ද්වත්තිංසාකාරෙන ව කායභාවනා පකාසිතා, තස්මා ඉදානි
නානාජ්ජකාරතො පඤ්ඤාභාවනාමුඛදස්සනත්ථං ඉමෙ පඤ්ඤාඛ්‍යාකරණා ඉධ
නික්ඛිත්තා. යස්මා වා සීලපදට්ඨානො සමාධි, සමාධිපදට්ඨානා ව පඤ්ඤා; යථාහ —
“සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො, චිත්තං පඤ්ඤඤච භාවය”න්ති (සං. නි. 1.23,
192), තස්මා සික්ඛාපදෙහි සීලං ද්වත්තිංසාකාරෙන තංගොචරං සමාධිඤ්ච

දස්සෙත්වා සමාහිතචිත්තස්ස නානාධම්මපරික්ඛාරාය පඤ්ඤාය පහෙදදස්සනත්ථං
ඉධ නික්ඛිත්තාතිපි විඤ්ඤාතබ්බා.

ඉදං තෙසං ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

පඤ්ඤාවණ්ණනා

එකං නාම කිත්තිපඤ්ඤාවණ්ණනා

ඉදානි තෙසං අත්ථවණ්ණනා හොති – එකං නාම කිත්ති හගවා යස්මිං
එකධම්මස්මිං භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො
හොති, යස්මිං වායමායස්මා නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකමකාසි, තං
ධම්මං සන්ධාය පඤ්ඤං පුච්ඡති. “සබ්බෙ සත්තා ආභාරට්ඨිතිකා”ති ථෙරො
පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විස්සජ්ජෙති. “කතමා ව, භික්ඛවෙ, සම්මාසති? ඉධ,
භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සි විහරති”ති (සං. නි. 5.8) එවමාදීනි චෙත්ථ
සුත්තානි එවං විස්සජ්ජනසුත්තිසම්භවෙ සාධකානි. එත්ථ යෙනාභාරෙන සබ්බෙ
සත්තා “ආභාරට්ඨිතිකා”ති වුච්චන්ති, සො ආභාරො තං වා තෙසං
ආභාරට්ඨිතිකත්තං “එකං නාම කි”ත්ති පුට්ඨෙත ථෙරෙන නිද්දිට්ඨන්ති
වෙදිතබ්බං. තඤ්ඤි හගවතා ඉධ එකන්ති අධිජ්ජෙතං, න තු සාසනෙ ලොකෙ වා
අඤ්ඤං එකං නාම නත්ථිති ඤාපෙතං වුත්තං. වුත්තඤ්ඤෙනං හගවතා –

“එකධම්මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො සම්මා
විරජ්ජමානො සම්මා විමුච්චමානො සම්මා පරියන්තදස්සාපි සම්මත්තං
අභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමස්මිං
එකධම්මෙ? සබ්බෙ සත්තා ආභාරට්ඨිතිකා. ඉමස්මිං බො, භික්ඛවෙ,
එකධම්මෙ භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො...පෙ.... දුක්ඛස්සන්තකරො
හොති. ‘එකො පඤ්ඤො එකො උද්දෙසො එකං වෙය්‍යාකරණ’න්ති ඉති යං
තං වුත්තං, ඉදමෙනං පටිච්ච වුත්ත”න්ති (අ. නි. 10.27).

ආභාරට්ඨිතිකානි චෙත්ථ යථා “අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං. තත්ථ
අයොනියො මනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාභාරො අනුප්පන්තස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස
උප්පාදායා”ති එවමාදීසු (සං. නි. 5.232) පච්චයො ආභාරොති වුච්චති, එවං පච්චයං
ආභාරසද්දෙන ගහෙත්වා පච්චයට්ඨිතිකා “ආභාරට්ඨිතිකා”ති වුත්තා. චත්තාරො
පන ආභාරෙ සන්ධාය – “ආභාරට්ඨිතිකා”ති වුච්චමානෙ “අසඤ්ඤසත්තා දෙවා
අහෙතුකා අනාභාරා අඵස්සකා අවෙදනකා”ති වචනතො (විභ. 1017) “සබ්බෙ”ති
වචනමයුත්තං භවෙය්‍යා.

තත්ථ සියා – එවම්පි වුච්චමානෙ “කතමෙ ධම්මා සපච්චයා? පඤ්චක්ඛන්ධා –
රූපක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො”ති (ධ. ස. 1089) වචනතො
බන්ධානංයෙව පච්චයට්ඨිතිකත්තං යුත්තං, සත්තානන්තු අයුත්තමෙවෙනං වචනං
භවෙය්‍යාති. න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. කස්මා? සත්තෙසු

බන්ධොපචාරසිද්ධිනො. සත්තෙසු හි බන්ධොපචාරො සිද්ධො. කස්මා? බන්ධො උපාදාය පඤ්ඤාපෙනබ්බතො. කථං? ගෙහෙ ගාමොපචාරො විය. සෙය්‍යාථාපි හි ගෙහානි උපාදාය පඤ්ඤාපෙනබ්බත්තා ගාමස්ස එකස්මිම්පි ද්විසු තිසුපි වා ගෙහෙසු දඩ්ඨෙසු “ගාමො දඩ්ඨො”ති එවං ගෙහෙ ගාමොපචාරො සිද්ධො, එවමෙව බන්ධෙසු පච්චයටියෙන ආහාරට්ඨිතිකෙසු “සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා”ති අයං උපචාරො සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. පරමත්ථතො ච බන්ධෙසු ජායමානෙසු ජීයමානෙසු මීයමානෙසු ච “බණ්ණෙ බණ්ණෙ ත්වං හික්ඛු ජායසෙ ච ජීයසෙ ච මීයසෙ වා”ති වදනා භගවතා තෙසු සත්තෙසු බන්ධොපචාරො සිද්ධොති දස්සිතො එවාති වෙදිතබ්බො. යතො යෙන පච්චයාබ්‍යෙන ආහාරෙන සබ්බෙ සත්තා තිට්ඨන්ති, සො ආහාරො තං වා නෙසං ආහාරට්ඨිතිකත්තං එකන්ති වෙදිතබ්බං. ආහාරො හි ආහාරට්ඨිතිකත්තං වා අනිච්චතාකාරණතො නිබ්බිදාට්ඨානං හොති. අථ තෙසු සබ්බසත්තපඤ්ඤිතෙසු සඬබ්බාරෙසු අනිච්චතාදස්සනෙන නිබ්බිත්දමානො අනුප්‍රබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, පරමත්ථවිසුද්ධිං පාපුණාති. යථාහ –

“සබ්බෙ සඬබ්බාරා අනිච්චාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
අථ නිබ්බිත්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා”ති. (ධ. ප. 277);

එත්ථ ච “එකං නාම කි”න්ති ච “කිහා”ති ච දුට්ඨො පාඨො, තත්ථ සීහළානං කිහාති පාඨො. තෙ හි “කි”න්ති වත්තබ්බෙ “කිහා”ති වදන්ති. කෙච් භණන්ති “භ-ඉති නිපාතො, ටෙට්ඨානම්පි අයමෙව පාඨො”ති උභයථාපි පන එකොව අත්ථො. යථා රුච්චති, තථා පඨිතබ්බං. යථා පන “සුබ්බෙන පුට්ඨො අථ වා දුබ්බෙන (ධ. ප. 83), දුක්ඛං දොමනස්සං පට්ඨංවෙදෙති”ති එවමාදීසු කත්ථවි දුබ්බන්ති ච කත්ථවි දුක්ඛන්ති ච වුච්චති, එවං කත්ථවි එකන්ති, කත්ථවි එක්කන්ති වුච්චති. ඉධ පන එකං නාමාති අයමෙව පාඨො.

ද්වෙ නාම කින්නිපඤ්ඤාවණ්ණනා

එවං ඉමිනා පඤ්ඤාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡති ද්වෙ නාම කින්නි? ටෙරො ද්වෙති පච්චනුභාසිත්වා “නාමඤ්ච රූපඤ්චා”ති ධම්මාධිට්ඨානාය දෙසනාය විස්සජ්ජෙති. තත්ථ ආරම්මණාහිමුඛං නමනතො, විත්තස්ස ච නතිහෙතුතො සබ්බම්පි අරූපං “නාම”න්ති වුච්චති. ඉධ පන නිබ්බිදාහෙතුත්තා සාසවධම්මමෙව අධිජ්ජෙතං රූප්පනටියෙන වත්තාරො ච මහාභූතා, සබ්බඤ්ච තදුපාදාය පචත්තමානං රූපං “රූප”න්ති වුච්චති, තං සබ්බම්පි ඉධාධිජ්ජෙතං. අධිජ්ජායවසෙනෙව චෙත්ථ “ද්වෙ නාම නාමඤ්ච රූපඤ්චා”ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං ද්විත්තමභාවතො. යථාහ –

“ද්විසු, හික්ඛෙව, ධම්මෙසු හික්ඛු සම්මා නිබ්බිත්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු ද්විසු? නාමෙ ච රූපෙ ච. ඉමෙසු බො,
හික්ඛෙව, ද්විසු ධම්මෙසු හික්ඛු සම්මා නිබ්බිත්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘ද්වෙ පඤ්ඤා, ද්වෙ උද්දෙසා, ද්වෙ

වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත'න'ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච නාමරූපමත්තදස්සනෙන අත්තදිට්ඨිං පභාය
අනත්තානුපස්සනාමුබ්බෙනෙව නිබ්බිත්ථමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො
හොති, පරමත්ථවිසුද්ධිං පාපුණාතීති වෙදිතබ්බො. යථාහ -

“සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
අථ නිබ්බිත්ථති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා”ති. (ධ. ප. 279);

තීණි නාම කිත්තිපඤ්ඤාවණ්ණනා

ඉදානි ඉමිනාපි පඤ්ඤාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව
උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡති තීණි නාම කිත්ති? ථෙරො තීණිති පච්චනුභාසිත්වා පුන
ඛ්‍යාකරිතබ්බස්ස අත්ථස්ස ලිඬගානුරූපං සඬ්ඛං දස්සෙන්තො “තිස්සො
වෙදනා”ති විස්සජ්ජෙති. අථ වා “යා භගවතා ‘තිස්සො වෙදනා’ති වුත්තා,
ඉමාසමත්ථමහං තීණිති පච්චෙමි”ති දස්සෙන්තො ආහාති එවම්පෙත්ථ අත්ථො
වෙදිතබ්බො. අනෙකමුඛා හි දෙසනා පටිසම්භිදාපහෙදෙන
දෙසනාවිලාසජ්ජත්තානං. කෙච් පනාහු “තීණිති අධිකපදමිද”ති. පුරිමනයෙනෙව
වෙත්ථ “තිස්සො වෙදනා”ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං තිණ්ණමභාවතො. යථාහ -

“තිසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බිත්ථමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු තිසු? තිසු වෙදනාසු. ඉමෙසු ඛො,
භික්ඛවෙ, තිසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බිත්ථමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘තයො පඤ්ඤා, තයො උද්දෙසා, තීණි
වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත'න'ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච “යංකිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි”ති (සං. නි. 4.259)
වුත්තසුත්තානුසාරෙන වා. -

“යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො”ති. (ඉතිවු. 53) -

එවං දුක්ඛදුක්ඛතාවිපරිණාමදුක්ඛතාසඬ්ඛාරදුක්ඛතානුසාරෙන වා තිස්සන්තං
වෙදනානං දුක්ඛභාවදස්සනෙන සුඛසඤ්ඤං පභාය දුක්ඛානුපස්සනාමුබ්බෙන
නිබ්බිත්ථමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, පරමත්ථවිසුද්ධිං
පාපුණාතීති වෙදිතබ්බො. යථාහ -

“සබ්බෙ සඬ්ඛාරා දුක්ඛාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
අථ නිබ්බිත්ථති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා”ති. (ධ. ප. 278);

වත්තාරි නාම කිත්තිපඤ්චවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්ඤාඛ්‍යාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා පුරිමනායෙනෙව
උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡති වත්තාරි නාම කිත්ති? තත්ථ ඉමස්ස පඤ්ඤස්ස
ඛ්‍යාකරණපක්ඛෙ කත්ථවි පුරිමනායෙනෙව වත්තාරො ආහාරා අධිජ්ජෙතා. යථාහ -

“චතුසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු චතුසු? චතුසු ආහාරෙසු. ඉමෙසු ඛො,
භික්ඛවෙ, චතුසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘වත්තාරො පඤ්ඤා වත්තාරො උද්දෙසා වත්තාරි
වෙය්‍යාකරණානි’ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං”න්ති (අ. නි.
10.27).

කත්ථවි යෙසු සුභාවිතවිත්තො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, තානි
වත්තාරි සතිපට්ඨානානි. යථාහ කප්ඵගලා භික්ඛුනි -

“චතුසු, ආවුසො, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතවිත්තො සම්මා
පරියන්තදස්සාවි සම්මත්තං අභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො
හොති. කතමෙසු චතුසු? චතුසු සතිපට්ඨානෙසු. ඉමෙසු ඛො, ආවුසො, චතුසු
ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතවිත්තො...පෙ.... දුක්ඛස්සන්තකරො හොති.
‘වත්තාරො පඤ්ඤා වත්තාරො උද්දෙසා වත්තාරි වෙය්‍යාකරණානි’ති ඉති යං
තං වුත්තං භගවතා, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං”න්ති (අ. නි. 10.28).

ඉධ පන යෙසං චතුන්තං අනුබොධජ්ජට්ඨෙවධතො භවතණ්ණාජෙදො හොති,
යස්මා තානි වත්තාරි අරියසච්චානි අධිජ්ජෙතානි. යස්මා චා ඉමිනා පරියායෙන
ඛ්‍යාකතං සුඛ්‍යාකතමෙව හොති, තස්මා ථෙරො වත්තාරිති පච්චනුභාසිත්වා
“අරියසච්චානි”ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ වත්තාරිති ගණනපරිච්ඡෙදො. අරියසච්චානිති
අරියානි සච්චානි, අවිතථානි අවිසංවාදකානිති අත්ථො. යථාහ -

“ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, වත්තාරි අරියසච්චානි තථානි අවිතථානි
අනඤ්ඤානි, තස්මා අරියසච්චානිති වුච්චන්ති”ති (සං. නි. 5.1097).

යස්මා චා සදෙවකෙන ලොකෙන අරණියතො අභිගමනියතොනි වුත්තං හොති,
වායමිතබ්බට්ඨානසඤ්ඤිතෙ අයෙ චා ඉරියනතො, අනායෙ චා න ඉරියනතො,
සත්තනිංසබොධිපක්ඛියඅරියධම්මසමායොගතො චා අරියසම්මතා
බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකා එතානි පටිච්ඡිකුන්ති, තස්මාපි “අරියසච්චානි”ති
වුච්චන්ති. යථාහ -

“වත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, අරියසච්චානි...පෙ.... ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ,
වත්තාරි අරියසච්චානි, අරියා ඉමානි පටිච්ඡිකුන්ති, තස්මා අරියසච්චානිති
වුච්චන්ති”ති.

අපිව අරියස්ස භගවතො සච්චානීතිපි අරියසච්චානි. යථාහ –

“සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අරියො,
තස්මා අරියසච්චානීති වුච්චන්ති”ති (සං. නි. 5.1098).

අථ වා එතෙසං අභිසම්බුද්ධත්තා අරියභාවසිද්ධිනොපි අරියසච්චානි. යථාහ –

“ඉමෙසං බො, භික්ඛවෙ, චතුත්තං අරියසච්චානං යථාභූතං
අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධොති වුච්චන්ති”ති (සං. නි.
5.1093).

අයමෙතෙසං පදත්ථො. එතෙසං පන අරියසච්චානං අනුබොධජ්ජට්ඨෙධතො
භවතණ්හාජෙදො හොති. යථාහ –

“තයිදං, භික්ඛවෙ, දුක්ඛං අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිච්ඡිද්ධං...පෙ....
දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදා අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිච්ඡිද්ධං, උච්ඡින්නා
භවතණ්හා, බීණා භවනෙත්ති, නත්ථි දානි පුනඛ්භවො”ති (සං. නි. 5.1091).

පඤ්ච නාම කින්නිපඤ්චණ්ණනා

ඉමිනාපි පඤ්චධ්‍යාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං
පඤ්චං පුච්ඡති පඤ්ච නාම කින්නි? ථෙරො පඤ්චාති පච්චනුභාසිත්වා
“උපාදානක්ඛන්ධා”ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ පඤ්චාති ගණනපරිච්ඡෙදො.
උපාදානජනිතා උපාදානජනකා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. යංකිඤ්චි රූපං,
වේදනා, සඤ්ඤා, සංඛාරා, විඤ්ඤාණඤ්ච සාසවා උපාදානියා, එතෙසමෙතං
අධිවචනං. පුබ්බතයෙනෙව චෙත්ථ “පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා”ති වුත්තං, න
අඤ්ඤෙසං පඤ්චන්තමභාවතො. යථාහ –

“පඤ්චසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු පඤ්චසු? පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු.
ඉමෙසු බො, භික්ඛවෙ, පඤ්චසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා
නිබ්බන්දමානො...පෙ.... දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘පඤ්ච පඤ්චා, පඤ්ච
උද්දෙසා, පඤ්ච වෙය්‍යාකරණානි’ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච
වුත්ත”න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච පඤ්චක්ඛන්ධෙ උදයබ්බයවසෙන සම්මසන්නො විපස්සනාමතං ලද්ධා
අනුපුබ්බෙන නිබ්බානාමතං සච්ඡිකරොති. යථාහ –

“යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහති පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 374);

ජ නාම කිත්තිපඤ්චණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්ඤාඛ්‍යාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡති “ජ නාම කි”න්ති? ටෙරො ඡද්දති පච්චනුභාසිත්වා ‘අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි’ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ ඡද්දති ගණනපරිච්ඡෙදො, අජ්ඣත්තෙ නියුත්තානි, අත්තානං වා අධිකත්වා පවත්තානි අජ්ඣත්තිකානි. ආයතනතො, ආයස්ස වා තනනතො, ආයතස්ස වා සංසාරදුක්ඛස්ස නයනතො ආයතනානි, චක්ඛුසොතසානජීවිහාකායමනානමෙතං අධිවචනං. පුබ්බනයෙන චෙත්ථ “ජ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි”ති චුත්තං, න අඤ්ඤෙසං ඡන්තමභාවතො. යථාහ –

“ඡසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ.... දුක්ඛස්සන්තකරො භොති. කතමෙසු ඡසු? ඡසු අජ්ඣත්තිකෙසු ආයතනෙසු. ඉමෙසු බො, භික්ඛවෙ, ඡසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ.... දුක්ඛස්සන්තකරො භොති. ‘ජ පඤ්ඤා ඡ උද්දෙසා ඡ වෙය්‍යාකරණානි’ති ඉති යං තං චුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච චුත්ත”න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, “සුඤ්ඤො ගාමොති බො, භික්ඛවෙ, ඡන්තෙතං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනානං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 4.238) වචනතො සුඤ්ඤතො පුබ්බුළකමරීචිකාදීනි විය අවිරට්ඨිතිකතො තුච්ඡතො වඤ්චනතො ච සමනුපස්සං නිබ්බන්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තං කත්වා මච්චුරාපස්ස අදස්සනං උපෙති. යථාහ –

“යථා පුබ්බුළකං පස්සෙ, යථා පස්සෙ මරීචිකං;
එවං ලොකං අවෙක්ඛන්තං, මච්චුරාජා න පස්සති”ති. (ධ. ප. 170);

සත්ත නාම කිත්තිපඤ්චණ්ණනා

ඉමිනාපි පඤ්ඤාඛ්‍යාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡති සත්ත නාම කිත්ති? ටෙරො කිඤ්චාපි මහාපඤ්ඤාඛ්‍යාකරණෙ සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චුත්තා, අපිච බො පන යෙසු ධම්මෙසු සුභාවිතවිත්තො භික්ඛු දුක්ඛස්සන්තකරො භොති, තෙ දස්සෙන්නො “සත්ත බොජ්ඣංගිගා”ති විස්සජ්ජෙති. අයම්පි චත්ථො භගවතා අනුමතො එව. යථාහ –

“පණ්ඩිතා ගහපතයො කජ්ඣගලිකා භික්ඛුනී, මහාපඤ්ඤා ගහපතයො කජ්ඣගලිකා භික්ඛුනී, මඤ්චෙපි තුම්හෙ ගහපතයො උපසංඝකම්ත්වා එතමත්ථං පටිපුච්ඡෙය්‍යාථ, අහම්පි චෙතං එවමෙව ඛ්‍යාකරෙය්‍යං, යථා තං කජ්ඣගලිකාය භික්ඛුනියා ඛ්‍යාකත”න්ති (අ. නි. 10.28).

තාය ච එවං ඛ්‍යාකතං –

“සත්තස්ස, ආවුසො, ධම්මෙස්ස භික්ඛු සම්මා සුභාවිතචිත්තො...පෙ....
 දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙස්ස සත්තස්ස? සත්තස්ස බොජ්ඣංගිගෙස්ස.
 ඉමෙස්ස බො, ආවුසො, සත්තස්ස ධම්මෙස්ස භික්ඛු සම්මා
 සුභාවිතචිත්තො...පෙ.... දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘සත්ත පඤ්ඤා සත්ත
 උද්දෙසා සත්ත වෙය්‍යාකරණානි’ති ඉති යං තං වුත්තං භගවතා, ඉදමෙතං
 පටිච්ච වුත්ත”න්ති (අ. නි. 10.28).

එවමයමත්ථො භගවතා අනුමතො එවාති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සත්තාති උභ්‍යාධිකතිවාරණගණනපරිච්ඡෙදො. බොජ්ඣංගිගාති
 සතිආදීනං ධම්මානමෙතං අධිවචනං. තත්‍රායං පදත්ථො – එතාය
 ලොකියලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය
 ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායුහනකාමස්සබත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාහිනිවෙසාදි
 - අනෙකුපද්දවජ්ජපටිපක්ඛන්‍යාය
 සතිධම්මවිවයවීරියජිතිජ්ජසද්ධිසමාධුපෙක්ඛාසඤ්ඤානාය ධම්මසාමග්ගියා
 අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා බොධි, කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි
 වා අරියසච්චාති පටිච්ඡික්කති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති වුත්තං හොති. යථාහ
 – “සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ භාවෙන්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො”ති.
 යථාවුත්තජ්ජකාරාය වා එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකොපි
 බොධි. ඉති තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඤ්ඤානාය බොධියා අභිගමනත්තා බොජ්ඣංගිගා
 ඤානභිගමග්ගභිගාති විය, තස්ස වා බොධිති ලද්ධවොහාරස්ස අරියසාවකස්ස
 අභිගමනත්තාපි බොජ්ඣංගිගා සෙනභිගරථභිගාදයො විය.

අපිව “බොජ්ඣංගිගාති කෙනට්ඨෙත බොජ්ඣංගිගා? බොධාය සංවත්තන්තීති
 බොජ්ඣංගිගා, බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිගා, අනුබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිගා,
 පටිබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිගා, සම්බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣංගිගා”ති (පටි. ම. 2.17)
 ඉමිනාපි පටිසම්භිදායං වුත්තෙන විධිනා බොජ්ඣංගිගානං බොජ්ඣංගිගට්ඨො
 වෙදිතබ්බො. එවමිමෙ සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ භාවෙන්තො බහුලිකරොන්තො න
 විරස්සෙව එකන්තනිබ්බිදාදිගුණපටිලාභී හොති, තෙන දිට්ඨෙව ධම්මෙ
 දුක්ඛස්සන්තකරො හොතීති වුච්චති. වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, බොජ්ඣංගිගා භාවිතා බහුලිකතා එකන්තනිබ්බිදාය
 විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය
 සංවත්තන්තී”ති (සං. නි. 5.201).

අට්ඨ නාම කිත්තිපඤ්ඤවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්ඤාබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්ඤං
 පුච්ඡති අට්ඨ නාම කිත්ති? ථෙරො කිඤ්ඤාපි මහාපඤ්ඤාබ්‍යාකරණෙන අට්ඨ
 ලොකධම්මා වුත්තා, අපිව බො පන යෙස්ස ධම්මෙස්ස සුභාවිතචිත්තො භික්ඛු
 දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, තෙ දස්සෙන්තො “අරියාති අට්ඨ මග්ගභිගාති”ති

අවත්වා යස්මා අට්ඨභිගවිනිමුත්තො මග්ගො නාම නත්ථී, අට්ඨභිගමත්තමෙව තු
මග්ගො, තස්මා තමත්ථං සාධෙත්තො දෙසනාවිලාසෙන අරියො අට්ඨභිගිකො
මග්ගොති විස්සජ්ජෙති. භගවතාපි වායමත්ථො දෙසනානායො ච අනුමතො ඵච.
යථාහ —

“පණ්ඩිතා ගහපතයො කප්ඪගලිකා භික්ඛුනී...පෙ.... අහම්පි ඵචමෙව
බ්‍යාකරෙය්‍යං, යථා තං කප්ඪගලිකාය භික්ඛුනියා බ්‍යාකත”න්ති (අ. නි.
10.28).

තාය ච ඵචං බ්‍යාකතං —

“අට්ඨසු, ආවුසො, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතවිත්තො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘අට්ඨ පඤ්භා, අට්ඨ උද්දෙසා, අට්ඨ
වෙය්‍යාකරණානී’ති ඉති යං තං වුත්තං භගවතා, ඉදමෙනං පටිච්ච වුත්ත”න්ති
(අ. නි. 10.28).

ඵචමයං අත්ථො ච දෙසනානායො ච භගවතා අනුමතො ඵචාති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ අරියොති නිබ්බානත්ථීකෙහි අභිගන්තබ්බො, අපිච ආරකා කිලෙසෙහි
වත්තනතො, අරියභාවකරණතො, අරියඵලපටිලාභතො වාපි අරියොති වෙදිතබ්බො.
අට්ඨ අභිගානි අස්සාති අට්ඨභිගිකො. ස්වායං චතුරභිගිකා විය සෙනා, පඤ්චභිගිකං
විය ච තූරියං අභිගවිනිබ්බොගෙන අනුපලබ්භසභාවතො අභිගමත්තමෙවාති
වෙදිතබ්බො. මග්ගති ඉමිනා නිබ්බානං, සයං වා මග්ගති, කිලෙසෙ මාරෙත්තො වා
ගච්ඡතිති මග්ගො.

ඵචමට්ඨස්පහෙදඤ්චිමං අට්ඨභිගිකං මග්ගං භාවෙත්තො භික්ඛු අවිජ්ජං භින්දති,
විජ්ජං උප්පාදෙති, නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, තෙන දිට්ඨොව ධම්මෙ
දුක්ඛස්සන්තකරො හොතීති වුච්චති. වුත්තඤ්ඤෙනං —

“සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, සාලිසුකං වා යවසුකං වා සම්මා පණ්හිතං
හත්ථෙන වා පාදෙන වා අක්කන්තං හත්ථං වා පාදං වා භෙව්ඡති, ලොහිතං වා
උප්පාදෙස්සතීති ධානමෙනං විජ්ජති. තං කිස්ස හෙතු? සම්මා පණ්හිතත්තා,
භික්ඛවෙ, සුකස්ස, ඵචමෙව බො, භික්ඛවෙ, සො වත භික්ඛු සම්මා පණ්හිතාය
දිට්ඨියා සම්මා පණ්හිතාය මග්ගභාවනාය අවිජ්ජං භෙව්ඡති, විජ්ජං
උප්පාදෙස්සති, නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සතීති ධානමෙනං විජ්ජතී”ති (අ. නි.
1.42).

නච නාම කිත්තිපඤ්ඤවණ්ණනා

ඉමිනාපි පඤ්ඤබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡති
නච නාම කිත්ති? ථෙරො නචඉති පච්චනුභාසිත්වා “සත්තවාසා”ති විස්සජ්ජෙති.

තත්ථ නවාති ගණනපරිච්ඡේදො. සත්තාති ජීවිතින්ද්‍රියජපට්ඨද්ධෙ ඛන්ධෙ උපාදාය
පඤ්ඤත්තා පාණිනො පණ්ණත්ති වා. ආවාසාති ආවසන්ති එතෙසුති ආවාසා,
සත්තානං ආවාසා සත්තාවාසා. එස දෙසනාමග්ගො, අත්ථනො පන නවවිධානං
සත්තානමෙතං අධිවචනං. යථාහ –

“සත්තාවුසො, සත්තා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, සෙය්‍යථාපි
මනුස්සා එකච්චෙ ව දෙවා එකච්චෙ ව විනිපාතිකා, අයං පඨමො
සත්තාවාසො. සත්තාවුසො, සත්තා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො,
සෙය්‍යථාපි, දෙවා බ්‍රහ්මකායිකා, පඨමාභිනිබ්බත්තා, අයං දුතියො
සත්තාවාසො. සත්තාවුසො, සත්තා එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො,
සෙය්‍යථාපි, දෙවා ආභස්සරා, අයං තතියො සත්තාවාසො. සත්තාවුසො,
සත්තා එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො, සෙය්‍යථාපි, දෙවා සුභකිණ්ණා, අයං
චතුත්ථො සත්තාවාසො. සත්තාවුසො, සත්තා අසඤ්ඤිනො
අජපට්ඨංචෙදිනො, සෙය්‍යථාපි, දෙවා අසඤ්ඤසත්තා, අයං පඤ්චමො
සත්තාවාසො. සත්තාවුසො, සත්තා සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං...පෙ....
ආකාසානඤ්ඤායතනුපගා, අයං ඡට්ඨො සත්තාවාසො. සත්තාවුසො,
සත්තා...පෙ.... විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනුපගා, අයං සත්තමො සත්තාවාසො.
සත්තාවුසො, සත්තා...පෙ.... ආකිඤ්ඤායතනුපගා, අයං අට්ඨමො
සත්තාවාසො. සත්තාවුසො, සත්තා...පෙ....
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගා, අයං නවමො සත්තාවාසො”ති (දී. නි.
3.341).

පුරිමනෙයෙනෙව චෙත්ථ “නව සත්තාවාසා”ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං
නවත්තමභාවතො. යථාහ –

“නවසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො භොති. කතමෙසු නවසු? නවසු සත්තාවාසෙසු. ඉමෙසු
බො, භික්ඛවෙ, නවසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො භොති. ‘නව පඤ්ඤා, නව උද්දෙසා, නව
වෙය්‍යාකරණානි’ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං”න්ති (අ. නි.
10.27).

එත්ථ ව “නව ධම්මා පරිඤ්ඤෙය්‍යා. කතමෙ නව? නව සත්තාවාසා”ති (දී. නි.
3.359) වචනතො නවසු සත්තාවාසෙසු ඤාතපරිඤ්ඤාය ධ්‍රැවසුභසුඛත්තභාවදස්සනං
පභාය සුද්ධසඛ්ඛාරපුඤ්ජමත්තදස්සනෙන නිබ්බන්දමානො තීරණපරිඤ්ඤාය
අනිච්චානුපස්සනෙන විරජ්ජමානො දුක්ඛානුපස්සනෙන විමුච්චමානො
අනත්තානුපස්සනෙන සම්මා පරියන්තදස්සාපී පභානපරිඤ්ඤාය
සම්මත්තමභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො භොති. තෙනෙතං වුත්තං
—

“නවසූ, හික්බවෙ, ධම්මෙසු හික්බු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු නවසු? නවසු
සත්තාවාසෙසු”ති (අ. නි. 10.27).

දස නාම කිත්තිපඤ්චවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්චබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධවිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්චං
පුච්ඡති දස නාම කිත්ති? තත්ථ කිඤ්චාපි ඉමස්ස පඤ්චස්ස ඉතො අඤ්ඤානු
වෙය්‍යාකරණෙසු දස අකුසලකම්මපථා වුත්තා. යථාහ –

“දසසු, හික්බවෙ, ධම්මෙසු හික්බු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ....
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු දසසු? දසසු අකුසලකම්මපථෙසු. ඉමෙසු
බො, හික්බවෙ, දසසු ධම්මෙසු හික්බු සම්මා නිබ්බන්දමානො...පෙ. ...
දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘දස පඤ්චා දස උද්දෙසා දස වෙය්‍යාකරණානි’ති
ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත”න්ති (අ. නි. 10.27).

ඉධ පන යස්මා අයමායස්මා අත්තානං අනුපනෙත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකාතුකාමො,
යස්මා චා ඉමිනා පරියායෙන බ්‍යාකතං සුබ්‍යාකතමෙව හොති, තස්මා යෙහි දසහි
අඬිගෙහි සමන්තාගතො අරහාති පවුච්චති, තෙසං අධිගමං දිපෙන්නො දසහඬිගෙහි
සමන්තාගතො අරහාති පවුච්චති පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විස්සජ්ජෙති.
යතො එත්ථ යෙහි දසහි අඬිගෙහි සමන්තාගතො අරහාති පවුච්චති, තානි දසඬිගානි
“දස නාම කි”න්ති පුට්ඨෙත ථෙරෙන නිද්දිට්ඨානීති වෙදිතබ්බානි. තානි ච දස –

“අසෙබ්බො අසෙබ්බානි, හන්තෙ, වුච්චති, කිත්තාවතා නු බො, හන්තෙ,
හික්බු අසෙබ්බො හොතීති? ඉධ, හික්බවෙ, හික්බු අසෙබ්බාය සම්මාදිට්ඨියා
සමන්තාගතො හොති, අසෙබ්බෙන සම්මාසඬිකජ්ජෙන සමන්තාගතො හොති,
අසෙබ්බාය සම්මාවාචාය සමන්තාගතො හොති, අසෙබ්බෙන
සම්මාකම්මන්තෙන සමන්තාගතො හොති, අසෙබ්බෙන සම්මාආජීවෙන
සමන්තාගතො හොති, අසෙබ්බෙන සම්මාවායාමෙන සමන්තාගතො හොති,
අසෙබ්බාය සම්මාසතියා සමන්තාගතො හොති, අසෙබ්බෙන සම්මාසමාධිනා
සමන්තාගතො හොති, අසෙබ්බෙන සම්මාඤ්ජාණෙන සමන්තාගතො හොති,
අසෙබ්බාය සම්මාවිමුත්තියා සමන්තාගතො හොති. එවං බො, හික්බවෙ, හික්බු
අසෙබ්බො හොතී”ති (අ. නි. 10.111). –

එවමාදීසු සුත්තෙසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානිති.

පරමත්ථජ්‍යොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

කුමාරපඤ්චවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මඬිගලසුත්තවණ්ණනා

නික්බේපජ්ජයොජනං

ඉදානි කුමාරපඤ්භානන්තරං නික්බිත්තස්ස මඬගලසුත්තස්ස
අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුජ්ජත්තො, තස්ස ඉධ නික්බේපජ්ජයොජනං වත්වා
අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාම. සෙය්‍යාපීදං – ඉදඤ්චි සුත්තං ඉමිනා අනුක්කමෙන
භගවතා අවුත්තම්පි ය්වායං සරණගමනෙනි සාසනොතාරො,
සික්ඛාපදද්වත්තිංසාකාරකුමාරපඤ්භෙනි ච සීලසමාධිපඤ්ඤාජ්ජහෙදනායො
දස්සිතො, සබ්බොපෙස පරමමඬගලභූතො, යතො මඬගලත්ථිකෙන එත්ථෙව
අභියොගො කාතබ්බො, සො වස්ස මඬගලභාවො ඉමිනා සුත්තානුසාරෙන
වෙදිතබ්බොති දස්සනත්ථං වුත්තං.

ඉදමස්ස ඉධ නික්බේපජ්ජයොජනං.

පයමමභාසඩ්ඨිතිකථා

එවං නික්බිත්තස්ස පනස්ස අත්ථවණ්ණනත්ථං අයං මාතිකා –

“වුත්තං යෙන යදා යස්මා, වෙනං වත්වා ඉමං විධිං;
එවම්චවාදිපායස්ස, අත්ථං නානජ්ජකාරතො.

“වණ්ණයන්තො සමුට්ඨානං, වත්වා යං යත්ථ මඬගලං;
වචත්ථපෙත්වා තං තස්ස, මඬගලත්තං විභාවයෙ”ති.

තත්ථ “වුත්තං යෙන යදා යස්මා, වෙනං වත්වා ඉමං විධි”න්ති අයං තාව
අද්ධගාථා යදිදං “එවං මෙ සුතං එකං සමයං භගවා...පෙ.... භගවත්තං ගාථාය
අජ්ඣාසාමි”ති, ඉදං වචනං සන්ධාය වුත්තා. ඉදඤ්චි අනුස්සවවසෙන වුත්තං, සො ච
භගවා සයම්භූ අනාවරියකො, තස්මා නෙදං තස්ස භගවතො වචනං අරහතො
සම්මාසම්බුද්ධස්ස. යතො වත්තබ්බමෙන “ඉදං වචනං කෙන වුත්තං, කදා, කස්මා
ච වුත්ත”න්ති. වුවචනෙ – ආයස්මතා ආනන්දෙන වුත්තං, තඤ්ච
පයමමභාසඩ්ඨිතිකාලෙ.

පයමමභාසඩ්ඨිති වෙසා සබ්බසුත්තනිදානකොසල්ලත්ථමාදිතො පභූති එවං
වෙදිතබ්බා. ධම්මවක්කජ්ජවත්තනඤ්චි ආදිං කත්වා යාව සුභද්දපරිබ්බාජකච්ඡායනා,
කතබුද්ධකිච්චෙ කුසිනාරායං උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ
යමකසාලානමන්තරෙ විසාඛපුණ්ණමදිවසෙ පච්චුසසමයෙ අනුපාදිසෙසාය
නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතෙ, භගවති ලොකනාථෙ භගවතො පරිනිබ්බානෙ
සන්තිපතිතානං සත්තන්තං භික්ඛුසතසහස්සානං සඩ්ඨත්ථෙරො ආයස්මා
මහාකස්සපො සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ භගවති සුභද්දෙන වුඩ්ඪිපබ්බජිතෙන “අලං,
ආවුසො, මා සොචිත්ථ, මා පරිදෙචිත්ථ, සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන,
උපද්දුතා ච හොම ‘ඉදං වො කජ්ජති ඉදං වො න කජ්ජති’ති, ඉදානි පන මයං යං
ඉච්ඡිස්සාම තං කරිස්සාම, යං න ඉච්ඡිස්සාම න තං කරිස්සාමා”ති (වුළුව. 437; දී.

නි. 2.232) චුත්තවචනමනුස්සරන්තො “යානං බො පනෙනං විජ්ජති යං පාපභික්ඛු
‘අතීතසත්ථුකං පාවචන’න්ති මඤ්ඤමානා පක්ඛං ලභිත්වා න චිරස්සෙව සද්ධම්මං
අන්තරධාපෙය්‍යං. යාව ච ධම්මචිනයො තිට්ඨති, තාව අනතීතසත්ථුකමෙව පාවචනං
හොති. යථාහ භගවා –

“යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච චිනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤන්තො,
සො වො මමච්චයෙන සත්ථා”ති (දී. නි. 2.216).

“යංනුනාහං ධම්මඤ්ච චිනයඤ්ච සඬගායෙය්‍යං, යථයිදං සාසනං අද්ධතියං
අස්ස චිරට්ඨිතිකං”.

යඤ්චාහං භගවතා –

“ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං, කස්සප, සාණානි පංසුකුලානි
නිබ්බසනානී”ති වත්වා චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙන වෙව –

“අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඬ්ඛාමි විච්චිවෙව කාමෙහි...පෙ.... පයමං
ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි, කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙව ආකඬ්ඛති
විච්චිවෙව කාමෙහි...පෙ.... පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති –

එවමාදිනා නයෙන නවානුපුබ්බවිහාරජලභිඤ්ඤාප්පහෙදෙ
උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනෙන ච අනුග්ගහිතො, තස්ස මෙ
කිමඤ්ඤං ආණණං භවිස්සති? “නනු මං භගවා රාජා විය
සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙන අත්තනො කුලවංසප්පතිට්ඨාපකං පුත්තං
‘සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකො මෙ අයං භවිස්සති’ති මන්ත්වා ඉමිනා අසාධාරණෙන
අනුග්ගහෙන අනුග්ගහෙසි”ති විත්තයන්තො ධම්මචිනයසඬගායනත්ථං භික්ඛුනං
උස්සාහං ජනෙසි? යථාහ –

“අථ බො ආයස්මා මහාකස්සපො භික්ඛු ආමන්තෙසි – එකමිදාහං,
ආවුසො, සමයං පාඨාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගප්පට්පන්තො මහතා
භික්ඛුසඬසෙන සද්ධං පඤ්චමන්තෙහි භික්ඛුසතෙහි”ති (දී. නි. 2.231; වුළුව.
437) සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං විත්ථාරෙතබ්බං.

තතො පරං ආහ –

“හන්ද මයං, ආවුසො, ධම්මඤ්ච චිනයඤ්ච සඬගායෙය්‍යාම, පුරෙ
අධම්මො දිප්පති, ධම්මො පටිබාහියාති, අචිනයො දිප්පති, චිනයො
පටිබාහියාති, පුරෙ අධම්මවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො
දුබ්බලා හොන්ති, අචිනයවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, චිනයවාදිනො
දුබ්බලා හොන්ති”ති (වුළුව. 437).

හික්බි ආහංසු “තෙන හි, හන්තෙ, ථෙරො හික්බි උච්චිනතු” ති. ථෙරො සකලනවඩගසත්ථුසාසනපරියත්තිධරෙ පුට්ඨජනසොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිසුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවහික්බි අනෙකසනෙ අනෙකසහස්සෙ ව චජ්ජෙත්වා තිපිටකසබ්බපරියත්තිජ්ජහෙදධරෙ පටිසම්භිදාජ්ජත්තෙ මහානුභාවෙ යෙභුයොන භගවතා එතදග්ගං ආරොපිතෙ තෙවිජ්ජාදිහෙදෙ ඛිණාසවහික්බිසෙව එකුනපඤ්චසනෙ පරිග්ගහෙසි. යෙ සන්ධාය ඉදං චුත්තං “අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො එකෙනුනපඤ්චඅරහන්තසතානි උච්චිති” ති (චූළව. 437).

කිස්ස පන ථෙරො එකෙනුනමකාසිති? ආයස්මතො ආනන්දත්ථෙරස්ස ඔකාසකරණත්ථං. තෙන භායස්මතා සහාපි විනාපි න සක්කා ධම්මසඬ්ඨිති කාතුං. සො භායස්මා සෙබ්බො සකරණියො, තස්මා සහ න සක්කා, යස්මා පනස්ස කිඤ්චි දසබලදෙසිතං සුත්තගෙය්‍යාදිකං භගවතො අසම්මුඛා පටිග්ගහිතං නාම නත්ථි, තස්මා විනාපි න සක්කා. යදි එවං සෙබ්බොපි සමානො ධම්මසඬ්ඨිතියා බහුකාරත්තා ථෙරෙන උච්චිතිතබ්බො අස්ස, අථ කස්මා න උච්චිතිතොති? පරුපවාදවිච්ඡන්තො. ථෙරො හි ආයස්මන්තෙ ආනන්දෙ අතිවිය විස්සත්ථො අහොසි. තථා හි නං සිරස්මිං පලිතෙසු ජාතෙසුපි “න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසි” ති (සං. නි. 2.154) කුමාරකවාදෙන ඔවදති. සකාකුලජ්ජසුතො වායං ආයස්මා තථාගතස්ස භාතා චූළපිතු පුත්තො, තත්‍ර හික්බි ඡන්දාගමනං විය මඤ්ඤමානා “බහු අසෙබ්බපටිසම්භිදාජ්ජත්තෙ හික්බි යපෙත්වා ආනන්දං සෙබ්බපටිසම්භිදාජ්ජත්තං ථෙරො උච්චිති” ති උපවදෙය්‍යං. තං පරුපවාදං පරිච්චජ්ජෙත්තො “ආනන්දං විනා සඬ්ඨිති න සක්කා කාතුං, හික්බිනංයෙව අනුමතියා ගහෙස්සාමි” ති න උච්චිති.

අථ සයමෙව හික්බි ආනන්දස්සත්ථාය ථෙරං යාචිංසු. යථාහ –

“හික්බි ආයස්මන්තං මහාකස්සපං එතදවොචුං – ‘අයං, හන්තෙ, ආයස්මා ආනන්දො කිඤ්චාපි සෙබ්බො, අහබ්බො ඡන්දා දොසා මොහා භයා අගතිං ගන්තුං, බහු වානෙන භගවතො සන්තිකෙ ධම්මො ව විනයො ව පරියත්තො, තෙන හි, හන්තෙ, ථෙරො ආයස්මන්තම්පි ආනන්දං උච්චිනතු’ ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තම්පි ආනන්දං උච්චිති” ති (චූළව. 437).

එවං හික්බිනං අනුමතියා උච්චිතිතෙන තෙනායස්මතා සද්ධිං පඤ්චථෙරසතානි අහෙසුං.

අථ ඛො ථෙරානං හික්බිනං එතදහොසි – “කත්ථං නු ඛො මයං ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඬ්ඨායෙය්‍යාමා” ති. අථ ඛො ථෙරානං හික්බිනං එතදහොසි “රාජගහං ඛො මහාගොවරං පහුතසෙනාසනං, යංනුන මයං රාජගහෙ වස්සං වසන්තා ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඬ්ඨායෙය්‍යාම, නඤ්ඤෙ හික්බි රාජගහෙ වස්සං

උපගව්‍යයට නිකුත් කළේ පන නොසං එතදහොසි? ඉදං අමිහාකං ටාවරකම්මං, කොච්චි විසභාගපුග්ගලො සඬ්ඝමජ්ඣං පච්ඡිත්වා උක්කොට්ඨොයාති. අථායස්මා මහාකස්සපො ඤාත්තිදුතියෙන කම්මෙන සාවෙසි. තං සඬ්ඝීතික්ඛන්ධකො (වුළුව. 437) චුත්තනයෙනෙව ඤාතබ්බං.

අථ තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො සත්තස්ස සාධුකීලනදිවසෙස්ස සත්තස්ස ව ධාතුපුජාදිවසෙස්ස චිතිවත්තෙස්ස “අඬ්ඝමාසො අතික්කන්තො, ඉදානි ගිම්හානං දියඬ්ඝො මාසො සෙසො, උපකට්ඨා වස්සුපනායිකා”ති මන්ත්වා මහාකස්සපත්ථෙරො “රාජගහං, ආවුසො, ගච්ඡාමා”ති උපඬ්ඝං භික්ඛුසඬ්ඝං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො. අනුරුද්ධත්ථෙරොපි උපඬ්ඝං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො, ආනන්දත්ථෙරො පන භගවතො පත්තචීවරං ගහෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඝපරිවුතො සාවත්ථිං ගන්ත්වා රාජගහං ගන්තුකාමො යෙන සාවත්ථි, තෙන වාරිකං පක්කාමි. ආනන්දත්ථෙරෙන ගතගතට්ඨානෙ මහාපරිදෙවො අහොසි, “භත්තෙ ආනන්ද, කුභිං සත්ථාරං යපෙත්වා ආගතොසි”ති? අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං අනුජපත්තෙ ථෙරෙ භගවතො පරිනිබ්බානසමයෙ විස මහාපරිදෙවො අහොසි.

තත්‍ර සුදං ආයස්මා ආනන්දො අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තාය ධම්මියා කථාය තං මහාජනං සඤ්ඤාපෙත්වා ජෙතවනං පච්ඡිත්වා දසබ්බලෙන වසිතගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරත්වා මඤ්චපීඨං නීහරිත්වා පජ්ඣොටෙන්වා ගන්ධකුටිං සම්මජ්ජිත්වා මිලාතමාලාකවවරං ඡඬ්ඝෙත්වා මඤ්චපීඨං අනිහරිත්වා පුන යථායානෙ යපෙත්වා භගවතො ධීතකාලෙ කරණියං වත්තං සබ්බමකාසි. අථ ථෙරො භගවතො පරිනිබ්බානතො පභුති යානනිසජ්ජබහුලත්තා උස්සන්තධාතුකං කායං සමස්සාසෙතුං දුතියදිවසෙ ධීරවිරෙවනං පිටිත්වා විහාරෙයෙව නිසීදි, යං සන්ධාය සුහෙන මාණුවෙන පහිතං මාණුවකං එතදවොච –

“අකාලො ඛො, මාණුවක, අත්ථි මෙ අජ්ජ හෙසජ්ජමත්තා පිතා, අජ්ජෙව නාම ස්වෙපි උපසඬ්ඝමෙය්‍යාමා”ති (දී. නි. 1.447).

දුතියදිවසෙ චෙතකත්ථෙරෙන පච්ඡාසමණෙන ගන්ත්වා සුහෙන මාණුවෙන පුට්ඨො දීඝනිකායෙ සුභසුත්තං නාම දසමං සුත්තමහාසි.

අථ ඛො ථෙරො ජෙතවනෙ විහාරෙ ඛණ්ඩපුල්ලජ්ජපටිසඬ්ඝරණං කාරාපෙත්වා උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය රාජගහං ගතො. තථා මහාකස්සපත්ථෙරො අනුරුද්ධත්ථෙරො ව සබ්බං භික්ඛුසඬ්ඝං ගහෙත්වා රාජගහමෙව ගතා.

තෙන ඛො පන සමයෙන රාජගහෙ අට්ඨාරස මහාවිහාරා හොන්ති. තෙ සබ්බෙපි ඡඬ්ඝිතපතිතඋක්කලාපා අහෙස්සං. භගවතො හි පරිනිබ්බානෙ සබ්බෙ භික්ඛු අත්තනො අත්තනො පත්තචීවරං ගහෙත්වා විහාරෙ ව පරිවෙණෙ ව ඡඬ්ඝෙත්වා අගමංසු. තත්ථ ථෙරො භගවතො වචනපුජනත්ථං තිත්ථියවාදපරිමොචනත්ථඤ්ච “පයමං මාසං ඛණ්ඩපුල්ලජ්ජපටිසඬ්ඝරණං කරොමා”ති චිත්තෙස්සං. තිත්ථියා හි වදෙය්‍යං “සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකා සත්ථරි ධීතෙයෙව විහාරෙ පටිජග්ගිංසු,

පරිනිබ්බුතෙ ඡඩ්ඛෙසු”න්ති. තෙසං වාදපරිමොචනත්ථඤ්ච වින්තෙසුන්ති චුත්තං හොති. චුත්තම්පි චෙතං -

“අථ ඛො ථෙරානං භික්ඛූනං එතද්දහොසි - භගවතා ඛො, ආචුසො,
ඛණ්ඩචුල්ලප්පට්ඨසඛ්ඛරණං චණ්ණිකං, හන්ද මයං, ආචුසො, පයමං මාසං
ඛණ්ඩචුල්ලප්පට්ඨසඛ්ඛරණං කරොම, මජ්ඣිමං මාසං සන්තිපතිත්වා
ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඬගායිස්සාමා”ති (චූළව. 438).

තෙ දුතියදිවසෙ ගන්ත්වා රාජද්වාරෙ අට්ඨංසු. අජාතසත්තු රාජා ආගන්ත්වා
චන්දිත්වා “අහං, භන්තෙ, කිං කරොමි, කෙනත්ථො”ති පචාරෙසි. ථෙරා
අට්ඨාරසමභාවිභාරප්පට්ඨසඛ්ඛරණත්ථාය හත්ථකම්මං පට්ඨෙදෙසුං. “සාධු,
භන්තෙ”ති රාජා හත්ථකම්මකාරකෙ මනුස්සෙ අදාසි. ථෙරා පයමං මාසං
සඬබ්බිහාරෙ පට්ඨසඛ්ඛරාපෙසුං.

අථ රඤ්ඤො ආරොචෙසුං - “නිට්ඨිතං, මහාරාජ, විභාරප්පට්ඨසඛ්ඛරණං, ඉදානි
ධම්මවිනයසඬගහං කරොමා”ති. “සාධු, භන්තෙ, විස්සත්ථා කරොථ, මය්හං
ආණාවක්කං, තුම්භාකං ධම්මවක්කං හොතු. ආණාපෙථ, භන්තෙ, කිං කරොමි”ති?
“ධම්මසඬගහං කරොන්තානං භික්ඛූනං සන්තිසජ්ජට්ඨානං මහාරාජා”ති. “කත්ථ
කරොමි, භන්තෙ”ති? “වෙභාරපඬ්ඛිතපස්සෙ සත්තපණ්ණිගුහාද්වාරෙ කාතුං
යුත්තං මහාරාජා”ති. “සාධු, භන්තෙ”ති ඛො, රාජා අජාතසත්තු, විස්සකම්මුනා
නිම්මිතසදිසං සුචිහත්තභිත්තිථම්මසොපානං නානාවිධමාලාකම්මලතාකම්මවිචිත්‍රං
මහාමණ්ඩපං කාරාපෙත්වා විවිධකුසුමදාමඔලම්බකවිනිග්ගලන්තවාරුචිතානං
රතනවිචිත්‍රමණිකොට්ටිමතලම්ච ච නං නානාපුෂ්ප්පභාරවිචිත්‍රං
සුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මං බ්‍රහ්මවිමානසදිසං අලඬකරිත්වා තස්මිං මහාමණ්ඩපෙ
පඤ්චසතානං භික්ඛූනං අනග්ගානි පඤ්චකප්පියපච්චත්ථරණසතානි පඤ්ඤාපෙත්වා
දක්ඛිණභාගං නිස්සාය උත්තරාභිමුඛං ථෙරාසනං, මණ්ඩපමජ්ඣෙ පුරත්ථාභිමුඛං
බුද්ධස්ස භගවතො ආසනාරහං ධම්මාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා දන්තබ්බිතං
චිත්තබ්බිජනිඤ්චෙත්ථ යපෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඝස්ස ආරොචාපෙසි “නිට්ඨිතං, භන්තෙ,
කිච්ච”න්ති.

භික්ඛු ආයස්මන්තං ආනන්දං ආහංසු “ස්වෙ, ආචුසො ආනන්ද,
සඬ්ඝසන්තිපාතො, ත්ථඤ්ච සෙඛො සකරණියො, තෙන තෙ න යුත්තං සන්තිපාතං
ගන්තුං, අප්පමත්තො හොති”ති. අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො “ස්වෙ සන්තිපාතො,
න ඛො පන මෙතං පතිරූපං, ය්වාහං සෙඛො සමානො සන්තිපාතං ගච්ඡෙය්‍යා”න්ති
බහුදෙව රත්තිං කායගතාය සතියා චිතිනාමෙත්වා රත්තියා පච්චුසසමයෙ වඬිකමා
ඔරොහිත්වා විහාරං පටිසිත්වා “නිපජ්ජස්සාමි”ති කායං ආවජ්ජෙසි. ද්වෙ පාදා
භූමිතො මුත්තා, අප්පත්තඤ්ච සිසං ඛිම්බොහනං, එතස්මිං අන්තරෙ අනුපාදාය
ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චි. අයඤ්භි ආයස්මා වඬිකමෙන බහි චිතිනාමෙත්වා විසෙසං
නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තො චිත්තෙසි “නනු මං භගවා එතද්වොච -
‘කතපුඤ්ඤොසි ත්ථං, ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ජ, බ්ව්ථං හොහිසි අනාසවො’ති (දී.

නි. 2.207). බුද්ධානඤ්ච කථාදොසො නාම නත්ථී, මම පන අව්චාරද්ධං වීරියං, තෙන මෙ චිත්තං උද්ධව්වාය සංවත්තති, හන්දාහං වීරියසමකං යොජෙමි” ති වඩ්ඤාමා ඔරොහිත්වා පාදධොවනට්ඨානෙ යත්වා පාදෙ ධොවිත්වා විහාරං පවිසිත්වා මඤ්චකෙ නිසීදිත්වා “ථොකං විස්සමිස්සාමි” ති කායං මඤ්චකෙ උපනාමෙසි. ද්වෙ පාදා භූමිතො මුත්තා, සීසඤ්ච බිම්බොහනමසම්පත්තං, එතස්මිං අත්තරෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චි. චතුර්ඉරියාපට්ඨරහිතං ථෙරස්ස අරහත්තං. තෙන “ඉමස්මිං සාසනෙ අනිසින්නො අනිපන්නො අට්ඨිතො අවඩ්ඤාමන්තො කො හික්ඛු අරහත්තං පත්තො” ති චුත්තෙ “ආනන්දත්ථෙරො” ති වත්තුං වට්ටති.

අථ ථෙරා හික්ඛු දුතියදිවසෙ හත්තකිච්චං කත්වා පත්තචීවරං පටිසාමෙත්වා ධම්මසභායං සන්නිපතිතා. ආනන්දත්ථෙරො පන අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ඤාපෙතුකාමො හික්ඛුහි සද්ධිං න ගතො. හික්ඛු යථාචුඩ්ඪං අත්තනො අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදන්තා ආනන්දත්ථෙරස්ස ආසනං යපෙත්වා නිසින්නා. තත්ථ කෙහිවි “එතමාසනං කස්සා” ති චුත්තෙ ආනන්දස්සාති. “ආනන්දො පන කුහිං ගතො” ති. තස්මිං සමයෙ ථෙරො චිත්තෙසි “ඉදානි මය්හං ගමනකාලො” ති. තතො අත්තනො ආනුභාවං දස්සෙන්නො පට්ඨියං නිමුජ්ජිත්වා අත්තනො ආසනෙයෙව අත්තානං දස්සෙසි. ආකාසෙනාගන්ත්වා නිසීදීතිපි එකෙ.

එවං නිසින්නෙ තස්මිං ආයස්මන්තෙ මහාකස්සපත්ථෙරො හික්ඛු ආමන්තෙසි, “ආචුසො, කිං පඨමං සඬගායාම ධම්මං වා විනයං වා” ති? හික්ඛු ආහංසු, “හත්තෙ මහාකස්සප, විනයොනාමබුද්ධසාසනස්ස ආයු, විනයෙ ධීතෙ සාසනං ධීතං භොති, තස්මා පඨමං විනයං සඬගායාමා” ති. “කං ධුරං කත්වා විනයො සඬගායිතබ්බො” ති? “ආයස්මන්තං උපාලි” ති. “කිං ආනන්දො නප්පභොති” ති? “නො නප්පභොති, අපිව බො පන සම්මාසම්බුද්ධො ධර්මානොයෙව විනයපරියත්තිං නිස්සාය ආයස්මන්තං උපාලිං එතදග්ගෙ යපෙසි – ‘එතදග්ගං, හික්ඛවෙ, මම සාවකානං හික්ඛුනං විනයධරානං යදිදං උපාලි’” ති (අ. නි. 1.228). තස්මා උපාලිත්ථෙරං පුච්ඡිත්වා විනයං සඬගායාමාති. තතො ථෙරො විනයං පුච්ඡනත්ථාය අත්තනාව අත්තානං සම්මන්ති. උපාලිත්ථෙරොපි විස්සජ්ජනත්ථාය සම්මන්ති. තත්තායං පාළි –

අථ බො ආයස්මා මහාකස්සපො සඬ්ඝං ඤාපෙසි –

“සුඤ්ඤානං මෙ, ආචුසො, සඬ්ඝො, යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං උපාලිං විනයං පුච්ඡෙය්‍යා” ති.

ආයස්මාපි උපාලි සඬ්ඝං ඤාපෙසි –

“සුඤ්ඤානං මෙ, හත්තෙ, සඬ්ඝො, යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ආයස්මනා මහාකස්සපෙන විනයං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍යා” ති.

එවං අත්තනාව අත්තනං සම්මන්ත්තිත්වා ආයස්මා, උපාලි, උට්ඨායාසනා එකංසං වීචරං කත්වා ථෙරෙ භික්ඛු වන්දිත්වා ධම්මාසනෙ නිසීදි දන්තබ්බිතං බීජනිං ගහෙත්වා. තතො මහාකස්සපත්ථෙරො උපාලිත්ථෙරං පඨමපාරාජිකං ආදිං කත්වා සබ්බං විනයං පුච්ඡි, උපාලිත්ථෙරො විස්සජ්ජෙසි. සබ්බෙ පඤ්චසතා භික්ඛු පඨමපාරාජිකස්සික්ඛාපදං සනිදානං කත්වා එකතො ගණසජ්ඣායමකංසු. එවං සෙසානිපිති සබ්බං විනයට්ඨකථාය ගහෙතබ්බං. එතෙන නයෙන සඋභතොවිභඩ්ගං සබන්ධකපරිවාරං සකලං විනයපිටකං සඬගායිත්වා උපාලිත්ථෙරො දන්තබ්බිතං බීජනිං නික්ඛිපිත්වා ධම්මාසනා ඔරොහිත්වා වුඩ්ඨෙ භික්ඛු වන්දිත්වා අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදි.

විනයං සඬගායිත්වා ධම්මං සඬගායිතුකාමො ආයස්මා මහාකස්සපත්ථෙරො භික්ඛු පුච්ඡි – “ධම්මං සඬගායන්තෙහි කං පුග්ගලං ධුරං කත්වා ධම්මො සඬගායිතබ්බො” ති? භික්ඛු “ආනන්දත්ථෙරං ධුරං කත්වා” ති ආභංසු.

අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො සඬසං ඤාපෙසි –

“සුඤ්ඤාමෙ, ආවුසො, සඬසො, යදි සඬසස්ස පත්තකල්ලං, අභං ආනන්දං ධම්මං පුච්ඡෙය්‍ය” ති.

අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො සඬසං ඤාපෙසි –

“සුඤ්ඤාමෙ, හන්තෙ, සඬසො, යදි සඬසස්ස පත්තකල්ලං, අභං ආයස්මතො මහාකස්සපෙන ධම්මං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍ය” ති.

අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො උට්ඨායාසනා එකංසං වීචරං කත්වා ථෙරෙ භික්ඛු වන්දිත්වා ධම්මාසනෙ නිසීදි දන්තබ්බිතං බීජනිං ගහෙත්වා. අථ මහාකස්සපත්ථෙරො ආනන්දත්ථෙරං ධම්මං පුච්ඡි – “බ්‍රහ්මජාලං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත” ති? “අන්තරා ව, හන්තෙ, රාජගහං අන්තරා ව නාළන්දං රාජාගාරකෙ අම්බලට්ඨිකාය” ති. “කං ආරබ්භා” ති? “සුප්පියඤ්ච පරිබ්බාජකං බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච මාණවක” ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං බ්‍රහ්මජාලස්ස නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡි. “සාමඤ්ඤඵලං; පනාවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත” ති? “රාජගහෙ, හන්තෙ, ජීවකම්බවනෙ” ති. “කෙන සද්ධි” ති? “අජාතසත්තුනා වෙදෙහිපුත්තෙන සද්ධි” ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං සාමඤ්ඤඵලස්ස නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡි. එතෙනෙව උපායෙන පඤ්චපි නිකායෙ පුච්ඡි, පුට්ඨො පුට්ඨො ආයස්මා ආනන්දො විස්සජ්ජෙසි. අයං පඨමමහාසඬගීති පඤ්චහි ථෙරසතෙහි කතා –

“සතෙහි පඤ්චහි කතා, තෙන පඤ්චසතානි ව;
ථෙරෙහෙව කතත්තා ව, ථෙරිකානි පවුච්චති” ති.

ඉමිස්සා පයමමභාසඩ්ඨිතියා චත්තමානාය සබ්බං දීඝනිකායං
 මජ්ඣිමනිකායාදිඤ්ච පුච්ඡන්වා අනුපුබ්බෙන බුද්දකනිකායං පුච්ඡන්තෙන
 ආයස්මතා මහාකස්සපෙන “මඬගලසුත්තං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත”න්ති
 එවමාදිවචනාවසානෙ “නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡි”ති එත්ථ නිදානෙ
 පුච්ඡිතෙ තං නිදානං විත්ථාරෙත්වා යථා ව භාසිතං, යෙන ව සුතං, යදා ව සුතං, යෙන
 ව භාසිතං, යත්ථ ව භාසිතං, යස්ස ව භාසිතං, තං සබ්බං කථෙතුකාමෙන “එවං
 භාසිතං මයා සුතං, එකං සමයං සුතං, භගවතා භාසිතං, සාවත්ථීයං භාසිතං, දෙවතාය
 භාසිත”න්ති එතමත්ථං දස්සෙන්නෙන ආයස්මතා ආනන්දෙන චුත්තං “එවං මෙ
 සුතං – එකං සමයං භගවා සාවත්ථීයං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස
 ආරාමෙ...පෙ.... භගවන්තං ගාථාය අජ්ඣභාසි”ති. එවමිදං ආයස්මතා ආනන්දෙන
 චුත්තං, තඤ්ච පන පයමමභාසඩ්ඨිතිකාලෙ චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි “කස්මා චුත්ත”න්ති එත්ථ චුච්චතෙ – යස්මා අයමායස්මා
 මහාකස්සපත්ථෙරෙන නිදානං පුට්ඨො, තස්මානෙන තං නිදානං ආදිතො පභුති
 විත්ථාරෙතුං චුත්තං. යස්මා වා ආනන්දං ධම්මාසනෙ නිසින්තං වසිගණපරිචුතං
 දිස්වා එකච්චානං දෙවතානං විත්තමුප්පන්නං “අයමායස්මා වෙදෙහමුනි පකතියාපි
 සකායකුලමත්ථියො භගවතො දායාදො, භගවතාපි පඤ්චක්ඛත්තුං එතදග්ගෙ
 නිද්දිට්ඨො, චතුර්ථි අච්ඡරියඅබ්භුතධම්මෙහි සමන්තාගතො, චතුර්තං පරිසානං
 පියො මනාපො, ඉදානි මඤ්ඤෙ භගවතො ධම්මරජ්ජදායජ්ජං පත්වා බුද්ධො
 ජාතො”ති. තස්මා ආයස්මා ආනන්දො තාසං දෙවතානං චෙතසා
 වෙනොපරිචිතක්කමඤ්ඤාය තං අභුතගුණසම්භාවනං අනධිවාසෙන්තො අත්තනො
 සාවකභාවමෙව දීපෙතුං ආහ “එවං මෙ සුතං එකං සමයං භගවා ...පෙ....
 අජ්ඣභාසි”ති. එත්ථන්තරෙ පඤ්ච අරහන්තසතානි අනෙකානි ව දෙවතාසහස්සානි
 “සාධු සාධු”ති ආයස්මන්තං ආනන්දං අභිනන්දිංසු, මහාභූමිවාලො අහොසි,
 නානාවිධකුසුමවස්සං අත්තලික්ඛතො පපති, අඤ්ඤානි ව බහුනි අච්ඡරියානි
 පාතුරහෙසුං, බහුනඤ්ච දෙවතානං සංවෙගො උප්පජ්ජි “යං අම්හෙහි භගවතො
 සම්මුඛා සුතං, ඉදානෙව තං පරොක්ඛා ජාත”න්ති. එවමිදං ආයස්මතා ආනන්දෙන
 පයමමභාසඩ්ඨිතිකාලෙ වදන්තෙනාපි ඉමිනා කාරණෙන චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
 එත්තාවතා ව “චුත්තං යෙන යදා යස්මා, චෙතං චත්වා ඉමං විධි”න්ති ඉමිස්සා
 අද්ධගාථාය අත්ථො පකාසිතො හොති.

එවමිච්චාදිපාඨවණ්ණනා

1. ඉදානි “එවමිච්චාදිපාඨස්ස, අත්ථං නානස්පකාරතො”ති එවමාදිමානිකාය
 සඩ්ඨගිනිත්ථස්පකාසනත්ථං චුච්චතෙ – එවන්ති අයං සද්දො
 උපමුපදෙසසම්පහංසනගරහණවචනසම්පටිග්ගභාකාරනිදස්සනාවධාරණාදීසු
 අත්ථෙසු දට්ඨබ්බො. තථා හෙස “එවං ජාතෙන මච්චෙන, කත්තබ්බං කුසලං
 බහු”න්ති එවමාදීසු (ධ. ප. 53) උපමායං දිස්සති. “එවං තෙ අභික්කම්මිතබ්බං, එවං
 තෙ පටික්කම්මිතබ්බ”න්තිආදීසු (අ. නි. 4.122) උපදෙසෙ. “එවමෙතං භගවා,
 එවමෙතං සුගතා”ති එවමාදීසු (අ. නි. 3.66) සම්පහංසනෙ. “එවමෙවං පනායං වසලී

යස්මිං වා තස්මිං වා තස්ස මුණ්ඩකස්ස සමණකස්ස වණ්ණං භාසති” ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.187) ගරභණේ. “එවං, භන්තෙති ඛො තෙ භික්ඛු භගවතො පච්චස්සොසු” ත්ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.1) වචනසම්පටිග්ගහෙ. “එවං ඛ්‍යා ඛො අභං, භන්තෙ, භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමී” ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.398) ආකාරෙ. “එහි ත්වං, මාණවක, යෙන සමණො ආනන්දො තෙනුපසඬකම, උපසඬකමීත්වා මම වචනෙන සමණං ආනන්දං අප්පාඛාධං අප්පාතඬකං ලහුට්ඨානං බලං ඵාසුචිහාරං පුච්ඡ. ‘සුභො මාණවො තොදෙය්‍යාපුත්තො භවන්තං ආනන්දං අප්පාඛාධං අප්පාතඬකං ලහුට්ඨානං බලං ඵාසුචිහාරං පුච්ඡති’ ති, එවඤ්ච වදෙහි සාධු කිර භවං ආනන්දො යෙන සුභස්ස මාණවස්ස තොදෙය්‍යාපුත්තස්ස නිවෙසනං, තෙනුපසඬකමතු අනුකම්පං උපාදායා” ති එවමාදීසු (දී. නි. 1.445) නිදස්සනෙ. “තං කිං මඤ්ඤං කාලාමා, ඉමෙ ධම්මා කුසලා වා අකුසලා වාති? අකුසලා, භන්තෙ. සාවජ්ජා වා අනවජ්ජා වාති? සාවජ්ජා, භන්තෙ. විඤ්ඤාගරහිතා වා විඤ්ඤාප්පසත්ථා වාති? විඤ්ඤාගරහිතා, භන්තෙ. සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති නො වා, කථං වො එත්ථ භොතිති? සමත්තා, භන්තෙ, සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති, එවං නො එත්ථ භොති” ති එවමාදීසු (අ. නි. 3.66) අවධාරණේ. ඉධ පන ආකාරනිදස්සනාවධාරණෙසු දට්ඨබ්බො.

තත්ථ ආකාරත්ථෙපන එවං-සද්දෙන එතමත්ථං දීපෙති –
නානානායනිපුණමනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං අත්ථඛ්‍යාඤ්ජනසම්පන්නං
විවිධපාටිහාරියං ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්හිරං සබ්බසත්තානං
සකසකභාසානුරූපතො සොතපට්ඨාගච්ඡන්තං තස්ස භගවතො වචනං
සබ්බජ්ජකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං, සබ්බථාමෙන පන සොතුකාමතං
ජනෙත්වාපි එවං මෙ සුතං, මයාපි එකෙනාකාරෙන සුතන්ති.

නිදස්සනත්ථෙපන “නාභං සයම්භූ, න මයා ඉදං සච්ඡිකත” ත්ති අත්තානං
පරිමොචෙන්තො “එවං මෙ සුතං, මයාපි එවං සුත” ත්ති ඉදානි වත්තබ්බං
සකලසුත්තං නිදස්සෙති.

අවධාරණත්ථෙපන “එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛුනං බහුස්සුතානං
යදිදං ආනන්දො, ගතිමත්තානං, සතිමත්තානං, ධිතිමත්තානං, උපට්ඨාකානං යදිදං
ආනන්දො” ති (අ. නි. 1.219-223) එවං භගවතා පසත්ථභාවානුරූපං අත්තනො
ධාරණබලං දස්සෙන්තො සත්තානං සොතුකමාසං ජනෙති “එවං මෙ සුතං, තඤ්ච
ඛො අත්ථතො වා ඛ්‍යාඤ්ජනතො වා අනුනමනධිකං, එවමෙව, න අඤ්ඤං
දට්ඨබ්බං” ත්ති.

මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙපු දිස්සති. තථා භිස්ස “ගාථාහිගීතං මෙ
අභොජනෙය්‍ය” ත්ති එවමාදීසු (සු. නි. 81) මයාති අත්ථො. “සාධු මෙ, භන්තෙ,
භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතු” ති එවමාදීසු (සං. නි. 4.88) මය්හන්ති අත්ථො.
“ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භව්වා” ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.29) මමාති අත්ථො. ඉධ
පන “මයා සුත” ත්ති ව “මම සුත” ත්ති ව අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

සුතන්ති අයං සුතසද්දො සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ච ගමනබ්‍යාතරාගාහිභූතූපවිතානුයොගසොතවිඤ්ඤායාසොතද්වාරවිඤ්ඤාතාදිඅනෙකත්ථප්පහෙදො. තථා හිස්ස “සෙනාය පසුතො”ති එවමාදීසු ගච්ඡන්තොති අත්ථො. “සුතධම්මස්ස පස්සතො”ති එවමාදීසු බ්‍යාතධම්මස්සාති අත්ථො. “අවස්සුතා අවස්සුතස්සා”ති එවමාදීසු (පාවි. 657) රාගාහිභූතා රාගාහිභූතස්සාති අත්ථො. “තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක”න්ති එවමාදීසු (බු. පා. 7.12) උපචිතන්ති අත්ථො. “යෙ ඤානප්පසුතා ධීරා”ති එවමාදීසු (ධ. ප. 181) ඤානානුයුත්තාති අත්ථො. “දිට්ඨං සුතං මුත”න්ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.241) සොතවිඤ්ඤායාන්ති අත්ථො. “සුතධරො සුතසන්තිවයො”ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.339) සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතධරොති අත්ථො. ඉධ පන සුතන්ති සොතවිඤ්ඤාණපුබ්බඤ්ඤාය විඤ්ඤාණවිථියා උපධාරිතන්ති චා උපධාරණන්ති චාති අත්ථො. තත්ථ යදා මෙ-සද්දස්ස මයාති අත්ථො, තදා “එවං මයා සුතං, සොතවිඤ්ඤාණපුබ්බඤ්ඤාය විඤ්ඤාණවිථියා උපධාරිත”න්ති යුජ්ජති. යදා මෙ-සද්දස්ස මමාති අත්ථො, තදා “එවං මම සුතං සොතවිඤ්ඤාණපුබ්බඤ්ඤාය විඤ්ඤාණවිථියා උපධාරණ”න්ති යුජ්ජති.

එවමෙතෙසු තීසු පදෙසු එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණකිච්චනිදස්සනං. මෙති චුත්තවිඤ්ඤාණසමඤ්චිග්ගිපුග්ගලනිදස්සනං. සුතන්ති අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො අනුනානධිකාවිපරිතග්ගණනිදස්සනං. තථා එවන්ති සවනාදිචිත්තානං නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පචත්තභාවනිදස්සනං. මෙති අත්තනිදස්සනං. සුතන්ති ධම්මනිදස්සනං.

තථා එවන්ති නිද්දිසිතබ්බධම්මනිදස්සනං. මෙති පුග්ගලනිදස්සනං. සුතන්ති පුග්ගලකිච්චනිදස්සනං.

තථා එවන්ති වීථිචිත්තානං ආකාරපඤ්ඤත්තිවසෙන නානප්පකාරනිද්දෙසො. මෙති කත්තාරනිද්දෙසො. සුතන්ති විසයනිද්දෙසො.

තථා එවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො. සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො. මෙති උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො.

තථා එවන්ති භාවනිද්දෙසො. මෙති පුග්ගලනිද්දෙසො. සුතන්ති තස්ස කිච්චනිද්දෙසො.

තත්ථ එවන්ති ච මෙති ච සච්ඡිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. සුතන්ති විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. තථා එවන්ති ච මෙති ච තං තං උපාදාය වත්තබ්බතො උපාදාපඤ්ඤත්ති. සුතන්ති දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො උපනිධාපඤ්ඤත්ති.

එත්ථ ච එවන්ති වචනෙන අසම්මොභං දීපෙති, සුතන්ති වචනෙන සුතස්ස අසම්මොභං. තථා එවන්ති වචනෙන යොනියොමනසිකාරං දීපෙති අයොනියො මනසිකරොතො නානප්පකාරප්පටිවේධාභාවතො. සුතන්ති වචනෙන අවික්ඛෙපං.

දීපෙනි වික්ඛිත්තවිත්තස්ස සවනාභාවතො. තථා හි වික්ඛිත්තවිත්තො පුග්ගලො සබ්බසම්පත්තියා වුවිචමානොපි “න මයා සුතං, පුත භණ්ඨා”ති භණති. යොනිසොමනසිකාරෙන චෙත්ථ අත්තසම්මාපණ්ඩං පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤතඤ්ච සාධෙති, අවික්ඛෙපෙන සද්ධම්මස්සවනං සප්පුරිසුපනිස්සයඤ්ච. එවන්ති ච ඉමිනා භද්දකෙන ආකාරෙන පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තිං අත්තනො දීපෙනි, සුතන්ති සවනයොගෙන පුරිමචක්කද්වයසම්පත්තිං. තථා ආසයසුද්ධිං පයොගසුද්ධිඤ්ච, තාය ච ආසයසුද්ධියා අධිගමඛ්‍යත්තිං, පයොගසුද්ධියා ආගමඛ්‍යත්තිං.

එවන්ති ච ඉමිනා නානප්පකාරපට්ඨෙධදීපකෙන වචනෙන අත්තනො අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාසම්පදං දීපෙනි. සුතන්ති ඉමිනා සොතබ්බහෙදපට්ඨෙධදීපකෙන ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පදං දීපෙනි. එවන්ති ච ඉදං යොනිසොමනසිකාරදීපකං වචනං භණන්තො “එතෙ මයා ධම්මා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධා”ති ඤාපෙනි. සුතන්ති ඉදං සවනයොගදීපකවචනං භණන්තො “බහු මයා ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා”ති ඤාපෙනි. තද්දුභයෙනපි අත්ථඛ්‍යාඤ්ජනපාරිසුරිං දීපෙන්තො සවනෙ ආදරං ජනෙති.

එවං මෙ සුතන්ති ඉමිනා පන සකලෙනපි වචනෙන ආයස්මා ආනන්දො තථාගතප්පචෙදිතං ධම්මං අත්තනො අදහන්තො අසප්පුරිසභූමිං, අතික්කමති, සාවකත්තං පටිජානන්තො සප්පුරිසභූමිං ඔක්කමති. තථා අසද්ධම්මා චිත්තං වුට්ඨාපෙනි, සද්ධම්මෙ චිත්තං පතිට්ඨාපෙනි. “කෙවලං සුතමෙවෙනං මයා, තස්සෙව තු භගවතො වචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා”ති ච දීපෙන්තො අත්තානං පරිමොචෙති, සත්ථාරං අපදිසති, ඡිනවචනං අප්පෙනි, ධම්මනෙත්තිං පතිට්ඨාපෙනි.

අපිච “එවං මෙ සුත”න්ති අත්තනා උප්පාදිතභාවං අප්පටිජානන්තො පුරිමස්සවනං විවරන්තො “සම්මුඛා පටිග්ගහිතමිදං මයා තස්ස භගවතො චතුචෙසාරජ්ජවිසාරදස්ස දසබලධරස්ස ආසභට්ඨානට්ඨායිනො සිහනාදනාදිනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස ධම්මිස්සරස්ස ධම්මරාජස්ස ධම්මාධිපතිනො ධම්මදීපස්ස ධම්මජ්ජපටිසරණස්ස සද්ධම්මචරචක්කවත්තිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. න එත්ථ අත්ථෙ වා ධම්මෙ වා පදෙ වා ඛ්‍යාඤ්ජනෙ වා කච්චා වා විමති වා කාතබ්බා”ති සබ්බදෙවමනුස්සානං ඉමස්මිං ධම්මෙ අස්සද්ධියං විනාසෙති, සද්ධාසම්පදං උප්පාදෙතීති චෙදිතබ්බො. හොති චෙත්ථ –

“විනාසයති අස්සද්ධං, සද්ධං වඩ්ඪෙති සාසනෙ;
එවං මෙ සුතම්චිචෙවං, වදං ගොතමසාවකො”ති.

එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො. සමයන්ති පරිච්ඡින්නනිද්දෙසො. එකං සමයන්ති අනියම්තපරිදීපනං. තත්ථ සමයසද්දො –

සමවායෙ බණ්ණ කාලෙ, සමුහෙ හෙතුදිට්ඨිසු;
පටිලාහෙ පහානෙ ච, පට්ඨෙධෙ ච දිස්සති.

තථා හිස්ස “අප්පෙව නාම ස්වෙපි උපසඨිකමෙයාම කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායා”ති එවමාදීසු (දී. නි. 1.447) සමවායො අත්ථො. “එකොව බො, හික්ඛවෙ, බණො ව සමයො ව බ්‍රහ්මවරියවාසායා”ති එවමාදීසු (අ. නි. 8.29) බණො. “උණ්හසමයො පරිලාභසමයො”ති එවමාදීසු (පාටි. 358) කාලො. “මහාසමයො පවනස්මි”න්ති එවමාදීසු සමුහො. “සමයොපි බො තෙ, හද්දාලි, අප්පට්ඨිද්ධො අහොසි, හගවා බො සාවත්ථියං විහරති, සොපි මං ජානිස්සති, ‘හද්දාලි, නාම හික්ඛු සත්ථුසාසනෙ සික්ඛාය අපරිපූරකාරි’ති, අයම්පි බො තෙ හද්දාලි සමයො අප්පට්ඨිද්ධො අහොසි”ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.135) හෙනු. “තෙන බො පන සමයෙන උග්ගාහමානො පරිබ්බාජකො සමණුමුණ්ඩිකාපුත්තො සමයජ්ජවාදකෙ තින්ද්‍රකාවීරෙ එකසාලකෙ මල්ලිකාය ආරාමෙ පට්ඨසති”ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.260) දිට්ඨි.

“දිට්ඨෙ ධම්මෙ ව යො අත්ථො, යො චත්ථො සම්පරායිකො;
අත්ථාහිසමයා ධිරො, පණ්ඩිතොති පවුච්චති”ති. (සං. නි. 1.129) –

එවමාදීසු පටිලාභො. “සම්මා මානාහිසමයා අන්තමකාසි දුක්ඛස්සා”ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.28) පහානං. “දුක්ඛස්ස පිළුනට්ඨො සඬ්ඛනට්ඨො සන්තාපට්ඨො විපරිණාමට්ඨො අහිසමයට්ඨො”ති එවමාදීසු (පටි. ම. 2.8) පටිවෙධො. ඉධ පනස්ස කාලො අත්ථො. තෙන එකං සමයන්ති සංවච්ඡරඋතුමාසඅඬ්ඪමාසරත්තිදිවපුබ්බණ්හමජ්ඣන්තිකසායන්හපඨමමජ්ඣිම-පච්ඡිමයාමමුහුත්තාදීසු කාලබ්‍රොසු සමයෙසු එකං සමයන්ති දීපෙති.

යෙ වා ඉමෙ ගබ්භොක්කන්තිසමයො ජාතිසමයො සංවෙගසමයො අහිනික්ඛන්තසමයො දුක්ඛරකාරිකසමයො මාරවිජයසමයො අහිසම්බොධිසමයො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො දෙසනාසමයො පරිනිබ්බානසමයොති එවමාදයො හගවතො දෙවමනුස්සෙසු අතිවිය පකාසා අනෙකකාලබ්‍යා එව සමයා. තෙසු සමයෙසු දෙසනාසමයසඬ්ඛාතං එකං සමයන්ති චුත්තං හොති. යො වායං ඤාණකරුණාකිච්චසමයෙසු කරුණාකිච්චසමයො, අත්තහිතපරහිතජ්ජප්පත්තිසමයෙසු පරහිතජ්ජප්පත්තිසමයො, සන්තිපතිතානං කරණියද්වයසමයෙසු ධම්මිකථාසමයො, දෙසනාපට්ඨපත්තිසමයෙසු දෙසනාසමයො, තෙසුපි සමයෙසු යං කිඤ්චි සන්ධාය “එකං සමය”න්ති චුත්තං හොති.

එත්ථාහ – අථ කස්මා යථා අභිධම්මෙ “යස්මිං සමයෙ කාමාවචර”න්ති ව ඉතො අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු “යස්මිං සමයෙ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු විච්චිවෙව කාමෙහි”ති ව භුම්මවචනෙන නිද්දෙසො කතො, විනයෙ ව “තෙන සමයෙන බුද්ධො හගවා”ති කරණවචනෙන, තථා අකත්වා ඉධ “එකං සමය”න්ති උපයොගවචනනිද්දෙසො කතොති. තත්ථ තථා, ඉධ ව අඤ්ඤථා අත්ථසම්භවතො. තත්ථ හි අභිධම්මෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු ව අධිකරණත්ථො භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො ව සම්භවති. අධිකරණඤ්ඤි කාලත්ථො සමුහත්ථො ව සමයො, තත්ථ චුත්තානං එස්සාදිධම්මානං.

බණ්ඩාරායාගේ සම්බන්ධතාවය ව සමයස්ස භාවෙන තෙසං භාවො ලක්ඛියති, තස්මා තදන්තපොතනන්තං තත්තං භූමිමවචනනිද්දෙසො කතො.

විනයෙ ව හෙත්ථත්ථො කරණත්ථො ව සම්භවති. යො හි සො සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිසමයො සාරිපුත්තාදීහිපි දුබ්බිඤ්ඤෙයො, තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙන ව සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙන්නො සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ඤං අපෙක්ඛමානො භගවා තත්තං තත්තං විභාසි, තස්මා තදන්තපොතනන්තං තත්තං කරණවචනනිද්දෙසො කතො.

ඉධ පන අඤ්ඤස්මිඤ්ඤං ඵලං ජාතිකෙ සුත්තන්තපාඨෙ අවිචන්තසංයොගත්ථො සම්භවති. යඤ්ඤි සමයං භගවා ඉමං අඤ්ඤං වා සුත්තන්තං දෙසෙසි, අවිචන්තමෙව තං සමයං කරුණාවිහාරෙන විභාසි. තස්මා තදන්තපොතනන්තං ඉධ උපයොගවචනනිද්දෙසො කතොති විඤ්ඤෙයො. හොති චෙත්තං –

“තං තං අත්තමපෙක්ඛිත්වා, භූමිමෙන කරණෙන ව;
අඤ්ඤත්තං සමයො වුත්තො, උපයොගෙන සො ඉධා”ති.

භගවාති ගුණවිසිට්ඨසත්තත්තමගරුගාරවාධිවචනමෙතං. යථාහ –

“භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
ගරු ගාරවයුත්තො සො, භගවා තෙන වුච්චති”ති.

චතුබ්බිධඤ්ඤි නාමං ආවත්ථිකං, ලිඛිතිකං, නෙමිත්තකං, අධිවචසමුප්පන්නන්ති. අධිවචසමුප්පන්නං නාම “යදිච්ඡක”න්ති වුත්තං හොති. තත්තං වච්ඡො දම්මො බලිබද්ධොති ඵලමාදි ආවත්ථිකං, දණ්ඨි ඡන්ති සිඛි කරිති ඵලමාදි ලිඛිතිකං, තෙවිජ්ජො ඡළහිඤ්ඤොති ඵලමාදි නෙමිත්තකං, සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකොති ඵලමාදි වචනත්තමනපෙක්ඛිත්වා පවත්තං අධිවචසමුප්පන්නං. ඉදං පන භගවාති නාමං ගුණනෙමිත්තකං, න මහාමායාය, න සුද්ධොදනමහාරාජෙන, න අසීතියා ඤාතිසහස්සෙහි කතං, න සක්කසත්තුසිතාදීහි දෙවතාවිසෙසෙහි කතං. යථාහ ආයස්මා සාරිපුත්තත්තෙපරො “භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කතං...පෙ.... සවිජ්ඣා පඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා”ති (මහානි. 84).

යං ගුණනෙමිත්තකඤ්ඤෙතං නාමං, තෙසං ගුණානං පකාසනන්තං ඉමං ගාථං වදන්ති –

“භගී භජී භාගී විභත්තවා ඉති,
අකාසි භග්ගන්ති ගරුති භාග්‍යවා;
බහුහි ඤායෙහි සුභාවිතත්තො,
භවත්තගො සො භගවාති වුච්චති”ති.

නිද්දෙසාදීසු (මහානි. 84; වුළුනි. අජිතමාණවප්පවිජානිද්දෙස 2) වුත්තනයෙනෙව වස්ස අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අයං පන අපරො පරියායො –

“භාග්‍යවා හග්ගවා යුත්තො, හගෙහි ව විහත්තවා;
හත්තවා වත්තගමනො, හවෙසු හගවා තතො” ති.

තත්ථ “වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො” ති එවං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා සද්දනයෙන වා පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා යස්මා ලොකියලොකුත්තරසුඛාහිනිබ්බත්තකං දානසීලාදිපාරජ්ජත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථී, තස්මා භාග්‍යවාහි වත්තබ්බෙ හගවාහි වුව්වතීති ඤාතබ්බං. යස්මා පන ලොහදොසමොභවිපරිතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තජ්ජකොධුපනාහමක්ඛපලා- ඉස්සාමච්ඡරියමායාසායෙයාථම්හසාරම්හමානාතිමානමදපමාදතණ්භාවිජ්ජාතිවිධාකු සලමුලද්වවරිත- සංකිලෙසමලවිසමසඤ්ඤාවිතක්කපපඤ්චවතුබ්බිධවිපරියෙසආසවගන්ථඔසයොගඅ ගතිතණ්හපාදාන- පඤ්චවෙනොබ්බලවිනිබන්ධනීවරණාහිනන්දනජවිවාදමුලතණ්භාකායසත්තානුසය- අට්ඨමිච්ඡත්තනවතණ්භාමුලකදසාකුසලකම්මපථද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගත- අට්ඨසතතණ්භාවිවරිතජ්ජහෙදසබ්බදරථපරිලාභකිලෙසසතසහස්සානි, සඬ්ඛෙපතො වා පඤ්ච කිලෙසක්ඛන්ධඅභිසඬ්ඛාරමච්චුදෙවපුත්තමාමර අහඤ්ජී, තස්මා හග්ගත්තා එතෙසං පරිස්සයානං හග්ගවාහි වත්තබ්බෙ හගවාහි වුව්වති. ආහ වෙත්ථ –

“හග්ගරාගො හග්ගදොසො, හග්ගමොහො අනාසවො;
හග්ගාස්ස පාපකා ධම්මා, හගවා තෙන වුව්වතී” ති.

භාග්‍යවතාය වස්ස සතපුඤ්ඤලක්ඛණධරස්ස රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති, හග්ගදොසතාය ධම්මකායසම්පත්ති. තථා ලොකියසරික්ඛකානං බහුමානභාවො, ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා. තථා අභිගතානඤ්ච නෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයෙන පටිබලභාවො, ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා. ලොකියලොකුත්තරසුඛෙහි ව සංයොජනසමත්ථතා දීපිතා හොති.

යස්මා ව ලොකෙ ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමපයත්තෙසු ඡසු ධම්මෙසු හගසද්දො වත්තති, පරමඤ්චස්ස සකච්ඡිත්තෙ ඉස්සරියං, අණ්මාලසිමාදිකං වා ලොකියසම්මතං සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථී, තථා ලොකුත්තරො ධම්මො, ලොකත්තයබ්බාපකො යථාභුවවගුණාධිගතො අතිවිය පරිසුද්ධො යසො, රූපකායදස්සනබ්බාවටජනනයනමනජ්ජසාදජනනසමත්ථා සබ්බාකාරපරිපූරා සබ්බඛිගපච්චඩගසිරී, යං යං අනෙත ඉච්ඡිතං පත්ථිතං අත්තහිතං පරහිතං වා, තස්ස තස්ස තථෙව අහිනිජ්ජන්තත්තා ඉච්ඡිතත්ථනිජ්ජන්තිසඤ්ඤිතො කාමො, සබ්බලොකගරුභාවජ්ජත්තිහෙතුභූතො සම්මාවායාමසඬ්ඛාතො පයත්තො ව අත්ථී,

තස්මා ඉමෙහි භගෙහි යුත්තත්තාපි භගා අස්ස සන්තීති ඉමිනා අත්ථෙත “භගවා” ති වුවවති.

යස්මා පන කුසලාදිභෙදෙහි සබ්බධම්මෙ,
බන්ධායතනධාතුසච්චඉන්ද්‍රියපට්ඨවසමුප්පාදාදීහි වා කුසලාදිධම්මෙ,
පීළනසඬ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨෙත වා දුක්ඛමරියසච්චං,
ආයුහනනිදානසංයොගපලිබොධට්ඨෙත සමුදයං,
නිස්සරණවිවේකාසඬ්ඛතඅමතට්ඨෙත නිරොධං,
නියානිකභෙතුදස්සනාධිපතෙයාට්ඨෙත මග්ගං විහත්තවා, විහජිත්වා විවරිත්වා
දෙසිතවාති වුත්තං හොති, තස්මා විහත්තවාති වත්තබ්බෙ “භගවා” ති වුවවති.

යස්මා ච එස දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ කායචිත්තඋපධිවිවේකෙ
සුඤ්ඤතාප්පණිතානිමිත්තවිමොක්ඛෙ අඤ්ඤෙ ච ලොකීයලොකුත්තරෙ
උත්තරිමනුස්සධම්මෙ හජි සෙවි බහුලමකාසී, තස්මා භත්තවාති වත්තබ්බෙ
“භගවා” ති වුවවති.

යස්මා පන තීසු භවෙසු තණ්හාසඬ්ඛාතං ගමනං අනෙත වත්තං, තස්මා භවෙසු
වත්තගමනොති වත්තබ්බෙ භවසද්දතො භකාරං ගමනසද්දතො ගකාරං
වත්තසද්දතො වකාරඤ්ච දීසං කත්වා ආදාය “භගවා” ති වුවවති, යථා ලොකෙ
“මෙහනස්ස බස්ස මාලා” ති වත්තබ්බෙ “මෙබලා” ති.

එත්තාවතා චෙත්ථ එවං මෙ සුතන්ති වචනෙන යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං
දෙසෙන්නො පච්චක්ඛං කත්වා භගවතො ධම්මසරීරං පකාසෙති, තෙන “නයිදං
අතීතසත්ථුකං පාවචනං, අයං වො සත්ථා” ති භගවතො අදස්සනෙන
උක්කණ්ඨිතජනං සමස්සාසෙති.

එකං සමයං භගවාති වචනෙන තස්මිං සමයෙ භගවතො අවිජ්ජමානභාවං
දස්සෙන්නො රූපකායපරිනිබ්බාතං දස්සෙති. තෙන “එවංවිධස්ස ඉමස්ස
අරියධම්මස්ස දෙසෙතා දසබ්බලධරො වජීරසඬ්ඛාතකායො සොපි භගවා
පරිනිබ්බුතො, තත්ථ කෙනඤ්ඤෙන ජීවිතෙ ආසා ජනෙතබ්බා” ති ජීවිතමදමත්තං
ජනං සංවෙපෙති, සද්ධම්මෙ වස්ස උස්සාහං ජනෙති.

එවන්ති ච භණන්තො දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති, මෙ සුතන්ති
සාවකසම්පත්තිං, එකං සමයන්ති කාලසම්පත්තිං, භගවාති දෙසකසම්පත්තිං.

සාවත්ථීයං විහරතීති එත්ථ සාවත්ථීති සවත්ථස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානභූතං
නගරං, යථා කාකන්දී මාකන්දීති, එවං ඉත්ථිලිඬ්ඛවසෙන සාවත්ථීති වුවවති, එවං
අක්ඛරවිත්තකා. අට්ඨකථාවරියා පන භණන්ති “යංකිඤ්චි මනුස්සානං
උපහොගපරිහොගං සබ්බමෙත්ථ අත්ථී” ති සාවත්ථී. සත්ථසමායොගෙ ච “කිං
භණ්ඨමත්ථී” ති පුච්ඡිතෙ “සබ්බමත්ථී” ති වචනමුපාදාය සාවත්ථී.

“සබ්බදා සබ්බපකරණං, සාවත්ථියං සමොහිතං;
තස්මා සබ්බමුපාදාය, සාවත්ථිති පවුච්චති.

“කොසලානං පුරං රම්මං, දස්සනෙය්‍යං මනොරමං;
දසහි සද්දෙහි අවිචිත්තං, අන්තපානසමායුතං.

“වුඬ්ඨිං වෙසුල්ලතං පත්තං, ඉද්ධං ඵීතං මනොරමං;
ආළකමන්දාව දෙවානං, සාවත්ථිපුරමුත්තම”න්ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.14);

තස්සං සාවත්ථියං. සමීපත්ථෙ භූමිමච්චනං.

විහරතීති අවිසෙසෙන ඉරියාපථදිබ්බත්මඅරියවිහාරෙසු
අඤ්ඤතරවිහාරසමඬ්ඨිපරිදීපනමෙන. ඉධ පන යානගමනාසනසයනප්පභෙදෙසු
ඉරියාපථෙසු අඤ්ඤතරඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං, තෙන ධීතොපි ගච්ඡන්තොපි
නිසින්නොපි සයානොපි භගවා විහරතිච්චෙව වෙදිතබ්බො. සො හි එකං
ඉරියාපථබ්බතං අපරෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්නදිත්වා අපරිපතන්තං අත්තභාවං
හරති පචත්තෙති. තස්මා විහරතීති වුච්චති.

ජෙනවනෙති එත්ථ අත්තනො පච්චත්ථිකජනං ජිනාතීති ජෙනො, රඤ්ඤා වා
අත්තනො පච්චත්ථිකජනෙ ජිනෙ ජානොති ජෙනො, මඬගලකමායනය වා තස්ස එවං
නාමමෙව කතන්තිපි ජෙනො. වනයතීති වනං, අත්තසම්පදාය සත්තානං හත්තිං
කාරෙති, අත්තති සිනෙහං උප්පාදෙතීති අත්ථො. වනුතෙ ඉති වා වනං,
නානාවිධකුසුමගන්ධසම්මොදමත්තකොකිලාදිවිභඬ්ඨිගවිරුතෙහි
මන්දමාලාවලිතරුක්ඛසාබාවිටපපුප්ඵලපල්ලවපලාසෙහි ව “එථ ම.
පරිභුඤ්ජ්ජා”ති පාණිනො යාවති වියාති අත්ථො. ජෙනස්ස වනං ජෙනවනං. තඤ්ඤි
ජෙනෙන රාජකුමාරෙන රොපිතං සංවඩ්ඪිතං පරිපාලිතං, සො ච තස්ස සාමී අභොසි,
තස්මා ජෙනවනන්ති වුච්චති. තස්මිං ජෙනවනෙ.

අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙති එත්ථ සුදත්තො නාම සො ගහපති මාතෘපිතුහි
කතනාමවසෙන, සබ්බකාමසම්ද්ධිතාය තු විගතමලමච්ඡෙරතාය
කරුණාදිගුණසමඬ්ඨිතාය ව නිව්චකාලං අනාථානං පිණ්ඩං අදාසි, තෙන
අනාථපිණ්ඩිකොති සඬ්ඛං ගතො. ආරමන්ති එත්ථ පාණිනො, විසෙසෙන වා
පබ්බජිතාති ආරාමො, තස්ස පුප්ඵලපල්ලවාදියොභනතාය
නාතිදුරනාවිවාසන්තතාදිපඤ්චවිධසෙනාසනඬ්ඨිගසම්පත්තියා ව තතො තතො
ආගම්ම රමන්ති අභිරමන්ති අනුක්කණ්ඨිතා හුත්වා නිවසන්තීති අත්ථො.
වුත්තජ්ජකාරාය වා සම්පත්තියා තත්ථ තත්ථ ගතෙපි අත්තනො අබ්භන්තරංයෙව
ආනෙත්වා රමෙතීති ආරාමො. සො හි අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා ජෙනස්ස
රාජකුමාරස්ස හත්ථනො අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොට්ඨසන්ථාරෙන කිණිත්වා
අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොට්ඨි සෙනාසනං කාරාපෙත්වා අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොට්ඨි
විහාරමහං නිට්ඨාපෙත්වා එවං චතුපඤ්ඤාසාය හිරඤ්ඤකොට්ඨිපරිව්චාගෙන

බුද්ධජපමුඛස්ස භික්ඛුසඤ්ඤාස්ස නියානිතො, තස්මා “අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො”ති වුච්චති. තස්මිං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ.

එත්ථ ච “ජෙනවනෙ”ති වචනං පුරිමසාමිපරිකිත්තනං, “අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො”ති පච්ඡිමසාමිපරිකිත්තනං. කිමෙනෙසං පරිකිත්තනෙ පයොජනන්ති? වුච්චනෙ – අධිකාරතො තාව “කත්ථ භාසිත”න්ති පුච්ඡානියාමකරණං අඤ්ඤෙසං පුඤ්ඤකාමානං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජනඤ්ච. තත්ථ හි ද්වාරකොට්ඨකපාසාදමාපනෙ භූමිවික්කයලද්ධා අට්ඨාරස හිරඤ්ඤකොට්ඨො අනෙකකොට්ඨග්ගනකා රුක්ඛා ච ජෙනස්ස පරිච්චාගො, චතුපඤ්ඤාස කොට්ඨො අනාථපිණ්ඩිකස්ස. යතො තෙසං පරිකිත්තනෙන “එවං පුඤ්ඤකාමා පුඤ්ඤානි කරොන්ති”ති දස්සෙන්නො ආයස්මා ආනන්දො අඤ්ඤෙපි පුඤ්ඤකාමෙ තෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජෙති. එවමෙත්ථ පුඤ්ඤකාමානං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජනං පයොජනන්ති වෙදිතඛ්ඛං.

එත්ථාහ – “යදි තාව භගවා සාවත්ථියං විහරති, ‘ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො’ති න වත්තඛ්ඛං. අථ තත්ථ විහරති, ‘සාවත්ථිය’න්ති න වත්තඛ්ඛං. න හි සක්කා උභයත්ථ එකං සමයං විහරතු”න්ති. වුච්චනෙ – නනු වුත්තමෙන “සමීපත්ථෙ භූමිමච්චන”න්ති, යතො යථා ගඬිගායමුනාදීනං සමීපෙ ගොයුථානි චරන්තානි “ගඬිගාය චරන්ති, යමුනාය චරන්ති”ති වුච්චන්ති, එවමිධාපි යදිදං සාවත්ථියා සමීපෙ ජෙනවනං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො, තත්ථ විහරන්තො වුච්චති “සාවත්ථියං විහරති ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො”ති වෙදිතඛ්ඛො. ගොචරගාමනිදස්සනත්ථං හිස්ස සාවත්ථිවචනං, පඛිඤ්ඤානුරූපනිවාසට්ඨානනිදස්සනත්ථං සෙසවචනං.

තත්ථ සාවත්ථිකිත්තනෙන භගවතො ගහට්ඨානුග්ගහකරණං දස්සෙති, ජෙනවනාදිකිත්තනෙන පඛිඤ්ඤානුග්ගහකරණං. තථා පුරිමෙන පච්චයග්ගහණතො අත්තකිලමථානුයොගවිච්ඡිකං, පච්ඡිමෙන වත්ථුකාමජ්ජහානතො කාමසුඛල්ලිකානුයොගවිච්ඡිකපායදස්සනං. පුරිමෙන ච ධම්මදෙසනාහියොගං, පච්ඡිමෙන විවෙකාධිමුත්තිං. පුරිමෙන කරුණාය උපගමනං, පච්ඡිමෙන ච පඤ්ඤාය අපගමනං. පුරිමෙන සත්තානං හිතසුඛනිප්ථාදනාධිමුත්තිකං, පච්ඡිමෙන පරහිතසුඛකරණෙ නිරුපලෙපනං. පුරිමෙන ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගනිමිත්තං ථාසුචිහාරං, පච්ඡිමෙන උත්තරිමනුස්සධම්මානුයොගනිමිත්තං. පුරිමෙන මනුස්සානං උපකාරබහුලතං, පච්ඡිමෙන දෙවානං. පුරිමෙන ලොකෙ ජාතස්ස ලොකෙ සංවඩ්ඪභාවං, පච්ඡිමෙන ලොකෙන අනුපලිත්තතන්ති එවමාදි.

අථානි අවිච්ඡෙදත්ථෙ, බොති අධිකාරන්තරනිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. තෙන අවිච්ඡින්නෙයෙව තත්ථ භගවතො විහාරෙ ඉදමධිකාරන්තරං උදපාදිති දස්සෙති. කිං තන්ති? අඤ්ඤතරා දෙවතානිආදි. තත්ථ අඤ්ඤතරානි අනියමිතනිද්දෙසො. සා හි නාමගොත්තතො අපාකටා, තස්මා “අඤ්ඤතරා”ති වුත්තා. දෙවො එව දෙවතා,

ඉන්ට්‍රිපුරිසසාධාරණමෙතං. ඉධ පන පුරිසො එව, සො දෙවපුත්තො කිත්තු,
සාධාරණනාමවසෙන දෙවතාති වුත්තො.

අභික්කන්තාය රත්තියාති එත්ථ අභික්කන්තසද්දො
බයසුන්දරාභිරූපඅබ්භනුමොදනාදීසු දිස්සති. තත්ථ “අභික්කන්තා, භන්තෙ, රත්ති,
නික්ඛන්තො පයිමො යාමො, විරනිසිත්තො භික්ඛුසඬ්ඨො, උද්දිසතු, භන්තෙ,
භගවා භික්ඛුනං පාතිමොක්ඛ”න්ති එවමාදීසු (වුළුව. 383; අ. නි. 8.20) බයෙ දිස්සති.
“අයං ඉමෙසං චතුත්තං පුග්ගලානං අභික්කන්තතරො ච පණිතතරො චා”ති
එවමාදීසු (අ. නි. 4.100) සුන්දරෙ.

“කො මෙ චන්දති පාදානි, ඉද්ධියා යසසා ජලං;
අභික්කන්තෙන චණ්ණෙන, සබ්බා ඔභාසයං දිසා”ති. (වි. ව. 857); –

එවමාදීසු අභිරූපෙ. “අභික්කන්තං, භො ගොතම, අභික්කන්තං, භො ගොතමා”ති
එවමාදීසු (අ. නි. 2.16; පාරා. 15) අබ්භනුමොදනෙ. ඉධ පන බයෙ. තෙන
අභික්කන්තාය රත්තියාති පරික්ඛිණාය රත්තියාති වුත්තං හොති.

අභික්කන්තචණ්ණොති එත්ථ අභික්කන්තසද්දො අභිරූපෙ, චණ්ණසද්දො පන
ජවිට්ඨිකුලවග්ගකාරණසණ්ඨානපමාණරූපායනනාදීසු දිස්සති. තත්ථ
“සුවණ්ණචණ්ණොසි භගවා”ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.399; සු. නි. 553) ඡවියං. “කදා
සඤ්ඤුල්භා පන තෙ ගහපති ඉමෙ සමණස්ස ගොතමස්ස චණ්ණො”ති එවමාදීසු (ම.
නි. 2.77) ථුතියං. “චත්තාරොමෙ, භො ගොතම, චණ්ණො”ති එවමාදීසු (දී. නි.
3.115) කුලවග්ගෙ. “අථ කෙන නු චණ්ණෙන, ගන්ධපෙට්තොති වුව්චති”ති
එවමාදීසු (සං. නි. 1.234) කාරණෙ. “මහත්තං හත්ථිරාජචණ්ණං
අභිනිමිතිත්වා”ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.138) සණ්ඨානෙ. “තයො පත්තස්ස
චණ්ණො”ති එවමාදීසු පමාණෙ. “චණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා”ති එවමාදීසු
රූපායනනෙ. සො ඉධ ඡවියං දට්ඨබ්බො. තෙන අභික්කන්තචණ්ණොති අභිරූපච්ඡවිති
වුත්තං හොති.

කෙවලකප්පන්ති එත්ථ කෙවලසද්දො
අනවසෙසයෙභ්‍රයාඅබ්‍යාමිස්සානතිරෙකදල්භත්ථවිසංයොගාදිඅනෙකත්ථො. තථා
භිස්ස “කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මවරිය”න්ති එවමාදීසු (පාරා. 1)
අනවසෙසතා අත්ථො. “කෙවලකප්පා ච අඬ්ඨගාගධා පඤ්ඤා ඛාදනීයං භොජනීයං
ආදාය උපසඬ්ඨකමිස්සන්ති”ති එවමාදීසු (මහාව. 43) යෙභ්‍රයානා. “කෙවලස්ස
දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති”ති එවමාදීසු (විහ. 225) අබ්‍යාමිස්සතා. “කෙවලං
සද්ධාමත්තකං නුත අයමායස්මා”ති එවමාදීසු (මහාව. 244) අනතිරෙකතා.
“ආයස්මනො, භන්තෙ, අනුරුද්ධස්ස බාහියො නාම සද්ධිවිහාරිකො කෙවලකප්පං
සඬ්ඨභෙදාය ධීතො”ති එවමාදීසු (අ. නි. 4.243) දල්භත්ථතා. “කෙවලී වුසිතවා
උත්තමපුරිසොති වුව්චති”ති එවමාදීසු (සං. නි. 3.57) විසංයොගො. ඉධ පනස්ස
අනවසෙසත්තමත්ථො අධිප්පෙතො.

කප්පසද්දො පනායං

අභිසද්දහනවොහාරකාලපඤ්ඤත්තිෂේදනවිකප්පලෙසසමන්තභාවාදිඅනෙකත්ථො. තථා භිස්ස “ඔකප්පතීයමෙතං භොතො ගොතමස්ස, යථා තං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා”ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.387) අභිසද්දහනමත්ථො. “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්චභි සමණකප්පෙහි ඵලං පරිභුඤ්ජිතු”න්ති එවමාදීසු (චූළව. 250) වොහාරො. “යෙන සුදං නිව්චකප්පං විහරාමි”ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.387) කාලො. “ඉච්චායස්මා කප්පො”ති එවමාදීසු (සු. නි. 1098; චූළනි. කප්පමාණවප්පවිජා 117, කප්පමාණවප්පවිජානිද්දෙස 61) පඤ්ඤත්ති. “අලඬකතො කප්පිතකෙසමස්සු”ති එවමාදීසු (ජා. 2.22.1368) ඡේදනං. “කප්පති ද්වඬගුලකප්පො”ති එවමාදීසු (චූළව. 446) විකප්පො. “අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතු”න්ති එවමාදීසු (අ. නි. 8.80) ලෙසො. “කෙවලකප්පං වෙඵ්චනං ඔභාසෙත්වා”ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.94) සමන්තභාවො. ඉධ පනස්ස සමන්තභාවො අත්ථො අධිජ්ජෙතො. යතො කෙවලකප්පං ඡේතවනන්ති ඵත්ථ අනවසෙසං සමන්තතො ඡේතවනන්ති ඵ්ඵමත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඔභාසෙත්වාති ආභාය ඵරිත්වා, වන්දිමා විය සුරියො විය ව ඵකොභාසං ඵකපජ්ජොතං කරිත්වාති අත්ථො.

යෙන භගවා තෙනුපසඬකමීති භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. යතො යත්ථ භගවා, තත්ථ උපසඬකමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යෙන වා කාරණෙන භගවා දෙවමනුස්සෙහි උපසඬකමිතබ්බො, තෙනෙව කාරණෙන උපසඬකමීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙන ව කාරණෙන භගවා උපසඬකමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිජ්ජායෙන, සාදුරසඵලූපභොගාධිජ්ජායෙන දිජගණෙහි නිව්චඵලිතමහාරුක්ඛො විය. උපසඬකමීති ව ගතාති චුත්තං හොති. උපසඬකමීත්වාති උපසඬකමනපරියොසානදීපනං. අථ වා ඵ්ඵං ගතා තතො ආසන්නතරං යානං භගවතො සමීපසඬබ්බතං ගන්ත්වාති චුත්තං හොති. භගවත්තං අභිවාදෙත්වාති භගවත්තං වන්දිත්වා පණමිත්වා නමස්සිත්වා.

ඵකමන්තන්ති භාවනපුංසකනිද්දෙසො ඵකොකාසං ඵකපස්සන්ති චුත්තං හොති. භුම්මත්ථෙ වා උපයොගවචනං. අට්ඨාසීති නිසජ්ජාදිපටික්ඛෙපො, යානං කප්පෙසි, ඨිතා අභොසීති අත්ථො.

කථං ඨිතා පන සා ඵකමන්තං ඨිතා අහුති?

“න පච්ඡතො න පුරතො, නාපි ආසන්නදුරතො;
න කච්ඡෙ නොපි පටිවාතෙ, න වාපි ඔණතුණ්ණතෙ;
ඉමෙ දොසෙ විවජ්ජෙත්වා, ඵකමන්තං ඨිතා අහු”ති.

කස්මා පනායං අට්ඨාසි ඵ්ඵ, න නිසීදිති? ලහුං නිවත්තිතුකාමතාය. දෙවතායො හි කඤ්චිදෙව අත්ථවසං පටිච්ච සුචිපුරිසො විය වච්චට්ඨානං මනුස්සලොකං ආගච්ඡන්ති. පකතියා පන තාසං යොජනසතතො පහුති මනුස්සලොකො

දුග්ගන්ධතාය පටිකුලො හොති, න එත්ථ අභිරමන්ති, තෙන සා ආගතකිව්වං කත්වා ලහුං නිවත්තිතුකාමතාය න නිසීදි. යස්ස ව ගමනාදිඉරියාපථපරිස්සමස්ස විනොදනත්ථං නිසීදන්ති, සො දෙවානං පරිස්සමො නත්ථී, තස්මාපි න නිසීදි. යෙ ව මහාසාවකා භගවන්තං පරිවාරෙත්වා යීතා, තෙ පතිමානෙති, තස්මාපි න නිසීදි. අපිව භගවති ගාරවෙනෙව න නිසීදි. දෙවතානාඤ්ඤි නිසීදිතුකාමානං ආසනං නිබ්බත්තති, තං අනිච්ඡමානා නිසප්පාය චිත්තමපි අකත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි.

එකමන්තං යීතා බො සා දෙවතාති එවං ඉමෙහි කාරණෙහි එකමන්තං යීතා බො සා දෙවතා. භගවන්තං ගාථාය අප්ඤ්ඤාසීති භගවන්තං අක්ඛරපදනියමිතගන්ථිතෙන වචනෙන අභාසීති අත්ථො. කථං? බහු දෙවා මනුස්සා ව...පෙ.... ඔහි මඬගලමුත්තමන්ති.

මඬගලපඤ්ඤාසමුට්ඨානකථා

තත්ථ යස්මා “එවම්ච්චාදිපාදස්ස, අත්ථං නානප්පකාරතො. වණ්ණයන්තො සමුට්ඨානං, වත්වා”ති මාතිකා යපිතා, තස්ස ව සමුට්ඨානස්ස අයං වත්තබ්බතාය ඔකාසො, තස්මා මඬගලපඤ්ඤාසමුට්ඨානං තාව වත්වා පච්ඡා ඉමෙසං ගාථාපදානමත්ථං වණ්ණයස්සාමි. කිඤ්ච මඬගලපඤ්ඤාසමුට්ඨානං? ජම්බුදීපෙ කිර තත්ථ තත්ථ නගරද්වාරසන්ථාගාරසභාදීසු මහාජනො සන්තිපතිත්වා භිරඤ්ඤසුවණ්ණං දත්වා නානප්පකාරං සිතාහරණාදිකථං කථාපෙති, එකෙකා කථා චතුර්මාසච්චයෙන නිට්ඨාති. තත්ථ එකදිවසං මඬගලකථා සමුට්ඨාසි “කිං නු බො මඬගලං, කිං දිට්ඨං මඬගලං, සුතං මඬගලං, මුතං මඬගලං, කො මඬගලං ජානාති”ති.

අථ දිට්ඨමඬගලිකො නාමෙකො පුරිසො ආහ “අහං මඬගලං ජානාමි, දිට්ඨං ලොකෙ මඬගලං දිට්ඨං නාම අභිමඬගලසම්මතං රූපං. සෙය්‍යථිදං – ඉඬෙකච්චො කාලස්සෙව වුට්ඨාය වාතකසකුණං වා පස්සති, බෙලුවලට්ඨීං වා ගබ්භිනිං වා කුමාරකෙ වා අලඬකතපටියත්තෙ පුණ්ණසංථෙ වා අල්ලරොහිතමච්ඡං වා ආජඤ්ඤං වා ආජඤ්ඤරථං වා උසහං වා ගාවිං වා කපිලං වා, යං වා පනඤ්ඤමපි කිඤ්චි එවරූපං අභිමඬගලසම්මතං රූපං පස්සති, ඉදං වුව්වති දිට්ඨමඬගල”න්ති. තස්ස වචනං එකච්චෙ අග්ගහෙසුං, එකච්චෙ න අග්ගහෙසුං. යෙ න අග්ගහෙසුං, තෙ තෙන සහ විවදිංසු.

අථ සුතමඬගලිකො නාම එකො පුරිසො ආහ – “වක්ඛුනාමෙතං, හො, සුචිම්පි පස්සති අසුචිම්පි, තථා සුන්දරම්පි, අසුන්දරම්පි, මනාපම්පි, අමනාපම්පි. යදි තෙන දිට්ඨං මඬගලං සියා, සබ්බම්පි මඬගලං සියා. තස්මා න දිට්ඨං මඬගලං, අපිව බො පන සුතං මඬගලං. සුතං නාම අභිමඬගලසම්මතො සද්දො. සෙය්‍යථිදං? ඉඬෙකච්චො කාලස්සෙව වුට්ඨාය වඬ්ඨාති වා වඬ්ඨමානාති වා පුණ්ණාති වා චුස්සාති වා සුමනාති වා සිරිති වා සිරිවඬ්ඨාති වා අප්ප සුතක්ඛන්තං සුමුහුත්තං සුදිවසං සුමඬගලන්ති එවරූපං වා යංකිඤ්චි අභිමඬගලසම්මතං සද්දං සුභාති, ඉදං

වුවුවනි සුතමඬගල”න්ති. තස්සාපි වචනං එකච්චෙ අග්ගහෙසුං, එකච්චෙ න අග්ගහෙසුං. යෙ න අග්ගහෙසුං, තෙ තෙන සහ විවදිංසු.

අප මුතමඬගලිකො නාමෙකො පුරිසො ආහ “සොතමිහි හි නාමෙතං, හො, සාධුමිහි අසාධුමිහි මනාපමිහි අමනාපමිහි සද්දං සුඤ්ඤාති. යදි තෙන සුතං මඬගලං සියා, සබ්බමිහි මඬගලං සියා. තස්මා න සුතං මඬගලං, අපිච ඛො පන මුතං මඬගලං. මුතං නාම අභිමඬගලසම්මතං ගන්ධරසථොට්ඨබ්බං. සෙයාපීදං – ඉධෙකච්චො කාලස්සෙව වුට්ඨාය පදුමගන්ධාදිපුප්ඵගන්ධං වා සායති, ඵ්ඤ්ඤන්තකට්ඨං වා බාදති, පථවිං වා ආමසති, හරිතසස්සං වා අල්ලගොමයං වා කච්ඡපං වා තිලං වා පුප්ඵං වා එලං වා ආමසති, ඵ්ඤ්ඤමත්තිකාය වා සම්මා ලිම්පති, ඵ්ඤ්ඤසාටකං වා නිවාසෙති, ඵ්ඤ්ඤවෙදනං වා ධාරෙති. යං වා පනඤ්ඤමිහි කිඤ්චි ඵවරූපං අභිමඬගලසම්මතං ගන්ධං වා සායති, රසං වා සායති, ථොට්ඨබ්බං වා ඵ්ඤ්ඤති, ඉදං වුවුවනි මුතමඬගල”න්ති. තස්සාපි වචනං එකච්චෙ අග්ගහෙසුං, එකච්චෙ න අග්ගහෙසුං.

තත්ථ න දිට්ඨමඬගලිකො සුතමුතමඬගලිකෙ අසක්ඛි ඤාපෙතුං, න තෙසං අඤ්ඤතරො ඉතරෙ ද්වෙ. තෙසු ව මනුස්සෙසු යෙ දිට්ඨමඬගලිකස්ස වචනං ගණ්හිංසු, තෙ “දිට්ඨංයෙව මඬගල”න්ති ගතා. යෙ සුතමුතමඬගලිකානං, තෙ “සුතංයෙව මුතංයෙව මඬගල”න්ති ගතා. එවමයං මඬගලකථා සකලජම්බුදීපෙ පාකටා ජාතා.

අප සකලජම්බුදීපෙ මනුස්සා ගුම්බගුම්බා හුත්වා “කිං නු ඛො මඬගල”න්ති මඬගලානි වින්තයිංසු. තෙසං මනුස්සානං ආරක්ඛදෙවතා තං කථං සුත්වා තථෙව මඬගලානි වින්තයිංසු. තාසං දෙවතානං භූමිමදෙවතා මිත්තා භොන්ති, අප තතො සුත්වා භූමිමදෙවතාපි තථෙව මඬගලානි වින්තයිංසු, තාසං දෙවතානං ආකාසට්ඨදෙවතා මිත්තා භොන්ති, ආකාසට්ඨදෙවතානං චතුර්භාරාජිකා දෙවතා මිත්තා භොන්ති, එතෙනුපායෙන යාව සුදස්සිදෙවතානං අකනිට්ඨදෙවතා මිත්තා භොන්ති, අප තතො සුත්වා අකනිට්ඨදෙවතාපි තථෙව ගුම්බගුම්බා හුත්වා මඬගලානි වින්තයිංසු. එවං යාව දසසහස්සවක්කවාලෙසු සබ්බත්ථ මඬගලවිත්තා උදපාදි. උප්පන්නා ව “ඉදං මඬගලං ඉදං මඬගල”න්ති විනිච්ඡයමානාපි අප්පත්තා එව විනිච්ඡයං ද්වාදස වස්සානි අට්ඨාසි. සබ්බෙ මනුස්සා ව දෙවා ව බ්‍රහ්මානො ව යපෙත්වා අරියසාවකෙ දිට්ඨසුතමුතවසෙන තිධා හින්තා. එකොපි “ඉදමෙව මඬගල”න්ති යථාභූවිචතො නිට්ඨංඬගතො නාභොසි, මඬගලකොලාහලං ලොකෙ උප්පජ්ජි.

කොලාහලං නාම පඤ්චවිධං කප්පකොලාහලං, චක්කවත්තිකොලාහලං, බුද්ධකොලාහලං, මඬගලකොලාහලං, මොනෙයාකොලාහලන්ති. තත්ථ කාමාවචරදෙවා මුත්තසිරා විකිණ්ණකෙසා රුදම්මුඛා අස්සුනි හත්ථෙහි පුඤ්ජමානා රත්තවත්ථනිවත්ථා අතිවිස විරූපවෙසධාරිතො හුත්වා “වස්සසතසහස්සව්වයෙන කප්පුට්ඨානං භොහිති, අයං ලොකො විනස්සිස්සති, මහාසමුද්දො සුස්සිස්සති, අයඤ්ච මහාපථවි සිනෙරු ව පබ්බතරාජා උඩ්ඨස්සිස්සති විනස්සිස්සති, යාව

බ්‍රහ්මලොකා ලොකවිනාසො භවිස්සති, මෙත්තං මාරිසා භාවෙථ, කරුණං මුදිතං උපෙක්ඛං මාරිසා භාවෙථ, මාතරං උපට්ඨහථ, පිතරං උපට්ඨහථ, කුලෙ ජෙට්ඨාපවායිතො භොථ, ජාගරථ මා පමාදත්ථා” ති මනුස්සපථෙ විවරිත්වා ආරොචෙත්ති. ඉදං කප්පකොලාහලං නාම.

කාමාවචරදෙවායෙව “වස්සසතස්සව්වයෙන චක්කවත්තිරාජා ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති” ති මනුස්සපථෙ විවරිත්වා ආරොචෙත්ති. ඉදං චක්කවත්තිකොලාහලං නාම. සුද්ධාවාසා පන දෙවා බ්‍රහ්මාහරණෙන අලඬිකරිත්වා බ්‍රහ්මවෙදනං සීසෙ කත්වා පීතියොමනස්සජාතා බුද්ධගුණවාදිනො “වස්සසතස්සව්වයෙන බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති” ති මනුස්සපථෙ විවරිත්වා ආරොචෙත්ති. ඉදං බුද්ධකොලාහලං නාම. සුද්ධාවාසා එව දෙවා දෙවමනුස්සානං විත්තං ඤත්වා “ද්වාදසන්නං වස්සානං අව්වයෙන සම්මාසම්බුද්ධො මඬගලං කථෙස්සති” ති මනුස්සපථෙ විවරිත්වා ආරොචෙත්ති. ඉදං මඬගලකොලාහලං නාම. සුද්ධාවාසා එව දෙවා “සත්තන්නං වස්සානං අව්වයෙන අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවතා සද්ධිං සමාගම්ම මොනෙය්‍යප්පට්ඨපදං පුච්ඡිස්සති” ති මනුස්සපථෙ විවරිත්වා ආරොචෙත්ති. ඉදං මොනෙය්‍යකොලාහලං නාම. ඉමෙසු පඤ්චසු කොලාහලෙසු දෙවමනුස්සානං ඉදං මඬගලකොලාහලං ලොකෙ උප්පජ්ජි.

අථ දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව විචිතිත්වා විචිතිත්වා මඬගලානි අලහමානෙසු ද්වාදසන්නං වස්සානං අව්වයෙන තාවතිංසකායිකා දෙවතා සඬගම්ම සමාගම්ම එවං සම්චිත්තෙසු “සෙය්‍යථාපි නාම සරසාමිකො අන්තොසරජනානං, ගාමසාමිකො ගාමවාසීනං, රාජා සබ්බමනුස්සානං, එවමෙව අයං සක්කො දෙවානම්න්දො අම්භාකං අග්ගො ව සෙට්ඨො ව යදිදං පුඤ්ඤෙන තෙජෙන ඉස්සරියෙන පඤ්ඤාය ද්වින්නං දෙවලොකානං අධිපති, යංනුන මයං සක්කං දෙවානම්න්දං එතමත්ථං පුච්ඡෙය්‍යාමා” ති. තා සක්කස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා සක්කං දෙවානම්න්දං තඬ්ඛණානුරූපනිවාසනාහරණසස්සිරිකසරීරං අඬ්ඨතෙය්‍යකොට්ඨච්ඡරාගණපරිවුක්ඛං පාරිච්ඡත්තකමුලෙ පණ්ඩුකම්බලවරාසනෙ නිසින්නං අභිවාදෙත්වා එකමත්තං යත්වා එතදවොචුං “යග්ගෙ, මාරිස, ජානෙය්‍යාසි, එතරහි මඬගලපඤ්ඤා සමුට්ඨිතා, එකෙ ‘දිට්ඨං මඬගල’න්ති වදන්ති, එකෙ ‘සුතං මඬගල’න්ති, එකෙ ‘මුතං මඬගල’න්ති, තත්ථ මයඤ්ච අඤ්ඤෙ ව අනිට්ඨඬගතා, සාධු වත නො ත්වං යාථාවතො ඛ්‍යාකරොහී” ති. දෙවරාජා පකතියාපි පඤ්ඤවා “අයං මඬගලකථා කත්ථ පයමං සමුට්ඨිතා” ති ආහ. “මයං, දෙව, වාතුමහාරාජිකානං අස්සුම්භා” ති ආහංසු. තතො වාතුමහාරාජිකා ආකාසට්ඨදෙවතානං, ආකාසට්ඨදෙවතා භූමිමදෙවතානං, භූමිමදෙවතා මනුස්සාරක්ඛදෙවතානං, මනුස්සාරක්ඛදෙවතා “මනුස්සලොකෙ සමුට්ඨිතා” ති ආහංසු.

අථ දෙවානම්න්දො “සම්මාසම්බුද්ධො කත්ථ වසති” ති පුච්ඡි. “මනුස්සලොකෙ දෙවා” ති ආහංසු. තං භගවන්තං කොචි පුච්ඡිති, න කොචි දෙවාති. කින්නු නාම තුම්භෙ මාරිසා අග්ගිං ඡඬ්ඛෙත්වා ඛජ්ජොපනකං උජ්ජාලෙථ, යෙන තුම්භෙ අනවසෙසමඬගලදෙසකං තං භගවන්තං අතික්කම්ත්වා මං පුච්ඡිතබ්බං මඤ්ඤථ,

ආගවිෂථ මාරිසා, තං භගවන්තං පුච්ඡාම, අද්ධා සස්සිරිකං පඤ්ඤවෙය්‍යාකරණං
ලභිස්සාමාති එකං දෙවපුත්තං ආණාපෙසි “තං භගවන්තං පුච්ඡා”ති. සො
දෙවපුත්තො තඤ්ඤානුරූපෙන අලඪකාරෙන අත්තානං අලඪකරිත්වා විජ්ජුරිව
විජ්ජොතමානො දෙවගණපරිවුතො ජෙනවනමහාවිහාරං ගන්ත්වා භගවන්තං
අභිවාදෙත්වා එකමන්තං යත්වා මඬගලපඤ්ඤං පුච්ඡන්තො ගාථාය අජ්ඣාභාසි “ඛණ්ඩ
දෙවා මනුස්සා වා”ති.

ඉදං මඬගලපඤ්ඤසමුට්ඨානං.

ඛණ්ඩදෙව්‍යාතිගාථාවණ්ණනා

2. ඉදාති ගාථාපදානං අත්ථවණ්ණනා හොති. ඛණ්ඩ

අනියම්තසඬ්ඛ්‍යානිද්දෙසො, තෙන අනෙකසතා අනෙකසහස්සා
අනෙකසතසහස්සාති වුත්තං හොති. දිබ්බන්තිති දෙවා, පඤ්චභි කාමගුණෙහි
කීළන්ති, අත්තනො වා සිරියා ජොතෙන්තිති අත්ථො. අපිච දෙව්‍යාති තිව්ධා දෙවා
සම්මුතිඋපපත්තිවිසුද්ධිවසෙන. යථාහ -

“දෙව්‍යාති තයො දෙවා - සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවා. තත්ථ
සම්මුතිදෙවා නාම රාජානො දෙවියො රාජකුමාරා. උපපත්තිදෙවා නාම
වාතුමහාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදාය තදුත්තරිදෙවා. විසුද්ධිදෙවා නාම අරහන්තො
වුච්චන්ති”ති (වුළුති. ධොතකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 32,
පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 119).

තෙසු ඉධ උපපත්තිදෙවා අධිජ්ජෙතා. මනුනො අපච්චාති මනුස්සා. පොරාණා
පත භණන්ති - මනසො උස්සන්තතාය මනුස්සා. තෙ ජම්බුදීපකා, අපරගොයානකා,
උත්තරකුරුකා, පුබ්බවිදෙහකාති චතුබ්බිධා, ඉධ ජම්බුදීපකා අධිජ්ජෙතා. මඬගලන්ති
මහන්ති ඉමෙහි සත්තාති මඬගලාති, ඉද්ධිං වුද්ධිඤ්ච පාපුණන්තිති අත්ථො.
අචිත්තයුත්ති චිත්තෙසු ආකඬ්ඛමානාති ඉච්ඡමානා පත්ථයමානා පිහයමානා.
සොත්ථානන්ති සොත්ථිභාවං, සබ්බෙසං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං සොහනානං
සුන්දරානං කල්‍යාණානං ධම්මානමත්ථිතන්ති වුත්තං හොති. බුහිති දෙසෙහි
පකාසෙහි, ආචික්ඛ විවර විහජ උත්තානීකරොහි. මඬගලන්ති ඉද්ධිකාරණං
වුද්ධිකාරණං සබ්බසම්පත්තිකාරණං. උත්තමන්ති විසිට්ඨං පවරං
සබ්බලොකහිතසුඛාවහන්ති අයං ගාථාය අනුපුබ්බපදවණ්ණනා.

අයං පත පිණ්ඩත්ථො - සො දෙවපුත්තො දසසහස්සවක්කවාලෙසු දෙවතා
මඬගලපඤ්ඤං සොතුකාමතාය ඉමස්මිං වක්කවාලෙ සන්තිපතිත්වා
එකවාලග්ගකොට්ඨකාසමත්තෙ දසපි විසම්පි තිංසම්පි වත්තාලිසම්පි පඤ්ඤාසම්පි
සට්ඨිපි සත්තතිපි අසිතිපි සුබ්බමත්තභාවෙ නිමිත්තිත්වා සබ්බදෙවමාරබ්බමානො
සිරියා ච තෙජසා ච අධිග්ගස්ස විරොචමානං පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්තං
භගවන්තං පරිවාරෙත්වා යීතා දිස්වා තස්මිඤ්ච සමයෙ අනාගතානම්පි

සකලජම්බුදීපකානං මනුස්සානං චෙතසා චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය
සබ්බදෙවමනුස්සානං විවිකිච්ඡාසල්ලසමුද්ධරණත්ථං ආහ -

“ඛහු දෙවා මනුස්සා ව, මඬගලානි අවිත්තයුං;
ආකඬ්ඛමානා සොත්ථානං, බුහි මඬගලමුත්තම” න්ති.

තාසං දෙවතානං අනුමතියා මනුස්සානඤ්ච අනුග්ගහෙන මයා පුට්ඨො සමානො
යං සබ්බෙසමෙව අමිභාකං එකන්තහිතසුඛාවහනො උත්තමං මඬගලං, තං නො
අනුකම්පං උපාදාය බුහි භගවාති.

අසෙවනාචාතිගාථාවණ්ණනා

3. එවමෙතං දෙවපුත්තස්ස වචනං සුත්වා භගවා “අසෙවනා ව බාලාන” න්ති
ගාථමාහ. තත්ථ අසෙවනාති අහජනා අපයිරූපාසනා. බාලානන්ති බලන්ති
අස්සසන්තිති බාලා, අස්සසිතපස්සසිතමත්තෙන ජීවන්ති, න පඤ්ඤාජීවිතෙනාති
අධිජ්ජායො. තෙසං බාලානං. පණ්ඩිතානන්ති පණ්ඩන්තිති පණ්ඩිතා,
සන්දිට්ඨිකසම්පරායිකෙසු අත්ථෙපු ඤාණගතියා ගච්ඡන්තිති අධිජ්ජායො. තෙසං
පණ්ඩිතානං. සෙවනාති භජනා පයිරූපාසනා තංසභායතා තංසම්පවඬිකතා
තංසමඬිගිතා පූජාති සක්කාරගරුකාරමානනවන්දනා. පූජනෙය්‍යානන්ති පූජාරභානං.
එතං මඬගලමුත්තමන්ති යා ව බාලානං අසෙවනා, යා ව පණ්ඩිතානං සෙවනා, යා ව
පූජනෙය්‍යානං පූජා, තං සබ්බං සම්පිණ්ඩෙන්වා ආහ “එතං මඬගලමුත්තම” න්ති. යං
තයා පුට්ඨං “බුහි මඬගලමුත්තම” න්ති, එත්ථ තාව එතං මඬගලමුත්තමන්ති
ගණ්භාහිති වුත්තං හොති. අයමෙතිස්සා ගාථාය පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පනස්සා එවං චෙදිතබ්බා - එවමෙතං දෙවපුත්තස්ස වචනං
සුත්වා භගවා “අසෙවනා ව බාලාන” න්ති ඉමං ගාථමාහ. තත්ථ යස්මා චතුබ්බිධා
ගාථා පුච්ඡිතගාථා, අපුච්ඡිතගාථා, සානුසන්ධිකගාථා, අනනුසන්ධිකගාථාති. තත්ථ
“පුච්ඡාමි තං, ගොතම, භූරිපඤ්ඤ, කථඬිකරො සාවකො සාධු හොති” ති (සු. නි.
378) ව “කථං නු ත්වං, මාරිස, ඔසමතරි” ති (සං. නි. 1.1) ව එවමාදීසු පුච්ඡිතෙන
කථිතා පුච්ඡිතගාථා. “යං පරෙ සුඛතො ආහු, තදරියා ආහු දුක්ඛතො” ති එවමාදීසු
(සු. නි. 767) අපුච්ඡිතෙන අත්තජ්ඣාසයවසෙන කථිතා අපුච්ඡිතගාථා. සබ්බාපි
බුද්ධානං ගාථා “සනිදානාහං, හික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි” ති (අ. නි. 3.126;
කථා. 806) වචනතො සානුසන්ධිකගාථා. අනනුසන්ධිකගාථා ඉමස්මිං සාසනෙ
නත්ථි. එවමෙතාසු ගාථාසු අයං දෙවපුත්තෙන පුච්ඡිතෙන භගවතා කථිතත්තා
පුච්ඡිතගාථා. අයඤ්ච යථා ඡෙතො පුරිසො කුසලො මග්ගස්ස කුසලො අමග්ගස්ස
මග්ගං පුට්ඨො පඨමං විජහිතබ්බං ආචික්ඛිත්වා පච්ඡා ගහෙතබ්බං ආචික්ඛති
“අසුකස්මිං නාම යානෙ ද්වෙධාපථො හොති, තත්ථ වාමං මුඤ්චිත්වා දක්ඛිණං
ගණ්භථා” ති, එවං සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බෙසු අසෙවිතබ්බං ආචික්ඛිත්වා සෙවිතබ්බං
ආචික්ඛති. භගවා ව මග්ගකුසලපුරිසසදිසො. යථාහ -

“පුරිසො මග්ගකුසලොති බො, තිස්ස, තථාගතස්සෙනං අධිවචනං
අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සො හි කුසලො ඉමස්ස ලොකස්ස, කුසලො
පරස්ස ලොකස්ස, කුසලො මච්චුධෙය්‍යස්ස, කුසලො අමච්චුධෙය්‍යස්ස,
කුසලො මාරධෙය්‍යස්ස, කුසලො අමාරධෙය්‍යස්සා”ති.

තස්මා පයමං අසෙවිතබ්බං ආවික්ඛන්තො ආහ – “අසෙවනා ව බාලානං,
පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා”ති. විජහිතබ්බමග්ගො විය හි පයමං බාලා න සෙවිතබ්බා
න පයිරුපාසිතබ්බා, තතො ගහෙතබ්බමග්ගො විය පණ්ඩිතා සෙවිතබ්බා
පයිරුපාසිතබ්බාති. කස්මා පන භගවතා මඬිගලං කථෙන්නෙන පයමං
බාලානමසෙවනා පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා කථිතාති? වුවුවතෙ – යස්මා ඉමං
දිට්ඨාදීසු මඬිගලදිට්ඨිං බාලසෙවනාය දෙවමනුස්සා ගණ්හිංසු, සා ව අමඬිගලං,
තස්මා තෙසං තං ඉධලොකපරලොකත්ථහඤ්ජකං අකල්‍යාණමිත්තසංසග්ගං
ගරහන්නෙන උභයලොකත්ථසාධකඤ්ච කල්‍යාණමිත්තසංසග්ගං පසංසන්නෙන
භගවතා පයමං බාලානමසෙවනා පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා කථිතාති.

තත්ථ බාලා නාම යෙ කෙච්ච පාණාතිපාතාදිඅකුසලකම්මපට්ඨමන්තාගතා
සත්තා, තෙ තිහාකාරෙහි ජානිතබ්බා. යථාහ “තිණ්මානි, හික්ඛවෙ, බාලස්ස
බාලලක්ඛණානි”ති සුත්තං (අ. නි. 3.3; ම. නි. 3.246). අපිච පුරණකස්සපාදයො ඡ
සත්ථාරො,
දෙවදත්තකොකාලිකකට්මොදකතිස්සඛණ්ඩදෙවියාපුත්තසමුද්දදත්තවිඤ්චමාණවි
කාදයො අතීතකාලෙ ව දීඝවිදස්ස භාතාති ඉමෙ අඤ්ඤෙ ව ඵවරුපා සත්තා බාලාති
වෙදිතබ්බා.

තෙ අග්ගිපදිත්තමිච අගාරං අත්තනා දුග්ගහිතෙන අත්තනඤ්චෙව අත්තනො
වචනකාරකෙ ව විනාසෙන්නි. යථා දීඝවිදස්ස භාතා චතුබුද්ධන්තරං
සට්ඨියොජනමත්තෙන අත්තභාවෙන උත්තානො පතීනො මහානිරයෙ පච්චති, යථා
ව තස්ස දිට්ඨිං අභිරුචනකානි පඤ්ච කුලසතානි තස්සෙව සහඛ්‍යතං උපපන්නානි
මහානිරයෙ පච්චන්ති. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

“සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, නළාගාරා වා තිණාගාරා වා අග්ගි මුත්තො
කුටාගාරානිපි ඩහති උල්ලිත්තාවලිත්තානි නිවාතානි පුසිතග්ගලානි
පිහිතවාතපානානි, ඵවමෙව බො, හික්ඛවෙ, යානි කානිච්ච භයානි උප්පජ්ජන්ති,
සබ්බානි තානි බාලතො උප්පජ්ජන්ති, නො පණ්ඩිතතො. යෙ කෙච්ච උපද්දවා
උප්පජ්ජන්ති...පෙ.... යෙ කෙච්ච උපසග්ගා...පෙ.... නො පණ්ඩිතතො. ඉති
බො, හික්ඛවෙ, සප්පට්ඨයො බාලො, අප්පට්ඨයො පණ්ඩිතො. සඋපද්දවො
බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො, සඋපසග්ගො බාලො, අනුපසග්ගො
පණ්ඩිතො”ති (අ. නි. 3.1).

අපිච පුනිමච්ඡසදිසො බාලො, පුනිමච්ඡඛන්ධපත්තපුට්ඨසදිසො හොති තදුපසෙවි,
ඡඩ්ඛනියතං ජිගුච්ඡනියතඤ්ච පාපුණාති විඤ්ඤානං. වුත්තඤ්චෙතං –

“පුතිමච්ඡං කුසග්ගෙන, යො නරො උපනස්හති;
කුසාපි පුතී වායන්ති, එවං බාලූපසෙවනා” ති. (ජා. 1.15.183; 2.22.1257);

අකිත්තිපණ්ඩිතො වාපි සක්කෙන දෙවානමින්දෙන වරෙ දියාමානෙ එවමාහ –

“බාලං න පස්සෙ න සුභං, න ච බාලෙන සංවසෙ;
බාලෙනල්ලාපසල්ලාපං, න කරෙ න ච රොචයෙ.

“කින්නු තෙ අකරං බාලො, වද කස්සප කාරණං;
කෙන කස්සප බාලස්ස, දස්සනං නාහිකඬ්ඛසි.

“අනයං නයති දුම්මෙධො, අධුරායං නියුඤ්ජති;
දුන්නයො සෙයාසො හොති, සම්මා චුන්නො පකුජ්ජති;
විනයං සො න ජානාති, සාධු තස්ස අදස්සන” ති. (ජා. 1.13.90-92);

එවං භගවා සබ්බාකාරෙන බාලූපසෙවනං ගරහන්නො “බාලානමසෙවනා මඬගල” ති වත්වා ඉදානි පණ්ඩිතසෙවනං පසංසන්නො “පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා මඬගල” ති ආහ. තත්ථ පණ්ඩිතා නාම යෙ කෙච්චි පාණාතිපාතාවෙරමණ්ණාදිදසකුසලකම්මපථසමන්නාගතා සත්තා, තෙ තිභාකාරෙහි ජානිතබ්බා. යථාහ “තිණ්මානි, හික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි” ති (අ. නි. 3.3; ම. නි. 3.253) සුත්තං. අපිච ඛුද්ධපච්චෙකඛුද්ධඅසීතිමහාසාවකා අඤ්ඤෙ ච තථාගතස්ස සාවකා සුනෙන්තමහාගොචින්දවිධුරසරහඬ්ගමහොසධසුතසොමනිමිරාජ-අයොසරකුමාරඅකිත්තිපණ්ඩිතාදයො ච පණ්ඩිතාති වෙදිතබ්බා.

තෙ භයෙ විය රක්ඛා අත්ඨකාරෙ විය පදීපො බුජ්ජිපාසාදිදුක්ඛාහිභවෙ විය අන්නපානාදිජ්ජට්ඨාහො අත්තනො වචනකරානං සබ්බහස්සුපද්දවුපසග්ගවිද්ධංසනසමත්ථා හොන්ති. තථා හි තථාගතං ආගම්ම අසඬ්ඛෙය්‍යා අපරිමාණා දෙවමනුස්සා ආසවක්ඛයං පත්තා, බ්‍රහ්මලොකෙ පතිට්ඨිතා, දෙවලොකෙ පතිට්ඨිතා, සුගතිලොකෙ උජ්ජන්තා, සාරිපුත්තත්ථෙරෙ විත්තං පසාදෙන්වා චතුහි ච පච්චයෙහි ථෙරං උපට්ඨන්තිවා අසීති කුලසහස්සානි සග්ගෙ නිබ්බන්තානි. තථා මහාමොග්ගල්ලානමහාකස්සපජ්ජහුතීසු සබ්බමහාසාවකෙසු, සුනෙන්තස්ස සත්ථුනො සාවකා අප්පෙකච්චෙ බ්‍රහ්මලොකෙ උජ්ජජ්ජිසු, අප්පෙකච්චෙ පරනිමිතිවසවත්තීනං දෙවානං සහඛ්‍යතං...පෙ.... අප්පෙකච්චෙ ගහපතිමහාසාලානං සහඛ්‍යතං උපපජ්ජිසු. චුත්තම්පි චෙතං –

“නත්ථී, හික්ඛවෙ, පණ්ඩිතනො භයං, නත්ථී පණ්ඩිතනො උපද්දවො,
නත්ථී පණ්ඩිතනො උපසග්ගො” ති (අ. නි. 3.1).

අපිව තගරමාලාදිගන්ධසදිසො පණ්ඩිතො,
තගරමාලාදිගන්ධබන්ධපලිවෙය්නපත්තසදිසො හොති තදුපසෙව්, භාවනීයතං
මනුඤ්ඤතඤ්ඤ ආපජ්ජති විඤ්ඤානං. චුත්තම්පි වෙතං –

“තගරඤ්ඤ පලාසෙන, යො නරො උපනස්හති;
පත්තාපි සුරහි වායන්ති, එවං ධිරුපසෙවනා”ති. (ඉතිවු. 76; ඡා. 1.15.184;
2.22.1258);

අකිත්තිපණ්ඩිතො වාපි සක්කෙන දෙවානම්න්දෙන වරෙ දියාමානෙ එවමාහ –

“ධිරං පස්සෙ සුණෙ ධිරං, ධිරෙන සහ සංවසෙ;
ධිරෙනල්ලාපසල්ලාපං, තං කරෙ තඤ්ඤ රොවයෙ.

“කිත්තු තෙ අකරං ධිරො, වද කස්සප කාරණං;
කෙන කස්සප ධිරස්ස, දස්සනං අභිකඬ්ඛිසි.

“නයං නයති මෙධාවී, අධුරායං න යුඤ්ජති;
සුතයො සෙය්‍යාසො හොති, සම්මා චුත්තො න කුප්පති;
විනයං සො පජානාති, සාධු තෙන සමාගමො”ති. (ඡා. 1.13.94-96);

එවං භගවා සබ්බාකාරොන පණ්ඩිතසෙවනං පසංසන්තො “පණ්ඩිතානං සෙවනා මඬගල”න්ති වත්වා ඉදානි තාය බාලානං අසෙවනාය පණ්ඩිතානං සෙවනාය ව අනුපුබ්බෙන පූජනෙය්‍යාභාවං උපගතානං පූජං පසංසන්තො “පූජා ව පූජනෙය්‍යානං මඬගල”න්ති ආහ. තත්ථ පූජනෙය්‍යා නාම සබ්බදොසවිරහිතත්තා සබ්බගුණසමන්තාගතත්තා ව බුද්ධා භගවන්තො, තතො පච්ඡා පච්චෙකබුද්ධා, අරියසාවකා ව. තෙසඤ්ඤි පූජා අප්පකාපි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොති, සුමනමාලාකාරමල්ලිකාදයො වෙත්ථ නිදස්සනං.

තත්ථෙකං නිදස්සනමත්තං භණාම – භගවා හි එකදිවසං පුබ්බණ්ඩසමයං නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය රාජගහං පිණ්ඩාය පාවිසි. අථ බො සුමනමාලාකාරො රඤ්ඤො මාගධස්ස සෙනියස්ස බිම්බිසාරස්ස පුජ්ඣානි ගහෙත්වා ගච්ඡන්තො අද්දස භගවන්තං නගරද්වාරමනුප්පත්තං පාසාදිකං පසාදනීයං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණාසීතානුබ්‍යඤ්ජනප්පට්මණ්ඩිතං බුද්ධසිරියා ජලන්තං, දිස්වානස්ස එතදහොසි “රාජා පුජ්ඣානි ගහෙත්වා සතං වා සහස්සං වා දදෙය්‍ය, තඤ්ඤ ඉධලොකමත්තමෙව සුඛං භවෙය්‍ය, භගවතො පන පූජා අප්පමෙය්‍යඅසඬ්ඛෙය්‍යඵලා දීඝරත්තං හිතසුඛාවහා හොති, හන්දාහං ඉමෙහි පුජ්චෙහි භගවන්තං පුජෙමි”ති පසන්නචිත්තො එකං පුජ්චමුට්ඨිං ගහෙත්වා භගවතො පටිමුඛං බිසි, පුජ්ඣානි ආකාසෙන ගන්ත්වා භගවතො උපරි මාලාවිතානං හුත්වා අට්ඨංසු. මාලාකාරො තමානුභාවං දිස්වා පසන්නතරචිත්තො පුන එකං පුජ්චමුට්ඨිං බිසි, තානිපි ගන්ත්වා මාලාකඤ්චුකො හුත්වා අට්ඨංසු. එවං අට්ඨ පුජ්චමුට්ඨියො බිසි, තානි ගන්ත්වා පුජ්චකූටාගාරං හුත්වා අට්ඨංසු.

හගවා අන්තොකුටාගාරෙ අහොසි, මහාජනකායො සන්තිපති. හගවා මාලාකාරං පස්සන්තො සිතං පාත්වාකාසි. ආනන්දත්ථෙරො “න බුද්ධා අහෙනු අපච්චයා සිතං පාතුකරොන්ති”ති සිතකාරණං පුච්ඡී. හගවා ආහ “එසො, ආනන්ද, මාලාකාරො ඉමිස්සා පුජාය ආනුභාවෙන සතසහස්සකප්පෙ දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව සංසරිත්වා පරියොසානෙ සුමනිස්සරො නාම පච්චෙකබුද්ධො භවිස්සති”ති. වචනපරියොසානෙ ධම්මදෙසනත්ථං ඉමං ගාථං අභාසි —

“තඤ්ච කම්මං කතං සාධු, යං කත්වා නානුතප්පති;
යස්ස පතීතො සුමනො, විපාකං පටිසෙවති”ති. (ධ. ප. 68);

ගාථාවසානෙ චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. එවං අප්පකාපි තෙසං පුජා දීඝරත්තං භිතාය සුඛාය භොතීති වෙදිතබ්බා. සා ව ආමිසපුජාව, කො පන වාදො පටිපත්තිපුජාය? යතො යෙ කුලපුත්තා සරණගමනසික්ඛාපදප්පටිග්ගහණෙන උපොසථඤ්ඤාසමාදානෙන චතුපාරිසුද්ධිසිලාදීහි ව අත්තනො ගුණෙහි හගවන්තං පුජෙන්නි, කො තෙසං පුජාඵලං වණ්ණයිස්සති? තෙ හි තථාගතං පරමාය පුජාය පුජෙන්නීති වුත්තා. යථාහ —

“යො බො, ආනන්ද, භික්ඛු වා භික්ඛුනී වා උපාසකො වා උපාසිකා වා ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො විහරති සාමිවිප්පටිපන්නො අනුධම්මචාරී, සො තථාගතං සක්කරොති ගරුං කරොති මානෙති පුජෙති අපච්චයති පරමාය පුජායා”ති (දී. නි. 2.199).

එතෙනානුසාරෙන පච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකානම්පි පුජාය භිතසුඛාවහතා වෙදිතබ්බා.

අපිව ගහට්ඨානං කනිට්ඨස්ස ජෙට්ඨො භාතාපි භගිනීපි පුජනෙය්‍යා, පුත්තස්ස මාතාපිතරො, කුලවධුනං සාමිකසස්සසුසුරාති එවමෙත්ථ පුජනෙය්‍යා වෙදිතබ්බා. එතෙසම්පි හි පුජා කුසලධම්මසංඛිතතත්තා ආයුආදිවුඩ්ඪිහෙතුත්තා ව මඬගලමෙව. වුත්තඤ්ඤෙනං —

“තෙ මත්තෙය්‍යා භවිස්සන්ති පෙත්තෙය්‍යා සාමඤ්ඤා බ්‍රහ්මඤ්ඤා කුලෙ ජෙට්ඨාපවායිතො, ඉදං කුසලං ධම්මං සමාදාය වත්තිස්සන්ති, තෙ තෙසං කුසලානං ධම්මානං සමාදානහෙතු ආයුනාපි වඩ්ඪිස්සන්ති, වණ්ණෙනපි වඩ්ඪිස්සන්ති”තිආදි (දී. නි. 3.105).

ඉදානි යස්මා “යං යත්ථ මඬගලං. වචත්ථපෙත්වා තං තස්ස, මඬගලත්තං විභාවයෙ”ති ඉති මාතිකා නික්ඛිත්තා, තස්මා ඉදං වුච්චති — එවමෙතිස්සා ගාථාය බාලානං අසෙවනා, පණ්ඩිතානං සෙවනා, පුජනෙය්‍යානඤ්ච පුජාති තිණි මඬගලානි වුත්තානි. තත්ථ බාලානං අසෙවනා බාලසෙවනපච්චයහයාදිපරිත්තාණෙන උභයලොකත්ථහෙතුත්තා, පණ්ඩිතානං සෙවනා පුජනෙය්‍යානං පුජා ව තාසං

එලවිභූතිවණ්ණනායං චුත්තනායෙනෙව නිබ්බානසුගතිහෙතුත්තා මඬගලන්ති
වෙදිතබ්බා. ඉතො පරං තු මාතිකං අදස්සෙත්වා එව යං යත්ථ මඬගලං, තං
වචන්ථපෙත්වා තස්ස මඬගලන්තං විභාවයිස්සාමාති.

නිට්ඨිතා අසෙවනා ව බාලානන්ති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

පතිරූපදෙසවාසොවාතිගාථාවණ්ණනා

4. එවං භගවා ‘‘බ්‍රහ්මි මඬගලමුත්තම’’න්ති එකං අජ්ඣෙසිතොපි අජ්ජං යාවිතො
බ්‍රහ්මදායකො උළාරපුරිසො විය එකාය ගාථාය තිණි මඬගලානි වත්වා තතො
උත්තරිපි දෙවතානං සොතුකාමතාය මඬගලානමත්ථිතාය යෙසං යෙසං යං යං
අනුකුලං, තෙ තෙ සත්තෙ තත්ථ තත්ථ මඬගලෙ නියොජෙතුකාමතාය ව
‘‘පතිරූපදෙසවාසො වා’’තිආදීහි ගාථාහි පුනපි අනෙකානි මඬගලානි
වත්තුමාරද්ධො. තත්ථ පයමගාථාය තාව පතිරූපොති අනුච්ඡවිකො. දෙසොති
ගාමොපි නිගමොපි නගරමිපි ජනපදොපි යො කොච්ඡි සත්තානං නිවාසො ඔකාසො.
වාසොති තත්ථ නිවාසො. පුබ්බෙති පුරා අතීතාසු ජාතීසු. කතපුඤ්ඤතාති
උපචිතකුසලතා. අත්තාති විත්තං වුව්වති සකලො වා අත්තභාවො, සම්මාපණ්ඩිති
තස්ස අත්තතො සම්මා පණ්ඩානං නියුඤ්ජනං, යපනන්ති වුත්තං හොති. සෙසං
චුත්තනායමෙවාති. අයමෙත්ථ පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – පතිරූපදෙසවාසො නාම යත්ථ වතස්සො
පරිසා විවරන්ති, ආනාදීති පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි වත්තන්ති, නවඬගං සත්ථු සාසනං
දිබ්බති, තත්ථ නිවාසො සත්තානං පුඤ්ඤකිරියාය පච්චයත්තා මඬගලන්ති වුව්වති.
සීහළදීපපට්ටියකෙවට්ටාදයො වෙත්ථ නිදස්සනං.

අපරො නයො – පතිරූපදෙසවාසො නාම භගවතො බොධිමණ්ඩප්පදෙසො
ධම්මවක්කවත්තිතප්පදෙසො ද්වාදසයොජනාය පරිසාය මජ්ඣෙ සබ්බන්තිථියමතං
හින්දිත්වා යමකපාටිභාරියදස්සිතකණ්ඩම්බ රුක්ඛමුලප්පදෙසො
දෙවොරොහණප්පදෙසො, යො වා පනඤ්ඤොපි සාවත්ථීරාජගහාදි
බුද්ධාධිවාසප්පදෙසො, තත්ථ නිවාසො සත්තානං ඡඅනුත්තරියප්පට්ටිලාභපච්චයතො
මඬගලන්ති වුව්වති.

අපරො නයො (මහාව. 259) – පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඬගලං නාම නිගමො,
තස්ස පරෙන මහාසාලා, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ.
දක්ඛිණපුරත්ථිමාය දිසාය සල්ලවතී නාම නදී, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා,
ඔරතො මජ්ඣෙ. දක්ඛිණාය දිසාය සෙතකණ්ණිකං නාම නිගමො, තතො පරං
පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. පච්ඡිමාය දිසාය ථූණං නාම බ්‍රාහ්මණගාමො,
තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. උත්තරාය දිසාය උසිරද්ධපො
නාම පබ්බතො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. අයං
මජ්ඣිමදෙසො ආයාමෙන තිණි යොජනසතානි, විත්ථාරෙන අඩ්ඨතෙය්‍යානි,
පරික්ඛෙපෙන නව යොජනසතානි හොන්ති. එසො පතිරූපදෙසො නාම.

එත්ථ චතුත්තං මහාදීපානං ද්විසහස්සානං පරිත්තදීපානඤ්ච
 ඉස්සරියාධිපච්චකාරකා චක්ඛවත්ති උප්පජ්ජන්ති, එකං අසඬ්ඛොයායං
 කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පුරෙත්වා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො
 මහාසාවකා උප්පජ්ජන්ති, ද්වෙ අසඬ්ඛොයායානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො
 පුරෙත්වා පච්චෙකබුද්ධා, චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඬ්ඛොයානි
 කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පුරෙත්වා සම්මාසම්බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ
 සත්තා චක්ඛවත්තිරඤ්ඤො ඔවාදං ගහෙත්වා පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨාය
 සග්ගපරායණා හොන්ති. තථා පච්චෙකබුද්ධානං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය,
 සම්මාසම්බුද්ධානං පන බුද්ධසාවකානං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය සග්ගපරායණා
 නිබ්බානපරායණා ච හොන්ති. තස්මා තත්ථ වාසො ඉමාසං සම්පත්තීනං පච්චයතො
 මඬගලන්ති වුච්චති.

පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤතා නාම අතීතජාතියං බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබ්බිණාසවෙ ආරබ්භ
 උපචිතකුසලතා, සාපි මඬගලං. කස්මා? බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසම්මුඛතො දස්සෙත්වා
 බුද්ධානං බුද්ධසාවකානං වා සම්මුඛා සුත්තාය චතුප්පදිකායපි ගාථාය පරියොසානෙ
 අරහත්තං පාපෙතීති කත්වා. යො ච මනුස්සො පුබ්බෙ කතාධිකාරො
 උස්සන්තකුසලමූලො හොති, සො තෙනෙව කුසලමූලෙන විපස්සනං උප්පාදෙත්වා
 ආසවක්ඛයං පාපුණාති යථා රාජා මහාකප්පිතො අග්ගමහෙසී ච. තෙන චුත්තං
 “පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතා මඬගල”න්ති.

අත්තසම්මාපණ්ඩි නාම ඉධෙකච්චො අත්තානං දුස්සීලං සීලෙ පතිට්ඨාපෙති,
 අස්සද්ධං සද්ධාසම්පදාය පතිට්ඨාපෙති, මච්ඡරිං වාගසම්පදාය පතිට්ඨාපෙති. අයං
 වුච්චති “අත්තසම්මාපණ්ඩි”ති, එසො ච මඬගලං. කස්මා?
 දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකවෙරප්පහානවිවිධානිසංසාධිගමහෙතුතොති.

එවං ඉමිස්සාපි ගාථාය පතිරූපදෙසවාසො ච, පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතා,
 අත්තසම්මාපණ්ඩි වාති තිණියෙව මඬගලානි චුත්තානි. මඬගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ
 තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා පතිරූපදෙසවාසො වාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

බාහුසච්චඤ්ඤාතිගාථාවණ්ණනා

5. ඉදානි බාහුසච්චඤ්ඤාති එත්ථ බාහුසච්චන්ති බහුස්සුතභාවො. සිප්පන්ති යං
 කිඤ්චි හත්ථකොසල්ලං. විනයොති කායවාචාචිත්තවිනයනං. සුසික්ඛිතොති සුට්ඨු
 සික්ඛිතො. සුභාසිතාති සුට්ඨු භාසිතා. යාති අනියතනිද්දෙසො. වාචාති ගිරා
 බ්‍යාප්පථො. සෙසං චුත්තනයමෙවාති. අයමෙත්ථ පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – බාහුසච්චං නාම යං තං “සුතධරො
 හොති සුතසන්නිවයො”ති (ම. නි. 1.339; අ. නි. 4.22) ච “ඉධෙකච්චස්ස බහුකං
 සුතං හොති, සුත්තං ගෙයාං වෙය්‍යාකරණ”න්ති ච (අ. නි. 4.6) එවමාදිනා නයෙන

සත්ථුසාසනධරත්තං චණ්ණිකං, තං අකුසලප්පභානකුසලාධිගමහෙතුතො
අනුපුබ්බෙන පරමත්ථසච්චසච්ඡිකිරියාහෙතුතො ච මඬගලන්ති වුවිති.
වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“සුතවා ච බො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො අකුසලං පජහති, කුසලං
භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධමත්තානං පරිහරති” ති (අ.
නි. 7.67).

අපරමපි වුත්තං –

“ධනානං ධම්මානං අත්ථමුපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා
නිජ්ඣානං බමන්ති, ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්ති යා සති ඡන්දො ජායති,
ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහන්තො තුලයති, තුලයන්තො පදහති
පදහන්තො කායෙන වෙච පරමත්ථසච්චං සච්ඡිකරොති, පඤ්ඤාය ච
අතිවිජ්ඣා පස්සති” ති (ම. නි. 2.432).

අපිච අගාරිකඛාහුසච්චමපි යං අනවජ්ජං, තං උභයලොකහිතසුඛාවහනතො
මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.

සිජ්ජං නාම අගාරිකසිජ්ජඤ්ඤා අනගාරිකසිජ්ජඤ්ඤා. තත්ථ අගාරිකසිජ්ජං නාම යං
පරුපරොධවිරහිතං අකුසලවිචජ්ජිතං මණ්ණිකාරසුචණ්ණිකාරකම්මාදිකං, තං
ඉධලොකත්ථාවහනතො මඬගලං. අනගාරිකසිජ්ජං නාම
විවරවිචාරණසිබ්බනාදිසමණපරික්ඛාරාහිසඬිරණං, යං තං “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු
යානි තානි සබ්බන්තො උච්චාවචානි කිං කරණියානි, තත්ථ දක්ඛො
හොති” තිආදිනා (දී. නි. 3.345; 360; අ. නි. 10.17) නයෙන තත්ථ තත්ථ
සංචණ්ණිකං, යං “නාථකරො ධම්මො” ති ච වුත්තං, තං අත්තතො ච පරෙසඤ්ඤා
උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.

විනයො නාම අගාරිකවිනයො ච අනගාරිකවිනයො ච. තත්ථ අගාරිකවිනයො
නාම දසඅකුසලකම්මපථවිරමණං, සො තත්ථ සුසික්ඛිතො අසංකිලෙසාපජ්ජනෙන
ආචාරගුණවචන්ථානෙන ච උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඬගලං.
අනගාරිකවිනයො නාම සත්තාපත්තික්ඛන්ධඅනාපජ්ජනං, සොපි වුත්තනයෙන ච
සුසික්ඛිතො, චතුපාරිසුද්ධිසීලං චා අනගාරිකවිනයො, සො යථා තත්ථ පතිට්ඨාය
අරහත්තං පාපුණාති, එවං සික්ඛනෙන සුසික්ඛිතො
ලොකියලොකුත්තරසුඛාධිගමහෙතුතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බො.

සුභාසිතා වාචා නාම මුසාවාදාදිදොසවිරහිතා. යථාහ “චතුහි, භික්ඛවෙ, අඬිගෙහි
සමන්තාගතො වාචා සුභාසිතා හොති” ති (සු. නි. සුභාසිතසුත්තං). අසම්ඵජ්ජලාපා
වාචා එව වා සුභාසිතා. යථාහ –

“සුභාසිතං උත්තමමාහු සන්තො,

ධම්මං භණෙ නාධම්මං තං දුතියං;
 පියං භණෙ නාප්පියං තං තතියං,
 සච්චං භණෙ නාලිකං තං චතුත්ථ්වන්ති. (සු. නි. 452);

අයම්පි උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බා. යස්මා ච අයං විනයපරියාපන්නා ඵලං, තස්මා විනයග්ගභණෙන ඵතං අසඬගණ්හිත්වා විනයො සඬගහෙතබ්බො. අථ චා කිං ඉමිනා පරිස්සමෙන පරෙසං ධම්මදෙසනාදිවාචා ඉධ සුභාසිතා වාචාති වෙදිතබ්බා. සා හි යථා පතිරූපදෙසවාසො, ඵලං සත්තානං උභයලොකහිතසුඛනිබ්බානාධිගමපච්චයතො මඬගලන්ති වුච්චති. ආහ ව –

“යං බුද්ධො භාසති වාචං, බෙමං නිබ්බානපත්තියා;
 දුක්ඛස්සන්තකිරියාය, සා වෙ වාචානමුත්තමා”ති. (සු. නි. 456);

ඵලං ඉමිස්සා ගාථාය බාහුසච්චං, සිජ්ජං, විනයො සුසික්ඛිතො, සුභාසිතා වාචාති චත්තාරි මඬගලාති වුත්තාති. මඬගලන්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා බාහුසච්චඤ්චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

මාතෘපිතුඋපට්ඨානන්තිගාථාවණ්ණනා

6. ඉදානි මාතෘපිතුඋපට්ඨානන්ති ඵත්ථ මාතු ච පිතු වාති මාතෘපිතු.
 උපට්ඨානන්ති උපට්ඨහනං. පුත්තානඤ්ච දාරානඤ්චාති පුත්තදාරස්ස සඬගණ්හනං සඬගහො. න ආකුලා අනාකුලා. කම්මානි ඵල කම්මන්තා. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන ඵලං වෙදිතබ්බා – මාතෘ නාම ජනිකා වුච්චති, තථා පිතා. උපට්ඨානං නාම පාදධොවනසම්බාහනුච්ඡාදනන්භාපනෙහි චතුපච්චයසම්පදානෙන ච උපකාරකරණං. තත්ථ යස්මා මාතෘපිතරො බහුපකාරා පුත්තානං අත්ථකාමා අනුකම්පකා, යෙ පුත්තකෙ බහි කීළිත්වා පංසුමක්ඛිතසරිරකෙ ආගතෙ දිස්වා පංසුං පුඤ්ජිත්වා මත්ථකං උපසිඬ්ඝායන්තා පරිවුම්බන්තා ච සිනෙහං උප්පාදෙන්ති, වස්සසතම්පි මාතෘපිතරො සීසෙන පරිහරන්තා පුත්තා තෙසං පතිකාරං කාතුං අසමත්ථා. යස්මා ච නෙ ආපාදකා පොසකා ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො, බ්‍රහ්මසම්මතා පුබ්බාවරියසම්මතා, තස්මා තෙසං උපට්ඨානං ඉධ පසංසං, පෙච්ච සග්ගසුඛඤ්ච ආවහති. තෙන මඬගලන්ති වුච්චති. වුත්තඤ්ඤෙනං හගවතා –

“බ්‍රහ්මාති මාතෘපිතරො, පුබ්බාවරියාති වුච්චරෙ;
 ආහුනෙය්‍යා ච පුත්තානං, පජාය අනුකම්පකා.

“තස්මා හි නෙ නමස්සෙය්‍යා, සක්කරෙය්‍යා ච පණ්ඩිතො;
 අන්තෙන අථ පානෙන, චත්ථෙන සයනෙන ච;
 උච්ඡාදනෙන න්භාපනෙන, පාදානං ධොවනෙන ච.

“තාය නං පාරිවරියාය, මාතෘපිතුසු පණ්ඩිතා;
ඉධෙව නං පසංසන්ති, පෙච්ච සග්ගෙ පමොදති” ති. (ඉතිවු. 106; ජා.
2.20.181-183);

අපරො නයො – උපට්ඨානං නාම
භරණකිච්චකරණකුලවංසට්ඨපනාදිපඤ්චවිධං, තං
පාපනිවාරණාදිපඤ්චවිධදිට්ඨධම්මිකහිතසුඛහෙතුතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.
වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, යානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා
මාතෘපිතරො පච්චුපට්ඨාතබ්බා භතො නෙ හරිස්සාමි, කිච්චං නෙසං
කරිස්සාමි, කුලවංසං යට්ඨෙස්සාමි, දායජ්ජං පටිපජ්ජිස්සාමි, අථ වා පන
පෙතානං කාලකතානං දක්ඛිණං අනුජ්ජෙදස්සාමි” ති. ඉමෙහි ඛො,
ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි යානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතෘපිතරො
පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි යානෙහි පුත්තං අනුකම්පන්ති, පාපා නිවාරෙන්නි,
කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්නි, සිජ්ජං සික්ඛාපෙන්නි, පතිරුපෙන දාරෙන
සංයොජෙන්නි, සමයෙ දායජ්ජං නිය්‍යාදෙන්නි” ති (දී. නි. 3.267).

අපිච යො මාතෘපිතරො තිසු වත්ථුසු පසාදුජ්ජාදනෙන, සීලසමාදාපනෙන,
පබ්බජ්ජාය වා උපට්ඨහති, අයං මාතෘපිතුඋපට්ඨාකානං අග්ගො. තස්ස තං
මාතෘපිතුඋපට්ඨානං මාතෘපිතුහි කතස්ස උපකාරස්ස පච්චුපකාරභූතං අනෙකෙසං
දිට්ඨධම්මිකානං සම්පරායිකානඤ්ච අත්ථානං පදට්ඨානතො මඬගලන්ති වුච්චති.

පුත්තදාරස්සාති එත්ථ අත්තතො ජාතා පුත්තාපි ධිතරොපි පුත්තාඉච්චෙව
සඬබ්බං ගච්ඡන්ති. දාරාති වීසනියා හරියානං යා කාවි හරියා. පුත්තා ව දාරා ව
පුත්තදාරං, තස්ස පුත්තදාරස්ස. සඬගභොති සම්මානනාදිහි උපකාරකරණං. තං
සුසංවිහිතකම්මන්තතාදිදිට්ඨධම්මිකහිතසුඛහෙතුතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.
වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා – “පච්ඡිමා දිසා පුත්තදාරා වෙදිතබ්බා” ති එත්ථ උද්දිට්ඨං
පුත්තදාරං හරියාසද්දෙන සඬගණ්ණිත්වා “පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, යානෙහි
සාමිකෙන පච්ඡිමා දිසා හරියා පච්චුපට්ඨාතබ්බා සම්මානනාය, අනවමානනාය,
අනති වරියාය, ඉස්සරියවොස්සග්ගෙන, අලඬකාරානුජ්ජදානෙන. ඉමෙහි ඛො,
ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි යානෙහි සාමිකෙන පච්ඡිමා දිසා හරියා පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි
යානෙහි සාමිකං අනුකම්පති, සුසංවිහිතකම්මන්තා ව භොති, සඬගහිතපරිජනා ව,
අනතිවාරිනී ව, සම්භතඤ්ච අනුරක්ඛති දක්ඛා ව භොති අනලසා සබ්බකිච්චෙසු” ති
(දී. නි. 3.269).

අයං වා අපරො නයො – සඬගභොති ධම්මිකාහි දානපියවාචාත්ථවරියාහි
සඬගණ්ණිතං. සෙය්‍යථිදං – උපොසථදිවසෙසු පරිබ්බයදානං, නක්ඛත්තදිවසෙසු
නක්ඛත්තදස්සාපනං, මඬගලදිවසෙසු මඬගලකරණං, දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකෙසු
අත්ථෙපු ඔවාදානුසාසනන්ති. තං වුත්තනයෙනෙව දිට්ඨධම්මිකහිතහෙතුතො

සම්පරායිකහිතහෙතෙතො දෙවතාහිපි නමස්සනියභාවහෙතෙතො ව මඬගලන්ති
වෙදිතබ්බං. යථාහ සක්කො දෙවනමිත්ථො –

“යෙ ගහට්ඨා පුඤ්ඤකරා, සීලවන්තො උපාසකා;
ධම්මෙන දාරං පොසෙන්නි, තෙ නමස්සාමි මාතලී”ති. (සං.නි.1.1.264);

අනාකුලා කම්මන්තා නාම කාලඤ්ඤතාය පතිරූපකාරිතාය අනලසතාය
උට්ඨානවිරියසම්පදාය, අබ්‍යසනියතාය ව
කාලාතික්කමනඅප්පතිරූපකරණසිථිලකරණාදිආකුලභාවවිරහිතා
කසිගොරක්ඛවාණීජ්ජාදයො කම්මන්තා. එතෙ අත්තනො වා පුත්තදාරස්ස වා
දාසකම්මකරානං වා බ්‍යත්තතාය එවං පයොජිතා දිට්ඨෙව ධම්මෙ
ධනධඤ්ඤවුද්ධිපටිලාහහෙතෙතො මඬගලන්ති වුවුවන්ති. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“පතිරූපකාරී ධුරවා, උට්ඨාතා වින්දනෙ ධන”න්ති ව (සු. නි. 185; සං.
නි. 1.246).

“න දිවා සොප්පසිලෙන, රත්තිමුට්ඨානදෙස්සිනා;
නිව්චං මත්තෙන සොණ්ඨෙන, සක්කා ආවසිතුං සරං.

“අතිසිතං අතිඋණ්භං, අතිසායමිදං අහු;
ඉති විස්සට්ඨකම්මන්තෙ, අත්ථා අව්චෙන්ති මාණවෙ.

“යොධ සිතඤ්ච උණ්භඤ්ච, තිණා හියොයා න මඤ්ඤති;
කරං පුරිසකිව්චානි, සො සුඛං න විභායති”ති. (දී. නි. 3.253);

“භොගෙ සංහරමානස්ස, භමරස්සෙව ඉරියතො;
භොගා සන්නිවයං යන්නි, වම්මිකොවුපචියති”ති. ව එවමාදි (දී. නි. 3.265);

එවං ඉමිස්සා ගාථාය මාතුඋපට්ඨානං, පිතුඋපට්ඨානං, පුත්තදාරස්ස සඬගහො,
අනාකුලා ව කම්මන්තාති වත්තාරි මඬගලානි වුත්තානි, පුත්තදාරස්ස සඬගහං වා
ද්විධා කත්වා පඤ්ච, මාතාපිතුඋපට්ඨානං වා එකමෙව කත්වා තිණි. මඬගලන්තඤ්ච
නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා මාතාපිතුඋපට්ඨානන්ති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

දානඤ්ඤාතිගාථාවණ්ණනා

7. ඉදානි දානඤ්ඤාති එත්ථ දීයතෙ ඉමිනාති දානං, අත්තනො සන්නකං පරස්ස
පටිපාදීයතීති වුත්තං හොති. ධම්මස්ස වරියා, ධම්මා වා අනපෙතා වරියා ධම්මවරියා.
ඤායන්තෙ “අම්භාකං ඉමෙ”ති ඤාතකා. න අවජ්ජානි අනවජ්ජානි, අනින්දිතානි
අගරහිතානීති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා - දානං නාම පරං උද්දිස්ස සුබ්බද්ධිප්පබ්බිකා
 අන්තර්දිසදානවත්ථුපරිච්චාගචෙනා, තංසම්පයුත්තො වා අලොභො. අලොභෙන
 හි තං වත්ථුං පරස්ස පටිපාදෙති, තෙන චුත්තං “දීයතෙ ඉමිනාති දාන”න්ති. තං
 බහුජනපියමනාපතාදීනං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං එලව්සෙසානං
 අධිගමහෙතුතො මඬිගලන්ති චුච්චති. “දායකො, සීහ දානපති, බහුතො ජනස්ස
 පියො හොති මනාපො”ති එවමාදීති (අ. නි. 5.34) චෙත්ථ සුත්තාති
 අනුස්සරිතබ්බාති.

අපරො නයො - දානං නාම දුට්ඨං ආමිසදානං, ධම්මදානං, තත්ථ ආමිසදානං
 චුත්තජ්ජකාරමෙව. ඉධලොකපරලොකදුක්ඛක්ඛයසුඛාවහස්ස පන
 සම්මාසම්බුද්ධජ්ජවෙදිතස්ස ධම්මස්ස පරෙසං භික්කාමනාය දෙසනා ධම්මදානං ,
 ඉමෙසඤ්ච ද්විත්තං දානානං එතදෙව අග්ගං. යථාහ -

“සබ්බදානං ධම්මදානං ජිනාති,
 සබ්බරසං ධම්මරසො ජිනාති;
 සබ්බරතිං ධම්මරති ජිනාති,
 තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති”ති. (ධ. ප. 354);

තත්ථ ආමිසදානස්ස මඬිගලන්තං චුත්තමෙව. ධම්මදානං පන යස්මා
 අත්ථපටිසංවෙදිතාදීනං ගුණානං පදට්ඨානං, තස්මා මඬිගලන්ති චුච්චති.
 චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා -

“යථා යථා, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං චිත්ථාරොත
 පරෙසං දෙසෙති, තථා තථා සො තස්මිං ධම්මෙ අත්ථපටිසංවෙදී ව හොති
 ධම්මපටිසංවෙදී වා”ති එවමාදි (අ. නි. 5.26).

ධම්මචරියා නාම දසකුසලකම්මපථචරියා. යථාහ - “තිව්ධා බො ගහපතයො
 කායෙන ධම්මචරියා සමචරියා හොති”ති එවමාදි. සා පනෙසා ධම්මචරියා
 සග්ගලොකුපපත්තිහෙතුතො මඬිගලන්ති වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා -
 “ධම්මචරියාසමචරියාහෙතු බො ගහපතයො එවම්ධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස හෙදා
 පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති”ති (ම. නි. 1.439).

ඤාතකා නාම මාතිතො වා පිතිතො වා යාව සත්තමා පිතාමහයුගා සම්බන්ධා.
 තෙසං භොගපාරිජුඤ්ඤෙන වා බ්‍යාධිපාරිජුඤ්ඤෙන වා අභිහතානං අත්තතො
 සම්පං ආගතානං යථාබලං සාසවිජාදනධනධඤ්ඤාදීහි සඬිගහො පසංසාදීනං
 දිට්ඨධම්මිකානං සුගතිගමනාදීනඤ්ච සම්පරායිකානං විසෙසාධිගමානං හෙතුතො
 මඬිගලන්ති චුච්චති.

අනවජ්ජාති කම්මාති නාම
 උපොසථඬිගසමාදානවෙය්‍යාවච්චකරණආරාමවනරොපනසෙතුකරණාදීති
 කායච්චිමනොසුචරිතකම්මාති. තාති හි නානජ්ජකාරභික්කුධාධිගමහෙතුතො

මඬගලන්ති වුවුවන්ති. “යානං බො පනෙනං, විසාබ්බෙ, විජ්ජති යං ඉධෙකච්චො ඉත්ථි වා පුරිසො වා අට්ඨඬගසමන්තාගතං උපොසථං උපවසිත්වා කායස්ස හෙදා පරං මරණා වාතුමහාරාජිකානං දෙවානං සහබ්බාතං උපපජ්ජෙය්‍යා”ති එවමාදීති චෙත්ථ සුත්තාති (අ. නි. 8.43) අනුස්සරිතබ්බාති.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය දානඤ්ච, ධම්මවරියා ච, ඤාතකානඤ්ච සඬගහො, අනවජ්ජාති කම්මානීති චත්තාරි මඬගලානි වුත්තාති. මඬගලන්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා දානඤ්චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

ආරතීතිගාථාවණ්ණනා

8. ඉදානි ආරතී වීරතීති එත්ථ ආරතීති ආරමණං, වීරතීති වීරමණං, වීරමන්ති වා එතාය සත්තාති වීරති. පාපානි අකුසලා. මදනියට්ඨෙන මජ්ජං, මජ්ජස්ස පානං මජ්ජපානං, තතො මජ්ජපානා. සංයමනං සංයමො අජ්ජමජ්ජනං අජ්ජමාදො. ධම්මෙසුති කුසලෙසු. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – ආරතී නාම පාපෙ ආදීනවදස්සාවිනො මනසා එව අනභිරති. වීරතී නාම කම්මද්වාරවසෙන කායවාචාහි වීරමණං, සා වෙසා වීරතී නාම සම්පත්තවීරති, සමාදානවීරති, සමුච්ඡෙදවීරතීති තිවිධා හොති, තත්ථ යා කුලපුත්තස්ස අත්තතො ජාතිං වා කුලං වා ගොත්තං වා පටිච්ච “න මෙ එතං පතිරුපං, ය්වාහං ඉමං පාණං හනෙය්‍යං, අදින්නං ආදියෙය්‍යා”න්තිආදිනා නයෙන සම්පත්තවත්ථුතො වීරති, අයං සම්පත්තවීරති නාම. සික්ඛාපදසමාදානවසෙන පවත්තා සමාදානවීරති නාම, යස්සා පවත්තිතො පහුති කුලපුත්තො පාණාතිපාතාදීනි න කරොති. අරියමග්ගසම්පයුත්තා සමුච්ඡෙදවීරති නාම, යස්සා පවත්තිතො පහුති අරියසාවකස්ස පඤ්ච භයානි වෙරානි වුපසන්නාති හොන්ති. පාපං නාම යං තං “පාණාතිපාතො බො, ගහපතිපුත්ත, කම්මකිලෙසො, අදින්නාදානං...පෙ.... කාමෙසුමිච්ඡාවාරො...පෙ.... මුසාවාදො”ති එවං විත්ථාරෙත්වා –

“පාණාතිපාතො අදින්නාදානං, මුසාවාදො ච වුවුවති;
පරදාරගමනඤ්චෙව, නජ්ජසංසන්නි පණ්ඩිතා”ති. (දී. නි. 3.245) –

එවං ගාථාය සඬගහිතං කම්මකිලෙසසඬබ්බාතං චතුබ්බිධං අකුසලං, තතො පාපා. සබ්බාපෙසා ආරතී ච වීරතී ච
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභයවෙරජ්ජහානාදිනානජ්ජකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඬගලන්ති වුවුවති. “පාණාතිපාතා පටිවීරතො බො, ගහපතිපුත්ත, අරියසාවකො”තිආදීනි චෙත්ථ සුත්තාති අනුස්සරිතබ්බාති.

මජ්ජපානා සංයමො නාම පුබ්බෙ වුත්තසුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා වෙරමණයා එවෙනං අධිවචනං. යස්මා පන මජ්ජපායී අත්ථං න ජානාති, ධම්මං න

ජාතාති, මාතු අන්තරායං කරොති, පිතු බුද්ධපච්චෙකබුද්ධතථාගතසාවකානම්පි අන්තරායං කරොති, දිට්ඨෙව ධම්මෙ ගරහං සම්පරායෙ දුග්ගතිං. අපරාපරියෙ උම්මාදඤ්ච පාපුණාති. මජ්ජිමානිකා පන සංයමො තෙසං දොසානං වූපසමං තබ්බිපරිතගුණසම්පදඤ්ච පාපුණාති. තස්මා අයං මජ්ජිමානිකා සංයමො මඤ්ඤානි වෙදිතබ්බො.

කුසලෙසු ධම්මෙසු අප්පමාදො නාම “කුසලානං වා ධම්මානං භාවනාය අසක්කච්චකිරියතා, අසාතච්චකිරියතා, අනට්ඨිතකිරියතා, ඔලිතවුත්තිතා, නික්ඛිත්තජන්දතා, නික්ඛිත්තධුරතා, අනාසෙවනා, අභාවනා, අබහුලීකම්මං, අනධිට්ඨානං, අනනුයොගො, පමාදො. යො එවරුපො පමාදො පමජ්ජනා පමජ්ජිතත්තං, අයං වුච්චති පමාදො”ති (විභ. 846). එත්ථ වුත්තස්ස පමාදස්ස පටිපක්ඛවසෙන අත්ථතො කුසලෙසු ධම්මෙසු සනියා අවිජ්ජවාසො වෙදිතඛිබ්බො. සො නානස්පකාරකුසලාධිගමහෙතුතො අමතාධිගමහෙතුතො ච මඬිගලන්ති වුච්චති. තත්ථ “අප්පමත්තස්ස ආතාපිතො”ති ච (ම. නි. 2.18; අ. නි. 5.26), “අප්පමාදො අමතං පද”න්ති ච, එවමාදි (ධ. ප. 21) සන්ත්ථ සාසනං අනුස්සරිතඛිබ්බං.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය පාපා විරති, මජ්ජිමනිකා සංයමො, කුසලෙසු ධම්මෙසු අප්පමාදොති තිණි මඬිගලානි චුත්තානි. මඬිගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිව්‍යයනා ආරතීති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

ගාරවොවාතිගාථාවක් ණනා

9. ඉදානි භාරවො වානි එත්ථ භාරවොති ගරුභාවො. නිවාතොති නිවච්ඡත්තිතා. සන්තුට්ඨිති සන්තොසො. කතස්ස ජානනතා කතඤ්ඤතා. කාලෙනාති ඛණෙන සමයෙන. ධම්මස්ස සවනං ධම්මස්සවනං. සෙසං චුත්තනයමෙවාති අයං පදවණ්ණතා.

අත්ථවණ්ණනා පන ඵලං වෙදිතබ්බා - ගාරවො නාම ගරුකාරජ්ජයොගාරහෙසු
බුද්ධපච්චෙකබුද්ධතථාගතසාවකආචරියුපජ්ඣායමානාපිතුජෙට්ඨකහාතිකහගිනීආදී
සු යථානුරූපං ගරුකාරො ගරුකරණං සගාරචතා. ස වායං ගාරවො යස්මා
සගතිගමනාදීනං හෙනු. යථාහ -

“ගරුකාතබ්බං ගරුං කරොති, මානෙතබ්බං මානෙති, පුපේතබ්බං පුපේති. සො තෙන කම්මෙන එවං සමත්තෙන එවං සමාදිත්තෙන කායස්ස හෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජති. නො වෙ කායස්ස...පෙ.... උපපජ්ජති, සවෙ මනුස්සත්තං ආගච්ඡති, යත්ථ යත්ථ පච්චාජායති, උච්චාකුලීනො හොති”ති (ම. නි. 3.295).

යථා වාහ - “සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, අපරිභානියා ධම්මා. කතමෙ සත්ත? සත්ථුගාරවතා” තිආදි (අ. නි. 7.33), තස්මා මඬගලන්ති වුවවති.

නිවානො නාම නිවමනතා නිවාතවුත්තිතා, යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො නිහතමානො නිහතදප්පො පාදපුඤ්ජනකචොළසදිසො ඡින්නවිසාණඋසහසමො උද්ධටදායසප්පසමො ච හුත්වා සණ්භො සබ්බො සුඛසම්භාසො භොති, අයං නිවානො. ස්වායං යසාදිගුණප්පට්ඨාහහෙතුතො මඬගලන්ති වුවවති. ආහ ච “නිවාතවුත්ති අත්ථද්ධො, තාදිසො ලහතෙ යස” න්ති එවමාදි (දී. නි. 3.273).

සන්තුට්ඨි නාම ඉතරිතරපච්චයසන්තොසො, සො ද්වාදසවිධො භොති. සෙය්‍යාටීදං - වීචරෙ යථාලාභසන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තොසොති තිවිධො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසු.

තස්සායං පහෙදවණ්ණනා - ඉධ භික්ඛු වීචරං ලහති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා. සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්භාති, අයමස්ස වීචරෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො භොති, ගරුං වීචරං පාරුපන්තො ඔණමති වා කිලමති වා, සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකෙන යාපෙත්තොපි සන්තුට්ඨොව භොති, අයමස්ස වීචරෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො භික්ඛු පණිතපච්චයලාභී භොති, සො පට්ටච්චරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ගං වීචරං ලහිත්වා “ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං බහුස්සුතානඤ්ච අනුරූප” න්ති තෙසං දත්වා අත්තනා සඬකාරකූටා වා අඤ්ඤතො වා කුතොපි නන්තකානි උච්චිනිත්වා සඬසාටිං කරිත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව භොති, අයමස්ස වීචරෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලහති ලුඛං වා පණිතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්භාති, අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො භොති, ලුඛං පිණ්ඩපාතං භුඤ්ජිත්වා ගාල්භං රොගාතඬකං පාපුණාති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො සප්පිමධුබ්බිරාදීනි භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව භොති, අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො භික්ඛු පණිතං පිණ්ඩපාතං ලහති, සො “අයං පිණ්ඩපාතො ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං අඤ්ඤෙසඤ්ච පණිතපිණ්ඩපාතං විනා අයාපෙත්තානං සබ්බමචාරීනං අනුරූපො” ති තෙසං දත්වා අත්තනා පිණ්ඩාය වරිත්වා මිස්සකාභාරං භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව භොති, අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛුනො සෙනාසනං පාපුණාති. සො තෙනෙව සන්තුස්සති, පුන අඤ්ඤං සුන්දරතරම්පි පාපුණන්තං න ගණ්භාති, අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො භොති, නිවාතසෙනාසනෙ වසන්තො අතිවිස පිත්තරොගාදීහි ආතුරියති. සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස පාපුණතෙ සවාතෙ සීතලසෙනාසනෙ වසිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි

සන්තුටියොව හොති, අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො භික්ඛු සුන්දරං සෙනාසනං පත්තම්පි න සම්පට්ඨිති “සුන්දරසෙනාසනං පමාදට්ඨානං, තත්‍ර නිසින්තස්ස ටීනමිද්ධං ඔක්කමති, නිද්දාහිභූතස්ස ච පුන පටිබුජ්ඣතො කාමචිතක්කො සමුදාවරති” ති. සො තං පටික්ඛිපිත්වා අජ්ඣෙය්‍යාසාරුක්ඛමුලපණ්ණකුට්ඨ යත්ථ කත්ථවි නිවසන්තොපි සන්තුටියොව හොති, අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුජ්ජසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු හෙසජ්ජං ලහති හරිතකං වා ආමලකං වා. සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤෙහි ලද්ධසජ්ජිමධුචාණිකාදිමිපි න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො හොති, තෙලෙනත්ථිකො චාණිකං ලහති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලෙන හෙසජ්ජං කත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුටියොව හොති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො භික්ඛු එකස්මිං භාජනෙ පුතිමුත්තහරිතකං යාපෙත්වා එකස්මිං චතුමධුරං “ගණ්හථ, හන්තෙ, යදිච්ඡිසි” ති වුච්චමානො සචස්ස තෙසං ද්වින්තමඤ්ඤතරෙතපි බ්‍යාධි වූපසම්මති, අථ “පුතිමුත්තහරිතකං නාම බුද්ධාදිහි චණ්ණික” ත්ති ච “පුතිමුත්තහෙසජ්ජං නිස්සාය පබ්බජ්ජා, තත්ථ තෙ යාවජීවං උස්සාහො කරණියොති වුත්ත” ත්ති (මහාව. 128) ච චින්තෙත්තො චතුමධුරහෙසජ්ජං පටික්ඛිපිත්වා පුතිමුත්තහරිතකෙන හෙසජ්ජං කරොන්තොපි පරමසන්තුටියොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාසාරුජ්ජසන්තොසො.

එවංපහෙදො සබ්බොපෙසො සන්තොසො සන්තුටිඨිති වුච්චති. සා අත්‍රිච්ඡතාමහිච්ඡතාපාපිච්ඡතාදීනං පාපධම්මානං පහානාධිගමහෙතුතො, සුගතිහෙතුතො, අරියමග්ගසම්භාරභාවතො, වාතුද්දිසාදිභාවහෙතුතො ච මඬිගලන්ති චෙදිතබ්බා. ආහ ව –

“වාතුද්දිසො අජ්ජපිසො ච හොති,
සන්තුස්සමානො ඉතරිතරෙතා” ති. එවමාදි (සු. නි. 42);

කතඤ්ඤාතා නාම අජ්ජස්ස වා බහුස්ස වා යෙන කෙනචි කතස්ස උපකාරස්ස පුනජ්ජනං අනුස්සරණභාවෙන ජානනතා. අපිච නෙරයිකාදිදුක්ඛපරිත්තාණතො පුඤ්ඤාති එව පාණිනං බහුපකාරාති, තතො තෙසම්පි උපකාරානුස්සරණතා කතඤ්ඤාතාති චෙදිතබ්බා. සා සජ්ජුරිසෙහි පසංසනීයාදිනානජ්ජකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඬිගලන්ති වුච්චති. ආහ ව “ද්වෙමෙ, හික්ඛෙවෙ, පුග්ගලා දුල්ලහා ලොකස්මිං. කතමෙ ද්වෙ? යො ච පුබ්බකාරි යො ච කතඤ්ඤා කතචෙදි” ති (අ. නි. 2.120).

කාලෙන ධම්මස්සවනං නාම යස්මිං කාලෙ උද්ධච්චසහගතං චිත්තං හොති, කාමචිතක්කාදීනං වා අඤ්ඤතරෙන අහිභූතං, තස්මිං කාලෙ තෙසං විනොදනත්ථං ධම්මස්සවනං. අපරෙ ආහු “පඤ්චමෙ පඤ්චමෙ දිවසෙ ධම්මස්සවනං කාලෙන

ධම්මස්සවනං නාම. යථාහ ආයස්මා අනුරුද්ධො ‘පඤ්චාහිකං බො පන මයං,
හන්තෙ, සබ්බරත්තිං ධම්මියා කථාය සන්තිසීදාමා’”ති (ම. නි. 1.327; මහාව. 466).

අපිව යස්මිං කාලෙ කල්‍යාණමිත්තෙ උපසඬ්ඛමිත්වා සක්කා හොති අත්තනො
කඬ්ඛාවිනොදකං ධම්මං සොතුං, තස්මිං කාලෙපි ධම්මස්සවනං කාලෙන
ධම්මස්සවනන්ති වෙදිතබ්බං. යථාහ “තෙ කාලෙන කාලං උපසඬ්ඛමිත්වා
පරිපුච්ඡති පරිපඤ්ඤති”තිආදි (දී. නි. 3.358). තදෙනං කාලෙන ධම්මස්සවනං
නිවරණප්පභානවතුරානිසංසආසවක්ඛයාදිනානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො
මඬ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ අරියසාවකො අට්ඨිං කත්වා මනසි කත්වා
සබ්බං චෙතසා සමන්තාහරිත්වා ඔභිතසොතො ධම්මං සුණාති, පඤ්චස්ස
නිවරණා තස්මිං සමයෙ න හොන්ති”ති ව (සං. නි. 5.219).

“සොතානුගතානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං...පෙ.... සුප්පට්ඨිද්ධානං
චත්තාරො ආනිසංසා පාටිකඬ්ඛා”ති ව (අ. නි. 4.191).

“චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා කාලෙන කාලං සම්මා භාවියමානා
සම්මා අනුපරිවත්තියමානා අනුපුබ්බෙන ආසවානං බයං පාපෙන්නි. කතමෙ
චත්තාරො? කාලෙන ධම්මස්සවන”න්ති ව එවමාදි (අ. නි. 4.147).

එවං ඉමිස්සා ගාථාය ගාරවො, නිවාතො, සන්තුට්ඨි, කතඤ්ඤතා, කාලෙන
ධම්මස්සවනන්ති පඤ්ච මඬ්ගලානි චුත්තානි. මඬ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ
විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා ගාරවො වාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

බන්තිවාතිගාථාවණ්ණනා

10. ඉදානි බන්ති වාති එත්ථ ඛමනං බන්ති. පදක්ඛිණග්ගාහිතාය සුඛං වචො
අස්මිත්ති සුචචො, සුචචස්ස කම්මං සොචචස්සං, සොචචස්සස්ස භාවො
සොචචස්සතා. කිලෙසානං සම්මත්තා සමණා. දස්සනන්ති පෙක්ඛනං. ධම්මස්ස
සාකච්ඡා ධම්මසාකච්ඡා. සෙසං චුත්තනයමෙවාති. අයං පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – බන්ති නාම අධිවාසනක්ඛන්ති, තාය
සමන්තාගතො භික්ඛු දසභි අක්කොසවත්ථුභි අක්කොසන්තෙ වධබන්ධාදීහි වා
විහෙසන්තෙ පුග්ගලෙ අසුණන්තො විය අපස්සන්තො විය ව නිබ්බිකාරො හොති
බන්තිවාදී විය. යථාහ –

“අහු අතීතමද්ධානං, සමණො බන්තිදීපනො;
තං බන්තියායෙව යීතං, කාසිරාජා අජෙද්ධි”ති. (ජා. 1.4.51);

හදුකතො වා මනසි කරොති තතො උත්තරි අපරාධාභාවෙන ආයස්මා
පුණ්ණත්ථෙරො විය. යථාහ සො –

“සචෙ මං, හත්තෙ, සුනාපරන්තකා මනුස්සා අක්කොසිස්සන්ති
පරිභාසිස්සන්ති, තත්ථ මෙ එවං භවිස්සති ‘හද්දකා වතිමෙ සුනාපරන්තකා
මනුස්සා, සුහද්දකා වතිමෙ සුනාපරන්තකා මනුස්සා, යං මෙ නයිමෙ පාණිනා
පහාරං දෙන්ති’” තිආදි (ම. නි. 3.396; සං. නි. 4.88).

යාය ව සමන්තාගතො ඉසීනම්පි පසංසනීයො හොති. යථාහ සරහඬිගො ඉසි –

“කොධං වධිත්වා න කදාපි සොචති,
මක්ඛජ්ජහානං ඉසයො වණ්ණයන්ති;
සබ්බෙසං චුත්තං ඵරුසං බමෙථ,
එතං බන්තිං උත්තමමාහු සන්තො” ති. (ජා. 2.17.64);

දෙවතානම්පි පසංසනීයො හොති. යථාහ සක්කො දෙවනම්න්දො –

“යො හචෙ බලවා සන්තො, දුබ්බලස්ස තිතික්ඛති;
තමාහු පරමං බන්තිං, නිච්චං බමති දුබ්බලො” ති. (සං. නි. 1.250-251);

බුද්ධානම්පි පසංසනීයො හොති. යථාහ භගවා –

“අක්කොසං වධබන්ධස්ථ, අදුට්ඨො යො තිතික්ඛති;
බන්තිබලං බලාණිකං, තමහං බුමි බ්‍රාහ්මණ” ති. (ධ. ප. 399);

සා පනෙසා බන්ති එතෙසස්ථ ඉධ වණ්ණිකානං අඤ්ඤෙසස්ථ ගුණානං
අධිගමහෙතුතො මඬිගලන්ති වෙදිතබ්බා.

සොචවස්සකා නාම සහධම්මිකං චුච්චමානෙ වික්ඛෙපං වා තුණ්හිභාවං වා
ගුණදොසවිත්තනං වා අනාපජ්ජිත්වා අතිවිය ආදරස්ථ ගාරවස්ථ නිවමනතස්ථ
පුරක්ඛත්වා සාධුති වචනකරණතා. සා සබ්බමචාරීනං සන්තිකා
ඔවාදානුසාසනිජ්ජට්ඨාහහෙතුතො දොසජ්ජහානගුණාධිගමහෙතුතො ව මඬිගලන්ති
චුච්චති.

සමණානං දස්සනං නාම උපසම්මතකිලෙසානං භාවිතකායවච්චිත්තපඤ්ඤානං
උත්තමදමථසමථසමන්තාගතානං පබ්බජිතානං
උපසඬකමනුපට්ඨානානුස්සරණස්සවනදස්සනං, සබ්බම්පි ඔමකදෙසනාය
දස්සනන්ති චුත්තං, තං මඬිගලන්ති වෙදිතබ්බං. කස්මා? බහුපකාරත්තා. ආහ ව
“දස්සනම්පහං, හික්ඛචෙ, තෙසං හික්ඛුනං බහුපකාරං වදාමි” තිආදි (ඉතිවු. 104).
යතො හිතකාමෙන කුලපුත්තෙන සීලවත්තෙන හික්ඛු සරද්ධාරං සම්පත්තෙ දිස්වා යදි
දෙය්‍යධම්මො අත්ථි, යථාබලං දෙය්‍යධම්මෙන පතිමානෙතබ්බා. යදි නත්ථි,

පඤ්චපතිට්ඨිතං කත්වා චන්දිතබ්බා. තස්මිම්පි අසම්පජ්ජමානෙ අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා නමස්සිතබ්බා, තස්මිම්පි අසම්පජ්ජමානෙ පසන්නචිත්තෙන පියවක්ඛුහි සම්පස්සිතබ්බා. එවං දස්සනමූලකෙනපි හි පුඤ්ඤෙන අනෙකානි ජාතිසහස්සානි චක්ඛුම්හි රොගො වා දාහො වා උස්සදා වා පිළකා වා න හොන්ති, විජ්ජසන්නපඤ්චවණ්ණසස්සිරිකානි හොන්ති චක්ඛුහි රතනවිමානෙ උග්ගාටිතමණ්ණිකවාටසදිසානි, සතසහස්සකජ්ජමත්තං දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව සම්පත්තිනං ලාභී හොති. අනච්ඡරියඤ්චෙතං, යං මනුස්සභූතො සජ්ජඤ්ඤජාතිකො සම්මා පචත්තිතෙන සමණදස්සනමයෙන පුඤ්ඤෙන එවරූපං විපාකසම්පත්තිං අනුභවෙය්‍යා, යත්ථ තිරච්ඡානගතානම්පි කෙවලං සද්ධාමත්තකෙන කතස්ස සමණදස්සනස්ස එවං විපාකසම්පත්තිං වණ්ණයන්ති.

“උලුකො මණ්ඩලක්ඛිකො, වෙදියකෙ විරදීඝවාසිකො;
සුඛිතො චත කොසියො අයං, කාලුට්ඨිතං පස්සති බුද්ධවරං.

“මයි චිත්තං පසාදෙත්වා, හික්ඛුසඬ්ඝෙ අනුත්තරෙ;
කජ්ජානං සතසහස්සානි, දුග්ගතෙසො න ගච්ඡති.

“ස දෙවලොකා චචිත්වා, කුසලකම්මෙන වොදිතො;
හවිස්සති අනන්තඤ්ඤාණො, සොමනස්සොති විස්සුතො” ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.144);

කාලෙන ධම්මසාකච්ඡා නාම පදොසෙ වා පච්චුසෙ වා ද්වෙ සුත්තන්තිකා හික්ඛු අඤ්ඤමඤ්ඤං සුත්තන්තං සාකච්ඡන්ති, විනයධරා විනයං, ආභිධම්මිකා අභිධම්මං, ජාතකභාණුකා ජාතකං, අට්ඨකථිකා අට්ඨකථං, ලීනුද්ධතවිචිකිච්ඡාපරෙතචිත්තවිසොධනත්ථං වා තම්හි තම්හි කාලෙ සාකච්ඡන්ති, අයං කාලෙන ධම්මසාකච්ඡා. සා ආගමබ්‍යත්තිආදීනං ගුණානං හෙතුතො මඬගලන්ති චුච්චතීති.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය බන්ති, සොචචස්සතා, සමණදස්සනං, කාලෙන ධම්මසාකච්ඡාති චත්තාරි මඬගලානි චුත්තානි. මඬගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා බන්ති වාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

තපොවාතිගාථාවණ්ණනා

11. ඉදානි තපො වාති එත්ථ පාපකෙ ධම්මෙ තපතීති තපො. බ්‍රහ්මං වරියං, බ්‍රහ්මානං වා වරියං බ්‍රහ්මවරියං, සෙට්ඨවරියන්ති චුත්තං හොති. අරියසච්චානං දස්සනං අරියසච්චානදස්සනං, අරියසච්චානි දස්සනන්තිපි එකෙ, තං න සුන්දරං. නික්ඛන්තං වානතොති නිබ්බානං, සච්ඡිකරණං සච්ඡිකිරියා, නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියා නිබ්බානසච්ඡිකිරියා. සෙසං චුත්තනයමෙවාති අයං පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බො – තපො නාම අභිජ්ඣාදොමනස්සාදිනං තපනතො ඉන්ද්‍රියසංවරො, කොසජ්ජස්ස වා තපනතො වීරියං, තෙනි සමන්තාගතො සුග්ගලො ආතාපිති වුච්චති. ස්වායං අභිජ්ඣාදිප්පභානාකාදිප්පට්ඨාභහෙතුතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බො.

බ්‍රහ්මවරියං නාම මෙථුනවිරතිසමණධම්මසාසනමග්ගානමධිවචනං. තථා හි “අබ්‍රහ්මවරියං පභාය බ්‍රහ්මචාරී හොති” ති එවමාදීසු (දී. නි. 1.194; ම. නි. 1.292) මෙථුනවිරති බ්‍රහ්මවරියන්ති වුච්චති. “භගවති නො, ආවුසො, බ්‍රහ්මවරියං වුස්සතීති? එවමාවුසො” ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.257) සමණධම්මො. “න තාවාහං, පාපිම, පරිනිබ්බායිස්සාමි, යාව මෙ ඉදං බ්‍රහ්මවරියං න ඉද්ධස්ද්දෙව භවිස්සති ඒතස්ද්දෙව විත්ථාරිකං බාහුජස්සද්ද” ති එවමාදීසු (දී. නි. 2.168; සං. නි. 5.822; උදා. 51) සාසනං. “අයමෙව බො, භික්ඛු, අරියො අට්ඨඬ්ඨිකො මග්ගො බ්‍රහ්මවරියං. සෙය්‍යපීදං, සමමාදිට්ඨි” ති එවමාදීසු (සං. නි. 5.6) මග්ගො. ඉධ පන අරියසච්චදස්සනෙන පරතො මග්ගස්ස සඬගහිතත්තා අවසෙසං සබ්බමපි වට්ඨති. තස්ද්දෙවං උපරුපරි නානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.

අරියසච්චාන දස්සනං නාම කුමාරපස්සෙහි වුත්තානං චතුත්තං අරියසච්චානං අභිසමයවසෙන මග්ගදස්සනං, තං සංසාරදුක්ඛචිතික්කමහෙතුතො මඬගලන්ති වුච්චති.

නිබ්බානසච්ඡිකිරියා නාම ඉධ අරහත්තඵලං නිබ්බානන්ති අධිප්පෙතං. තම්පි හි පස්ද්දෙවගතිවානනෙන වානසස්සද්දිකාය තණ්හාය නික්ඛන්තත්තා නිබ්බානන්ති වුච්චති. තස්ස පත්ති වා පච්චෙක්ඛණා වා සච්ඡිකිරියාති වුච්චති. ඉතරස්ස පන නිබ්බානස්ස අරියසච්චානං දස්සනෙනෙව සච්ඡිකිරියා සිද්ධා, තෙනෙතං ඉධ නාධිප්පෙතං. එවමෙසා නිබ්බානසච්ඡිකිරියා දිට්ඨධම්මිකසුඛවිහාරාදිහෙතුතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බො.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය තපො බ්‍රහ්මවරියං, අරියසච්චානං දස්සනං, නිබ්බානසච්ඡිකිරියාති චත්තාරි මඬගලානි වුත්තානි. මඬගලත්තස්ද්දෙව නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවානි.

නිට්ඨිතා තපො වානි ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

චුට්ඨස්සලොකධම්මෙහිතිගාථාවණ්ණනා

12. ඉදානි චුට්ඨස්ස ලොකධම්මෙහිති එත්ථ චුට්ඨස්සාති චුඡිතස්ස ඡුපිතස්ස සම්පත්තස්ස. ලොකෙ ධම්මා ලොකධම්මා, යාව ලොකප්පවත්ති, තාව අනිවත්තකා ධම්මාති වුත්තං හොති. චිත්තන්ති මනො මානසං. යස්සාති නවස්ස වා මජ්ඣිමස්ස වා ථෙරස්ස වා. න කම්පතීති න චලති න වෙධති. අසොකන්ති නිස්සොකං අබ්බුළුභසොකසල්ලං. වීරජන්ති විගතරජං විද්ධංසිතරජං. බෙමන්ති අභයං නිරුපද්දවං. සෙසං වුත්තනයමෙවානි අයං පදවණ්ණනා.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බං – චුට්ඨස්ස ලොකධම්මෙහි චිත්තං යස්ස න කම්පති නාම යස්ස ලාභාලාභාදීහි අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි චුට්ඨස්ස අජ්ඣාත්ථට්ඨස්ස චිත්තං න කම්පති න චලති න වෙධති, තස්ස තං චිත්තං කෙනවි අකම්පනීයලොකුත්තමභාවාවහනතො මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.

කස්ස ච එතෙහි චුට්ඨස්ස චිත්තං න කම්පති? අරහතො ඛිණ්ණස්ස, න අඤ්ඤස්ස කස්සවි. චුත්තඤ්ඤං –

“සෙලො යථා එකග්ගනො, වාතෙන න සමීරති;
එවං රූපා රසා සද්දා, ගන්ධා එස්සා ච කෙවලා.

“ඉට්ඨා ධම්මා අනිට්ඨා ච, න පවෙධෙත්ති තාදිනො;
ධීතං චිත්තං විජ්ජමුත්තං, වයඤ්ඤස්සානුපස්සති” ති. (මහාව. 244);

අසොකං නාම ඛිණ්ණස්සෙව චිත්තං. තඤ්ඤි යථායං “සොකො සොචනා සොචිතත්තං අන්තොසොකො අන්තොපරිසොකො වෙනසො පරිනිජ්ඣායිතත්ත” ත්තිආදිනා (විභ. 237) නයෙන වුවවති සොකො, තස්ස අභාවතො අසොකං. කෙවි නිබ්බානං වදන්ති, තං පුරිමපදෙන නානුසන්ධියති. යථා ච අසොකං, එවං විරජං බෙමත්තිපි ඛිණ්ණස්සෙව චිත්තං. තඤ්ඤි රාගදොසමොහරජානං විගතත්තා විරජං, චතුහි ච යොගෙහි බෙමත්තා බෙමං, යතො එතං තෙන තෙනාකාරෙන තමහි තමහි පවත්තික්ඛණෙ ගහෙත්වා නිද්දිට්ඨවසෙන තිවිධම්පි අජ්ජවත්තක්ඛන්ධතාදිලොකුත්තමභාවාවහනතො ආභුනෙය්‍යාදිභාවාවහනතො ච මඬගලන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය අට්ඨලොකධම්මෙහි අකම්පිතචිත්තං, අසොකචිත්තං, විරජචිත්තං, බෙමචිත්තන්ති වත්තාරි මඬගලානි චුත්තානි. මඬගලත්තඤ්ඤං නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා චුට්ඨස්ස ලොකධම්මෙහිති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

එතාදිසානීතිගාථාවණ්ණනා

13. එවං භගවා අසෙවනා ච බාලානන්තිආදීහි දසහි ගාථාහි අට්ඨනිංස මහාමඬගලානි කටෙත්වා ඉදානි එතානෙව අත්තනා චුත්තමඬගලානි ථුනන්තො “එතාදිසානි කත්වානා” ති අවසානගාථමහාසි.

තස්සායමත්ථවණ්ණනා – එතාදිසානීති එතානි ඊදිසානි මයා චුත්තජ්ජකාරානි බාලානං අසෙවනාදීනි. කත්වානානි කත්වා. කත්වාන කත්වා කරිත්වානි හි අත්ථතො අනඤ්ඤං. සබ්බත්ථමපරාජිතානි සබ්බත්ථ ඛන්ධකිලෙසාහිසඬ්ඛාරදෙවපුත්තමාරජ්ජහෙදෙසු චතුසු පච්චත්ථිකෙසු එකෙනාපි

අපරාජිතා හුන්වා, සයමෙව තෙ වත්තාරො මාරෙ පරාජේත්වාති වුත්තං හොති.
මකාරො චෙත්ථ පදසන්ධිකරමත්තොති විඤ්ඤාතබ්බො.

සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්තිති එතාදිසානි මඬිගලානි කත්වා චතුභි මාරෙහි
අපරාජිතා හුන්වා සබ්බත්ථ ඉඳිලොකපරලොකෙසු යානවඬිකමනාදීසු ච සොත්ථිං
ගච්ඡන්ති, බාලසෙවනාදීහි යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං ආසවා විසාතපරිලාභා, තෙසං අභාවා
සොත්ථිං ගච්ඡන්ති, අනුපද්දුතා අනුපසට්ඨා බෙමිනො අප්පට්භයා ගච්ඡන්තිති
වුත්තං හොති. අනුනාසිකො චෙත්ථ ගාථාබන්ධසුබන්ථං වුත්තොති චෙදිතබ්බො.

තං තෙසං මඬිගලමුත්තමන්ති ඉමිනා ගාථාපදෙන භගවා දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.
කථං? එවං, දෙවපුත්ත, යෙ එතාදිසානි කරොන්ති, තෙ යස්මා සබ්බත්ථ සොත්ථිං
ගච්ඡන්ති, තස්මා තං බාලානං අසෙවනාදිඅට්ඨතිංසවිධම්පි තෙසං එතාදිසකාරකානං
මඬිගලමුත්තමං සෙට්ඨං පවරන්ති ගණ්භාහීති.

එවඤ්ච භගවතා නිට්ඨාපිතාය දෙසනාය පරියොසානෙන
කොට්ඨසතසහස්සදෙවතායො අරහත්තං පාපුණ්සු,
සොතාපත්තිසකදාගාමිඅනාගාමිඑලසම්පත්තානං ගණනා අසඬ්ඛෙය්‍යා අහොසි.
අථ භගවා දුතියදිවසෙ ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි – “ඉමං පන, ආනන්ද, රත්තිං
අඤ්ඤතරා දෙවතා මං උපසඬ්ඛමිත්වා මඬිගලපඤ්ඤං පුච්ඡි, අථස්සාහං අට්ඨතිංස
මඬිගලානි අහාසිං, උග්ගණ්භාහි, ආනන්ද, ඉමං මඬිගලපරියායං, උග්ගහෙත්වා
හික්ඛු වාවෙහි” ති. ථෙරො උග්ගහෙත්වා හික්ඛු වාවෙසි. තයිදං ආචරියපරම්පරාය
ආහතං යාවජ්ජතනා පවත්තති, “එවම්දං බුහ්මවරියං ඉද්ධඤ්චෙව චීතඤ්ච
චිත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුචුභුතං යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිත” ත්ති චෙදිතබ්බං.

ඉදානි එතෙස්චෙව මඬිගලෙසු ඤාණපරිවයපාටවත්ථං අයමාදිතො පහුති
යොජනා – එවම්මෙ ඉඳිලොකපරලොකලොකුත්තරසුබකාමා සත්තා
බාලජනසෙවනං පහාය, පණ්ඩිතෙ නිස්සාය, පුජනෙය්‍යො පුජේත්වා,
පතිරුපදෙසවාසෙන පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතාය කුසලජ්ජවත්තියං චොදියමානා
අත්තානං සම්මා පණ්ඩාය, බාහුසච්චස්ප්පට්ඨනෙහි අලඬ්ඛතත්තභාවා,
චිතයානුරූපං සුභාසිතං භාසමානා, යාව ගිහිභාවං න විජහන්ති, තාව
මාතාපිතුපට්ඨානෙන පොරාණං ඉණමුලං විසොධයමානා, පුත්තදාරසඬ්ඛගහෙන නවං
ඉණමුලං පයොජයමානා, අනාකුලකම්මන්තතාය ධනධඤ්ඤාදිසම්ද්ධිං පාපුණන්තා,
දානෙන හොගසාරං ධම්මවරියාය ජීවිතසාරඤ්ච ගහෙත්වා, ඤාතිසඬ්ඛගහෙන
සකජනහිතං අනවජ්ජකම්මන්තතාය පරජනහිතඤ්ච කරොන්තා, පාපවිරතියා
පරුපසාතං මජ්ජපානසංයමෙන අත්තූපසාතඤ්ච විචජ්ජේත්වා, ධම්මෙසු
අප්පමාදෙන කුසලපක්ඛං වඩ්ඤේත්වා, වඩ්ඤිතකුසලතාය ගිහිබ්‍යඤ්ජනං ඔහාය
පබ්බජිතභාවෙ යිතාපි බුද්ධබුද්ධසාවකූපජ්ඣායාවරියාදීසු ගාරවෙන නිවානෙන ච
වත්තසම්පදං ආරාධෙත්වා, සන්තුට්ඨියා පච්චයගෙධං පහාය, කතඤ්ඤතාය
සප්පුරිසභූමියං යත්වා, ධම්මස්සවනෙන චිත්තලීනතං පහාය, බන්තියා
සබ්බපරිස්සයෙ අභිභවිත්වා, සොච්චස්සතාය සනාථං අත්තානං කත්වා,

සමණදස්සනෙන පටිපත්තිපයොගං පස්සන්තා, ධම්මසාකච්ඡාය කඨිබ්බාට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු කඨිබ්බං විනොදෙන්වා, ඉන්ද්‍රියසංවරතපෙන සීලවිසුද්ධිං සමණධම්මබ්‍රහ්මවරියෙන චිත්තවිසුද්ධිං තතො පරා ච චතස්සො විසුද්ධියො සම්පාදෙන්තා, ඉමාය පටිපදාය අරියසච්චදස්සනපරියායං ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං පත්වා අරහත්තඵලසඬ්ඛං නිබ්බානං සච්ඡිකරොන්ති, යං සච්ඡිකරිත්වා සිනෙරුපබ්බතො විය වාතචුට්ඨිහි අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි අවිකම්පමානචිත්තා අසොකා විරජා බෙමිනො හොන්ති. යෙ ච බෙමිනො හොන්ති, තෙ සබ්බත්ථ ඵකෙනපි අපරාජිතා හොන්ති, සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්ති. තෙනාහ භගවා –

“එතාදිසානි කත්වාන, සබ්බත්ථමපරාජිතා;
සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්ති, තං තෙසං මඬගලමුත්තම” ත්ති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

මඬගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. රතනසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපප්පයොජනං.

ඉදානි යානීධ භුතානීතිඵලමාදිනා මඬගලසුත්තානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස රතනසුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො. තස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං චත්වා තතො පරං සුපරිසුද්ධෙන තිත්ථෙන නදිතළාකාදීසු සලිලජ්ඣේකාගාහණමිව සුපරිසුද්ධෙන නිදානෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස අත්ථජ්ඣේකාගාහණං දස්සෙතුං –

“යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙනං ඉමං නයං;
පකාසෙත්වාන ඵතස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං”.

තත්ථ යස්මා මඬගලසුත්තෙන අත්තරක්ඛා අකල්‍යාණකරණකල්‍යාණාකරණපච්චයානඤ්ච ආසවානං පටිඝාතො දස්සිතො, ඉමඤ්ච සුත්තං පරාරක්ඛං අමනුස්සාදිපච්චයානඤ්ච ආසවානං පටිඝාතං සාධෙති, තස්මා තදනන්තරං නික්ඛිත්තං සියාති.

ඉදං තාවස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

වෙසාලිවත්ථු

ඉදානි “යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙන” ත්ති ඵත්ථාහ “කෙන පනෙනං සුත්තං චුත්තං, කදා කත්ථ, කස්මා ච චුත්ත” ත්ති. චුච්චතෙ – ඉදඤ්චි භගවතා ඵච චුත්තං, න සාවකාදීහි. තඤ්ච යදා දුබ්භික්ඛාදීහි උපද්දවෙහි උපද්දුතාය වෙසාලියා

ලිච්ඡවීහි රාජගහනො යාවිත්වා හගවා වෙසාලිං ආනීතො, තදා වෙසාලියං තෙසං උපද්දවානං පටිසාතත්ථාය චුත්තන්ති. අයං තෙසං පඤ්ඤානං සඞ්ඛෙපවිස්සජ්ජනා. විත්ථාරතො පන වෙසාලිවත්ථුතො පභුති පොරාණෙහි වණ්ණියති.

තත්‍රායං වණ්ණනා – බාරාණසිරඤ්ඤා කිර අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිමිහි ගබ්භො සණ්ඨාසි, සා තං ඤාත්වා රඤ්ඤො නිවෙදෙසි, රාජා ගබ්භපරිහාරං අදාසි. සා සම්මා පරිහරියමානගබ්භා ගබ්භපරිපාකකාලෙ විජායනසරං පාවිසි. පුඤ්ඤවතීනං පච්චුසසමයෙ ගබ්භවුට්ඨානං හොති. සා ව තාසං අඤ්ඤතරා, තෙන පච්චුසසමයෙ අලත්තකපටලබන්ධුජීවකපුප්ඵසදිසං මංසපෙසිං විජායි. තතො “අඤ්ඤා දෙවියො සුවණ්ණබ්බිමසදිසෙ පුත්තෙ විජායන්ති, අග්ගමහෙසි මංසපෙසින්ති රඤ්ඤො පුරතො මම අවණ්ණො උප්පජ්ජෙය්‍යා”ති විත්තෙන්වා තෙන අවණ්ණහයෙන තං මංසපෙසිං එකස්මිං භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා අඤ්ඤතරොන පටිකුජ්ජිත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ඡිත්වා ගඬගාය සොතෙ පක්ඛිපාපෙසි. මනුස්සෙහි ඡඩ්ඞිතමත්තෙ දෙවතා ආරක්ඛං සංවිදහිංසු. සුවණ්ණපට්ටකඤ්ඤෙත්ථ ජාතිහිඬගුලකෙන “බාරාණසිරඤ්ඤා අග්ගමහෙසියා පජා”ති ලිඛිත්වා බන්ධිංසු. තතො තං භාජනං ලාමිහයාදීහි අනුපද්දුතං ගඬගාසොතෙන පායාසි.

තෙන ව සමයෙන අඤ්ඤතරො තාපසො ගොපාලකුලං නිස්සාය ගඬගාතීරෙ විහරති. සො පාතොව ගඬගං ඔතරන්තො භාජනං ආගච්ඡන්තං දිස්වා පංසුකුලසඤ්ඤාය අග්ගමහෙසි. තතො තත්ථ තං අක්ඛරපට්ටකං රාජමුද්දිකාලඤ්ඡනඤ්ච දිස්වා මුඤ්චිත්වා තං මංසපෙසිං අද්දස, දිස්වානස්ස එතදහොසි “සියා ගබ්භො, තථා හිස්ස දුග්ගන්ධපුත්තිභාවො නත්ථී”ති. තං අස්සමං නෙන්වා සුද්ධෙ ඔකාසෙ යපෙසි. අථ අඬ්ඞමාසච්චයෙන ද්වෙ මංසපෙසියො අහෙසුං. තාපසො දිස්වා සාධුතරං යපෙසි, තතො පුන අඬ්ඞමාසච්චයෙන එකමෙකිස්සා පෙසියා හත්ථපාදසිසානමත්ථාය පඤ්ච පඤ්ච පිළකා උට්ඨහිංසු. තාපසො දිස්වා පුන සාධුතරං යපෙසි. අථ අඬ්ඞමාසච්චයෙන එකා මංසපෙසි සුවණ්ණබ්බිමසදිසො දාරකො, එකා දාරිකා අහොසි. තෙසු තාපසස්ස පුත්තසිනෙහො උප්පජ්ජී. අඬ්ගුට්ඨකතො වස්ස බීරං නිබ්බන්ති. තතො පභුති ව බීරහත්තං ලහති, සො හත්තං භුඤ්ජිත්වා බීරං දාරකානං මුඛෙ ආසිඤ්චති. තෙසං යං යං උදරං පට්ටිධං, තං සබ්බං මණ්ණාජනගතං විය දිස්සති. එවං ලිච්ඡවී අහෙසුං. අපරෙ පනාහු “සිබ්බෙන්වා යපිතා විය තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං ලීනා ඡවි අහොසි”ති. එවං තෙ නිච්ඡවිතාය වා ලීනච්ඡවිතාය වා ලිච්ඡවීහි පඤ්ඤායිංසු.

තාපසො දාරකෙ පොසෙන්තො උස්සුරෙ ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, අතිදිවා පටික්කමති. තස්ස තං බ්‍යාපාරං ඤාත්වා ගොපාලකා ආහංසු, “හත්තෙ, පබ්බජිතානං දාරකපොසනං පලිබොධො, අම්භාකං දාරකෙ දෙථ, මයං පොසෙස්සාම, තුම්භෙ අත්තනො කම්මං කරොථා”ති. තාපසො “සාධු”ති පටිස්සුණි. ගොපාලකා දුතියදිවසෙ මග්ගං සමං කත්වා පුප්ඵෙහි ඔකිරිත්වා ධජපටාකං උස්සාපෙන්වා තූරියෙහි වජ්ජමානෙහි අස්සමං ආගතා. තාපසො “මහාපුඤ්ඤා දාරකා, අප්පමාදෙන වඬ්ඞෙථ, වඬ්ඞෙත්වා ව අඤ්ඤමඤ්ඤං ආවාහවිවාහං කරොථ, පඤ්චගොරසෙන

රාජානං තොසෙත්වා භූමිභාගං ගහෙත්වා නගරං මාපෙථ, තත්ථ කුමාරං
අභිසිඤ්චලා” ති වත්වා දාරකෙ අදාසි. තෙ “සාධු” ති පටිස්සුණිත්වා දාරකෙ නෙත්වා
පොසෙසුං.

දාරකා වුඩ්ඪිමත්වාය කීළන්තා විවාදට්ඨානෙසු අඤ්ඤෙ ගොපාලදාරකෙ
හත්ථෙතපි පාදෙනපි පහරන්ති, තෙ රොදන්ති. “කිස්ස රොදලා” ති ව මාතාපිතුහි
වුත්තා “ඉමෙ නිම්මාතාපිතිකා තාපසපොසිතා අම්භෙ අතීව පහරන්ති” ති වදන්ති.
තතො තෙසං මාතාපිතරො “ඉමෙ දාරකා අඤ්ඤෙ දාරකෙ විභෙයෙත්ති
දුක්ඛාපෙත්ති, න ඉමෙ සඬිගහෙතඛිඛා, වජ්ජිතඛිඛා ඉමෙ” ති ආහංසු. තතො පභුති
කිර සො පදෙසො “වජ්ජී” ති වුච්චති, තියොජනසතං පරිමාණෙන. අථ තං පදෙසං
ගොපාලකා රාජානං තොසෙත්වා අග්ගහෙසුං. තත්ථෙව නගරං මාපෙත්වා
සොළසවස්සුද්දෙසිකං කුමාරං අභිසිඤ්චිත්වා රාජානං අකංසු. තාය වස්ස දාරිකාය
සද්ධිං වාරෙයාං කත්වා කතිකං අකංසු “න ඛාහිරතො දාරිකා ආනෙතඛිඛා, ඉතො
දාරිකා න කස්සවි දාතඛිඛා” ති. තෙසං පඨමසංවාසෙන ද්වෙ දාරකා ජාතා ධීතා ව
පුත්තො ව, එවං සොළසක්ඛත්තුං ද්වෙ ද්වෙ ජාතා. තතො තෙසං දාරකානං
යථාක්කමං වඩ්ඪන්තානං ආරාමියානනිවාසට්ඨානපරිවාරසම්පත්තිං ගහෙතුං
අප්පහොන්තං තං නගරං තික්ඛත්තුං ගාවුතන්තරෙන ගාවුතන්තරෙන පාකාරෙන
පරික්ඛිපිංසු, තස්ස පුනප්පුනං විසාලිකතත්තා වෙසාලීත්ථෙව නාමං ජාතං. ඉදං
වෙසාලිවත්ථු.

භගවතො නිමන්තනං

අයං පන වෙසාලී භගවතො උප්පන්නකාලෙ ඉද්ධා වෙපුල්ලප්පත්තා අහොසි.
තත්ථ හි රාජුනංයෙව සත්ත සහස්සානි සත්ත සතානි සත්ත ව රාජානො අහෙසුං.
තථා යුවරාජසෙනාපතිභණ්ඩාගාරිකප්පභුතීනං. යථාහ —

“තෙන ඛො පන සමයෙන වෙසාලී ඉද්ධා වෙච හොති ඒතා ව බහුජනා
ආකිණ්ණමනුස්සා සුභික්ඛා ව, සත්ත ව පාසාදසහස්සානි සත්ත ව
පාසාදසතානි සත්ත ව පාසාදා, සත්ත ව කූටාගාරසහස්සානි සත්ත ව
කූටාගාරසතානි සත්ත ව කූටාගාරානි, සත්ත ව ආරාමසහස්සානි සත්ත ව
ආරාමසතානි සත්ත ව ආරාමා, සත්ත ව පොක්ඛරණිසහස්සානි සත්ත ව
පොක්ඛරණිසතානි සත්ත ව පොක්ඛරණියො” ති (මහාව. 326).

සා අපරෙන සමයෙන දුබ්භික්ඛා අහොසි දුබ්බුට්ඨිකා දුස්සස්සා. පඨමං
දුග්ගතමනුස්සා මරන්ති, තෙ ඛනිද්ධා ඡඩ්ඨෙත්ති. මතමනුස්සානං කුණපගන්ධෙන
අමනුස්සා නගරං පටිසිංසු, තතො බහුතරා මරන්ති. තාය පටිකුලතාය සත්තානං
අභිවාතරොගො උප්පජ්ජී. ඉති තිහි දුබ්භික්ඛඅමනුස්සරොගහයෙහි උපද්දුතා
වෙසාලිනගරවාසිනො උපසඬකම්ත්වා රාජානං ආහංසු, “මහාරාජ, ඉමස්මිං නගරෙ
තිවිධං භයමුප්පන්නං, ඉතො පුබ්බෙ යාව සත්තමා රාජකුලපරිවට්ඨා එවරූපං
අනුප්පන්නපුබ්බං, තුම්භාකං මඤ්ඤෙ අධම්මිකත්තෙන තං එතරහි උප්පන්න” ති.

රාජා සබ්බෙ සන්ථාගාරෙ සන්තිපාතාපෙත්වා “මය්හං අධම්මිකභාවං විචිනං” ති ආහ. තෙ සබ්බං පච්චෙණං විචිනන්තා න කිඤ්චි අද්දසංසු.

තතො රඤ්ඤො දොසමදිස්වා “ඉදං භයං අම්භාකං කථං වූපසමෙය්‍යා” ති වින්තෙසුං. තත්ථ එකච්චෙ ඡ සන්ථාගාරෙ අපදිසිංසු “එතෙහි ඔක්කන්තමත්තෙ වූපසමෙස්සති” ති. එකච්චෙ ආහංසු – “බුද්ධො කිර ලොකෙ උප්පන්නො, සො භගවා සබ්බස්ත්තනියාය ධම්මං දෙසෙති මහිද්ධිකො මහානුභාවො, තෙන ඔක්කන්තමත්තෙ සබ්බභයානි වූපසමෙය්‍යා” ති. තෙන තෙ අත්තමනා හුත්වා “කහං පන සො භගවා එතරහි විහරති, අම්භෙහි පෙසිතො න ආගච්ඡෙය්‍යා” ති ආහංසු. අථාපරෙ ආහංසු – “බුද්ධා නාම අනුකම්පකා, කිස්ස නාගච්ඡෙය්‍යාං, සො පන භගවා එතරහි රාජගහෙ විහරති, රාජා බිම්බිසාරො තං උපට්ඨහති, සො ආගන්තුං න දදෙය්‍යා” ති. “තෙන හි රාජානං සඤ්ඤාපෙත්වා ආනෙය්‍යාමා” ති ද්වෙ ලිච්ඡවිරාජානො මහතා බලකායෙන පහුතං පණ්ණාකාරං දත්වා රඤ්ඤො සන්තිකං පෙසිංසු “බිම්බිසාරං සඤ්ඤාපෙත්වා භගවන්තං ආනෙථා” ති. තෙ ගන්ත්වා රඤ්ඤො පණ්ණාකාරං දත්වා තං පවත්තිං නිවෙදෙත්වා, “මහාරාජ, භගවන්තං අම්භාකං නගරං පෙසෙහි” ති ආහංසු. රාජා න සම්පට්චිඡී, “තුම්භෙයෙව ජානාමා” ති ආහ. තෙ භගවන්තං උපසඬකමිත්වා වන්දිත්වා එවමාහංසු – “හන්තෙ, අම්භාකං නගරෙ තිණි භයානි උප්පන්නානි, සචෙ භගවා ආගච්ඡෙය්‍යා, සොත්ථි නො භවෙය්‍යා” ති. භගවා ආවජ්ජෙත්වා “වෙසාලියං රතනසුත්තෙ වුත්තෙ සා රක්ඛා කොට්ඨකසහස්සං චක්කවාළානං එරිස්සති, සුත්තපරියොසානෙ චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මානිසමයො භවිස්සති” ති අධිවාසෙසි. අථ රාජා බිම්බිසාරො භගවතො අධිවාසනං සුත්වා “භගවතා වෙසාලිගමනං අධිවාසිත” ති නගරෙ සොසනං කාරාපෙත්වා භගවන්තං උපසඬකමිත්වා ආහ – “කිං, හන්තෙ, සම්පට්චිඡථ වෙසාලිගමන” ති? ආම, මහාරාජානි. තෙන හි, හන්තෙ, තාව ආගමෙථ, යාව මග්ගං පටියාදෙමිති.

අථ ඛො රාජා බිම්බිසාරො රාජගහස්ස ව ගඬගාය ව අත්තරා පඤ්චයොජනභූමිං සමං කත්වා යොජනෙ යොජනෙ විහාරං මාපෙත්වා භගවතො ගමනකාලං පටිවෙදෙසි. භගවා පඤ්චහි හික්ඛුසතෙහි පරිවුතො පායාසි. රාජා පඤ්චයොජනං මග්ගං පඤ්චවණ්ණෙහි පුප්ඵෙහි ජාණුමත්තං ඔකිරාපෙත්වා ධජපටාකපුණ්ණසට්ඨකදලිආදීනි උස්සාපෙත්වා භගවතො ද්වෙ සෙනච්ඡත්තානි එකමෙකස්ස ව හික්ඛුස්ස එකමෙකං උක්ඛිපාපෙත්වා සද්ධිං අත්තතො පරිවාරෙන පුප්ඵගන්ධාදීහි පූජං කරොන්තො එකෙකස්මිං විහාරෙ භගවන්තං වසාපෙත්වා මහාදානානි දත්වා පඤ්චහි දිවසෙහි ගඬගාතීරං නෙසි. තත්ථ සබ්බාලඬකාරෙහි නාවං අලඬකරොන්තො වෙසාලිකානං සාසනං පෙසෙසි “ආගතො භගවා, මග්ගං පටියාදෙත්වා සබ්බෙ භගවතො පච්චුග්ගමනං කරොමා” ති. තෙ “දිගුණං පූජං කරිස්සාමා” ති වෙසාලියා ව ගඬගාය ව අත්තරා තියොජනභූමිං සමං කත්වා භගවතො චත්තාරි එකමෙකස්ස ව හික්ඛුස්ස ද්වෙ ද්වෙ සෙනච්ඡත්තානි සජ්ජෙත්වා පූජං කුරුමානා ගඬගාතීරං ආගන්ත්වා අට්ඨංසු.

අථ බිම්බිසාරො ද්වෙ නාවායො සඬ්ඝටෙත්වා මණ්ඩපං කත්වා පුප්ඵදාමාදීහි අලඬ්ඝරිත්වා තත්ථ සබ්බරත්තමයං බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙසි, හගවා තත්ථ නිසීදි. පඤ්ඤ සතා හික්ඛුපි නාවං ආරුහිත්වා යථානුරූපං නිසීදිංසු. රාජා හගවත්තං අනුගච්ඡත්තො ගලප්පමාණං උදකං ඔගාහෙත්වා ‘‘යාව, හත්තෙ, හගවා ආගච්ඡති, තාවාහං ඉධෙව ගඬ්ඝාතීරෙ වසිස්සාමි’’ති වත්වා නිවත්තො. උපරි දෙවතා යාව අකනිට්ඨභවතා පූජං අකංසු. හෙට්ඨාගඬ්ඝානිවාසිනො කම්බලස්සතරාදයො නාගරාජානො පූජං අකංසු. එවං මහතියා පූජාය හගවා යොජනමත්තං අද්ධානං ගඬ්ඝාය ගන්ත්වා වෙසාලිකානං සීමන්තරං පටිට්ඨො.

තතො ලිච්ඡවිරාජානො බිම්බිසාරෙන කතපූජාය දිගුණං කරොන්තා ගලප්පමාණෙ උදකෙ හගවත්තං පටිවුග්ගච්ඡිංසු. තෙනෙව බණෙන තෙන මුහුත්තෙන විජ්ජුප්පභාවිනද්ධන්ධකාරවිසට්ඨකොටා ගලගලායන්තො චතුසු දිසාසු මහාමෙඝො වුට්ඨාසි. අථ හගවතා පට්ඨපාදෙ ගඬ්ඝාතීරෙ නික්ඛිත්තමත්තෙ පොක්ඛරවස්සං වස්සි. යෙ තෙමෙතුකාමා, තෙ එව තෙමෙන්ති, අතෙමෙතුකාමා න තෙමෙන්ති. සබ්බත්ථ ජාණුමත්තං උරුමත්තං කට්මත්තං ගලප්පමාණං උදකං වහති, සබ්බකුණපාති උදකෙන ගඬ්ඝං පවෙසිතාති, පරිසුද්ධො භූමිභාගො අභොසි.

ලිච්ඡවිරාජානො හගවත්තං අන්තරා යොජනෙ යොජනෙ වාසාපෙත්වා මහාදානාති දත්වා තීහි දිවසෙහි දිගුණං පූජං කරොන්තා වෙසාලිං නයිංසු. වෙසාලිං සම්පත්තෙ හගවති සක්කො දෙවානම්ත්ථො දෙවසඬ්ඝපුරක්ඛතො ආගච්ඡි. මහෙසක්ඛානං දෙවතානං සන්තිපාතෙන අමනුස්සා යෙභුයොන පලායිංසු. හගවා නගරද්වාරෙ යත්වා ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි – ‘‘ඉමං, ආනන්ද, රත්තසුත්තං උග්ගහෙත්වා බලිකම්මුපකරණාති ගහෙත්වා ලිච්ඡවිරාජකුමාරෙහි සද්ධිං වෙසාලියා තිපාකාරන්තරෙ විවරන්තො පරිත්තං කරොහි’’ති රත්තසුත්තං අභාසි. ‘‘එවං කෙන පතෙනං සුත්තං වුත්තං, කදා, කත්ථ, කස්මා ච වුත්ත’’න්ති එතෙසං පඤ්ඤානං විස්සජ්ජනා විත්ථාරෙන වෙසාලිවත්ථුතො පභූති පොරාණෙහි වණ්ණියති.

එවං හගවතො වෙසාලිං අනුප්පත්තදිවසෙයෙව වෙසාලිනගරද්වාරෙ තෙසං උපද්දවානං පටිඝාතත්ථාය වුත්තමීදං රත්තසුත්තං උග්ගහෙත්වා ආයස්මා ආනන්දො පරිත්තත්ථාය භාසමානො හගවතො පත්තෙන උදකමාදාය සබ්බනගරං අබ්භුක්කිරන්තො අනුවිවරි. යං කිඤ්චිති වුත්තමත්තෙ එව ථෙරෙන යෙ පුබ්බෙ අපලාතා සඬ්ඝාකාරකූටහිත්තිප්පදෙසාදිනිස්සිතා අමනුස්සා, තෙ චතුහි ද්වාරෙහි පලායිංසු, ද්වාරාති අනොකාසාති අහෙසු. තතො එකච්චෙ ද්වාරෙසු ඔකාසං අලභමානා පාකාරං හින්දිත්වා පලාතා. අමනුස්සෙසු ගතමත්තෙසු මනුස්සානං ගත්තෙසු රොගො වුපසන්තො. තෙ නික්ඛමිත්වා සබ්බපුප්ඵගන්ධාදීහි ථෙරං පූජෙසු. මහාජනො නගරමජ්ඣෙ සන්ථාගාරං සබ්බගන්ධෙහි ලිම්පිත්වා විතානං කත්වා සබ්බාලඬ්ඝකාරෙහි අලඬ්ඝරිත්වා තත්ථ බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙත්වා හගවත්තං ආනෙසි.

හගවා සන්ථාගාරං පටිසිත්වා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදි. හික්ඛුසඬ්ඝොපි බො රාජානො මනුස්සා ච පතිරූපෙ පතිරූපෙ ආසනෙ නිසීදිංසු. සක්කොපි

දෙවනමින්දෝ ද්වීප්ප දෙවලොකෙසු දෙවපරිසාය සද්ධිං උපනිසිදි අඤ්ඤෙ ව දෙවා,
ආනන්දත්ථෙරොපි සබ්බං වෙසාලිං අනුවචරන්තො රක්ඛං කත්වා
වෙසාලිනගරවාසීහි සද්ධිං ආගන්ත්වා එකමන්තං නිසිදි. තත්ථ භගවා සබ්බෙසං
තදෙව රතනසුත්තං අභාසිති.

එත්තාවතා ව යා “යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙනං ඉමං නයං.
පකාසෙත්වානා”ති මාතිකා නික්ඛිත්තා, සා සබ්බජ්ජකාරෙන චිත්ථාරිතා හොති.

යානිධානිගාථාවණ්ණනා

1. ඉදානි “එතස්ස කරිස්සාමත්ථවණ්ණන”න්ති චුත්තත්තා අත්ථවණ්ණනා
ආරබ්භතෙ. අපරෙ පන වදන්ති “ආදිතො පඤ්චෙව ගාථා භගවතා චුත්තා, සෙසා
පරිත්තකරණසමයෙ ආනන්දත්ථෙරොනා”ති. යථා වා තථා වා හොතු, කිං නො
ඉමාය පරික්ඛාය, සබ්බථාපි එතස්ස රතනසුත්තස්ස කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං.

යානිධ භූතානීති පටමගාථා. තත්ථ යානීති යාදිසානි අජ්ජෙසක්ඛානි වා
මහෙසක්ඛානි වා. ඉධානි ඉමස්මිං පදෙසෙ, තස්මිං ඛණෙ සන්තිපාතට්ඨානං
සන්ධායාහ. භූතානීති කිඤ්චාපි භූතසද්දො “භූතස්මිං පාවිත්තිය”න්ති එවමාදීසු
(පාවි. 69) විජ්ජමානෙ. “භූතමිදන්ති, භික්ඛවෙ, සමනුපස්සථා”ති එවමාදීසු (ම. නි.
1.401) ඛන්ධපඤ්චකෙ. “චත්තාරො ඛො, භික්ඛු, මහාභූතා හෙතු”ති එවමාදීසු (ම.
නි. 3.86) චතුබ්බිධෙ පට්ඨිධාත්වාදිරූපෙ. “යො ව කාලසංයො භූතො”ති එවමාදීසු
(ජා. 1.2.190) බීණාසවෙ. “සබ්බෙව නික්ඛිපිස්සන්ති, භූතා ලොකෙ සමුස්සය”න්ති
එවමාදීසු (දී. නි. 2.220) සබ්බසත්තෙ. “භූතගාමපාතබ්‍යතායා”ති එවමාදීසු (පාවි.
90) රුක්ඛාදිකෙ. “භූතං භූතතො සඤ්ජානාති”ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.3)
වාතුමහාරාජිකානං හෙට්ඨා සත්තනිකායං උපාදාය වත්තති. ඉධ පන අවිසෙසතො
අමනුස්සෙසු දට්ඨබ්බො.

සමාගතානීති සන්තිපතිතානි. භූමිමානීති භූමියං නිබ්බත්තානි. වා-ඉති
විකජ්ජනෙ. තෙන යානිධ භූමිමානි වා භූතානි සමාගතානීති ඉමමෙකං විකජ්ජං
කත්වා පුන දුතියවිකජ්ජං කාතුං “යානි ව අන්තලික්ඛෙ”ති ආහ. අන්තලික්ඛෙ වා
යානි භූතානි නිබ්බත්තානි, තානි සබ්බානි ඉධ සමාගතානීති අත්ථො. එත්ථ ව
යාමතො යාව අකනිට්ඨං, තාව නිබ්බත්තානි භූතානි ආකාසෙ පාතුභූතවිමානෙසු
නිබ්බත්තත්තා “අන්තලික්ඛෙ භූතානි”ති වෙදිතබ්බානි. තතො හෙට්ඨා සිනෙරුතො
පභුති යාව භූමියං රුක්ඛලතාදීසු අධිවත්ථානි පට්ඨියඤ්ච නිබ්බත්තානි භූතානි, තානි
සබ්බානි භූමියං භූමිපට්ඨිද්ධෙසු ව රුක්ඛලතාපබ්බතාදීසු නිබ්බත්තත්තා “භූමිමානි
භූතානි”ති වෙදිතබ්බානි.

එවං භගවා සබ්බානෙව අමනුස්සභූතානි “භූමිමානි වා යානි ව අන්තලික්ඛෙ”ති
ද්වීති පදෙහි විකජ්ජෙත්වා පුන එකෙන පදෙන පරිග්ගහෙත්වා දස්සෙතුං “සබ්බෙව
භූතා සුමනා භවන්තු”ති ආහ. සබ්බෙති අනවසෙසා. එවානි අවධාරණෙ, එකමිපි

අනපනෙත්වාති අධිප්පායො. භූතාති අමනුස්සා. සුමනා භවන්තුති සුඛිතමනා
 ජිතිසොමනස්සජාතා භවන්තු. අටොජීති කිච්චන්තරසන්තියොජනත්ථං.
 වාකොයාපාදානෙ නිපාතද්වයං. සක්කච්ච සුඤ්ඤානු භාසිතන්ති අට්ඨිං කත්වා
 මනසිකත්වා සබ්බං චෙතසා සමන්තාහරිත්වා දිබ්බසම්පත්තිලොකුත්තරසුඛාවහං
 මම දෙසනං සුඤ්ඤානු.

එවමෙත්ථ භගවා “යානීධ භූතාති සමාගතානී”ති අනියමිතවචනෙන භූතාති
 පරිග්ගහෙත්වා පුන “භූමිමානි වා යානි ව අන්තලික්ඛෙ”ති ද්විධා විකස්සෙත්වා
 තතො “සබ්බෙව භූතා”ති පුන එකජ්ඣං කත්වා “සුමනා භවන්තු”ති ඉමිනා
 වචනෙන ආසයසම්පත්තියං නියොජෙත්තො “සක්කච්ච සුඤ්ඤානු භාසිත”න්ති
 පයොගසම්පත්තියං, තථා යොනිසොමනසිකාරසම්පත්තියං
 පරතොසොසසම්පත්තියඤ්ච, තථා අත්තසම්මාපණ්ඩිසප්පුරිසුපනිස්සයසම්පත්තිසු
 සමාධිපඤ්ඤාහෙතුසම්පත්තිසු ව නියොජෙත්තො ගාථං සමාපෙසි.

තස්මා භීතිගාථාවණ්ණනා

2. තස්මා හි භූතාති දුතියගාථා. තත්ථ තස්මාති කාරණවචනං. භූතාති
 ආමන්තනවචනං. නිසාමෙථාති සුඤ්ඤාථ. සබ්බෙති අනවසෙසා. කිං වුත්තං හොති?
 යස්මා තුම්හෙ දිබ්බට්ඨානාති තත්ථ උපහොගපරිහොගසම්පදඤ්ච පභාය
 ධම්මස්සවනත්ථං ඉධ සමාගතා, න නටනච්චනාදිදස්සනත්ථං, තස්මා හි භූතා
 නිසාමෙථ සබ්බෙති. අථ වා “සුමනා භවන්තු, සක්කච්ච සුඤ්ඤානු”ති වචනෙන
 තෙසං සුමනභාවං සක්කච්චං සොතුකම්යතඤ්ච දිස්වා ආහ “යස්මා තුම්හෙ
 සුමනභාවෙන අත්තසම්මාපණ්ඩියොනිසොමනසිකාරාසයසුද්ධිහි සක්කච්චං
 සොතුකම්යතාය සප්පුරිසුපනිස්සයපරතොසොසපද්ධානතො පයොගසුද්ධිහි ව
 යුත්තා, තස්මා හි භූතා නිසාමෙථ සබ්බෙ”ති. අථ වා යං පුරිමගාථාය අන්තෙ
 “භාසිත”න්ති වුත්තං, තං කාරණභාවෙන අපදිසන්තො ආහ “යස්මා මම භාසිතං
 නාම අතිදුල්ලහං අට්ඨක්ඛණපරිවජ්ජිතස්ස ඛණස්ස දුල්ලහත්තා,
 අනෙකානිසංසඤ්ච පඤ්ඤාකරුණාගුණෙන පවත්තත්තා, තඤ්චාහං චත්තුකාමො
 ‘සුඤ්ඤානු භාසිත’න්ති අවොචං, තස්මා හි භූතා නිසාමෙථ සබ්බෙ”ති. ඉදං ඉමිනා
 ගාථාපදෙන වුත්තං හොති.

එවමෙනං කාරණං නිරොපෙත්තො අත්තනො භාසිතනිසාමනෙ නියොජෙත්වා
 නිසාමෙතබ්බං චත්තුමාරද්ධො “මෙත්තං කරොථ මානුසියා පජායා”ති.
 තස්සත්ථො – යායං තීහි උපද්දවෙහි උපද්දුතා මානුසි පජා, තස්සා මානුසියා පජාය
 මෙත්තං මිත්තභාවං හිතජ්ඣාසයතං පච්චිප්පට්ඨපෙථාති. කෙච් පන “මානුසිකං
 පජ”න්ති පටන්ති, තං භූමිමත්ථාසම්භවා න යුජ්ජති. යම්පි අඤ්ඤෙ අත්ථං
 වණ්ණයන්ති, සොපි න යුජ්ජති. අධිප්පායො පනෙත්ථ – නාහං බුද්ධොති
 ඉස්සරියබලෙන වදාමි, අපි තු යං තුම්හාකඤ්ච ඉම්ස්සා ව මානුසියා පජාය හිතත්ථං
 වදාමි “මෙත්තං කරොථ මානුසියා පජායා”ති. එත්ථ ව –

“යෙ සත්තසංඝං පථවිං විජෙත්වා,
 රාජීයයො යජමානානුපරියගා;
 අස්සමෙධං පුරිසමෙධං,
 සම්මාපාසං වාජපෙය්‍යං නිරග්ගලං.

“මෙත්තස්ස චිත්තස්ස සුභාවිතස්ස,
 කලම්පි තෙ නානුභවන්ති සොළසිං;
 එකම්පි වෙ පාණමද්ධවිත්තො,
 මෙත්තායති කුසලො තෙන හොති.

“සබ්බෙ ව පාණෙ මනසානුකම්පි, පඤ්ඤාමරියො පකරොති පුඤ්ඤ” න්ති.
 (ඉතිවු. 27; අ. නි. 8.1) –

එවමාදීනං සුත්තානං එකාදසානිසංසානඤ්ච වසෙන යෙ මෙත්තං කරොන්ති,
 එතෙසං මෙත්තා හිතාති වෙදිතබ්බා.

“දෙවතානුකම්පිතො පොසො, සදා හද්‍රානි පස්සති” ති. (උදා. 76; මහාව. 286) –

එවමාදීනං සුත්තානං වසෙන යෙසු කයිරති, තෙසම්පි හිතාති වෙදිතබ්බා.

එවං උභයෙසම්පි හිතභාවං දස්සෙන්නො “මෙත්තං කරොථ මානුසියා” ති
 වත්වා ඉදානි උපකාරම්පි දස්සෙන්නො ආහ “දිවා ව රත්තො ව හරන්ති යෙ බලිං,
 තස්මා හි නෙ රක්ඛං අප්පමන්තා” ති. තස්සත්ථො – යෙ මනුස්සා
 චිත්තකම්මකට්ඨකම්මාදිහිපි දෙවතා කත්වා වෙනියරුක්ඛාදීනි ව උපසඬකම්ත්වා
 දෙවතා උද්දිස්ස දිවා බලිං කරොන්ති, කාලපක්ඛාදීසු ව රත්තිං බලිං කරොන්ති,
 සලාකහත්තාදීනි වා දත්වා ආරක්ඛදෙවතා උපාදාය යාව බ්‍රහ්මදෙවතානං
 පත්තිදානනියාතනෙන දිවා බලිං කරොන්ති, ඡත්තාරොපනදීපමාලාය
 සබ්බරත්තිකධම්මස්සවනාදීනි කාරාපෙත්වා පත්තිදානනියාතනෙන ව රත්තිං බලිං
 කරොන්ති, තෙ කථං න රක්ඛිතබ්බා? යතො එවං දිවා ව රත්තො ව තුම්හෙ උද්දිස්ස
 කරොන්ති යෙ බලිං, තස්මා හි නෙ රක්ඛං; තස්මා බලිකම්මකරණාපි තෙ මනුස්සෙ
 රක්ඛං ගොපයං, අහිතං නෙසං අපනෙථ, හිතං උපනෙථ අප්පමන්තා හුත්වා තං
 කතඤ්ඤභාවං හදයෙ කත්වා නිව්වමනුස්සරන්තාති.

යංකිඤ්චිතිගාථාවණ්ණනා

3. එවං දෙවතාසු මනුස්සානං උපකාරකභාවං දස්සෙත්වා තෙසං
 උපද්දව්‍යුපසමනත්ථං බුද්ධාදිගුණප්පකාසනෙන ව දෙවමනුස්සානං
 ධම්මස්සවනත්ථං “යංකිඤ්චි චිත්ත” න්තිආදිනා නයෙන සච්චවචනං
 පයුඤ්ඡිතුමාරද්ධො. තත්ථ යංකිඤ්චිති අනියම්තවසෙන අනවසෙසං පරියාදියති
 යංකිඤ්චි තත්ථ තත්ථ වොහාරූපගං. චිත්තන්ති ධනං. තඤ්චි චිත්තිං ජනෙතිති

විත්තං. ඉධ වාති මනුස්සලොකං නිද්දිසති. හුරං වාති තතො පරං අවසෙසලොකං,
තෙන ච යපෙත්වා මනුස්සෙ සබ්බලොකග්ගහණෙ පත්තෙ “සග්ගෙසු වා”ති
පරතො චුත්තත්තා යපෙත්වා මනුස්සෙ ච සග්ගෙ ච අවසෙසානං නාගසුපණ්ණාදීනං
ගහණං වෙදිතබ්බං.

එවං ඉමෙහි ද්විතී පදෙහි යං මනුස්සානං වොහාරූපගං
අලඬිකාරපරිභොගූපගඤ්ච
ජාතරූපරජනමුත්තාමණිවෙච්චරියපවාළලොහිතඬිකමසාරගල්ලාදිකං, යඤ්ච
මුත්තාමණිවාලුකත්ථතාය භූමියා රතනමයවිමානෙසු අනෙකයොජනසතවිත්ථනෙසු
භවනෙසු උප්පන්නානං නාගසුපණ්ණාදීනං විත්තං, තං නිද්දිට්ඨං භොති. සග්ගෙසු
වාති කාමාවචරරූපාවචරදෙවලොකෙසු. තෙ හි සොභනෙන කම්මෙන අජීයන්තිති
සග්ගා. සුට්ඨු අග්ගාතිපි සග්ගා. යන්ති යං සසාමිකං වා අසාමිකං වා. රතනන්ති රතිං
නායති වහති ජනායති වඩ්ඪෙතිති රතනං. යංකිඤ්චි විත්තිකතං මහග්ගං අතුලං
දුල්ලභදස්සනං අනොමසත්තපරිභොගඤ්ච, තස්සෙතං අධිවචනං. යථාහ –

“විත්තිකතං මහග්ගඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චති”ති.

පණ්ණිකන්ති උත්තමං සෙට්ඨං අතප්පකං. එවං ඉමිනා ගාථාපදෙන යං සග්ගෙසු
අනෙකයොජනසතප්පමාණසබ්බරතනමයවිමානසුධම්මවෙජයන්තප්පභුතීසු
සසාමිකං, යඤ්ච බුද්ධුප්පාදවිරහෙන අපායමෙව පරිපූරෙන්තෙසු සත්තෙසු
සුඤ්ඤවිමානප්පට්ඨද්ධං අසාමිකං, යං වා පනඤ්ඤමපි
පථවිමහාසමුද්දහිමවන්තාදිනිස්සිතමසාමිකං රතනං, තං නිද්දිට්ඨං භොති.

න නො සමං අත්ථී තථාගතෙනාති න-ඉති පටිසෙධෙ. නො-ඉති අවධාරණෙ.
සමන්ති තුල්‍යං. අත්ථීති විජ්ජති. තථාගතෙනාති බුද්ධෙන. කිං චුත්තං භොති? යං
එතං විත්තඤ්ච රතනඤ්ච පකාසිතං, එත්ථ එකමපි බුද්ධරතනෙන සදිසං රතනං
නෙවත්ථී. යමපි හි තං විත්තිකතට්ඨෙන රතනං, සෙය්‍යථීදං – රඤ්ඤො
චක්කවත්තිස්ස චක්කරතනං මණිරතනඤ්ච, යමහි උප්පන්නෙ මහාජනො න
අඤ්ඤත්ථ විත්තිකාරං කරොති, න කොචි පුප්ඵගන්ධාදීනි ගහෙත්වා යක්ඛට්ඨානං
වා භූතට්ඨානං වා ගච්ජති, සබ්බොපි ජනො චක්කරතනමණිරතනමෙව විත්තිකාරං
කරොති පුප්පෙති, තං තං වරං පත්ථෙති, පත්ථිතපත්ථිතඤ්චස්ස එකච්චං සමිජ්ඣති,
තමපි රතනං බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථී. යදි හි විත්තිකතට්ඨෙන රතනං,
තථාගතොව රතනං. තථාගතෙ හි උප්පන්නෙ යෙ කෙචි මහෙසක්ඛා දෙවමනුස්සා
න තෙ අඤ්ඤත්‍ර විත්තිකාරං කරොන්ති, න කඤ්චි අඤ්ඤං පුප්පෙත්ති. තථා හි බ්‍රහ්මා
සහම්පති සිනෙරුමත්තෙන රතනදාමෙන තථාගතං පුප්පෙසි, යථාබලඤ්ච අඤ්ඤ
දෙවා මනුස්සා ච බිම්බිසාරකොසලරාජඅනාථපිණ්ඩිකාදයො. පරිනිබ්බතමපි
භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්තචුතිකොට්ඨනං විස්සජ්ජෙත්වා අසොකමහාරාජා
සකලජම්බුදීපෙ චතුරාසිති විහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි, කො පන වාදො
අඤ්ඤොසං විත්තිකාරානං. අපිච කස්සඤ්ඤස්ස පරිනිබ්බතස්සාපි

ජාතිබොධිධම්මවක්කප්පවත්තනපරිනිබ්බානට්ඨානානි පටිමාවෙතිශාදීනි වා
 උද්දිස්ස එවං චිත්තීකාරගරුකාරො පවත්තති යථා භගවතො.
 එවංචිත්තීකතට්ඨෙනාපි තථාගතසමං රතනං නත්ථී.

තථා යම්පි තං මහග්ග්ථයෙන රතනං. සෙය්‍යථිදං – කාසිකං වත්ථං. යථාහ –
 “ජිණ්ණම්පි, භික්ඛවෙ, කාසිකං වත්ථං වණ්ණවත්තඤ්චෙව හොති
 සුඛසම්ඵස්සඤ්ච මහග්ග්ඤ්චා” ති (අ. නි. 3.100), තම්පි බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථී.
 යදි හි මහග්ග්ථයෙන රතනං, තථාගතොව රතනං. තථාගතො හි යෙසං පංසුකම්පි
 පටිග්ගණ්හාති, තෙසං තං මහජ්ඵලං හොති මහානිසංසං සෙය්‍යථාපි
 අසොකරඤ්ඤො, ඉද්ධමස්ස මහග්ග්ගතාය. එවං මහග්ග්ගතාවචනෙන චෙත්ථ
 දොසාභාවසාධකං ඉදං සුත්තපදං වෙදිතබ්බං –

“යෙසං බො පන සො පටිග්ගණ්හාති
 වීචරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරං, තෙසං තං
 මහජ්ඵලං හොති මහානිසංසං. ඉද්ධමස්ස මහග්ග්ගතාය වදාමි. සෙය්‍යථාපි තං,
 භික්ඛවෙ, කාසිකං වත්ථං මහග්ග්ගං, තථුපමාහං, භික්ඛවෙ, ඉමං පුග්ගලං
 වදාමි” ති (අ. නි. 3.100).

එවං මහග්ග්ග්ථයෙනපි තථාගතසමං රතනං නත්ථී.

තථා යම්පි තං අතුලට්ඨයෙන රතනං. සෙය්‍යථිදං – රඤ්ඤො වක්කවත්තිස්ස
 වක්කරතනං උජ්ජජ්ජති ඉන්ද්‍රියලම්භිමයනාහි සත්තරතනමයසහස්සාරං
 පවාලමයනෙම් රත්තසුචණ්ණමයසන්ධි, යස්ස දසන්තං දසන්තං අරානමුපරි එකං
 මුණ්ඩාරං හොති වාතං ගහෙත්වා සද්දකරණත්ථං, යෙන කතො සද්දො
 සුකුසලජ්ජනාලිතපඤ්චඩ්ඛිකතුරියසද්දො විය හොති, යස්ස නාහියා උභොසු
 පස්සෙසු ද්වෙ සිහමුබාති හොන්ති, අබ්භන්තරං සකට්ඨකස්සෙව සුසිරං. තස්ස
 කත්තා වා කාරෙතා වා නත්ථී, කම්මපච්චයෙන උතුතො සමුට්ඨාති. යං රාජා දසවිධං
 වක්කවත්තිවත්තං පුරෙත්වා තද්වුපොසට්ඨෙ පුණ්ණමදිවසෙ සිසංන්හාතො
 උපොසට්ඨිකො උපරිපාසාදවරගතො සීලානි සොධෙත්තො නිසින්තො පුණ්ණවන්දං
 විය සුරියං විය ව උට්ඨෙත්තං පස්සති, යස්ස ද්වාදසයොජනතො සද්දො සුය්‍යති,
 යොජනතො වණ්ණො දිස්සති, යං මහාජනෙන “දුතියො මඤ්ඤෙ වන්දො සුරියො
 වා උට්ඨිතො” ති අතිවිය කොතුහලජාතෙන දිස්සමානං නගරස්ස උපරි ආගන්ත්වා
 රඤ්ඤො අන්තෙපුරස්ස පාවිනපස්සෙ නාතිඋච්චං නාතිනීචං හුත්වා මහාජනස්ස
 ගන්ධපුප්ඵාදීහි පුප්පෙතුං, යුත්තට්ඨානෙ අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති.

තදෙව අනුබන්ධමානං භත්ථීරතනං උජ්ජජ්ජති, සබ්බසෙනො රත්තපාදො
 සත්තජ්ජනිට්ඨො ඉද්ධිමා වෙහාසඬගමො උපොසට්ඨකුලා වා ඡද්දන්තකුලා වා
 ආගච්ඡති, උපොසට්ඨකුලා ව ආගච්ඡන්තො සබ්බපෙට්ඨො ආගච්ඡති, ඡද්දන්තකුලා
 සබ්බකනිට්ඨො සික්ඛිතසික්ඛො දමුට්ඨපෙනො, සො ද්වාදසයොජනං පරිසං

ගහෙත්වා සකලජම්බුදීපං අනුසංයායිත්වා පුරෙපාතරාසමෙව සකං රාජධානිං
ආගච්ඡති.

තම්පි අනුබන්ධමානං අස්සරතනං උප්පජ්ජති, සබ්බසෙනො රත්තපාදො
කාළසීසො මුඤ්ජකෙසො චලාහකස්සරාජකුලා ආගච්ඡති. සෙසමෙත්ථ
හත්ථීරතනසදිසමෙව.

තම්පි අනුබන්ධමානං මණ්ණරතනං උප්පජ්ජති. සො හොති මණ්ණි වෙළුරියො සුභො
ජාතිමා අට්ඨංසො සුපරිකම්මකතො ආයාමතො චක්කනාභිසදිසො,
වෙපුල්ලපබ්බතා ආගච්ඡති. සො චතුරඬ්ගසමන්තාගතෙපි අන්ධකාරෙ රඤ්ඤො
ධජග්ගං ගතො යොජනං ඔභාසෙති, යස්සොභාසෙන මනුස්සා “දිවා”ති
මඤ්ඤමානා කම්මන්තෙ පයොජෙත්ති, අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං උපාදාය
පස්සන්ති.

තම්පි අනුබන්ධමානං ඉත්ථීරතනං උප්පජ්ජති, පකතිඅග්ගමහෙසී වා හොති,
උත්තරකුරුතො වා ආගච්ඡති මද්දරාජකුලතො වා, අතිදීඝතාදිජදොසවිචජ්ජිතා
අතික්කන්තා මානුසවණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං, යස්සා රඤ්ඤො සීතකාලෙ
උණ්හානි ගත්තානි හොත්ති, උණ්හකාලෙ සීතානි, සතඨා ඵොටිත තුලපිචුනො විය
සම්ඵස්සො හොති, කායතො චන්දනගන්ධො වායනි, මුඛතො උප්පලගන්ධො,
පුබ්බුට්ඨායිනිතාදිඅනෙකගුණසමන්තාගතා ව හොති.

තම්පි අනුබන්ධමානං ගහපතිරතනං උප්පජ්ජති රඤ්ඤො පකතිකම්මකාරො
සෙට්ඨී, යස්ස චක්කරතනෙ උප්පන්නමත්තෙ දිබ්බං චක්ඛු පාතුහවති, යෙන
සමන්තතො යොජනමත්තෙ නිධිං පස්සති අසාමිකම්පි සසාමිකම්පි, සො රාජානං
උපසඬ්ඛිකම්ත්වා පචාරෙති “අප්පොස්සුක්කො ත්වං, දෙව, හොහි, අහං තෙ ධනෙන
ධනකරණියං කරිස්සාමි”ති.

තම්පි අනුබන්ධමානං පරිණායකරතනං උප්පජ්ජති රඤ්ඤො
පකතිජෙට්ඨපුත්තො. චක්කරතනෙ උප්පන්නමත්තෙ
අතිරෙකපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙන සමන්තාගතො හොති, ද්වාදසයොජනාය පරිසාය
වෙනසා චිත්තං පරිජානිත්වා නිග්ගහපග්ගහසමත්ථො හොති, සො රාජානං
උපසඬ්ඛිකම්ත්වා පචාරෙති “අප්පොස්සුක්කො ත්වං, දෙව, හොහි, අහං තෙ රජ්ජං
අනුසාසිස්සාමි”ති. යං වා පනඤ්ඤම්පි ඵවරූපං අතුලට්ඨෙන රතනං, යස්ස න
සක්කා තුලයිත්වා තීරයිත්වා අග්ගො කාතුං “සතං වා සහස්සං වා අග්ගති කොට්ඨං
වා”ති. තත්ථ ඵකරතනම්පි බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථී. යදි හි අතුලට්ඨෙන රතනං,
තථාගතොව රතනං. තථාගතො හි න සක්කා සීලතො වා සමාධිතො වා පඤ්ඤාදීනං
වා අඤ්ඤතරතො කෙනචි තුලයිත්වා තීරයිත්වා “ඵත්තකගුණො වා ඉමිනා සමො
වා සප්පට්ඨාගො වා”ති පරිච්ඡන්දිතුං. ඵවං අතුලට්ඨෙනපි තථාගතසමං රතනං
නත්ථී.

තථා යම්පි තං දුල්ලභදස්සනට්ඨෙත රතනං, සෙය්‍යථිදං දුල්ලභපාතුභාවො රාජා
 චක්කචත්ති, චක්කාදීනි ච තස්ස රතනානි, තම්පි බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථි. යදි හි
 දුල්ලභදස්සනට්ඨෙත රතනං, තථාගතොව රතනං, කුතො චක්කචත්තිආදීනං
 රතනත්තං. තානි හි එකස්මිංයෙව කප්පෙ අනෙකානි උප්පජ්ජන්ති. යස්මා පන
 අසඬ්ඛොයොපි කප්පෙ තථාගතසුඤ්ඤො ලොකො හොති, තස්මා තථාගතොව
 කදාපි කරහවි උප්පජ්ජනතො දුල්ලභදස්සනො. චුත්තම්පි චෙතං භගවතා
 පරිනිබ්බානසමයෙ –

“දෙවතා, ආනන්ද, උප්ඤ්ඤායන්ති ‘දුරා ච චතම්භ ආගතා තථාගතං
 දස්සනාය, කදාපි කරහවි තථාගතා ලොකෙ උප්පජ්ජන්ති අරහන්තො
 සම්මාසම්බුද්ධා, අප්පෙව රත්තියා පච්ඡිමෙ යාමෙ තථාගතස්ස පරිනිබ්බානං
 භවිස්සති, අයඤ්ච මහෙසක්ඛො හික්ඛු භගවතො පුරතො ඨිතො
 ඔවාරෙන්නො, න මයං ලභාම පච්ඡිමෙ කාලෙ තථාගතං දස්සනායා’”ති (දී.
 නි. 2.200).

එවං දුල්ලභදස්සනට්ඨෙතාපි තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

තථා යම්පි තං අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙත රතනං. සෙය්‍යථිදං – රඤ්ඤො
 චක්කචත්තිස්ස චක්කරතනාදි තඤ්ඤි කොට්ඨසතසභස්සධනානම්පි
 සත්තභූමිකපාසාදවරතලෙ වසන්තානම්පි
 චණ්ඩාලචෙනෙනසාදරථකාරපුක්කුසාදීනං නිවකුලිකානං ඔමකපුරිසානං
 සුපිනන්තෙපි පරිභොගත්ථාය න නිබ්බත්ති. උභතො සුජාතස්ස පන රඤ්ඤො
 ඛත්තියස්සෙව පරිපුරිතදසවිධචක්කචත්තිවත්තස්ස පරිභොගත්ථාය නිබ්බත්තනතො
 අනොමසත්තපරිභොගංයෙව හොති, තම්පි බුද්ධරතනසමං නත්ථි. යදි හි
 අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙත රතනං, තථාගතොව රතනං. තථාගතො හි ලොකෙ
 ඔමකසත්තසම්මතානං අනුපනිස්සයසම්පන්නානං විපරිතදස්සනානං
 පුරණකස්සපාදීනං ඡන්තං සත්ථාරානං අඤ්ඤෙසඤ්ච එවරූපානං සුපිනන්තෙපි
 අපරිභොගො. උපනිස්සයසම්පන්නානං පන චතුප්පදායපි ගාථාය පරියොසානෙ
 අරහත්තමධිගන්තුං සමත්ථානං නිබ්බේධිකඤ්ඤාණදස්සනානං
 බාහියදාරුචිරියප්පභුතීනං අඤ්ඤෙසඤ්ච මහාකුලප්පසුතානං මහාසාවකානං
 පරිභොගො, තෙ හි තං දස්සනානුත්තරියසචනානුත්තරියපාරිවරියානුත්තරියාදීනි
 සාධෙන්නා තථාගතං පරිභුඤ්ජන්ති. එවං අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙතාපි
 තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

යම්පි තං අවිසෙසතො රතිජනනට්ඨෙත රතනං. සෙය්‍යථිදං – රඤ්ඤො
 චක්කචත්තිස්ස චක්කරතනං. තඤ්ඤි දිස්වාච රාජා චක්කචත්ති අත්තමනො හොති,
 එවම්පි තං රඤ්ඤො රතිං ජනෙති. පුන චපරං රාජා චක්කචත්ති වාමෙන හත්ථෙන
 සුවණ්ණභිඤ්ඤාං ගහෙත්වා දක්ඛිණෙන හත්ථෙන චක්කරතනං අඛිභුක්කිරති
 “පවත්තතු භවං චක්කරතනං, අභිවිජ්ජාතු භවං චක්කරතන”න්ති. තතො
 චක්කරතනං පඤ්චඩ්ගිකං විය තූරියං මධුරස්සරං නිච්ඡරන්තං ආකාසෙන පුරත්ථිමං.

දිසං ගවිෂති, අන්වදෙව රාජා, චක්කවත්ති චක්කානුභාවෙන
 ද්වාදසයොජනවිත්ථිණ්ණාය චතුරඨිගිනියා සෙනාය නාතිඋච්චං නාතිනීචං
 උච්චරුක්ඛානං හෙට්ඨාභාගෙන, නීවරුක්ඛානං උපරිභාගෙන, රුක්ඛෙසු
 පුප්ඵලපල්ලවාදිපණ්ණාකාරං ගහෙන්වා ආගතානං හත්ථතො පණ්ණාකාරඤ්ච
 ගණ්හන්තො ‘‘එහි ඛො, මහාරාජා’’ති එවමාදිනා පරමනිපච්චකාරෙන ආගතෙ
 පටිරාජාතො ‘‘පාණො න හන්තඛිඛො’’ති ආදිනා නයෙන අනුසාසන්තො ගවිෂති.
 යත්ථ පන රාජා භුඤ්ජිතුකාමො වා දිවාසෙය්‍යං වා කප්පෙතුකාමො හොති, තත්ථ
 චක්කරතනං ආකාසා ඔරොහිත්වා උදකාදිසබ්බකිච්චක්ඛමෙ සමෙ භූමිභාගෙ
 අක්ඛාහනං විය තිට්ඨති. පුන රඤ්ඤො ගමනවිත්තෙ උප්පන්නෙ පුරිමනයෙනෙව
 සද්දං කරොන්තං ගවිෂති, තං සුත්වා ද්වාදසයොජනිකාපි පරිසා ආකාසෙන ගවිෂති.
 චක්කරතනං අනුපුබ්බෙන පුරත්ථිමං සමුද්දං අප්පේකාගාහති, තස්මිං
 අප්පේකාගාහන්තෙ උදකං යොජනප්පමාණං අපගන්ත්වා හින්තීකතං විය තිට්ඨති.
 මහාජතො යථාකාමං සත්ත රතනානි ගණ්හාති. පුන රාජා සුවණ්ණහිඬිකාරං
 ගහෙන්වා ‘‘ඉතො පටියාය මම රජ්ජ’’න්ති උදකෙන අබ්භුක්කිරිත්වා නිවත්තති.
 සෙනා පුරතො හොති, චක්කරතනං පවිෂතො, රාජා මජ්ඣෙ. චක්කරතනෙන
 ඔසක්කිතොසක්කිතට්ඨානං උදකං පරිපුරති. එතෙනෙව උපායෙන
 දක්ඛිණපවිෂ්මත්තරෙපි සමුද්දෙ ගවිෂති.

එවං චතුද්දිසං අනුසංයායිත්වා චක්කරතනං තියොජනප්පමාණං ආකාසං
 ආරොහති. තත්ථ යීතො රාජා චක්කරතනානුභාවෙන විජිතවිජයො
 පඤ්චසතපරිත්තදීපපටිමණ්ඩිතං සත්තයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලං පුබ්බවිදෙහං,
 තථා අට්ඨයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලං උත්තරකුරුං,
 සත්තයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලංයෙව අපරගොයානං,
 දසයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලං පම්බුදීපඤ්චාති එවං
 චතුමහාදීපද්විසහස්සපරිත්තදීපපටිමණ්ඩිතං එකං චක්කවාළං සුචුල්ලපුණ්ඩරිකවනං
 විය ඔලොකෙති. එවං ඔලොකයතො වස්ස අනප්පකා රති උප්පජ්ජති. එවම්පි තං
 චක්කරතනං රඤ්ඤො රතිං ජනෙති, තම්පි බුද්ධරතනසමං නත්ථි. යදි හි
 රතිජනනට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං, කිං කරිස්සති එතං චක්කරතනං?
 තථාගතො හි යස්සා දිබ්බාය රතියා චක්කරතනාදිහි සබ්බෙහිපි ජනිතා
 චක්කවත්තිරති සඬ්ඛම්පි කලම්පි කලභාගම්පි න උපෙනි, තතොපි රතීතො
 උත්තරිතරඤ්ච පණිතතරඤ්ච අත්තතො ඔවාදප්පටිකරානං අසඬ්ඛොය්‍යානම්පි
 දෙවමනුස්සානං පඨමජ්ඣානරතිං දුතියතතියචතුත්ථපඤ්චමජ්ඣානරතිං,
 ආකාසානඤ්චායතනරතිං,
 විඤ්ඤාණඤ්චායතනආකිඤ්චඤ්ඤායතනනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනරතිං,
 සොතාපත්තිමග්ගරතිං, සොතාපත්තිඵලරතිං,
 සකදාගාමීඅනාගාමීඅරහත්තමග්ගඵලරතිඤ්ච ජනෙති. එවං රතිජනනට්ඨෙනාපි
 තථාගතසමං රතනං නත්ථිති.

අපිව රතනං නාමෙතං දුට්ඨං හොති සවිඤ්ඤාණකමවිඤ්ඤාණකඤ්ච. තත්ථ
 අවිඤ්ඤාණකං චක්කරතනං මණිරතනඤ්ච, යං වා පනඤ්ඤම්පි

අනින්ද්‍රියබද්ධසුවණ්ණරජතාදි, සවිඤ්ඤාණකං
 භත්ථීරතනාදිපරිණායකරතනපරියොසානං, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං
 ඉන්ද්‍රියබද්ධං. එවං දූවිධෙ වෙන්ථ සවිඤ්ඤාණකරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා?
 යස්මා අවිඤ්ඤාණකං සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාදිරතනං සවිඤ්ඤාණකානං
 භත්ථීරතනාදීනං අලඬිකාරත්ථාය උපතීයති.

සවිඤ්ඤාණකරතනම්පි දූවිධං තිරච්ඡානගතරතනං, මනුස්සරතනඤ්ච. තත්ථ
 මනුස්සරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? යස්මා තිරච්ඡානගතරතනං මනුස්සරතනස්ස
 ඔපවය්හං භොති. මනුස්සරතනම්පි දූවිධං ඉත්ථීරතනං, පුරිසරතනඤ්ච. තත්ථ
 පුරිසරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? යස්මා ඉත්ථීරතනං පුරිසරතනස්ස
 පරිවාරිකත්තං ආපජ්ජති. පුරිසරතනම්පි දූවිධං අගාරිකරතනං, අනගාරිකරතනඤ්ච.
 තත්ථ අනගාරිකරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? යස්මා අගාරිකරතනෙසු අග්ගො
 චක්කවත්තිපි සීලාදිගුණයුත්තං අනගාරිකරතනං පඤ්චපතිට්ඨිතෙන චන්දිත්වා
 උපට්ඨතිත්වා පයිරූපාසිත්වා දිබ්බමානුසිකා සම්පත්තියො පාපුණිත්වා අන්තෙ
 නිබ්බානසම්පත්තිං පාපුණාති.

එවං අනගාරිකරතනම්පි දූවිධං අරියපුට්ඨජ්ජනවසෙන. අරියරතනම්පි දූවිධං
 සෙබ්බසෙබ්බවසෙන. අසෙබ්බරතනම්පි දූවිධං සුක්ඛවිපස්සකසමථයානිකවසෙන.
 සමථයානිකරතනම්පි දූවිධං සාවකපාරමිප්පත්තමප්පත්තඤ්ච. තත්ථ
 සාවකපාරමිප්පත්තං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? ගුණමහන්තතාය.
 සාවකපාරමිප්පත්තරතනතොපි පච්චෙකබුද්ධරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා?
 ගුණමහන්තතාය. සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානසදිසාපි හි අනෙකසතා සාවකා එකස්ස
 පච්චෙකබුද්ධස්ස ගුණානං සතභාගම්පි න උපෙන්නි. පච්චෙකබුද්ධරතනතොපි
 සම්මාසම්බුද්ධරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? ගුණමහන්තතාය. සකලම්පි හි
 ජම්බුදීපං පුරෙත්වා පල්ලඬිකෙන පල්ලඬිකං සට්ඨන්තා නිසින්නා පච්චෙකබුද්ධා
 එකස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ගුණානං නෙව සඬ්ඛං න කලං න කලභාගං උපෙන්නි.
 චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා – “යාවතා, හික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා...පෙ.... තථාගතො
 තෙසං අග්ගමක්ඛායති” තිආදි (අ. නි. 4.34; 5.32; ඉතිවු. 90). එවං කෙනචි
 පරියායෙන තථාගතසමං රතනං නත්ථී. තෙනාහ භගවා – “න නො සමං අත්ථී
 තථාගතෙනා” ති.

එවං භගවා බුද්ධරතනස්ස අඤ්ඤෙහි රතනෙහි අසමතං වත්වා ඉදානි තෙසං
 සත්තානං උප්පන්නඋපද්දවච්ඡපසමත්ථං නෙව ජාතිං න ගොත්තං න කොලපුත්තියං
 න වණ්ණපොක්ඛරතාදිං නිස්සාය, අපිච ඛො අවිච්ඡුපාදාය භවග්ගපරියන්තෙ
 ලොකෙ සීලසමාධික්ඛන්ධාදීහි ගුණෙහි බුද්ධරතනස්ස අසදිසභාවං නිස්සාය
 සච්චවචනං පයුඤ්ජති “ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනං පණ්ණිකං, එතෙන සච්චෙන සුවත්ථී
 භොතු” ති.

තස්සත්ථො – ඉදම්පි ඉධ වා හුරං වා සග්ගෙසු වා යංකිඤ්චි අත්ථී විත්තං වා
 රතනං වා, තෙන සද්ධිං තෙහි තෙහි ගුණෙහි අසමත්තා බුද්ධෙ රතනං පණ්ණිකං. යදි හි

එතරම් සම්මතය, අප එතෙත සම්මතය ඉමෙසං පාණිනං සුවත්ථි හොතු, සොහනානං අත්ථිතා හොතු අරොගතා නිරුපද්දවතාති. එත්ථ ච යථා “චක්ඛු ඛො, ආනන්ද, සුඤ්ඤං අත්තෙන වා අත්තනියෙන වා” ති එවමාදීසු (සං. නි. 4.85) අත්තනාවෙන වා අත්තනියහාවෙන වාති අත්ථො. ඉතරථා හි චක්ඛු අත්තා වා අත්තනියං වාති අප්පට්ඨිද්ධමෙව සියා. එවං රතනං පණිතන්ති රතනත්තං පණිතං, රතනහාවො පණිතොති අයමත්ථො වෙදිතඛිඛො. ඉතරථා හි බුද්ධො නෙව රතනන්ති සිජ්ඣෙය්‍යා. න හි යත්ථ රතනං අත්ථි, තං රතනන්ති න සිජ්ඣති. යත්ථ පන චිත්තිකතාදිඅත්ථසඛිඛාතං යෙන වා තෙන වා විධිනා සම්බන්ධගතං රතනං අත්ථි, යස්මා තං රතනත්තමුපාදාය රතනන්ති පඤ්ඤාපියති, තස්මා තස්ස රතනස්ස අත්ථිතාය රතනන්ති සිජ්ඣති. අප්ථ වා ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනන්ති ඉමිනාපි පකාරෙන බුද්ධොව රතනන්ති එවමත්ථො වෙදිතඛිඛො. චුත්තමත්තාය ච භගවතා ඉමාය ගාථාය රාජකුලස්ස සොත්ථි ජාතා, භයං වූපසන්තං. ඉමිස්සා ගාථාය ආණා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

බයං විරාගන්තිගාථාවණ්ණනා

4. එවං බුද්ධගුණෙන සම්මතං වත්ථා ඉදානි නිබ්බානධම්මගුණෙන චත්තුමාරද්ධො “බයං විරාග”න්ති. තත්ථ යස්මා නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය රාගාදයො ඛිණ්ණා හොන්ති පරික්ඛිණ්ණා, යස්මා වා තං තෙසං අනුප්පාදනිරොධක්ඛයමත්තං, යස්මා ච තං රාගාදිවිප්පයුත්තං සම්පයොගතො ච ආරම්මණතො ච, යස්මා වා තම්හි සච්ඡිකතෙ රාගාදයො අවචන්තං විරත්තා හොන්ති විගතා විද්ධස්සා, තස්මා බයන්ති ච විරාගන්ති ච වූච්චති. යස්මා පනස්ස න උප්පාදො පඤ්ඤායති, න වයො, න ධීතස්ස අඤ්ඤාපත්තං තස්මා තං න ජායති න ජීයති න මීයති කත්වා අමතන්ති වූච්චති. උත්තමත්ථො පන අතප්පකට්ඨොන ච පණිතන්ති. යදජ්ඣගාති යං අජ්ඣගා වින්දි පටිලභි, අත්තනො ඤාණබලෙන සච්ඡාකාසි. සකාමුනීති සකාකුලප්පසුතත්තා සකොයා, මොනෙය්‍යධම්මසමන්තාගතත්තා මුනි, සකොයා එව මුනි සකාමුනි. සමාහිතොති අරියමග්ගසමාධිනා සමාහිතවිත්තො. න තෙන ධම්මෙන සමත්ථි කිඤ්චිති තෙන බයාදිනාමකෙන සකාමුනිනා අධිගතෙන ධම්මෙන සමං කිඤ්චි ධම්මජාතං නත්ථි. තස්මා සුත්තන්තරෙපි චුත්තං – “යාවතා, හික්ඛවෙ, ධම්මා සඛිඛතා වා අසඛිඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති” තිආදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

එවං භගවා නිබ්බානධම්මස්ස අඤ්ඤෙහි ධම්මෙහි අසමතං වත්ථා ඉදානි තෙසං සත්තානං උප්පන්නඋපද්දවචුපසමත්ථං බයවිරාගාමතපණිතනාගුණෙහි නිබ්බානධම්මරතනස්ස අසදිසභාවං නිස්සාය සම්මතවනං පසුඤ්ඡති “ඉදම්පි ධම්මෙ රතනං පණිතං, එතෙත සම්මතය සුවත්ථි හොතු” ති. තස්සත්ථො පුරිමගාථාය චුත්තනායෙනෙව වෙදිතඛිඛො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යං බුද්ධසෙට්ඨොතිගාථාවණ්ණනා

5. එවං නිබ්බානධම්මගුණෙන සච්චං වත්වා ඉදානි මග්ගධම්මගුණෙන වත්තුමාරද්ධො “යං බුද්ධසෙට්ඨො”ති. තත්ථ “බුද්ධිකා සච්චානි”තිආදිනා නයෙන බුද්ධො, උත්තමො පසංසනීයො වානි සෙට්ඨො, බුද්ධො ච සො සෙට්ඨො වානි බුද්ධසෙට්ඨො, අනුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසුතබුද්ධබොසු වා බුද්ධෙසු සෙට්ඨොති බුද්ධසෙට්ඨො. සො බුද්ධසෙට්ඨො යං පරිවණ්ණයි “අට්ඨච්චිකොව මග්ගානං, බෙමං නිබ්බානපත්තියා”ති (ම. නි. 2.215) ව “අරියං වො, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසිස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාර”න්ති (ම. නි. 3.136) ව එවමාදිනා නයෙන තත්ථ පසංසි පකාසයි. සුවිත්ති කිලෙසමලසමුච්ඡේදකරණතො අවිචන්තවොදානං. සමාධිමානන්තරිකඤ්ඤාමාත්තං යඤ්ච අත්තතො පවත්තිසමනන්තරං නියමෙනෙව ඵලපදානතො “ආනන්තරිකසමාධි”ති ආහු. න හි මග්ගසමාධිමිති උප්පන්නෙ තස්ස ඵලප්පත්තිනිසෙධකො කොචි අන්තරායො අත්ථි. යථාහ –

“අයඤ්ච පුග්ගලො සොනාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො අස්ස, කප්පස්ස ච උඬ්ඨය්හනවෙලා අස්ස, නෙව තාව කප්පො උඬ්ඨය්හෙයා, යාවායං පුග්ගලො න සොනාපත්තිඵලං සච්ඡිකරොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො ඨිතකප්පි. සබ්බෙපි මග්ගසමඬ්චිතො පුග්ගලො ඨිතකප්පිනො”ති (පු. ප. 17).

සමාධිනා තෙන සමො න විජ්ජතීති තෙන බුද්ධසෙට්ඨපරිවණ්ණතෙන සුවිනා ආනන්තරිකසමාධිනා සමො රූපාවචරසමාධි වා අරූපාවචරසමාධි වා කොචි න විජ්ජති. කස්මා? තෙසං භාවිතත්තා තත්ථ තත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ උපපන්නස්සාපි පුන නිරයාදිසුපි උපපත්තිසම්භවතො, ඉමස්ස ච අරහත්තසමාධිස්ස භාවිතත්තා අරියපුග්ගලස්ස සබ්බප්පත්තිසමුග්ගානසම්භවතො. තස්මා සුත්තන්තරෙපි වුත්තං – “යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඬ්ඛතා...පෙ.... අරියො අට්ඨච්චිකො මග්ගො, තෙසං අග්ගමක්ඛායති”තිආදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

එවං හගවා ආනන්තරිකසමාධිස්ස අඤ්ඤෙහි සමාධිහි අසමතං වත්වා ඉදානි පුරිමනයෙනෙව මග්ගධම්මරතනස්ස අසදිසභාවං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති “ඉදම්පි ධම්මෙ...පෙ.... හොතු”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨකසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යෙ පුග්ගලාතිගාථාවණ්ණනා

6. එවං මග්ගධම්මගුණෙනාපි සච්චං වත්වා ඉදානි සඬ්ඝගුණෙනාපි වත්තුමාරද්ධො “යෙ පුග්ගලා”ති. තත්ථ යෙති අනියමෙන්වා උද්දෙසො. පුග්ගලාති සත්තා. අට්ඨාති තෙසං ගණනපරිච්ඡේදො. තෙ හි වත්තාරො ච පටිපන්නා වත්තාරො ච ඵලෙ ඨිතාති අට්ඨ හොන්ති. සතං පසත්ථාති සප්පුරිසෙහි බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකෙහි අඤ්ඤෙහි ච දෙවමනුස්සෙහි පසත්ථා. කස්මා? සහජාතසීලාදිගුණයොගා. තෙසඤ්ඤි වම්පකවකුලකුසුමාදීනං සහජාතවණ්ණගන්ධාදයො විය සහජාතා සීලසමාධිආදයො ගුණා, තෙන තෙ

වණ්ණගන්ධාදිසම්පන්නානි විය පුජ්ථානි දෙවමනුස්සානං සතං පියා මනාපා පසංසනීයා ව භොන්ති. තෙන වුත්තං “යෙ පුග්ගලා අට්ඨසතං පසත්ථා”ති.

අථ වා යෙනි අනියමෙත්වා උද්දෙසො. පුග්ගලානි සත්තා. අට්ඨසත්තනී තෙසං ගණනපරිච්ඡේදො. තෙ හි එකඛිජී කොලංකොලො සත්තක්ඛන්තූපරමොති තයො සොතාපන්නා. කාමරූපාරූපභවෙසු අධිගතඵලා තයො සකදාගාමීනො. තෙ සබ්බෙපි චතුත්තං පටිපදානං වසෙන චතුච්ඡති. අන්තරාපරිනිබ්බායී, උපභවචපරිනිබ්බායී, සසඬාරපරිනිබ්බායී, අසඬාරපරිනිබ්බායී, උද්ධංසොතො, අකනිට්ඨගාමීති අවිභෙසු පඤ්ච. තථා අතප්පසුදස්සසුදස්සීසු. අකනිට්ඨෙසු පන උද්ධංසොතවජ්ජා චත්තාරොති චතුච්ඡති අනාගාමීනො. සුක්ඛවිපස්සකො සමථයානිකොති ද්වෙ අරහන්තො. චත්තාරො මග්ගට්ඨානි චතුපඤ්ඤාස. තෙ සබ්බෙපි සද්ධාධූරපඤ්ඤාධූරානං වසෙන දිගුණා හුත්වා අට්ඨසතං භොන්ති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

චත්තාරි එතානි යුගානි භොන්තීති තෙ සබ්බෙපි අට්ඨ වා අට්ඨසතං වානි විත්ථාරවසෙන උද්දිට්ඨපුග්ගලා සඬබ්බෙපවසෙන සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං යුගං, ඵචං යාච අරහත්තමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං යුගන්ති චත්තාරි යුගානි භොන්ති. තෙ දක්ඛිණෙය්‍යානි එත්ථ තෙති පුබ්බෙ අනියමෙත්වා උද්දිට්ඨානං නියමෙත්වා නිද්දෙසො. යෙ පුග්ගලා විත්ථාරවසෙන අට්ඨ වා, අට්ඨසතං වා, සඬබ්බෙපවසෙන චත්තාරි යුගානි භොන්තීති වුත්තා, සබ්බෙපි තෙ දක්ඛිණං අරහන්තීති දක්ඛිණෙය්‍යා. දක්ඛිණා නාම කම්මඤ්ච කම්මවිපාකඤ්ච සද්දහිත්වා “එස මෙ ඉදං චෙජ්ජකම්මං වා ජඬසපෙසනිකං වා කරිස්සනී”ති එවමාදීනි අනපෙක්ඛිත්වා දියාමානො දෙය්‍යධම්මො, තං අරහන්ති නාම සීලාදිගුණයුත්තා පුග්ගලා, ඉමෙ ව තාදිසා, තෙන වුව්චන්ති “තෙ දක්ඛිණෙය්‍යා”ති.

සුගතස්ස සාවකානි භගවා සොහනෙන ගමනෙන යුත්තත්තා, සොහනඤ්ච යානං ගතත්තා, සුට්ඨු ව ගතත්තා, සුට්ඨු ඵච ව ගදත්තා සුගතො, තස්ස සුගතස්ස. සබ්බෙපි තෙ වචනං සුණන්තීති සාවකා. කාමඤ්ච අඤ්ඤෙපි සුණන්ති, න පන සුත්වා කත්තබ්බකිච්චං කරොන්ති, ඉමෙ පන සුත්වා කත්තබ්බං ධම්මානුධම්මප්පට්ඨන්ති. කත්වා මග්ගඵලානි පත්තා, තස්මා “සාවකා”ති වුව්චන්ති. එතෙසු දිත්තානි මහජ්ඵලානීති එතෙසු සුගතසාවකෙසු අප්පකානිපි දානානි දිත්තානි පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධිභාවං උපගතත්තා මහජ්ඵලානි භොන්ති. තස්මා සුත්තන්තරෙපි වුත්තං –

“යාවතා, හික්ඛවෙ, සඬසා වා ගණා වා තථාගතසාවකසඬසො, තෙසං අග්ගමක්ඛායනි, යදිදං චත්තාරි පුරිසයුගානි අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, එස භගවතො සාවකසඬසො...පෙ.... අග්ගො විපාකො භොතී”ති (අ. නි. 4.34; 5.32; ඉතිවු. 90).

එවං භගවා සබ්බෙසම්මි මග්ගට්ඨඵලට්ඨානං වසෙන සඤ්ඤානන්දස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පසුඤ්ජති “ඉදම්මි සඤ්ඤා”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉම්මිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨසනසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යෙ සුප්පයුත්තාතිගාථාවණ්ණනා

7. එවං මග්ගට්ඨඵලට්ඨානං වසෙන සඤ්ඤාගුණෙන සච්චං වත්වා ඉදානි තතො ඵකච්චානං ඵලසමාපත්තිසුඛමනුභවත්තානං ඛිණ්ණාසවපුග්ගලානංයෙව ගුණෙන වත්තුමාරද්ධො “යෙ සුප්පයුත්තා”ති. තත්ථ යෙනි අනියම්තුද්දෙසවචනං. සුප්පයුත්තාති සුට්ඨු පයුත්තා, අනෙකච්චිතං අනෙසනං පභාය සුද්ධාජීවිතං නිස්සාය විපස්සනාය අත්තානං පසුඤ්ජිතුමාරද්ධාති අත්ථො. අථ වා සුප්පයුත්තාති සුච්ඡද්ධකායවච්චපයොගසමන්තාගතා, තෙන තෙසං සීලක්ඛන්ධං දස්සෙති. මනසා දළ්භෙනාති දළ්භෙන මනසා, ථීරසමාධියුත්තෙන චෙතසාති අත්ථො. තෙන තෙසං සමාධික්ඛන්ධං දස්සෙති. නික්කාමිනොති කායෙ ව ජීවිතෙ ව අනපෙක්ඛා හුත්වා පඤ්ඤාධුරෙන වීරියෙන සබ්බකිලෙසෙහි කතනික්කමනා. තෙන තෙසං වීරියසම්පන්නං පඤ්ඤාක්ඛන්ධං දස්සෙති.

ගොතමසාසනම්හීති ගොත්තතො ගොතමස්ස තථාගතස්සෙව සාසනම්හී. තෙන ඉතො බහිද්ධා නානප්පකාරම්මි අමරතපං කරොන්තානං සුප්පයොගාදිගුණාභාවතො කිලෙසෙහි නික්කමනාභාවං දස්සෙති. තෙති පුබ්බෙ උද්දිට්ඨානං නිද්දෙසවචනං. පත්තිපත්තාති එත්ථ පත්තබ්බාති පත්ති, පත්තබ්බා නාම පත්තුං අරහා, යං පත්වා අච්චන්තයොගක්ඛෙමිනො භොන්ති, අරහත්තඵලස්සෙතං අධිවචනං, තං පත්තිං පත්තාති පත්තිපත්තා. අමතන්ති නිබ්බානං. විගය්හාති ආරම්මණවසෙන විගාහිත්වා. ලද්ධාති ලභිත්වා. මුධාති අබ්‍යයෙන කාකණිකමත්තම්මි බ්‍යයං අකත්වා. නිබ්බුතින්ති පටිප්පස්සද්ධකිලෙසදරථං ඵලසමාපත්තිං. භුඤ්ජමානාති අනුභවමානා. කිං චුත්තං භොති? යෙ ඉමස්මිං ගොතමසාසනම්හී සීලසම්පන්නත්තා සුප්පයුත්තා, සමාධිසම්පන්නත්තා මනසා දළ්භෙන, පඤ්ඤාසම්පන්නත්තා නික්කාමිනො, තෙ ඉමාය සම්මාපට්පදාය අමතං විගය්හ මුධා ලද්ධා ඵලසමාපත්තිසඤ්ඤිතං නිබ්බුතිං භුඤ්ජමානා පත්තිපත්තා නාම භොන්තිති.

එවං භගවා ඵලසමාපත්තිසුඛමනුභවත්තානං ඛිණ්ණාසවපුග්ගලානමෙව වසෙන සඤ්ඤානන්දස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පසුඤ්ජති “ඉදම්මි සඤ්ඤා”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉම්මිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨසනසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යථින්දබ්බිලොතිගාථාවණ්ණනා

8. එවං ඛිණ්ණාසවපුග්ගලානං ගුණෙන සඤ්ඤාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි බහුජනපච්චක්ඛෙන සොනාපන්නස්සෙව ගුණෙන වත්තුමාරද්ධො “යථින්දබ්බිලො”ති. තත්ථ යථාති උපමාවචනං. ඉන්දබ්බිලොති

නගරද්වාරවිනිවාරණත්ථං උම්මාරබ්භන්තරෙ අට්ඨ වා දස වා හත්ථෙ පථවිං
 බණ්ණත්වා ආකොට්ඨස්ස සාරදාරුමයට්ඨහස්සෙන අධිවචනං. පථවීන්ති භූමිං.
 සිතොති අන්තො පවිසිත්වා නිස්සිතො. සියාති භවෙය්‍යා. චතුබ්භි වාතෙහීති චතුභි
 දිසාහි ආගතෙහි වාතෙහි. අසම්පකම්පියොති කම්පෙතුං වා වාලෙතුං වා
 අසක්කුණෙය්‍යා. තථුපමන්ති තථාවිධං. සප්පුරිසන්ති උත්තමපුරිසං. වදාමීති
 භණාමි. යො අරියසච්චානි අවෙච්ච පස්සතීති යො චත්තාරි අරියසච්චානි පඤ්ඤාය
 අජ්ඣෙදාගාහෙත්වා පස්සති. තත්ථ අරියසච්චානි කුමාරපඤ්ඤෙ චුත්තනයෙනෙව
 වෙදිතබ්බාති.

අයං පනෙත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො – යථා හි ඉන්ද්‍රිඬ්‍යො ගම්භීරනෙමනාය
 පථවිස්සිතො චතුබ්භි වාතෙහි අසම්පකම්පියො සියා, ඉමමිපි සප්පුරිසං තථුපමමෙව
 වදාමි, යො අරියසච්චානි අවෙච්ච පස්සති. කස්මා? යස්මා සොපි ඉන්ද්‍රිඬ්‍යො විය
 චතුභි වාතෙහි සබ්බතිත්ථියවාදවාතෙහි අසම්පකම්පියො හොති, තම්භා දස්සනා
 කෙනවි කම්පෙතුං වා වාලෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යා. තස්මා සුත්තන්තරෙපි චුත්තං

—

“සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, අයොබ්බො වා ඉන්ද්‍රිඬ්‍යො වා ගම්භීරනෙමො
 සුනිබාතො අවලො අසම්පකම්පි, පුරත්ථිමාය වෙපි දිසාය ආගච්ඡෙය්‍යා භුසා
 වාතචුට්ඨි, නෙව නං සම්පකම්පෙය්‍යා න සම්පකම්පෙය්‍යා න සම්පවාලෙය්‍යා.
 පච්ඡිමාය...පෙ.... දක්ඛිණාය, උත්තරායපි වෙ...පෙ.... න සම්පවාලෙය්‍යා.
 තං කිස්ස හෙතු? ගම්භීරත්තා, භික්ඛවෙ, නෙමස්ස, සුනිබාතත්තා
 ඉන්ද්‍රිඬ්‍යස්ස. ඵ්චමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යෙ ඵ ඛො කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා
 වා ‘ඉදං දුක්ඛන්ති...පෙ.... පටිපදා’ති යථාභූතං පජානන්ති, තෙ න අඤ්ඤස්ස
 සමණස්ස වා බ්‍රාහ්මණස්ස වා මුඛං ඔලොකෙන්ති ‘අයං නුත භවං ජානං
 ජානාති, පස්සං පස්සතී’ති. තං කිස්ස හෙතු? සුදිට්ඨත්තා, භික්ඛවෙ, චතුත්තං
 අරියසච්චාන’න්ති (සං. නි. 5.1109).

ඵචං භගවා බහුජනපච්චක්ඛස්ස සොතාපන්තස්සෙව වසෙන සඬ්ඝරතනස්ස
 ගුණං චත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති “ඉදම්පි
 සඬ්ඝෙ”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය
 ආණා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යෙ අරියසච්චානීතිගාථාවණ්ණනා

9. ඵචං අවිසෙසතො සොතාපන්තස්ස ගුණෙන සඬ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං චත්වා
 ඉදානි යෙ තෙ තයො සොතාපන්තා එකබ්ඪී කොලංකොලො
 සත්තක්ඛන්තුපරමොති. යථාහ —

“ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා
 සොතාපන්තො හොති...පෙ.... සො එකංයෙව භවං නිබ්බන්තිත්වා

දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං එකඛිඪී. තථා ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි
සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං කොලංකොලො. තථා
සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා
දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමො’ති (පු. ප. 31-33).

තෙසං සබ්බකනිට්ඨස්ස සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස ගුණෙන චත්තුමාරද්ධො “යෙ
අරියසච්චානී”ති. තත්ථ යෙ අරියසච්චානීති එතං වුත්තනයමෙව. විභාවයන්තීති
පඤ්ඤාඔභාසෙන සච්චප්පට්ඨිජාදකං කිලෙසන්ධකාරං විධමිත්වා අත්තනො
පකාසානි පාකටානි කරොන්ති. ගම්භීරපඤ්ඤෙනානි අප්පමෙයාපඤ්ඤනය
සදෙවකස්ස ලොකස්ස ඤාණෙන අලබ්භනෙයාප්පතිට්ඨපඤ්ඤෙන,
සබ්බඤ්ඤානානි වුත්තං භොති. සුදෙසිතානීති සමාසඛ්‍යාසසාකල්‍යාණෙකල්‍යාදීහි තෙහි
තෙහි නයෙහි සුට්ඨු දෙසිතානි. කිඤ්චාපි තෙ භොන්ති භුසං පමත්තානි තෙ
විභාවිතඅරියසච්චා පුග්ගලා කිඤ්චාපි දෙවරජ්ජවක්කවත්තිරජ්ජාදිප්පමාදට්ඨානං
ආගම්ම භුසං පමත්තා භොන්ති, තථාපි සොනාපත්තිමග්ගඤාණෙන
අභිසම්බාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන යපෙත්වා සත්ත භවෙ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ
යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තෙසං නිරුද්ධත්තා අත්ථඨගතත්තා න
අට්ඨමං භවං ආදියන්ති, සත්තමභවෙ එව පන විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං
පාපුණන්ති.

එවං භගවා සත්තක්ඛත්තුපරමවසෙන සඬ්ඝරතනස්ස ගුණං චත්වා ඉදානි තමෙව
ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පසුඤ්ජති “ඉදම්චි සඬ්ඝෙ”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ
වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා
කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතානි.

සභාවස්සාතිගාථාවණ්ණනා

10. එවං සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස අට්ඨමං භවං අනාදියනගුණෙන සඬ්ඝාධිට්ඨානං
සච්චං චත්වා ඉදානි තස්සෙව සත්ත භවෙ ආදියනොපි අඤ්ඤෙහි
අප්පභීතභවාදානෙහි පුග්ගලෙහි විසිට්ඨෙන ගුණෙන චත්තුමාරද්ධො
“සභාවස්සා”ති. තත්ථ සභාවානි සද්ධිංයෙව. අස්සාති “න තෙ භවං
අට්ඨමමාදියන්ති”ති වුත්තෙසු අඤ්ඤතරස්ස. දස්සනසම්පදායානි
සොනාපත්තිමග්ගසම්පත්තියා. සොනාපත්තිමග්ගො හි නිබ්බානං දිස්වා
කත්තබ්බකිච්චසම්පදාය සබ්බපයමං නිබ්බානදස්සනතො “දස්සන”න්ති වුච්චති,
තස්ස අත්තනි පාතුභාවො දස්සනසම්පදා, තාය දස්සනසම්පදාය සහ එව. තයස්සු
ධම්මා ජහිතා භවන්තීති එත්ථ අස්සු-ඉති පදපුරුණමත්තෙ නිපාතො “ඉදං සු මෙ,
සාරිපුත්ත, මහාවිකට්ඨොජනස්මිං භොති”ති ආදිය (ම. නි. 1.156) විය. යතො
සභාවස්ස දස්සනසම්පදාය තයො ධම්මා ජහිතා භවන්ති පභීතා භොන්තීති
අයමෙත්ථ අත්ථො.

ඉදානි ජහිතධම්මදස්සනත්ථමාහ “සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡිතඤ්ච, සීලබ්බතං වාපි යදත්ථි කිඤ්චි”ති. තත්ථ සති කායෙ විජ්ජමානෙ
 උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකාබ්බො කායෙ විසතිවත්ථුකා දිට්ඨි සක්කායදිට්ඨි, සති වා තත්ථ කායෙ දිට්ඨිතිපි සක්කායදිට්ඨි, යථාචුත්තජ්ජකාරෙ කායෙ විජ්ජමානා දිට්ඨිති අත්ථො. සතියෙව වා කායෙ දිට්ඨිතිපි සක්කායදිට්ඨි, යථාචුත්තජ්ජකාරෙ කායෙ විජ්ජමානෙ රූපාදිසංඛාරානො අත්තාති එවං පවත්තා දිට්ඨිති අත්ථො. තස්සා ව පහිනත්තා සබ්බදිට්ඨිගතාති පහිනානෙව භොන්ති. සා හි නෙසං මූලං. සබ්බකිලෙසධ්‍යාධිවූපසමනතො පඤ්ඤා “විකිච්ඡිත”න්ති චුච්චති, තං පඤ්ඤා විකිච්ඡිතං ඉතො විගතං, තතො වා පඤ්ඤා විකිච්ඡිතා ඉදං විගතන්ති විචිකිච්ඡිතං. “සත්ථරි කඬ්ඛති”ති ආදිනා (ධ. ස. 1008; විහ. 915) නයෙන චුත්තාය අට්ඨවත්ථුකාය විමතියා එතං අධිවචනං. තස්සා පහිනත්තා සබ්බානිපි විචිකිච්ඡිතාති පහිනාති භොන්ති. තඤ්චි නෙසං මූලං. “ඉතො බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධි”ති එවමාදිසු (ධ. ස. 1222; විහ. 938) ආගතං ගොසීලකුක්කුරසීලාදිකං සීලං ගොවතකුක්කුරවතාදිකඤ්ච වතං සීලබ්බතන්ති චුච්චති, තස්ස පහිනත්තා සබ්බමිපි නග්ගියමුණ්ඩිකාදිඅමරතපං පහිනං භොති. තඤ්චි තස්ස මූලං, තෙනෙව සබ්බාවසානෙ චුත්තං “යදත්ථි කිඤ්චි”ති. දුක්ඛදස්සනසම්පදාය චෙත්ථ සක්කායදිට්ඨි සමුදයදස්සනසම්පදාය විචිකිච්ඡිතං, මග්ගදස්සනනිබ්බානදස්සනසම්පදාය සීලබ්බතං පහියතිති විඤ්ඤාතබ්බං.

චතුහපායෙහිතිගාථාවණ්ණනා

11. එවමස්ස කිලෙසවට්ඨජ්ජහානං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්මිං කිලෙසවට්ඨෙ සති යෙන විපාකවට්ඨෙන භවිතබ්බං, තජ්ජහානා තස්සාපි පහානං දීපෙන්නො ආහ “චතුහපායෙහි ව විජ්ජමුත්තො”ති. තත්ථ චත්තාරො අපායා නාම නිරයතිරව්ජානපෙත්තිවිසයඅසුරකායා. තෙහි එස සත්ත භවෙ ආදියන්තොපි විජ්ජමුත්තොති අත්ථො.

එවමස්ස විපාකවට්ඨජ්ජහානං දස්සෙත්වා ඉදානි යමස්ස විපාකවට්ඨස්ස මූලභූතං කම්මවට්ඨං, තස්සාපි පහානං දස්සෙන්නො ආහ “ජච්චාහිධානාති අභබ්බ කාතු”න්ති. තත්ථ අහිධානානීති ඔළාරිකට්ඨානාති, තාති එස ජ අභබ්බො කාතුං. තාති ව “අට්ඨානමෙතං, හික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා”ති ආදිනා (අ. නි. 1.271; ම. නි. 3.128; විහ. 809) නයෙන එකකනිපානෙ චුත්තාති මාතුසාතපිතුසාතඅරහත්තසාතලොහිතුජ්ජපාදසංඝභෙදඅඤ්ඤාසත්ථාරුද්දෙසකම්මා නීති වෙදිතබ්බාති. තාති හි කිඤ්චාපි දිට්ඨිසම්පන්නො අරියසාවකො කුන්ථකිපිල්ලිකම්පි ජීවිතා න වොරොපෙති, අපිච ඛො පන පුපුජ්ජනභාවස්ස විගරහණත්ථං චුත්තාති. පුපුජ්ජනො හි අදිට්ඨිසම්පන්නත්තා එවං මහාසාවජ්ජාති අහිධානානිපි කරොති, දස්සනසම්පන්නො පන අභබ්බො තාති කාතුන්ති. අභබ්බග්ගහණඤ්චෙත්ථ භවත්තරෙපි අකරණදස්සනත්ථං. භවත්තරෙපි හි එස අත්තනො අරියසාවකභාවං අජානන්තොපි ධම්මතාය එව එතාති වා ජ

පකතිපාණාතිපාතාදීනි වා පඤ්ච වෙරානි අඤ්ඤසත්ථාරුද්දෙසෙන සහ ඡ යානානි න කරොති, යානි සන්ධාය එකච්චෙ “ඡ ඡාහිධානානී”තිපි පටන්ති. මතමච්ඡග්ගාභාදයො වෙන්ථ අරියසාවකගාමදාරකානං නිදස්සනං.

එවං භගවා සත්ත භවෙ ආදියතොපි අරියසාවකස්ස අඤ්ඤෙහි අප්පහීනභවාදානෙහි පුග්ගලෙහි විසිටියගුණවසෙන සඬ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජනි “ඉදම්පි සඬ්ඝෙ”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

කිඤ්චාපි සොතිගාථාවණ්ණනා

12. එවං සත්ත භවෙ ආදියතොපි අඤ්ඤෙහි අප්පහීනභවාදානෙහි පුග්ගලෙහි විසිටියගුණෙන සඬ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි න කෙවලං දස්සනසම්පන්නො ඡ අහිධානානි අභබ්බො කාතුං, කිත්තු අප්පමත්තකම්පි පාපකම්මං කත්වා තස්ස පටිච්ඡාදනයපි අභබ්බොති පමාදච්ඡාරිතොපි දස්සනසම්පන්නස්ස කතප්පටිච්ඡාදනාභාවගුණෙන වත්තුමාරද්ධො “කිඤ්චාපි සො කම්ම කරොති පාපක”න්ති.

තස්සත්ථො – සො දස්සනසම්පන්නො කිඤ්චාපි සතිසම්මොසෙන පමාදච්ඡාරං ආගම්ම යං තං භගවතා ලොකවජ්ජං සඤ්චිච්චාතික්කමනං සන්ධාය චුත්තං “යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්ති”ති (චූළව. 385; උදා. 45) තං යපෙත්වා අඤ්ඤං කුටිකාරසහසෙය්‍යාදිං පණ්ණත්තිවජ්ජවිතික්කමසඬ්ඛානං බුද්ධප්පතිකුට්ඨං කායෙන පාපකම්මං කරොති, පදසොධම්මඋත්තරිජ්ජපඤ්චවාචාධම්මදෙසනසම්ඵප්පලාපඵරුසවචනාදිං වා වාචාය , උද වෙනසා වා කත්ථචි ලොභදොසුජ්ජාදනං ඡාතරුපාදිසාදියනං චීවරාදිපරිභොගෙසු අපච්චවෙක්ඛණාදිං වා පාපකම්මං කරොති. අභබ්බො සො තස්ස පටිච්ඡදාය න සො තං “ඉදං අකප්පියමකරණිය”න්ති ඡානිත්වා මුහුත්තම්පි පටිච්ඡාදෙති, තංඛණං එව පන සත්ථරි වා විඤ්ඤුසු වා සබ්බමචාරීසු ආචි කත්වා යථාධම්මං පටිකරොති, “න පුන කරස්සාමී”ති එවං සංවරිතබ්බං වා සංවරති. කස්මා? යස්මා අභබ්බතා දිට්ඨපදස්ස චුත්තා, එවරුපම්පි පාපකම්මං කත්වා තස්ස පටිච්ඡාදාය දිට්ඨනිබ්බානපදස්ස දස්සනසම්පන්නස්ස පුග්ගලස්ස අභබ්බතා චුත්තාති අත්ථො.

කථං?

“සෙය්‍යාථාපි, හික්ඛවෙ, දහරො කුමාරො මන්දො උත්තානසෙය්‍යාකො භත්ථෙත වා පාදෙන වා අඬ්ගාරං අක්කමිත්වා බිජ්ජමෙව පටිසංහරති, එවමෙව බො, හික්ඛවෙ, ධම්මතා එසා දිට්ඨිසම්පන්නස්ස පුග්ගලස්ස, කිඤ්චාපි තථාරුපිං ආපත්තිං ආපජ්ජති, යථාරුපාය ආපත්තියා වුට්ඨානං

පඤ්ඤායති. අථ ඛො නං ඛිජ්ජමෙව සත්ථරි වා විඤ්ඤසු වා සබ්බමචාරීසු දෙසෙති විවරති උත්තානීකරොති, දෙසෙත්වා විවරිත්වා උත්තානීකත්වා ආයතිං සංවරං ආපජ්ජති”ති (ම. නි. 1.496).

එවං භගවා පමාදවිහාරිනොපි දස්සනසම්පන්නස්ස කතප්පට්ඨිජාදනාභාවගුණෙන සඛිසරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති “ඉදම්පි සඬිසෙ”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

වනජපගුම්බෙතිගාථාවණ්ණනා

13. එවං සඛිසපරියාපන්නානං පුග්ගලානං තෙන තෙන ගුණප්පකාරෙන සඛිසාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි ය්වායං භගවතා රතනත්තයගුණං දීපෙන්තෙන ඉධ සඬිබ්බෙපෙන අඤ්ඤත්ව ච විත්ථාරෙන පරියත්තිධම්මො දෙසිතො, තම්පි නිස්සාය පුන බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චං වත්තුමාරද්ධො “වනජපගුම්බෙ යථා චුස්සිතග්ගෙ”ති. තත්ථ ආසන්නසන්නිවෙසවත්ථිතානං රුක්ඛානං සමුහො වනං, මූලසාරථෙග්ගුතවසාඛාපලාසෙහි පචුද්ධො ගුම්බො පගුම්බො, වනස්ස, වනෙ වා පගුම්බො වනජපගුම්බො. ස්වායං “වනජපගුම්බෙ”ති චුත්තො, එවම්පි හි වත්තුං ලබ්භති “අත්ථි සචිතක්කසච්චාරො, අත්ථි අචිතක්කච්චාරමත්තෙ, සුබ්බෙ දුක්ඛෙ ජීවෙ”ති ආදීසු (දී. නි. 1.174; ම. නි. 2.228) විය. යථාති උපමාවචනං. චුස්සිතාති අග්ගාති අස්සාති චුස්සිතග්ගො, සබ්බසාඛාපසාඛාසු සඤ්ජාතපුප්ථොති අත්ථො. සො පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව “චුස්සිතග්ගෙ”ති චුත්තො. ගිම්භානමාසෙ පයමස්මිං ගිම්භෙති යෙ වත්තාරො ගිම්භානං මාසා, තෙසං චතුත්තං ගිම්භමාසානං එකස්මිං මාසෙ. කතරස්මිං මාසෙ ඉති චෙ? පයමස්මිං ගිම්භෙ, චිත්‍රමාසෙති අත්ථො. සො හි “පයමගිම්භො”ති ච “බාලවසන්තො”ති ච චුච්චති. තතො පරං පදත්ථතො පාකට්ඨෙව.

අයං පනෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො – යථා පයමගිම්භනාමකෙ බාලවසන්තෙ නානාවිධරුක්ඛගහනෙ වනෙ සුපුප්ඵිතග්ගසාඛො තරුණරුක්ඛවිජ්ජපරියායනාමො පගුම්බො අතිවිය සස්සිරිකො හොති, එවමෙව බන්ධායතනාදීහි සතිපට්ඨානසම්මප්පධානාදීහි සීලසමාධික්ඛන්ධාදීහි වා නානප්පකාරෙහි අත්ථප්පහෙදපුප්ථෙහි අතිවිය සස්සිරිකත්තා තපුපමං නිබ්බානගාමිමග්ගදීපනතො නිබ්බානගාමිං පරියත්තිධම්මවරං නෙව ලාභහෙතු න සක්කාරාදිහෙතු, කෙවලන්තු මහාකරුණාය අබ්භුස්සාහිතහදයො සත්තානං පරමහිතාය අදෙසයිති. පරමං හිතායාති එත්ථ ව ගාථාබන්ධසුබන්ධං අනුනාසිකො. අයං පනත්ථො – පරමහිතාය නිබ්බානාය අදෙසයිති.

එවං භගවා ඉමං සුපුප්ඵිතග්ගවනජපගුම්බසදිසං පරියත්තිධම්මං වත්වා ඉදානි තමෙව නිස්සාය බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චවචනං පයුඤ්ජති “ඉදම්පි බුද්ධෙ”ති.

තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන ඉදම්පි යථාචුත්තපකාරපරියත්තිධම්මසඬ්ඛානං බුද්ධෙ රතනං පණිතන්ති එවං යොජෙතබ්බං. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨකසහස්සවක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

වරො වරඤ්ඤාතිගාථාවණ්ණනා

14. එවං භගවා පරියත්තිධම්මෙන බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චං චත්වා ඉදානි ලොකුත්තරධම්මෙන චත්තුමාරද්ධො “වරො වරඤ්ඤ”ති. තත්ථ වරොති පණිතාධිමුත්තිකෙහි ඉච්ඡිතො “අහො චත මයම්පි එවරුපා අස්සාමා”ති, වරගුණයොගතො වා වරො උත්තමො සෙට්ඨොති අත්ථො. වරඤ්ඤාති නිබ්බානඤ්ඤා. නිබ්බානඤ්ඤි සබ්බධම්මානං උත්තමට්ඨොන වරං, තඤ්චෙස බොධිමුලෙ සයං පටිච්ඡික්ඛිත්වා අඤ්ඤාසි. වරදොති පඤ්චවග්ගියහද්දවග්ගියජට්ඨාදීනං අඤ්ඤෙසඤ්ච දෙවමනුස්සානං නිබ්බේධභාගියවාසනාභාගියවරධම්මදායිති අත්ථො. වරාහරොති වරස්ස මග්ගස්ස ආහටත්තා වරාහරොති චුච්චති. සො හි භගවා දීපඬ්ඤාතො පභුති සමතිංස පාරමි යො පුරෙත්තො පුබ්බකෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි අනුයානං පුරාණමග්ගවරමාහරි, තෙන “වරාහරො”ති චුච්චති.

අපිච සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණජපට්ඨාහෙන වරො, නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය වරඤ්ඤා, සත්තානං විමුත්තිසුඛදානෙන වරදො, උත්තමපටිපදාහරණෙන වරාහරො. එතෙහි ලොකුත්තරගුණෙහි අධිකස්ස කස්සචි ගුණස්ස අභාවතො අනුත්තරො.

අපරො නයො – වරො උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරඤ්ඤා පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරදො වාගාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරාහරො සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරං මග්ගසච්චමාහරීති. තථා වරො පුඤ්ඤස්සයෙන, වරඤ්ඤා පඤ්ඤස්සයෙන, වරදො බුද්ධභාවත්ථිකානං තදුපායසම්පදානෙන, වරාහරො පච්චෙකබුද්ධභාවත්ථිකානං තදුපායාහරණෙන, අනුත්තරො තත්ථ තත්ථ අසදිසතාය, අත්තනා වා අනාවරියකො හුත්වා පරෙසං ආවරියභාවෙන, ධම්මවරං අදෙසයි සාවකභාවත්ථිකානං තදත්ථාය ස්වාක්ඛාතතාදිගුණයුත්තස්ස ධම්මවරස්ස දෙසනතො. සෙසං චුත්තනයමෙවාති.

එවං භගවා නච්චිධෙන ලොකුත්තරධම්මෙන අත්තනො ගුණං චත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චවචනං පයුඤ්ජති “ඉදම්පි බුද්ධෙ”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන යං වරං ලොකුත්තරධම්මං එස අඤ්ඤාසි, යඤ්ච අදාසි, යඤ්ච ආහරි, යඤ්ච දෙසෙසි, ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනං පණිතන්ති එවං යොජෙතබ්බං. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨකසහස්සවක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

බිණන්තිගාථාවණ්ණනා

15. එවං භගවා පරියත්තිධම්මඤ්ච නවලොකුත්තරධම්මඤ්ච නිස්සාය ද්විති ගාථාහි බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි යෙ තං පරියත්තිධම්මං අස්සොසුං, සුතානුසාරෙන ච පටිපජ්ජිත්වා නවජ්ජකාරම්පි ලොකුත්තරධම්මං අධිගමිංසු, තෙසං අනුපාදිසෙසනිබ්බානපත්තිගුණං නිස්සාය පුන සංඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්තුමාරද්ධො “**බිණං පුරාණං**”න්ති. තත්ථ බිණන්ති සමුච්ඡින්නං. පුරාණන්ති පුරාතනං. නවන්ති සම්පති වත්තමානං. නත්ථි සම්භවන්ති අවිජ්ජමානපාතුභාවං. විරත්තවිත්තාති විතරාගවිත්තා. ආයතිකෙ භවස්මිත්ති අනාගතමද්ධානං පුනඛහවෙ. තෙති යෙසං බිණං පුරාණං නවං නත්ථි සම්භවං, යෙ ච ආයතිකෙ භවස්මිං විරත්තවිත්තා, තෙ බිණාසවා භික්ඛු. බිණබ්ජාති උච්ඡින්නබ්ජා. අවිරුළ්භිජන්දාති විරුළ්භිජන්දවිරහිතා. නිබ්බන්තිති විජ්ඣායන්ති. ධීරාති ධිතිසම්පන්නා. යථායං පදීපොති අයං පදීපො විය.

කිං චුත්තං හොති? යං තං සත්තානං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධම්පි පුරාණං අතීතකාලිකං කම්මං තණ්හාසිනෙහස්ස අප්පහීනත්තා පටිසන්ධිආහරණසමත්ථතාය අබිණංයෙව හොති, තං පුරාණං කම්මං යෙසං අරහත්තමග්ගෙන තණ්හාසිනෙහස්ස සොසිතත්තා අග්ගිනා දඬිස්සිමිච ආයතිං විපාකදානාසමත්ථතාය බිණං. යඤ්ච තෙසං බුද්ධපුජාදිවසෙන ඉදානි පවත්තමානං කම්මං නවන්ති චුච්චති, තඤ්ච තණ්හාපහානෙනෙව ඡින්නමූලපාදපපුප්ඵම්ච ආයතිං ඵලදානාසමත්ථතාය යෙසං නත්ථි සම්භවං, යෙ ච තණ්හාපහානෙනෙව ආයතිකෙ භවස්මිං විරත්තවිත්තා, තෙ බිණාසවා භික්ඛු “කම්මං ඛෙත්තං විඤ්ඤාණං බිජ”න්ති (අ. නි. 3.77) එත්ථ චුත්තස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස කම්මක්කයෙනෙව බිණත්තා බිණබ්ජා. යොපි පුබ්බෙ පුනඛහවසංඝාතාය විරුළ්භියා ඡන්දො අහොසි. තස්සපි සමුදයජ්ජහානෙනෙව පහීනත්තා පුබ්බෙ විය චුතිකාලෙ අසම්භවෙන අවිරුළ්භිජන්දා ධිතිසම්පන්නත්තා ධීරා වරිමවිඤ්ඤාණනිරොධෙන යථායං පදීපො නිබ්බුතො, එවං නිබ්බන්ති, පුන “රුපිනො වා අරුපිනො වා”ති එවමාදිං පඤ්ඤත්තිපථං අවචෙන්නීති. තස්මිං කිර සමයෙ නගරදෙවතානං පූජනත්ථාය ජාලිතෙසු පදීපෙසු එකො පදීපො විජ්ඣායි, තං දස්සෙන්තො ආහ “යථායං පදීපො”ති.

එවං භගවා යෙ තං පුරිමාහි ද්විති ගාථාහි චුත්තං පරියත්තිධම්මං අස්සොසුං, සුතානුසාරෙන ච පටිපජ්ජිත්වා නවජ්ජකාරම්පි ලොකුත්තරධම්මං අධිගමිංසු, තෙසං අනුපාදිසෙසනිබ්බානපත්තිගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සංඝාධිට්ඨානං සච්චවචනං පයුඤ්ජන්තො දෙසනං සමාපෙසි “**ඉදම්පි සංඝෙ**”ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන ඉදම්පි යථාචුත්තෙන පකාරෙන බිණාසවහික්ඛුනං නිබ්බානසංඝාතං සංඝෙ රතනං පණ්ණිනන්ති එවං යොජෙතබ්බං. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොට්ඨකසහස්සවක්කවාලෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

දෙසනාපරියොසානෙ රාජකුලස්ස සොන්ථි අහොසි, සබ්බපද්දවා වූපසම්මිංසු, චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාහිසමයො අහොසි.

යාතීධානිගාථාත්තයවණ්ණනා

16. අථ සක්කො දෙවානම්න්දො “භගවතා රතනත්තයගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පසුඤ්ජමානෙන නාගරස්ස සොත්ථි කතා, මයාපි නාගරස්ස සොත්ථිත්ථං රතනත්තයගුණං නිස්සාය කිඤ්චි වත්තබ්බ”න්ති වින්තෙත්වා අවසානෙ ගාථාත්තයං අභාසි “යාතීධ භූතානී”ති තත්ථ යස්මා බුද්ධො යථා ලොකහිතත්ථාය උස්සුක්කං ආපන්නෙහි ආගන්තබ්බං, තථා ආගතතො යථා ච තෙහි ගන්තබ්බං, තථා ගතතො යථා ච තෙහි ආජානිතබ්බං, තථා ආජානනතො, යථා ච ජානිතබ්බං, තථා ජානනතො, යඤ්ච තථෙව හොති, තස්ස ගදනතො ච “තථාගතො”ති වුච්චති. යස්මා ච සො දෙවමනුස්සෙහි පුජ්ඵගන්ධාදිනා බහි නිබ්බත්තෙන උපකාරකෙන, ධම්මානුධම්මපටිපත්තාදිනා ච අත්තනි නිබ්බත්තෙන අතිවිය පුජිතො, තස්මා සක්කො දෙවානම්න්දො සබ්බං දෙවපරිසං අත්තනා සද්ධිං සම්පිණ්ඨෙත්වා ආහ “තථාගතං දෙවමනුස්සපුජිතං, බුද්ධං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු”ති.

17. යස්මා පන ධම්මෙ මග්ගධම්මො යථා යුගනද්ධසමථවිපස්සනාබලෙන ගන්තබ්බං කිලෙසපක්ඛං සමුච්ඡින්නන්තෙන, තථා ගතොති තථාගතො. නිබ්බානධම්මොපි යථා ගතො පඤ්ඤාය පටිච්ඡිද්ධො සබ්බදුක්ඛජ්ජපටිවිසාකාය සම්පජ්ජති, බුද්ධාදීහි තථා අවගතො, තස්මා “තථාගතො”ත්ථෙව වුච්චති. යස්මා ච සඬ්ඝොපි යථා අත්තහිතාය පටිපන්නෙහි ගන්තබ්බං තෙන තෙන මග්ගෙන, තථා ගතොති “තථාගතො”ත්ථෙව වුච්චති. තස්මා අවසෙසගාථාද්වයෙපි තථාගතං ධම්මං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු, තථාගතං සඬ්ඝං නමස්සාම සුවත්ථි හොතුති වුත්තං. සෙසං වුත්තයමෙවාති.

එවං සක්කො දෙවානම්න්දො ඉමං ගාථාත්තයං භාසිත්වා භගවන්තං පදක්ඛිණං කත්වා දෙවපුරමෙව ගතො සද්ධිං දෙවපරිසාය. භගවා පන තදෙව රතනසුත්තං දුතියදිවසෙපි දෙසෙසි, පුන චතුරාසිතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි, එවං යාව සත්තමදිවසං දෙසෙසි, දිවසෙ දිවසෙ තථෙව ධම්මාභිසමයො අහොසි. භගවා අඬ්ඪමාසමෙව වෙසාලියං විහරිත්වා රාජුනං “ගච්ඡාමා”ති පටිච්චෙදෙසි. තතො රාජානො දිගුණෙන සක්කාරොන පුන තීහි දිවසෙහි භගවන්තං ගඬ්ඪගාතීරං නයිංසු. ගඬ්ඪගාය නිබ්බත්තා නාගරාජානො වින්තෙසු “මනුස්සා තථාගතස්ස සක්කාරං කරොන්ති, මයං කිං න කරිස්සාමා”ති සුවණ්ණරජතමණිමයො නාවායො මාපෙත්වා සුවණ්ණරජතමණිමයෙ එව පල්ලඬ්ඪකෙ පඤ්ඤපෙත්වා පඤ්චවණ්ණපදුමසඤ්ජන්තං උදකං කරිත්වා “අම්භාකං අනුග්ගහං කරොථා”ති භගවන්තං යාචිංසු. භගවා අධිවාසෙත්වා රතනනාවමාරුල්ලො, පඤ්ච ව භික්ඛුසතානි පඤ්චසතං නාවායො අභිරුල්ලො. නාගරාජානො භගවන්තං සද්ධිං භික්ඛුසඬ්ඪසෙන නාගභවනං පච්චෙසෙසු. තනු සුදං භගවා සබ්බරත්තිං නාගපරිසාය ධම්මං දෙසෙසි. දුතියදිවසෙ දිබ්බෙහි බාදනීයහොජනීයෙහි මහාදානං අකංසු, භගවා අනුමොදිත්වා නාගභවනා නික්ඛමි.

භූමිටියා දෙවා “මනුස්සා ව නාගා ව තථාගතස්ස සක්කාරං කරොන්ති, මයං කිං න කරිස්සාමා” ති වින්තෙත්වා වනජපගුම්බරුක්ඛපබ්බතාදීසු ඡත්තාතිඡත්තානි උක්ඛිපිංසු. එතෙනෙව උපායෙන යාව අකනිට්ඨබ්බන්තවනං, තාව මහාසක්කාරවිසෙසො නිබ්බන්ති. බිම්බිසාරොපි ලිච්ඡවීහි ආගතකාලෙ කතසක්කාරතො දිගුණමකාසි. පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව පඤ්චහි දිවසෙහි හගවන්තං රාජගහං ආනෙසි.

රාජගහමනුජපත්තෙ හගවති පච්ඡාහත්තං මණ්ඩලමාලෙ සන්තිපතිතානං භික්ඛූනං අයමන්තරකථා උදපාදි “අහො බුද්ධස්ස හගවතො ආනුභාවො, යං උද්දිස්ස ගඬගාය ඔරතො ව පාරතො ව අට්ඨයොජනො භූමිභාගො නින්තඤ්ච ඵලඤ්ච සමං කත්වා වාලුකාය ඔකිරිත්වා පුජ්චෙහි සඤ්ජන්තො, යොජනජ්ජමාණං ගඬගාය උදකං නානාවණ්ණෙහි පදුමෙහි සඤ්ජන්තං, යාව අකනිට්ඨහවනං, තාව ඡත්තාතිඡත්තානි උස්සිතානී” ති. හගවා තං පවත්තිං ඤත්වා ගන්ධකුට්තො නික්ඛමිත්වා තඬ්ඨණානුරූපෙන පාටිභාරියෙන ගන්ත්වා මණ්ඩලමාලෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදි. නිසජ්ජ ඛො හගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි – “කාය නුත්ථ, භික්ඛවෙ, එතරහි කථාය සන්තිසින්තා” ති. භික්ඛූ සබ්බං ආරොචෙසුං හගවා එතදවොච – “න, භික්ඛවෙ, අයං පුජාවිසෙසො මය්හං බුද්ධානුභාවෙන නිබ්බන්තො, න නාගදෙවබ්බන්තානුභාවෙන, අපිච ඛො පුබ්බෙ අජ්ජමත්තකපරිච්චාගානුභාවෙන නිබ්බන්තො” ති. භික්ඛූ ආහංසු “න මයං, හන්තෙ, තං අජ්ජමත්තකං පරිච්චාගං ජානාම, සාධු නො හගවා තථා කථෙතු, යථා මයං තං ජානෙය්‍යාමා” ති.

හගවා ආහ – භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, තක්කසිලායං සඬ්ඛො නාම බ්‍රාහ්මණො අහොසි. තස්ස පුත්තො සුසීමො නාම මාණවො සොළසවස්සුද්දෙසිකො වයෙන. සො එකදිවසං පිතරං උපසඬ්ඛමිත්වා අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි. අථ තං පිතා ආහ “කිං, තාත, සුසීමා” ති? සො ආහ “ඉච්ඡාමහං, තාත, බාරාණසිං ගන්ත්වා සිජ්ජං උග්ගහෙතු” ති. “තෙන හි, තාත, සුසීම, අසුකො නාම බ්‍රාහ්මණො මම සභායකො, තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා උග්ගණ්හාහී” ති කභාපණසහස්සං අදාසි. සො තං ගහෙත්වා මාතෘපිතරො අභිවාදෙත්වා අනුපුබ්බෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා උපචාරයුත්තෙන විධිනා ආචරියං උපසඬ්ඛමිත්වා අභිවාදෙත්වා අත්තානං නිවෙදෙසි. ආචරියො “මම සභායකස්ස පුත්තො” ති මාණවං සම්පට්චිජ්ත්වා සබ්බං පාහුනෙය්‍යාවත්තමකාසි. සො අද්ධානකිලමථං විනොදෙත්වා තං කභාපණසහස්සං ආචරියස්ස පාදමූලෙ ය්‍යෙත්වා සිජ්ජං උග්ගහෙතු. ඔකාසං යාචි. ආචරියො ඔකාසං කත්වා උග්ගණ්හාපෙසි.

සො ලහුඤ්ච ගණ්හන්තො, බහුඤ්ච ගණ්හන්තො, ගහිතගහිතඤ්ච සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තතෙලමිච අවිනස්සමානං ධාරෙත්තො, ද්වාදසවස්සිකං සිජ්ජං කතිපයමාසෙනෙව පරියොසාපෙසි. සො සජ්ඣායං කරොන්තො ආදිමජ්ඣංයෙව පස්සති, නො පරියොසානං. අථ ආචරියං උපසඬ්ඛමිත්වා ආහ “ඉමස්ස සිජ්ජස්ස ආදිමජ්ඣමෙව පස්සාමි, නො පරියොසාන” ති. ආචරියො ආහ

“අහම්පි, තාත, එවමෙවා” කි. අථ කො, ආවරිය, ඉමස්ස සිප්පස්ස පරියොසානං ජානාතීති? ඉසිපතනෙ, තාත, ඉසයො අත්ථී, තෙ ජානෙය්‍යුන්ති. තෙ උපසඬකමිත්වා පුච්ඡාමි, ආවරියාති? පුච්ඡ, තාත, යථාසුඛන්ති. සො ඉසිපතනං ගන්ත්වා පච්චෙකඛුද්ධෙ උපසඬකමිත්වා පුච්ඡ “අපි, හන්තෙ, පරියොසානං ජානාථා” කි? ආම, ආවුසො, ජානාමාති. තං මම්පි සික්ඛාපෙථාති. තෙන භාවුසො, පබ්බජාහි, න සක්කා අපබ්බජිතෙන සික්ඛාපෙතුන්ති. සාධු, හන්තෙ, පබ්බාපෙථ වා මං, යං වා ඉච්ඡථ, තං කත්වා පරියොසානං ජානාපෙථාති. තෙ තං පබ්බාපෙත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජෙතුං අසමත්ථා “එවං තෙ නිවාසෙතබ්බං, එවං පාරුපිතබ්බං” න්තිආදිනා නයෙන ආභිසමාචාරිකං සික්ඛාපෙසුං. සො තත්ථ සික්ඛන්තො උපනිස්සයසම්පන්නත්තා න චිරෙනෙව පච්චෙකබ්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති. සකලබාරාණසියං “සුසිමපච්චෙකඛුද්ධො” කි පාකටො අහොසි ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො සම්පන්නපරිවාරො. සො අප්පායුකසංවත්තනිකස්ස කම්මස්ස කතත්තා න චිරෙනෙව පරිනිබ්බාසි. තස්ස පච්චෙකඛුද්ධා ව මහාජනකායො ව සරිරකිච්චං කත්වා ධාතුයො ගහෙන්වා නගරද්වාරෙ ථූපං පතිට්ඨාපෙසුං.

අථ බො සඬබො බ්‍රාහ්මණො “පුත්තො මෙ චිරගතො, න වස්ස පවත්ති. ජානාමි” කි පුත්තං දට්ඨකාමො තක්කසිලාය නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා මහාජනකායං සන්තිපතිතං දිස්වා “අද්ධා බහුසු එකොපි මෙ පුත්තස්ස පවත්ති. ජානිස්සති” කි චිත්තෙන්තො උපසඬකමිත්වා පුච්ඡ “සුසිමො නාම මාණුවො ඉධ ආගතො අත්ථී, අපි නු තස්ස පවත්ති. ජානාථා” කි? තෙ “ආම, බ්‍රාහ්මණ, ජානාම, ඉමස්මිං නගරෙ බ්‍රාහ්මණස්ස සන්තිකෙ තිණ්ණං වෙදානං පාරගු හුත්වා පච්චෙකඛුද්ධානං සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා පච්චෙකඛුද්ධො හුත්වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බාසි, අයමස්ස ථූපො පතිට්ඨාපිතො” කි ආහංසු. සො භූමිං හත්ථෙන පහරිත්වා රොදිත්වා ව පරිදෙවිත්වා ව තං චෙතියඬගණං ගන්ත්වා තිණානි උද්ධරිත්වා උත්තරසාටකෙන වාලුකං ආනෙත්වා පච්චෙකඛුද්ධචෙතියඬගණෙ ඔකිරිත්වා කමණ්ඩලුතො උදකෙන සමන්තතො භූමිං පරිප්ඵොසිත්වා වනපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා උත්තරසාටකෙන පටාකං ආරොපෙත්වා ථූපස්ස උපරි අත්තතො ඡත්තං බන්ධිත්වා පක්කාමිති.

එවං අතීතං දෙසෙත්වා ජාතකං පච්චුප්පන්නෙන අනුසන්ධෙන්තො භික්ඛූනං ධම්මකථං කථෙසි. “සියා බො පන වො, භික්ඛවෙ, එවමස්ස ‘අඤ්ඤො නුත තෙන සමයෙන සඬබො බ්‍රාහ්මණො අහොසි’ කි, න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, අහං තෙන සමයෙන සඬබො බ්‍රාහ්මණො අහොසිං, මයා සුසිමස්ස පච්චෙකඛුද්ධස්ස චෙතියඬගණෙ තිණානි උද්ධරානි, තස්ස මෙ කම්මස්ස නිස්සන්දෙන අට්ඨයොජනමග්ගං විගතබාණුකණ්ටකං කත්වා සමං සුද්ධමකංසු. මයා තත්ථ වාලුකා ඔකිණ්ණා, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන අට්ඨයොජනමග්ගෙ වාලුකං ඔකිරිංසු. මයා තත්ථ වනකුසුමෙහි පූජා කතා, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන නවයොජනෙ මග්ගෙ ථලෙ ව උදකෙ ව නානාපුප්ඵෙහි පුප්ඵසන්ථරමකංසු. මයා තත්ථ කමණ්ඩලුදකෙන භූමි පරිප්ඵොසිතා, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන වෙසාලියං පොක්ඛරවස්සං වස්සි. මයා

තස්මිං චෙතියෙ පටාකා ආරොපිතා, ඡත්තඤ්ඤි ඛද්ධං, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන යාව අකනිට්ඨභවතා පටාකා ච ආරොපිතා, ඡත්තාතිඡත්තානි ච උස්සිතානි. ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, අයං මය්හං පූජාවිසෙසො නෙව බුද්ධානුභාවෙන නිබ්බත්තො, න නාගදෙවබ්බුභ්මානුභාවෙන, අපිච ඛො අප්පමත්තකපරිච්චාගානුභාවෙන නිබ්බත්තො''ති. ධම්මකථාපරියොසානෙ ඉමං ගාථමහාසි -

“මත්තාසුඛපරිච්චාගා, පස්සෙ චෙ විපුලං සුඛං;
වජෙ මත්තාසුඛං ධීරො, සම්පස්සං විපුලං සුඛං” ත්ති. (ධ. ප. 290);

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

රතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තිරොකුට්ටසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපප්පයොජනං

ඉදානි “තිරොකුට්ටසු නිට්ඨන්ති” තිආදිනා රතනසුත්තානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස තිරොකුට්ටසුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො, තස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වත්වා අත්ථවණ්ණනං කර්ස්සාම.

තත්ථ ඉදඤ්ඤි තිරොකුට්ටං ඉමිනා අනුක්කමෙන භගවතා අවුත්තම්පි යායං ඉතො පුබ්බෙ නානප්පකාරෙන කුසලකම්මපටිපත්ති දස්සිතා, තත්ථ පමාදං ආපජ්ජමානො නිරයතිරච්ඡානායොනීහි විසිට්ඨතරෙපි යානෙ උප්පජ්ජමානො යස්මා එවරුපෙසු පෙනෙසු උප්පජ්ජති, තස්මා න එත්ථ පමාදො කරණියොති දස්සනත්ථං, යෙහි ච භූතෙහි උපද්ද්වනාය වෙසාලියා උපද්දවචුපසමනත්ථං රතනසුත්තං වුත්තං, තෙසු එකච්චානි එවරුපානීති දස්සනත්ථං වා වුත්තන්ති.

ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වෙදිතබ්බං.

අනුමොදනාකථා

යස්මා පනස්ස අත්ථවණ්ණනා -

“යෙන යත්ථ යදා යස්මා, තිරොකුට්ටං පකාසිතං;
පකාසෙත්වාන තං සබ්බං, කයිරමානා යථාක්කමං;
සුකතා හොති තස්මාහං, කර්ස්සාමි තථෙව තං”.

කෙන පනෙතං පකාසිතං, කත්ථ කදා කස්මා වානි? වුවචතෙ - භගවතා පකාසිතං, තං ඛො පන රාජගහෙ දුතියදිවසෙ රඤ්ඤො මාගධස්ස අනුමොදනත්ථං. ඉමස්ස වත්ථස්ස විභාවනත්ථං අයමෙත්ථ විත්ථාරකථා කථෙතබ්බො -

ඉතො ද්වානවුතිකප්පෙ කාසි නාම නගරං අහොසි. තත්ථ ජයසෙනො නාම රාජා. තස්ස සිරිමා නාම දෙවී, තස්සා කුච්ඡයං ඵුස්සො නාම බොධිසත්තො නිබ්බත්තිත්වා අනුපුබ්බෙන සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣ. ජයසෙනො රාජා “මම පුත්තො අභිනික්ඛම්ත්වා බුද්ධො ජාතො, මය්හමෙව බුද්ධො, මය්හං ධම්මො, මය්හං සඬ්ඝො”ති මමත්තං උප්පාදෙන්වා සබ්බකාලං සයමෙව උපට්ඨන්ති, න අඤ්ඤෙසං ඔකාසං දෙති.

භගවතො කනිට්ඨභාතරො වෙමාතිකා තයො භාතරො චිත්තෙසුං – “බුද්ධා නාම සබ්බලොකභිත්තා උප්පජ්ජන්ති, න වෙකස්සෙවත්ථාය, අම්භාකඤ්ච පිතා අඤ්ඤෙසං ඔකාසං න දෙති, කථං නු මයං ලභෙය්‍යාම භගවන්තං උපට්ඨාතු”න්ති. තෙසං එතදහොසි – “හන්ද මයං කිඤ්චි උපායං කරොමා”ති. තෙ පච්චන්තං කුපිතං විය කාරාපෙසුං. තතො රාජා “පච්චන්තො කුපිතො”ති සුත්වා තයොපි පුත්තෙ පච්චන්තවුපසමන්තත්ථං පෙසෙසි. තෙ වුපසමෙත්වා ආගතා, රාජා තුට්ඨො වරං අදාසි “යං ඉච්ඡථ, තං ගණ්හථා”ති. තෙ “මයං භගවන්තං උපට්ඨාතුං ඉච්ඡාමා”ති ආහංසු. රාජා “එතං යපෙත්වා අඤ්ඤං ගණ්හථා”ති ආහ. තෙ “මයං අඤ්ඤෙන අනත්ථිකා”ති ආහංසු. තෙන හි පරිච්ඡේදං කත්වා ගණ්හථාති. තෙ සත්ත වස්සානි යාචිංසු, රාජා න අදාසි. එවං ඡ, පඤ්ච, චත්තාරි, තීණි, ද්වෙ, එකං, සත්ත මාසානි, ඡ, පඤ්ච, චත්තාරිති යාච තෙමාසං යාචිංසු. රාජා “ගණ්හථා”ති අදාසි.

තෙ වරං ලභිත්වා පරමතුට්ඨා භගවන්තං උපසඬ්කම්ත්වා වන්දිත්වා ආහංසු – “ඉච්ඡාම මයං, හන්තෙ, භගවන්තං තෙමාසං උපට්ඨාතුං, අධිවාසෙතු නො, හන්තෙ, භගවා ඉමං තෙමාසං වස්සාවාස”න්ති. අධිවාසෙසි භගවා තුණ්හිභාවෙන. තතො තෙ අත්තනො ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසස්ස ලෙඛං පෙසෙසුං. “ඉමං තෙමාසං අම්භෙහි භගවා උපට්ඨාතබ්බො, විහාරං ආදිං කත්වා සබ්බං භගවතො උපට්ඨානසම්භාරං කරොහි”ති. සො තං සබ්බං සම්පාදෙන්වා පටිනිවෙදෙසි. තෙ කාසායවත්ථනිවත්ථා හුත්වා අඬ්ඨතෙයොහි පුරිසසහස්සෙහි වෙය්‍යාවච්චකරෙහි භගවන්තං සක්කච්චං උපට්ඨහමානා ජනපදං නෙත්වා විහාරං නිය්‍යාතෙත්වා වසාපෙසුං.

තෙසං හණ්ඩාගාරිකො එකො ගහපතිපුත්තො සපජාපතිකො සද්ධො අහොසි පසන්තො. සො බුද්ධජ්ජමුඛස්ස සඬ්ඝස්ස දානවත්තං සක්කච්චං අදාසි. ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො තං ගහෙත්වා ජානපදෙහි එකාදසමත්තෙහි පුරිසසහස්සෙහි සද්ධිං සක්කච්චමෙව දානං පවත්තාපෙසි. තත්ථ කෙචි ජානපදා පටිහතචිත්තා අහෙසුං. තෙ දානස්ස අත්තරායං කත්වා දෙය්‍යධම්මෙ අත්තනා බාදිංසු, හත්තසාලඤ්ච අග්ගිනා දහිංසු. පචාරිතෙ රාජපුත්තා භගවතො මහන්තං සක්කාරං කත්වා භගවන්තං පුරක්ඛත්වා පිතුනො සකාසමෙව අගමංසු. තත්ථ ගන්ත්වා එව භගවා පරිනිබ්බාසි. රාජා ච රාජපුත්තා ච ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො ච හණ්ඩාගාරිකො ච අනුපුබ්බෙන කාලං කත්වා සද්ධිං පරිසාය සග්ගෙ උප්පජ්ජිංසු, පටිහතචිත්තජනා නිරයෙසු නිබ්බත්තිංසු. එවං තෙසං ද්විත්තං ගණානං සග්ගතො සග්ගං, නිරයතො නිරයං උපපජ්ජන්තානං ද්වානවුතිකප්පා චිතිවත්තා.

අප ඉමස්මි. හද්දකජපෙ කස්සපබුද්ධස්ස කාලෙ තෙ පටිහතචිත්තජනා පෙනෙසු උජ්ජන්තා. තදා මනුස්සා අත්තනො ඤාතකානං පෙනානං අත්ථාය දානං දත්වා උද්දිසන්ති “ඉදං අම්භාකං ඤාතීනං භොතු”ති. තෙ සම්පත්තිං ලභන්ති. අප ඉමෙපි පෙනා තං දිස්වා හගවන්තං කස්සපං උපසඬකමිත්වා පුච්ඡංසු – “කිං නු ඛො, හන්තෙ, මයම්පි එවරූපං සම්පත්තිං ලභෙය්‍යාමා”ති? හගවා ආහ – “ඉදානි න ලභං, අපිව අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො හවිස්සති, තස්ස හගවතො කාලෙ බිම්බිසාරො නාම රාජා හවිස්සති, සො තුම්භාකං ඉතො ද්වානවුතිකජපෙ ඤාති අභොසි, සො බුද්ධස්ස දානං දත්වා තුම්භාකං උද්දිසස්සති, තදා ලභිස්සං”ති. එවං වුත්තෙ කිර තෙසං පෙනානං තං වචනං “ස්වෙ ලභිස්සං”ති වුත්තං විය අභොසි.

අප එකස්මි. බුද්ධන්තරෙ චිතිවත්තෙ අම්භාකං හගවා ලොකෙ උජ්ජජ්ජි. තෙපි තයො රාජපුත්තා තෙහි අඬ්ඨතෙය්‍යෙහි පුරිසසහස්සෙහි සද්ධිං දෙවලොකා චචිත්වා මගධරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ උජ්ජජ්ජිත්වා අනුපුබ්බෙන ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ගයාසිසෙ තයො ජට්ඨා අහෙසුං, ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො, රාජා අභොසි බිම්බිසාරො, හණ්ඩාගාරිකො, ගහපති විසාඛො නාම මහාසෙට්ඨි අභොසි, තස්ස පජාපති ධම්මදින්නා නාම සෙට්ඨිධිතා අභොසි. එවං සබ්බාපි අවසෙසා පරියා රඤ්ඤො එව පරිවාරා හුත්වා නිබ්බන්තා.

අම්භාකං හගවා ලොකෙ උජ්ජජ්ජිත්වා සත්තසත්තාහං අතික්කමිත්වා අනුපුබ්බෙන බාරාණසිං ආගම්ම ධම්මවක්කං පවත්තෙන්වා පඤ්චවග්ගියෙ ආදිං කත්වා යාව අඬ්ඨතෙය්‍යසහස්සපරිවාරෙ තයො ජට්ඨෙ විනෙන්වා රාජගහං අගමාසි. තත්ථ ච තදුප්පසඬකමන්තංයෙව රාජානං බිම්බිසාරං සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙසි එකාදසනවුතෙහි මාගධකෙහි බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙහි සද්ධිං. අප රඤ්ඤො ස්වාතනාය හත්තෙන නිමන්තිතො හගවා අධිවාසෙන්වා දුතියදිවසෙ සක්කෙන දෙවානම්න්දෙන පුරතො පුරතො ගච්ඡන්තෙන –

“දන්තො දන්තෙහි සහ පුරාණජට්ඨෙහි, විජ්ජමුත්තො විජ්ජමුත්තෙහි; සිඬ්ඨිතික්ඛසවණ්ණො, රාජගහං පාවිසි හගවා”ති. (මහාව. 58) –

එවමාදීහි ගාථාහි අහිත්ථවියමානො රාජගහං පවිසිත්වා රඤ්ඤො නිවෙසනෙ මහාදානං සම්පට්චිජි. තෙ පෙනා “ඉදානි රාජා අම්භාකං දානං උද්දිසස්සති, ඉදානි උද්දිසස්සති”ති ආසාය පරිවාරෙන්වා අට්ඨංසු.

රාජා දානං දත්වා “කත්ථ නු ඛො හගවා විහරෙය්‍යා”ති හගවතො විහාරට්ඨානමෙව චිත්තෙසි, න තං දානං කස්සපි උද්දිසි. පෙනා ඡින්නාසා හුත්වා රත්තිං රඤ්ඤො නිවෙසනෙ අතිවිය හිංසනකං විස්සරමකංසු. රාජා භයසංවෙගසන්නාසමාපජ්ජි, තතො පහාතාය රත්තියා හගවතො ආරොවෙසි – “එවරූපං සද්දමස්සොසිං, කිං නු ඛො මෙ, හන්තෙ, හවිස්සති”ති. හගවා ආහ – “මා භායි, මහාරාජ, න තෙ කිඤ්චි පාපකං හවිස්සති, අපිව ඛො තෙ පුරාණඤාතකා පෙනෙසු උජ්ජන්තා සන්ති, තෙ එකං බුද්ධන්තරං තමෙව පච්චාසිසමානා විචරන්ති

‘බුද්ධස්ස දානං දත්වා අමිභාකං උද්දිස්සිති’ ති, න තෙසං ත්වං භියොසා උද්දිස්සි, තෙ ඡින්නාසා තථාරූපං විස්සරමකංසු’ ති.

සො ආහ “ඉදානි පන, හත්තෙ, දිත්තෙ ලභෙය්‍ය” ති? “ආම, මහාරාජා” ති.
“තෙන භි මෙ, හත්තෙ, අධිවාසෙතු භගවා අජ්ජතනාය දානං, තෙසං
උද්දිස්සිසාමි” ති? භගවා අධිවාසෙසි. රාජා නිවෙසනං ගන්ත්වා මහාදානං
පටියාදෙත්වා භගවතො කාලං ආරොවාපෙසි. භගවා රාජන්තෙපුරං ගන්ත්වා
පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසිදි සද්ධිං භික්ඛුසඤ්ඤාන. තෙපි බො පෙනා “අපි නාම අජ්ජ
ලභෙය්‍යාමා” ති ගන්ත්වා තිරොකුට්ටාදීසු අට්ඨංසු. භගවා තථා අකාසි, යථා තෙ
සබ්බෙව රඤ්ඤො පාකටා අහෙසුං. රාජා දක්ඛිණොදකං දෙත්තො “ඉදං මෙ
ඤාතීනං භොතු” ති උද්දිස්සි, තඤ්ඤාඤ්ඤෙව තෙසං පෙනානං පදුමසඤ්ජන්තා
පොක්ඛරණියො නිබ්බත්තිංසු. තෙ තත්ථ න්හත්වා ව පිවිත්වා ව
පටිප්පස්සද්ධදරථකිලමථපිපාසා සුවණ්ණවණ්ණා අහෙසුං. රාජා
යාගුබ්ජ්ජකභොජනානි දත්වා උද්දිස්සි, තඤ්ඤාඤ්ඤෙව තෙසං
දිබ්බයාගුබ්ජ්ජකභොජනානි නිබ්බත්තිංසු. තෙ තානි පරිභුඤ්ජිත්වා පිණ්ණද්‍රියා
අහෙසුං. අථ වත්ථසෙනාසනානි දත්වා උද්දිස්සි. තෙසං
දිබ්බවත්ථදිබ්බයානදිබ්බපාසාදදිබ්බපච්චත්ථරණදිබ්බසෙය්‍යාදිඅලඪිකාරවිධියො
නිබ්බත්තිංසු. සාපි තෙසං සම්පත්ති යථා සබ්බාව පාකටා භොති, තථා භගවා
අධිට්ඨාසි. රාජා අනිවිය අත්තමනො අහොසි. තතො භගවා භුත්තාවී පචාරිතො
රඤ්ඤො මාගධස්ස අනුමොදනත්ථං “තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්ති” ති ඉමා ගාථා
අභාසි.

එත්තාවතා ව “යෙන යත්ථ යදා යස්මා, තිරොකුට්ටං පකාසිතං, පකාසෙත්වාන
තං සබ්බ” ති අයං මානිකා සඤ්ඤෙපතො විත්ථාරතො ව විහත්තා භොති.

පට්මගාථාවණ්ණනා

1. ඉදානි ඉමස්ස තිරොකුට්ටස්ස යථාක්කමං අත්ථවණ්ණනං කර්ස්සාම.
සෙය්‍යාපීදං – පට්මගාථාය තාව තිරොකුට්ටාති කුට්ටානං පරභාගා වුච්චන්ති.
තිට්ඨන්ති නිසජ්ජාදිප්පටික්ඛෙපතො යානකප්පනවචනමෙතං. තෙන යථා
පාකාරපරභාගං පබ්බතපරභාගඤ්ඤි ගච්ඡන්තං “තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං
අසජ්ජමානො ගච්ඡති” ති වදන්ති, එවමිධාපි කුට්ටස්ස පරභාගෙසු තිට්ඨන්තෙ
“තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්ති” ති ආහ. සන්ධිසිඬ්ඝාටකෙසු වාති එත්ථ සන්ධියොති
වතුක්කොණරව්ජා වුච්චන්ති සරසන්ධිහිත්තිසන්ධිආලොකසන්ධියො වාපි.
සිඬ්ඝාටකාති තිකොණරව්ජා වුච්චන්ති, තදෙකජ්ඣං කත්වා පුරිමෙන සද්ධිං
සඬ්ඝටෙන්තො “සන්ධිසිඬ්ඝාටකෙසු වා” ති ආහ. ද්වාරබාහාසු තිට්ඨන්ති
නගරද්වාරසරද්වාරානං බාහා නිස්සාය තිට්ඨන්ති. ආගන්ත්වාන සකං සරන්ති එත්ථ
සකං සරං නාම පුබ්බඤාතිසරම්පි අත්තනා සාමිකභාවෙන අජ්ඣාචුත්ථපුබ්බසරම්පි.
තදුභයම්පි යස්මා තෙ සකසරසඤ්ඤාය ආගච්ඡන්ති, තස්මා “ආගන්ත්වාන සකං
සර” ති ආහ.

දුතියගාථාවණ්ණනා

2. එවං භගවා පුබ්බෙ අනජ්ඣාචුත්ථපුබ්බමපි පුබ්බඤාතිසරං
බිම්බිසාරනිවෙසනං සකසරසඤ්ඤාය ආගන්ත්වා
තිරොකුට්ටෙසන්ධිසිඬ්ඝාටකද්වාරබාහාසු යිතෙ ඉස්සාමච්ඡරියඵලං අනුභවන්තෙ,
අප්පෙකච්චෙ දීඝමස්සුකෙසවිකාරධරෙ අන්ධකාරමුඛෙ
සිථිලබන්ධනවිලම්බමානකිසඵරුසකාලකඬ්ඨගපච්චඩ්ගෙ තත්ථ තත්ථ
යීතවනදාහදඩ්ඪතාලරුක්ඛසදිසෙ, අප්පෙකච්චෙ ජීඝච්ඡාපිපාසාරණිනිම්මට්ඨෙන
උදරතො උට්ඨාය මුඛතො විනිච්ඡරන්තාය අග්ගිජාලාය පරිඬය්භමානසරීරෙ,
අප්පෙකච්චෙ සුවිජ්ජදාණුමත්තකණ්ඨබ්ලතාය පබ්බතාකාරකුච්ඡිතාය ච ලද්ධම්පි
පානභොජනං යාවදත්ථං භුඤ්ජිතුං අසමත්ථතාය බුජ්ජිපාසාපරෙතෙ අඤ්ඤං
රසමචින්දමානෙ, අප්පෙකච්චෙ අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අඤ්ඤෙසං වා සත්තානං
පහින්තගණ්ඨපිළකමුඛා පග්ගරිතරුධිරපුබ්බලසිකාදිං ලද්ධා අමතම්ච සායමානෙ
අතිවිය දුද්දසිකවිරූපභයානකසරීරෙ බහු පෙතෙ රඤ්ඤො නිදස්සෙන්තො –

“තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්ති, සන්ධිසිඬ්ඝාටකෙසු ච;
ද්වාරබාහාසු තිට්ඨන්ති, ආගන්ත්වාන සකං සර”න්ති. –

එත්වා පුන තෙහි කතස්ස කම්මස්ස දාරුණභාවං දස්සෙන්තො “පහුතෙ
අන්තපානම්හි”ති දුතියගාථමාහ.

තත්ථ පහුතෙති අනප්පකෙ බහුම්හි, යාවදත්ථිකෙති චුත්තං හොති. භ-කාරස්ස හි
භ-කාරො ලබ්භති “පහු සන්තො න භරති” තිආදීසු (සු. නි. 98) විය. කෙච් පන
“බහුතෙ” ඉති ච “බහුකෙ” ඉති ච පඨන්ති. පමාදපාඨා එතෙ. අන්තෙ ච පානම්හි ච
අන්තපානම්හි. ඛජ්ජෙ ච භොජ්ජෙ ච ඛජ්ජභොජ්ජෙ, එතෙන
අසිතපිතබායිතසායිතවසෙන චතුබ්බිධං ආහාරං දස්සෙති. උපට්ඨිතෙති උපගම්ම
යිතෙ, සජ්ජිතෙ පටියත්තෙ සමොභිතෙති චුත්තං හොති. න තෙසං කොච් සරති,
සත්තානන්ති තෙසං පෙත්තිවිසයෙ උජ්ජන්තානං සත්තානං කොච් මාතා වා පිතා වා
පුත්තො වා න සරති. කිං කාරණා? කම්මපච්චයා, අත්තනා කතස්ස
අදානදානප්පට්ඨෙසධනාදිභෙදස්ස කදරියකම්මස්ස පච්චයා. තඤ්ඤි තෙසං කම්මං
ඤාතීනං සරිතුං න දෙති.

තතියගාථාවණ්ණනා

3. එවං භගවා අනප්පකෙපි අන්තපානාදිම්හි පච්චුපට්ඨිතෙ “අපි නාම අම්භෙ
උද්දිස්ස කිඤ්චි දදෙය්‍යු”න්ති ඤාති පච්චාසිසන්තානං විවරතං තෙසං පෙතානං
තෙහි කතස්ස අතිකටුකවිපාකකරස්ස කම්මස්ස පච්චයෙන කස්සචි ඤාතිනො
අනුස්සරණමත්තභාවං දස්සෙන්තො –

“පහුතෙ අන්තපානම්හි, ඛජ්ජභොජ්ජෙ උපට්ඨිතෙ;
න තෙසං කොච් සරති, සත්තානං කම්මපච්චයා”ති. –

වත්වා පුන රඤ්ඤා පෙත්තිවිසයපපන්නෙ ඤාතකෙ උද්දිස්ස දින්නං දානං පසංසන්නො “එවං දදන්ති ඤාතීන”න්ති තතියගාථමාහ.

තත්ථ එවන්ති උපමාවචනං. තස්ස ද්විධා සම්බන්ධො – තෙසං සත්තානං කම්මපච්චයා අසරත්තෙපි කිස්මිඤ්චි දදන්ති, ඤාතීනං, යෙ එවං අනුකම්පකා භොන්තිති ව යථා තයා, මහාරාජ, දින්නං, එවං සුචිං පණීතං කාලෙන කප්පියං පානභොජනං දදන්ති ඤාතීනං, යෙ භොන්ති අනුකම්පකාති ව. දදන්තිති දෙන්නි උද්දිස්සන්ති නියයාතෙන්නි. ඤාතීනන්ති මාතීතො ව පිතීතො ව සම්බන්ධානං. යෙති යෙ කෙච්චි පුත්තා වා ධීතරො වා භාතරො වා භොන්තිති භවන්ති. අනුකම්පකාති අත්ථකාමා භීතෙසිතො. සුචින්ති විමලං දස්සනෙය්‍යං මනොරමං ධම්මිකං ධම්මලද්ධං. පණීතන්ති උත්තමං සෙට්ඨං. කාලෙනාති ඤාතිපෙතානං තිරොකුට්ටාදීසු ආගන්ත්වා ධීතකාලෙන. කප්පියන්ති අනුවෂ්ඨිකං පතිරූපං අරියානං පරිභොගාරහං. පානභොජනන්ති පානඤ්ච භොජනඤ්ච. ඉධ පානභොජනමුඛෙන සබ්බොපි දෙය්‍යධම්මො අධිප්පෙතො.

චතුත්ථගාථාපුබ්බද්ධවණ්ණනා

4. එවං භගවා රඤ්ඤා මාගධෙන පෙතභුතානං ඤාතීනං අනුකම්පාය දින්නං පානභොජනං පසංසන්නො –

“එවං දදන්ති ඤාතීනං, යෙ භොන්ති අනුකම්පකා;
සුචිං පණීතං කාලෙන, කප්පියං පානභොජන”න්ති. –

වත්වා පුන යෙන පකාරෙන දින්නං තෙසං භොති, තං දස්සෙන්නො “ඉදං වො ඤාතීනං භොතු”ති චතුත්ථගාථාය පුබ්බද්ධමාහ තං තතියගාථාය පුබ්බද්ධෙන සම්බන්ධිතබ්බං –

“එවං දදන්ති ඤාතීනං, යෙ භොන්ති අනුකම්පකා;
ඉදං වො ඤාතීනං භොතු, සුඛිතා භොන්තු ඤාතයො”ති.

තෙන “ඉදං වො ඤාතීනං භොතුති එවං දදන්ති, නො අඤ්ඤා”ති එත්ථ ආකාරත්ථෙන එවංසද්දෙන දාතබ්බාකාරනිදස්සනං කතං භොති.

තත්ථ ඉදන්ති දෙය්‍යධම්මනිදස්සනං. වොති “කච්චි පන වො අනුරුද්ධා සමග්ගා සම්මොදමානා”ති ව (ම. නි. 1.326; මහාව. 466), “යෙහි වො අරියා”ති ව එවමාදීසු විය කෙවලං නිපාතමත්තං, න සාම්චචනං. ඤාතීනං භොතුති පෙත්තිවිසයෙ උප්පන්නානං ඤාතකානං භොතු. සුඛිතා භොන්තු ඤාතයොති තෙ පෙත්තිවිසයපපන්නා ඤාතයො ඉදං පච්චනුභවන්තා සුඛිතා භොන්තුති.

චතුත්ථගාථාපරද්ධපඤ්චමගාථාපුබ්බද්ධවණ්ණනා

4-5. එවං භගවා යෙන පකාරෙන පෙත්තිවිසයුපපන්නානං ඤාතීනං දාතබ්බං, තං දස්සෙන්තො “ඉදං වො ඤාතීනං හොතු, සුඛිතා හොන්තු ඤාතයො”ති වත්වා පුන යස්මා “ඉදං වො ඤාතීනං හොතු”ති වුත්තෙපි න අඤ්ඤෙන කතං කම්මං අඤ්ඤස්ස ඵලදං හොති, කෙවලන්තු තථා උද්දිස්ස දියාමානං තං වත්ථු ඤාතීනං කුසලකම්මස්ස පච්චයො හොති. තස්මා යථා තෙසං තස්මිංයෙව වත්ථුස්මිං තඬ්ඨණෙ ඵලනිබ්බත්තකං කුසලකම්මං හොති, තං දස්සෙන්තො “තෙ ව තත්ථා”ති චතුත්ථගාථාය පච්ඡිමද්ධං “පහුතෙ අන්තපානම්හි”ති පඤ්චමගාථාය පුබ්බද්ධඤ්ච ආහ.

තෙසං අත්ථො – තෙ ඤාතිපෙතා යත්ථ තං දානං දීයති, තත්ථ සමන්තතො ආගන්ත්වා සමාගන්ත්වා, සමොධාය වා එකජ්ඣං හුත්වාති වුත්තං හොති, සම්මා ආගතා සමාගතා “ඉමෙ නො ඤාතයො අම්හාකං අත්ථාය දානං උද්දිස්සන්ති”ති එතදත්ථං සම්මා ආගතා හුත්වාති වුත්තං හොති. පහුතෙ අන්තපානම්හි තස්මිං අත්තතො උද්දිස්සමානෙ පහුතෙ අන්තපානම්හි. සක්කච්චං අනුමොදරෙති අභිසද්දහන්තා කම්මඵලං අවිජ්ජන්තා විත්තිකාරං අවික්ඛිත්තවිත්තා හුත්වා “ඉදං නො දානං හිතාය සුඛාය හොතු”ති මොදන්ති අනුමොදන්ති, පිතිසොමනස්සජාතා හොන්තිති.

පඤ්චමගාථාපරද්ධජට්ඨගාථාපුබ්බද්ධවණ්ණනා

5-6. එවං භගවා යථා පෙත්තිවිසයුපපන්නානං තඬ්ඨණෙ ඵලනිබ්බත්තකං කුසලං කම්මං හොති, තං දස්සෙන්තො –

“තෙ ව තත්ථ සමාගන්ත්වා, ඤාතිපෙතා සමාගතා;
පහුතෙ අන්තපානම්හි, සක්කච්චං අනුමොදරෙ”ති. –

වත්වා පුන ඤාතකෙ නිස්සාය නිබ්බත්තකුසලකම්මඵලං පච්චනුහොන්තානං තෙසං ඤාතී ආරබ්භ ථොමනාකාරං දස්සෙන්තො “විරං ජීවන්තු”ති පඤ්චමගාථාය පච්ඡිමද්ධං “අම්හාකඤ්ච කතා පූජා”ති ජට්ඨගාථාය පුබ්බද්ධඤ්ච ආහ.

තෙසං අත්ථො – විරං ජීවන්තුති විරජීවිතො දීඝායුකා හොන්තු. නො ඤාතීති අම්හාකං ඤාතකා. යෙසං හෙතූති යෙ නිස්සාය යෙසං කාරණා. ලභාමසෙති ලභාම. අත්තනා තඬ්ඨණං පටිලද්ධසම්පත්තිං අපදිසන්තා භණන්ති. පෙතානඤ්ඤි අත්තතො අනුමොදනෙන, දායකානං උද්දෙසෙන, දක්ඛිණෙයාසම්පදාය වාති තිහි අඬ්ගෙහි දක්ඛිණා සම්ප්ඤ්ඤාති, තඬ්ඨණෙ ඵලනිබ්බත්තිකා හොති. තත්ථ දායකා විසෙසහෙතු. තෙනාහංසු “යෙසං හෙතු ලභාමසෙ”ති. අම්හාකඤ්ච කතා පූජාති “ඉදං වො ඤාතීනං හොතු”ති එවං ඉමං දානං උද්දිසන්තෙහි අම්හාකඤ්ච පූජා කතා. දායකා ච අනිජ්ඣලාති යම්හි සන්තානෙ පරිව්වාගමයං කම්මං කතං, තස්ස තත්ථෙව ඵලදානතො දායකා ච අනිජ්ඣලාති.

එත්ථාහ – “කිං පන පෙත්තිවිසයුපපන්නා එව ඤාතයො ලහන්ති, උදාහු
අඤ්ඤෙපි ලහන්ති” ති? වුච්චතෙ – භගවතා එවෙනං ඛ්‍යාකතං ඡාණ්ඩියොණිනා
බ්‍රාහ්මණෙන පුට්ඨෙන, කිමෙත්ථ අම්හෙහි වත්තඛිඛං අත්ථී. වුත්තං හෙතං –

“මයමස්සු, හො ගොතම, බ්‍රාහ්මණා නාම දානානි දෙම, සද්ධානි කරොම
‘ඉදං දානං පෙතානං ඤාතිසාලොභිතානං උපකප්පතු, ඉදං දානං පෙතා
ඤාතිසාලොභිතා පරිභුඤ්ජන්තු’ ති, කච්චි තං, හො ගොතම, දානං පෙතානං
ඤාතිසාලොභිතානං උපකප්පති, කච්චි තෙ පෙතා ඤාතිසාලොභිතා තං දානං
පරිභුඤ්ජන්තිති. යානෙ ඛො, බ්‍රාහ්මණ, උපකප්පති, නො අට්ඨානෙති.

“කතමං පන තං, හො ගොතම, යානං, කතමං අට්ඨානන්ති? ඉධ,
බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතී හොති...පෙ.... මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති, සො
කායස්ස හෙදා පරං මරණා නිරයං උපපජ්ජති. යො තෙරයිකානං සත්තානං
ආභාරො, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදං ඛො,
බ්‍රාහ්මණ, අට්ඨානං, යත්ථ ධීතස්ස තං දානං න උපකප්පති.

“ඉධ පන, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතී හොති...පෙ....
මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස හෙදා පරං මරණා තිරච්ඡානායොනිං
උපපජ්ජති. යො තිරච්ඡානායොනිකානං සත්තානං ආභාරො, තෙන සො තත්ථ
යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදම්පි ඛො, බ්‍රාහ්මණ, අට්ඨානං, යත්ථ
ධීතස්ස තං දානං න උපකප්පති.

“ඉධ පන, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතා පට්ඨිරතො හොති...පෙ....
සම්මාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස හෙදා පරං මරණා මනුස්සානං සහඛ්‍යතං
උපපජ්ජති...පෙ.... දෙවානං සහඛ්‍යතං උපපජ්ජති. යො දෙවානං ආභාරො,
තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදම්පි ඛො, බ්‍රාහ්මණ,
අට්ඨානං, යත්ථ ධීතස්ස තං දානං න උපකප්පති.

“ඉධ පන, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතී හොති...පෙ....
මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස හෙදා පරං මරණා පෙත්තිවිසයං
උපපජ්ජති. යො පෙත්තිවෙසයිකානං සත්තානං ආභාරො, තෙන සො තත්ථ
යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. යං වා පනස්ස ඉතො අනුපවෙච්ඡන්ති
මිත්තාමච්චා වා ඤාතිසාලොභිතා වා, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො
තත්ථ තිට්ඨති. ඉදං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, යානං, යත්ථ ධීතස්ස තං දානං
උපකප්පතිති.

“සවෙ පන, හො ගොතම, සො පෙතො ඤාතිසාලොභිතො තං යානං
අනුපපන්නො හොති, කො තං දානං පරිභුඤ්ජන්ති? අඤ්ඤෙපිස්ස, බ්‍රාහ්මණ,
පෙතා ඤාතිසාලොභිතා තං යානං උපපන්නා හොන්ති, තෙ තං දානං
පරිභුඤ්ජන්තිති.

“සවෙ පන, හො ගොතම, සො වෙව පෙනො ඤාතිසාලොහිතො තං
 යානං අනුපපන්නො හොති, අඤ්ඤපිස්ස පෙනා ඤාතිසාලොහිතා තං යානං
 අනුපපන්නා හොන්ති, කො තං දානං පරිභුඤ්ජති? අට්ඨානං බො එතං
 බ්‍රාහ්මණ අනවකාසො, යං තං යානං විවිත්තං අස්ස ඉමිනා දීසෙන අද්ධුනා
 යදිදං පෙනෙහි ඤාතිසාලොහිතෙහි. අපිව බ්‍රාහ්මණ දායකොපි අනිජ්ඵලො” ති
 (අ. නි. 10.177).

ජට්ඨගාථාපරද්ධසත්තමගාථාවණ්ණනා

6-7. එවං භගවා රඤ්ඤො මාගධස්ස පෙත්තිවිසයුපපන්නානං පුබ්බඤ්ඤාතිනං
 සම්පත්තිං නිස්සාය ථොමෙන්නො “එතෙ තෙ, මහාරාජ, ඤාති ඉමාය දානසම්පදාය
 අත්තමනා එවං ථොමෙන්නී” ති දස්සෙන්නො –

“විරං ජීවන්තු නො ඤාති, යෙසං හෙතු ලභාමසෙ;
 අම්භාකඤ්ච කතා පූජා, දායකා ව අනිජ්ඵලා” ති. –

වත්වා පුන තෙසං පෙත්තිවිසයුපපන්නානං අඤ්ඤස්ස කසිගොරක්ඛාදිනො
 සම්පත්තිපට්ටාභකාරණස්ස අභාවං ඉතො දින්නෙන යාපනභාවඤ්ච දස්සෙන්නො
 “න හි තත්ථ කසි අත්ථී” ති ජට්ඨගාථාය පච්ඡිමද්ධං “වණ්ණිජ්ජා තාදිසී” ති ඉමං
 සත්තමගාථඤ්ච ආභ.

තත්‍රායං අත්ථවණ්ණනා – න හි, මහාරාජ, තත්ථ පෙත්තිවිසයෙ කසි අත්ථී, යං
 නිස්සාය තෙ පෙනා සම්පත්තිං පට්ටභෙය්‍යුං. ගොරක්ඛෙත්ථ න විජ්ජති න
 කෙවලං කසි එව, ගොරක්ඛාපි එත්ථ පෙත්තිවිසයෙ න විජ්ජති, යං නිස්සාය තෙ
 සම්පත්තිං පට්ටභෙය්‍යුං. වණ්ණිජ්ජා තාදිසී නත්ථීති වාණිජ්ජාපි තාදිසී නත්ථී, යා තෙසං
 සම්පත්තිපට්ටාභහෙතු භවෙය්‍ය. හිරඤ්ඤෙන කයාකයන්ති හිරඤ්ඤෙන
 කයවික්කයම්පි තත්ථ තාදිසං නත්ථී, යං තෙසං සම්පත්තිපට්ටාභහෙතු භවෙය්‍ය.
 ඉතො දින්නෙන යාපෙත්ති, පෙනා කාලගතා තහිත්ති කෙවලං පන ඉතො ඤාතිහි
 වා මිත්තාමච්චෙහි වා දින්නෙන යාපෙත්ති, අත්තභාවං ගමෙන්නි. පෙනාති
 පෙත්තිවිසයුපපන්නා සත්තා. කාලගතාති අත්තනො මරණකාලෙන ගතා,
 “කාලකතා” ති වා පාඨො, කතකාලා කතමරණාති අත්ථො. තහිත්ති තස්මිං
 පෙත්තිවිසයෙ.

අට්ඨමනවමගාථාද්වයවණ්ණනා

8-9. එවං “ඉතො දින්නෙන යාපෙත්ති, පෙනා කාලගතා තහි” ත්ති වත්වා
 ඉදානි උපමාහි තමත්ථං පකාසෙන්නො “උන්නමෙ උදකං වුට්ඨි” ත්ති ඉදං
 ගාථාද්වයමාභ.

තස්සත්ථො – යථා උන්නතෙ ථලෙ උස්සාදෙ භූමිභාගෙ මෙසෙහි අභිවුට්ඨිං
 උදකං නින්නං පවත්තති, යො යො භූමිභාගො නින්නො ඔණනො, තං තං පවත්තති

ගවිෂ්ඨි පාපුණාති, එවමෙව ඉතො දින්නං දානං පෙතානං උපකප්පති නිබ්බත්තති,
 පාතුහවතීති අත්ථො. නින්තමිව හි උදකප්පවත්ති යා යානං පෙතලොකො
 දානුපකප්පනාය. යථාහ – “ඉදං බො, බ්‍රාහ්මණ, යානං, යත්ථ ධීතස්ස තං දානං
 උපකප්පති”ති (අ. නි. 10.177). යථා ව
 කන්දරපදරසාබාපසාබකුසොබ්බමහාසොබ්බසන්නිපාතෙහි වාරිවහා මහානප්පො
 පුරා හුත්වා සාගරං පරිපුරෙන්නි, එවමපි ඉතො දින්නදානං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව
 පෙතානං උපකප්පතිති.

දසමගාථාවණ්ණනා

10. එවං භගවා “ඉතො දින්නෙන යාපෙන්නි, පෙතා කාලගතා තහි”න්ති ඉමං
 අත්ථං උපමාහි පකාසෙත්වා පුත යස්මා තෙ පෙතා “ඉතො කිඤ්චි ලච්ඡාමා”ති
 ආසාහිභූතා ඤාතිසරං ආගන්ත්වාපි “ඉදං නාම නො දෙථා”ති යාචිතුං අසමත්ථා,
 තස්මා තෙසං ඉමානි අනුස්සරණවත්ථුනි අනුස්සරන්නො කුලපුත්තො දක්ඛිණං
 දජ්ජාති දස්සෙන්නො “අදාසි මෙ”ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සත්ථො – “ඉදං නාම මෙ ධනං වා ධඤ්ඤං වා අදාසි”ති ව, “ඉදං නාම මෙ
 කිච්චං අත්තනා උයොගමාපජ්ජන්නො අකාසි”ති ව, “අමු මෙ මානිතො වා
 පිනිතො වා සම්බන්ධත්තා ඤාති”ති ව සිනෙහවසෙන තාණසමත්ථතාය
 “මිත්තා”ති ව, “අසුකො මෙ සහ පංසුකිළකො සබ්බා”ති ව එවං
 සබ්බමනුස්සරන්නො පෙතානං දක්ඛිණං දජ්ජා, දානං නියයාතෙය්‍යාති. අපරො
 පාඨො “පෙතානං දක්ඛිණං දජ්ජා”ති. තස්සත්ථො – දාතබ්බාති දජ්ජා. කා සා?
 පෙතානං දක්ඛිණං, තෙනෙව “අදාසි මෙ”තිආදිනා නයෙන පුබ්බෙ කතමනුස්සරං
 අනුස්සරතාති වුත්තං හොති. කරණවචනප්පසඨගෙ පච්චත්තවචනං වෙදිතබ්බං.

එකාදසමගාථාවණ්ණනා

11. එවං භගවා පෙතානං දක්ඛිණානියාතනෙ කාරණභූතානි
 අනුස්සරණවත්ථුනි දස්සෙන්නො –

“අදාසි මෙ අකාසි මෙ, ඤාතිමිත්තා සබ්බා ව මෙ;
 පෙතානං දක්ඛිණං දජ්ජා, පුබ්බෙ කතමනුස්සර”න්ති. –

වත්වා පුත යෙ ඤාතිමරණෙන රුණ්ණසොකාදිපරා එව හුත්වා තිට්ඨන්ති, න
 තෙසං අත්ථාය කිඤ්චි දෙන්නි, තෙසං තං රුණ්ණසොකාදි කෙවලං
 අත්තපරිතාපනමෙව හොති, න පෙතානං කිඤ්චි අත්ථං නිස්ථාදෙතීති දස්සෙන්නො
 “න හි රුණ්ණං වා”ති ඉමං ගාථමාහ.

තත්ථ රුණ්ණන්ති රොදනා රොදිතත්තං අස්සුපාතනං, එතෙන කායපරිස්සමං
 දස්සෙති. සොකොති සොවනා සොචිතත්තං, එතෙන චිත්තපරිස්සමං දස්සෙති. යා
 වඤ්ඤාති යා ව රුණ්ණසොකෙහි අඤ්ඤා. පරිදෙවනාති ඤාතිබ්‍යසනෙන ථුට්ඨස්ස

ලාලජපතා, “කහං ඵකපුත්තක පිය මනාපා” ති ඵවමාදිනා නයෙන
ගුණසංවණ්ණනා, එතෙන වච්ඡරිස්සමං දස්සෙති.

ද්වාදසමගාථාවණ්ණනා

12. ඵවං භගවා “රුණ්ණං වා සොකො වා යා වඤ්ඤා පරිදෙවනා, සබ්බමපි තං
පෙතානං අත්ථාය න භොති, කෙවලන්තු අත්තානං පරිතාපනමත්තමෙව, ඵවං
තිට්ඨන්ති ඤාතයො” ති රුණ්ණාදීනං නිරත්ථකභාවං දස්සෙත්වා පුන මාගධරාජෙන
යා දක්ඛිණා දින්නා, තස්සා සාත්ථකභාවං දස්සෙන්නො “අයඤ්ච ඛො දක්ඛිණා” ති
ඉමං ගාථමාහ.

තස්සත්ථො – අයඤ්ච ඛො, මහාරාජ, දක්ඛිණා තයා අජ්ජ අත්තනො ඤාතිගණං
උද්දිස්ස දින්නා, සා යස්මා සඬ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස, තස්මා
සඬ්ඝමහි සුජ්ජතිට්ඨිතා අස්ස පෙතජනස්ස දීඝරත්තං භිතාය උපකප්පති සම්පජ්ජති
එලතිති වුත්තං භොති. උපකප්පතීති ච යානසො උපකප්පති, තංඛණංයෙව
උපකප්පති, න විරෙන. යථා හි තංඛණඤ්ඤෙව පටිභන්තං “යානසොවෙනං
තථාගතං පටිභාති” ති වුව්චති, එවමිධාපි තංඛණංයෙව උපකප්පත්තා “යානසො
උපකප්පති” ති වුත්තා. යං වා තං “ඉදං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, යානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං
දානං උපකප්පති” ති (අ. නි. 10.177) වුත්තං, තත්ථ
බුජ්ජිපාසිකවත්තාසපරදත්තුපජීවිනිජ්ඣාමතණ්හිකාදිහෙදහින්නෙ යානෙ
උපකප්පතීති වුත්තං යථා කභාපණං දෙන්නො “කභාපණසො දෙති” ති ලොකෙ
වුව්චති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ උපකප්පතීති පාතුභවති, නිබ්බත්තතීති වුත්තං
භොති.

තෙරසමගාථාවණ්ණනා

13. ඵවං භගවා රඤ්ඤා දින්නාය දක්ඛිණාය සාත්ථකභාවං දස්සෙන්නො –

“අයඤ්ච ඛො දක්ඛිණා දින්නා, සඬ්ඝමහි සුජ්ජතිට්ඨිතා;
දීඝරත්තං භිතායස්ස, යානසො උපකප්පති” ති. –

වත්වා පුන යස්මා ඉමං දක්ඛිණං දෙන්නෙන ඤාතිනං ඤාතිහි
කත්තබ්බකිච්චකරණවසෙන ඤාතිධම්මො නිදස්සිතො, බහුජනස්ස පාකට්ඨකතො,
නිදස්සනං වා කතො, තුම්හෙහිපි ඤාතිනං එවමෙව ඤාතිහි
කත්තබ්බකිච්චකරණවසෙන ඤාතිධම්මො පරිපුරෙතබ්බො, න නිරත්ථකෙහි
රුණ්ණාදීහි අත්තා පරිතාපෙතබ්බොති ච පෙතෙ දිබ්බසම්පත්තිං අධිගමෙන්නෙන
පෙතානං පුජා කතා උළාරා, බුද්ධජප්‍රබඤ්ච භික්ඛුසඬ්ඝං අන්තපානාදීහි
සන්තප්පෙන්නෙන භික්ඛුනං බලං අනුපදින්නං, අනුකම්පාදිගුණපරිවාරඤ්ච
වාගවෙනනං නිබ්බත්තෙන්නෙන අනප්පකං පුඤ්ඤං පසුතං, තස්මා භගවා ඉමෙහි
යථාභූච්චගුණෙහි රාජානං සම්පහංසෙන්නො –

“සො ඤාතිධම්මො ව අයං නිදස්සිතො,
පෙතාන පුජා ව කතා උළාරා;
බලඤ්ච භික්ඛුනමනුප්පදිත්තං,
තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක”න්ති. —

ඉමාය ගාථාය දෙසනං පරියොසාපෙනි.

අප වා “සො ඤාතිධම්මො ව අයං නිදස්සිතො”ති ඉමිනා ගාථාපදෙන භගවා රාජානං ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති. ඤාතිධම්මනිදස්සනමෙව භි ඵත්ථ සන්දස්සනං පෙතාන පුජා ව කතා උළාරාති ඉමිනා සමාදපෙනි. උළාරාති පසංසනමෙව භි ඵත්ථ පුනප්පුනං පුජාකරණෙ සමාදපනං. බලඤ්ච භික්ඛුනමනුප්පදිත්තන්ති ඉමිනා සමුත්තෙජෙනි. බලානුප්පදානමෙව භි ඵත්ථ ඵවං දානං, බලානුප්පදානතාති තස්ස උස්සාභවඩ්ඪිතෙන සමුත්තෙජනං. තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පකන්ති ඉමිනා සම්පහංසෙති. පුඤ්ඤප්පසුතකිත්තනමෙව භි ඵත්ථ තස්ස යථාභුච්චගුණසංවණ්ණනභාවෙන සම්පහංසනජනනො සම්පහංසනන්ති වෙදිතබ්බං.

දෙසනාපරියොසානෙ ව පෙත්තිවිසයුපපත්තිආදීනවසංවණ්ණනෙන සංවිග්ගානං යොනිසො පදහනං චතුරාසිතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. දුතියදිවසෙපි භගවා දෙවමනුස්සානං ඉදමෙව තිරොකුට්ටං දෙසෙසි, ඵවං යාව සත්තමදිවසා තාදිසො ඵව ධම්මාභිසමයො අහොසිති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

තිරොකුට්ටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නිධිකණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපකාරණං

ඉදානි යදිදං තිරොකුට්ටානන්තරං “නිධිං නිධෙති පුරිසො”තිආදිනා නිධිකණ්ඩං නික්ඛිත්තං, තස්ස —

“භාසිත්වා නිධිකණ්ඩස්ස, ඉධ නික්ඛෙපකාරණං;
අට්ඨප්පත්තිඤ්ච දීපෙත්වා, කරස්සාමත්ථවණ්ණනං”.

තත්ථ ඉධ නික්ඛෙපකාරණං තාවස්ස ඵවං වෙදිතබ්බං. ඉදඤ්ච නිධිකණ්ඩං භගවතා ඉමිනා අනුක්කමෙන අවුත්තම්පි යස්මා අනුමොදනවසෙන වුත්තස්ස තිරොකුට්ටස්ස මිට්ඨනභූතං, තස්මා ඉධ නික්ඛිත්තං. තිරොකුට්ටෙන වා පුඤ්ඤවිරහිතානං විපත්තිං දස්සෙත්වා ඉමිනා කතපුඤ්ඤානං

සම්පත්තිදස්සනත්ථම්පි ඉදං ඉධ නික්ඛිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපකාරණං.

සුත්තටුප්පත්ති

අටුප්පත්ති පනස්ස – සාවත්ථියං කිර අඤ්ඤතරො කුටුම්භිකො අඬ්ඬො මහද්ධනො මහාභොගො. සො ච සද්ධො භොති පසන්තො, විගතමලමච්ඡෙරෙන චෙතසා අගාරං අජ්ඣාචසති. සො එකස්මිං දිවසෙ බුද්ධජ්ජමස්ස භික්ඛුසඤ්ඤා දානං දෙති. තෙන ච සමයෙන රාජා ධනත්ථිකො භොති, සො තස්ස සන්තිකෙ පුරිසං පෙසෙසි “ගච්ඡ, භණෙ, ඉත්ථන්තාමං කුටුම්භිකං ආනෙහී” ති. සො ගන්ත්වා තං කුටුම්භිකං ආහ “රාජා තං ගහපති ආමන්තෙති” ති. කුටුම්භිකො සද්ධාදිගුණසමන්තාගතෙන චෙතසා බුද්ධජ්ජමං භික්ඛුසඤ්ඤා පරිවිසන්තො ආහ “ගච්ඡ, භො පුරිස, පච්ඡා ආගමිස්සාමි, ඉදානි තාවම්හි නිධිං නිධෙත්තො ධීතො” ති. අථ භගවා භුත්තාවි පචාරිතො තමෙව පුඤ්ඤසම්පදං පරමත්ථතො නිධිති දස්සෙතුං තස්ස කුටුම්භිකස්ස අනුමොදනත්ථං “නිධිං නිධෙති පුරිසො” ති ඉමා ගාථායො අභාසි. අයමස්ස අටුප්පත්ති.

එවමස්ස –

“භාසිත්වා නිධිකණ්ඩස්ස, ඉධ නික්ඛෙපකාරණං;
අටුප්පත්තිඤ්ඤා දිපෙත්වා, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං”.

පට්ඨගාථාවණ්ණනා

1. තත්ථ නිධිං නිධෙති පුරිසොති නිධියතීති නිධි, යජියති රක්ඛියති ගොපියතීති අත්ථො. සො චතුබ්බිධො ථාවරො, ජඬගමො, අඬගසමො, අනුගාමිකොති. තත්ථ ථාවරො නාම භූමිගතං වා වෙහාසට්ඨං වා හිරඤ්ඤං වා සුවණ්ණං වා බෙත්තං වා චත්ථු වා, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං ඉරියාපට්ඨරහිතං, අයං ථාවරො නිධි. ජඬගමො නාම දාසිදාසං හත්ථිගවස්සවළවං අපේළකං කුක්කුටසුකරං යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං ඉරියාපට්ඨපටිසංයුත්තං. අයං ජඬගමො නිධි අඬගසමො නාම කම්මායතනං, සිජ්ජායතනං, විජ්ජාට්ඨානං, බාහුසච්චං, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං සික්ඛිත්වා ගහිතං අඬගපච්චඬගම්ච අත්තභාවජ්ජට්ඨිද්ධං, අයං අඬගසමො නිධි. අනුගාමිකො නාම දානමයං පුඤ්ඤං සීලමයං භාවනාමයං ධම්මස්සවනමයං ධම්මදෙසනාමයං, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං පුඤ්ඤං තත්ථ තත්ථ අනුගන්ත්වා විය ඉට්ඨඵලමනුජ්ජදෙති, අයං අනුගාමිකො නිධි. ඉමස්මිං පන යානෙ ථාවරො අධිජ්ජෙතො.

නිධෙතීති යජෙති පටිසාමෙති ගොපෙති. පුරිසොති මනුස්සො. කාමඤ්ඤා පුරිසොපි ඉත්ථිපි පණ්ඩකොපි නිධිං නිධෙති, ඉධ පන පුරිසසීසෙන දෙසනා කතා, අත්ථතො පන තෙසම්පි ඉධ සමොධානං දට්ඨබ්බං. ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙති ඔගාහෙතබ්බට්ඨෙත ගම්භීරං, උදකස්ස අන්තිකභාවෙන ඔදකන්තිකං. අත්ථි ගම්භීරං.

න ඔදකන්නිකං ජඩ්ගලෙ භූමිභාගෙ සතිකපොරිසො ආවාටො විය, අත්ථි ඔදකන්නිකං න ගම්භීරං නින්නෙ පල්ලලෙ එකද්විවිදන්ථිකො ආවාටො විය, අත්ථි ගම්භීරඤ්චෙව ඔදකන්නිකඤ්ච ජඩ්ගලෙ භූමිභාගෙ යාව ඉදානි උදකං ආගම්ස්සතිති, තාව ඛතො ආවාටො විය. තං සන්ධාය ඉදං වුත්තං “ගම්භීරෙ ඔදකන්නිකෙ” ති. අත්ථෙ කිච්චෙ සමුප්පන්නෙති අත්ථා අනපෙතන්ති අත්ථං, අත්ථාවහං හිතාවහන්ති වුත්තං හොති. කාතඛ්ඛන්ති කිච්චං, කිඤ්චිදෙව කරණීයන්ති වුත්තං හොති. උප්පන්නං එව සමුප්පන්නං, කත්තඛ්ඛනාවෙන උපට්ඨිතන්ති වුත්තං හොති. තස්මිං අත්ථෙ කිච්චෙ සමුප්පන්නෙ. අත්ථාය මෙ භවිස්සතිති නිධානප්පයොජනනිදස්සනමෙතං. එතදත්ථඤ්චි සො නිධෙති “අත්ථාවහෙ කිස්මිඤ්චිදෙව කරණීයෙ සමුප්පන්නෙ අත්ථාය මෙ භවිස්සති, තස්ස මෙ කිච්චස්ස නිප්ඵත්තියා භවිස්සති” ති. කිච්චනිප්ඵත්තියෙව හි තස්ස කිච්චෙ සමුප්පන්නෙ අත්ථොති වෙදිතඛ්ඛො.

දුතියගාථාවණ්ණනා

එවං නිධානප්පයොජනං දස්සෙන්නො අත්ථාධිගමාධිප්පායං දස්සෙත්වා ඉදානි අනත්ථාපගමාධිප්පායං දස්සෙතුමාහ –

2. “රාජතො වා දුරුත්තස්ස, චොරතො පිළිතස්ස වා.

ඉණස්ස වා පමොක්ඛාය, දුඛිතික්ඛෙ ආපදාසු වා” ති.

තස්සත්ථො “අත්ථාය මෙ භවිස්සති” ති ව “ඉණස්ස වා පමොක්ඛායා” ති ව එත්ථ වුත්තෙහි ද්විති භවිස්සතිපමොක්ඛාය-පදෙහි සද්ධිං යථාසම්භවං යොජෙත්වා වෙදිතඛ්ඛො.

තත්ථායං යොජනා – න කෙවලං අත්ථාය මෙ භවිස්සතිති එව පුරිසො නිධිං නිධෙති, කින්තු “අයං වොරො” ති වා “පාරදාරිකො” ති වා “සුඛකසාතකො” ති වා එවමාදිනා නයෙන පච්චත්ථිකෙහි පච්චාමිත්තෙහි දුරුත්තස්ස මෙ සතො රාජතො වා පමොක්ඛාය භවිස්සති, සන්ධිච්ඡෙදාදීහි ධනහරණෙන වා, “එත්තකං හිරඤ්ඤසුචණ්ණං දෙහි” ති ජීවග්ගාහෙන වා වොරෙහි මෙ පිළිතස්ස සතො චොරතො වා පමොක්ඛාය භවිස්සති. සන්ති මෙ ඉණායිකා, තෙ මං “ඉණං දෙහි” ති වොදෙස්සන්ති, තෙහි මෙ වොදියමානස්ස ඉණස්ස වා පමොක්ඛාය භවිස්සති. හොති සො සමයො, යං දුඛිතික්ඛං හොති දුස්සස්සං දුල්ලභපිණ්ඩං, තත්ථ න සුකරං අප්පධනෙන යාපෙතුං, තථාවිධෙ ආගතෙ දුඛිතික්ඛෙ වා මෙ භවිස්සති. යථාරූපා ආපදා උප්පජ්ජන්ති අග්ගිතො වා උදකතො වා අප්පියදායාදතො වා, තථාරූපාසු වා උප්පන්නාසු ආපදාසු මෙ භවිස්සතිතිපි පුරිසො නිධිං නිධෙතිති.

එවං අත්ථාධිගමාධිප්පායං අනත්ථාපගමාධිප්පායඤ්චාති ද්විති ගාථාහි දුට්ඨං නිධානප්පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි තමෙව දුට්ඨං පයොජනං නිගමෙන්නො ආහ –

“එතදත්ථාය ලොකස්මිං, නිධි නාම නිධියති” ති.

තස්සත්ථො – ය්වායං “අත්ථාය මෙ භවිස්සති” ති ව “රාජතො වා දුරුත්තස්සා” ති එවමාදීහි ව අත්ථාධිගමො අනත්ථාපගමො ව දස්සිතො. එතදත්ථාය එතෙසං නිජ්ථාදනත්ථාය ඉමස්මිං ඔකාසලොකෙ යො කොචි හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිභෙදො නිධි නාම නිධියති යපියති පටිසාමීයතීති.

තතියගාථාවණ්ණනා

ඉදානි යස්මා එවං නිහිතොපි සො නිධි පුඤ්ඤවතංයෙව අධිජ්ජෙනත්ථසාධකො හොති, න අඤ්ඤෙසං, තස්මා තමත්ථං දීපෙන්තො ආහ –

3. “තාවස්සුනිහිතො සන්තො, ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ.

න සබ්බො සබ්බදා එව, තස්ස තං උපකප්පති” ති.

තස්සත්ථො – සො නිධි තාව සුනිහිතො සන්තො, තාව සුට්ඨු නිබ්ණිත්වා යපිතො සමානොති වුත්තං හොති. කීව සුට්ඨුති? ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ, යාව ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ නිහිතොති සඬ්ඛං ගච්ඡති, තාව සුට්ඨුති වුත්තං හොති. න සබ්බො සබ්බදා එව, තස්ස තං උපකප්පතීති යෙන පුරිසෙන නිහිතො, තස්ස සබ්බොපි සබ්බකාලං න උපකප්පති න සම්පජ්ජති, යථාවුත්තකිව්වකරණසමත්ථො න හොතීති වුත්තං හොති. කින්තු කොච්ඡෙව කදාච්ඡෙව උපකප්පති, නෙව වා උපකප්පතීති. එත්ථ ව ත්ති පදපුරණමත්තෙ නිපාතො දට්ඨබ්බො “යථා තං අප්පමත්තස්ස ආතාපිතො” ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.18-19; 3.154) විය. ලිඬිගභෙදං වා කත්වා “සො” ති වත්තබ්බෙ “ත” ත්ති වුත්තං. එවං හි වුවිවමානෙ සො අත්ථො සුඛං බුජ්ඣතීති.

චතුත්ථපඤ්ඤවමගාථාවණ්ණනා

එවං “න සබ්බො සබ්බදා එව, තස්ස තං උපකප්පති” ති වත්වා ඉදානි යෙහි කාරණෙහි න උපකප්පති, තානි දස්සෙන්තො ආහ –

4. “නිධි වා යානා වචති, සඤ්ඤා වාස්ස විමුය්හති.

නාගා වා අපනාමෙත්ති, යස්මා වාපි හරන්ති නං.

5. “අප්පියා වාපි දායාදා, උද්ධරන්ති අපස්සතො” ති.

තස්සත්ථො – යස්මිං යානෙ සුනිහිතො හොති නිධි, සො වා නිධි තම්භා යානා වචති අපෙති විගච්ඡති, අවෙනතොපි සමානො පුඤ්ඤක්ඛයවසෙන අඤ්ඤං යානං ගච්ඡති. සඤ්ඤා වා අප්පියා විමුය්හති, යස්මිං යානෙ නිහිතො නිධි, තං න ජානාති,

අස්ස පුඤ්ඤක්ඛයවොදිතා නාගා වා තං නිධිං අපනාමෙත්ති අඤ්ඤං යානං ගමෙත්ති. යක්ඛා වාපි හරන්ති යෙනිච්ඡකං ආදාය ගච්ඡන්ති. අපස්සතො වා අස්ස අප්පියා වා දායාදා භූමිං ඛණිත්වා තං නිධිං උද්ධරන්ති. එවමස්ස එතෙහි යානා වචනාදීහි කාරණෙහි සො නිධි න උපකස්පතිති.

එවං යානා වචනාදීනි ලොකසම්මතානි අනුපකස්පනකාරණානි වත්වා ඉදානි යං තං එතෙසම්පි කාරණානං මූලභූතං එකඤ්ඤෙව පුඤ්ඤක්ඛයසඤ්ඤිතං කාරණං, තං දස්සෙන්නො ආහ -

“යදා පුඤ්ඤක්ඛයො හොති, සබ්බමෙතං විනස්සති” ති.

තස්සත්ථො - යස්මිං සමයෙ හොගසම්පත්තිනිප්ථාදකස්ස පුඤ්ඤස්ස ඛයො හොති, හොගපාරිජුඤ්ඤසංවත්තනිකමපුඤ්ඤමොකාසං කත්වා යීතං හොති, අථ යං නිධිං නිධෙන්තෙන නිහිතං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිධනජාතං, සබ්බමෙතං විනස්සතිති.

ඡට්ඨගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා තෙන තෙන අධිප්පායෙන නිහිතම්පි යථාධිප්පායං අනුපකස්පන්තං නානස්පකාරෙහි නස්සනධම්මං ලොකසම්මතං නිධිං වත්වා ඉදානි යං පුඤ්ඤසම්පදං පරමත්ථතො නිධිති දස්සෙතුං තස්ස කුටුම්භිකස්ස අනුමොදනත්ථම්ඤං නිධිකණ්ඩමාරද්ධං, තං දස්සෙන්නො ආහ -

6. “යස්ස දානෙන සීලෙන, සංයමෙන දමෙන ව.

නිධි සුනිහිතො හොති, ඉත්ථියා පුරිසස්ස වා” ති.

තත්ථ දානන්ති “දානඤ්ච ධම්මවරියා වා” ති එත්ථ චූත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං. සීලන්ති කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. පඤ්චඨගදසඨගපාතිමොක්ඛසංවරාදි වා සබ්බම්පි සීලං ඉධ සීලන්ති අධිප්පෙන. සංයමොති සංයමනං සංයමො, චෙතසො නානාරම්මණගතිනිවාරණන්ති චූත්තං හොති, සමාධිස්සෙනං අධිවචනං. යෙන සංයමෙන සමන්තාගතො “භත්ථසංයතො, පාදසංයතො, වාචාසංයතො, සංයතුත්තමො” ති එත්ථ සංයතුත්තමොති චූත්තො. අපරෙ ආහු “සංයමනං සංයමො, සංවරණන්ති චූත්තං හොති, ඉන්ද්‍රියසංවරස්සෙනං අධිවචන” න්ති. දමොති දමනං, කිලෙසුපසමනන්ති චූත්තං හොති, පඤ්ඤායෙනං අධිවචනං. පඤ්ඤා හි කත්ථවි පඤ්ඤාත්ථෙව චූච්චති “සුස්සුසා ලහතෙ පඤ්ඤ” න්ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 188). කත්ථවි ධම්මොති “සච්චං ධම්මො ධිති වාගො” ති එවමාදීසු. කත්ථවි දමොති “යදි සච්චා දමා වාගා, ඛන්තා හියොයා න විජ්ජති” තිආදීසු.

එවං දානාදීනි ඤත්වා ඉදානි එවං ඉම්ස්සා ගාථාය සම්පිණ්ඨෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො - යස්ස ඉත්ථියා වා පුරිසස්ස වා දානෙන සීලෙන සංයමෙන දමෙන

වානි ඉමෙහි චතුරි ධම්මෙහි යථා හිරුඤ්ඤාන සුවණ්ණෙන මුත්තාය මණ්නා වා ධනමයො නිධි තෙසං සුවණ්ණාදීනං එකත්ථ පක්ඛිපනෙන නිධියති, එවං පුඤ්ඤමයො නිධි තෙසං ආනාදීනං එකච්ඡිත්තසන්තානෙන චෙතියාදීමිති වා චත්ථුමිති සුට්ඨ කරණෙන සුනිහිතො හොතිති.

සත්තමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා “යස්ස ආනෙනා”ති ඉමාය ගාථාය පුඤ්ඤසම්පදාය පරමත්ථතො නිධිභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි යත්ථ නිහිතො, සො නිධි සුනිහිතො හොති, තං චත්ථුං දස්සෙත්තො ආහ –

7. “චෙතියමිති ච සඬ්ඝෙ වා, පුග්ගලෙ අතිථිසු වා.

මාතරි පිතරි වාපි, අපො ජෙට්ඨමිති භාතරි”ති.

තත්ථ වයිතබ්බන්ති චෙතියං, පුජෙතබ්බන්ති චුත්තං හොති, චිත්තතා වා චෙතියං. තං පනෙතං චෙතියං තිව්ධං හොති පරිභොගචෙතියං, උද්දිස්සකචෙතියං, ධාතුකචෙතියන්ති. තත්ථ බොධිරුක්ඛො පරිභොගචෙතියං, බුද්ධපට්ඨා උද්දිස්සකචෙතියං, ධාතුගබ්භථුපා සධාතුකා ධාතුකචෙතියං. සඬ්ඝොති බුද්ධජ්ජමුඛාදිසු යො කොචි. පුග්ගලොති ගහට්ඨපබ්බජ්ජෙසු යො කොචි. නත්ථි අස්ස තිථි, යමිති වා තමිති දිවසෙ ආගච්ඡතිති අතිථි. තඬ්ඬණෙ ආගතපාහුනකස්සෙතං අධිවචනං. සෙසං චුත්තනයමෙව.

එවං චෙතියාදීනි ඤාත්වා ඉදානි එවං ඉමිස්සා ගාථාය සම්පිණ්ඩෙත්වා අත්ථො චෙදිතබ්බො – යො සො නිධි “සුනිහිතො හොති”ති චුත්තො, සො ඉමෙසු චත්ථුසු සුනිහිතො හොති. කස්මා? දීඝරත්තං ඉට්ඨඵලානුප්පදානසමත්ථතාය. තථා හි අප්පකම්පි චෙතියමිති දත්වා දීඝරත්තං ඉට්ඨඵලලාභිතො හොත්ති. යථාහ –

“එකපුප්ඵං යජිත්වාන, අසිතිකප්පකොට්ඨො;
දුග්ගතිං නාහිජානාමි, පුප්ඵදානස්සිදං ඵල”න්ති ව.

“මත්තාසුඛපරිච්චාගා, පස්සෙ චෙ විපුලං සුඛ”න්ති ව. (ධ. ප. 290);

එවං දක්ඛිණාවිසුද්ධිවෙලාමසුත්තාදිසු චුත්තනයෙන සඬ්ඝාදිචත්ථුසුපි දානඵලවිභාගො චෙදිතබ්බො. යථා ච චෙතියාදිසු දානස්ස පචත්ති ඵලවිභූති ච දස්සිතා, එවං යථායොගං සබ්බත්ථ තං තං ආරහිත්වා වාරිත්තවාරිත්තවසෙන සීලස්ස, බුද්ධානුස්සතිවසෙන සංයමස්ස, තබ්බත්ථුකච්ඡස්සනාමනසිකාරපච්චවෙක්ඛණවසෙන දමස්ස ච පචත්ති තස්ස තස්ස ඵලවිභූති ච චෙදිතබ්බො.

අට්ඨමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා දානාදීහි නිධියමානස්ස පුඤ්ඤමයනිධිනො චෙතියාදිහෙදං චත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි එතෙසු චත්ථුසු සුනිහිතස්ස තස්ස නිධිනො ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ නිහිතනිධිනො විසෙසං දස්සෙත්තො ආහ -

8. “එසො නිධි සුනිහිතො, අපෙයොසා අනුගාමිකො.

පහාය ගමනියෙසු, එතං ආදාය ගච්ඡති” ති.

තත්ථ පුබ්බපදෙන තං දානාදීහි සුනිහිතනිධිං නිද්දිසති “එසො නිධි සුනිහිතො” ති. අපෙයොසානි පරෙහි ඡෙත්වා ගහෙතුං න සක්කා, අවිචෙයොසානිපි පායො, තස්ස අවිචිතබ්බො අවිචනාරහො හිතසුඛත්ථිකෙන උපචිතබ්බොති අත්ථො. එතස්මිඤ්ච පායෙ එසො නිධි අවිචෙයොසානි සම්බන්ධිත්වා පුන “කස්මා” ති අනුයොගං දස්සෙත්වා “යස්මා සුනිහිතො අනුගාමිකො” ති සම්බන්ධිතබ්බං. ඉතරථා හි සුනිහිතස්ස අවිචෙයාත්තං වුත්තං භවෙයා, න ච සුනිහිතො අවිචනියො. අවිචිතො එව හි සොති. අනුගච්ඡති අනුගාමිකො, පරලොකං ගච්ඡන්තම්පි තත්ථ තත්ථ ඵලදානෙන න විජහති අත්ථො.

පහාය ගමනියෙසු එතං ආදාය ගච්ඡති මරණකාලෙ පච්චුපට්ඨිතෙ සබ්බභොගෙසු පහාය ගමනියෙසු එතං නිධිං ආදාය පරලොකං ගච්ඡති අයං කිර එතස්ස අත්ථො. සො පන න යුජ්ජති. කස්මා? භොගානං අගමනියතො. පහාතබ්බො එව හි තෙ තෙ භොගා, න ගමනියා, ගමනියා පන තෙ තෙ ගතිවිසෙසා. යතො යදි එස අත්ථො සියා, පහාය භොගෙ ගමනියෙසු ගතිවිසෙසෙසු ඉති වදෙයා. තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො - “නිධි වා යානා වචති” ති එවමාදිනා පකාරෙන පහාය මච්චං භොගෙසු ගච්ඡන්තෙසු එතං ආදාය ගච්ඡති. එසො හි අනුගාමිකත්තා තං නප්පජ්ජහති.

තත්ථ සියා “ගමනියෙසුති එත්ථ ගන්තබ්බෙසුති අත්ථො, න ගච්ඡන්තෙසු” ති. තං න එකංසතො ගහෙතබ්බං. යථා හි “අරියා නියානිකා” ති (දී. නි. 2.141) එත්ථ නියාන්තාති අත්ථො, න නියානබ්බාති, එවම්ධාපි ගච්ඡන්තෙසුති අත්ථො, න ගන්තබ්බෙසුති.

අථ වා යස්මා එස මරණකාලෙ කස්සචි දාතුකාමො භොගෙ ආමසිතුම්පි න ලහති, තස්මා තෙන තෙ භොගා පුබ්බං කායෙන පහාතබ්බො, පච්ඡා විහතාසෙන චෙතසා ගන්තබ්බො, අතික්කම්මිතබ්බාති වුත්තං භොති. තස්මා පුබ්බං කායෙන පහාය පච්ඡා චෙතසා ගමනියෙසු භොගෙසුති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. පුරිමස්මිං අත්ථෙ නිද්ධාරණෙ භුම්මවචනං, පහාය ගමනියෙසු භොගෙසු එකමෙවෙනං පුඤ්ඤනිධිවිභවං තතො නිහරිත්වා ආදාය ගච්ඡති. පච්ඡමෙ අත්ථෙ භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භුම්මවචනං. භොගානඤ්ඤි ගමනියභාවෙන එතස්ස නිධිස්ස ආදාය ගමනියභාවො ලක්ඛියති.

නවමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා ඉමස්ස පුඤ්ඤාදිධිතො ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ නිහිතතිධිතො විසෙසං දස්සෙන්වා පුන අත්තනො භණ්ඩගුණසංවණ්ණනෙන කයජනස්ස උස්සාහං ජනෙන්තො උළාරභණ්ඩවාණිජො විය අත්තනා දෙසිතපුඤ්ඤාදිධිගුණසංවණ්ණනෙන තස්මිං පුඤ්ඤාදිධිමිහි දෙවමනුස්සානං උස්සාහං ජනෙන්තො ආහ -

9. “අසාධාරණමඤ්ඤෙසං, අවොරාහරණො නිධි.

කයිරාථ ධීරො පුඤ්ඤානි, යො නිධි අනුගාමිකො”ති.

තත්ථ අසාධාරණමඤ්ඤෙසන්ති අසාධාරණො අඤ්ඤෙසං, මකාරො පදසන්ධිකරො “අදුක්ඛමප්පබ්බාය වෙදනාය සම්පයුත්තා”ති ආදීසු විය. න වොරෙහි ආහරණො අවොරාහරණො, වොරෙහි ආදාතබ්බො න භොතීති අත්ථො. නිධාතබ්බොති නිධි. එවං ද්විති පදෙහි පුඤ්ඤාදිධිගුණං සංවණ්ණෙන්වා තතො ද්විති තත්ථ උස්සාහං ජනෙති “කයිරාථ ධීරො පුඤ්ඤානි, යො නිධි අනුගාමිකො”ති. තස්සත්ථො - යස්මා පුඤ්ඤානි නාම අසාධාරණො අඤ්ඤෙසං, අවොරාහරණො ච නිධි භොති. න කෙවලඤ්ච අසාධාරණො අවොරාහරණො ච නිධි, අථ බො පන “එසො නිධි සුනිහිතො, අජෙය්‍යො අනුගාමිකො”ති එත්ථ චුත්තො යො නිධි අනුගාමිකො. සො ච යස්මා පුඤ්ඤානියෙව, තස්මා කයිරාථ කරෙය්‍ය ධීරො බුද්ධිසම්පන්නො ධිතිසම්පන්නො ච පුග්ගලො පුඤ්ඤානීති.

දසමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා ගුණසංවණ්ණනෙන පුඤ්ඤාදිධිමිහි දෙවමනුස්සානං උස්සාහං ජනෙන්වා ඉදානි යෙ උස්සහිත්වා පුඤ්ඤාදිධිකිරියාය සම්පාදෙන්ති, තෙසං සො යං එලං දෙනි, තං සඬ්ඛෙපතො දස්සෙන්තො ආහ -

10.

“එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධි”ති.

ඉදානි යස්මා පත්ථනාය පටිබන්ධිතස්ස සබ්බකාමදදත්තං, න විනා පත්ථනං භොති. යථාහ -

“ආකඬ්ඛෙය්‍ය වෙ ගහපතයො ධම්මචාරී සමචාරී ‘අහො වතාහං කායස්ස හෙදා පරං මරණා ඛත්තියමභාසාලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍ය’න්ති, යානං බො පනෙතං විජ්ජති යං සො කායස්ස හෙදා පරං මරණා ඛත්තියමභාසාලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍ය. තං කිස්ස හෙතු? තථා හි සො ධම්මචාරී සමචාරී” (ම. නි. 1.442).

එවං “අනාසවං වෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සවිජ්ජන්වා උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍ය. තං කිස්ස හෙතු? තථා හි සො ධම්මචාරී සමචාරී”ති (ම. නි. 1.442).

තථා වාහ -

“ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සද්ධාය සමන්තාගතො හොති, සීලෙන, සුතෙන,
වාගෙන, පඤ්ඤාය සමන්තාගතො හොති, තස්ස එවං හොති ‘අහො වතාහං
කායස්ස හෙදා පරං මරණා ඛත්තියමහාසාලානං සහබ්බතං
උපපජ්ජෙය්‍ය’න්ති. සො තං චිත්තං පදහති, තං චිත්තං අධිට්ඨාති, තං චිත්තං
භාවෙති. තස්ස තෙ සඛ්ඛාරා ව විහාරා ව එවං භාවිතා එවං බහුලීකතා
තනුපපත්තියා සංවත්තන්ති” (ම. නි. 3.161) එවමාදි.

තස්මා තං තථා තථා ආකඨ්ඨපරියායං චිත්තපදහනාධිට්ඨානභාවනාපරික්ඛාරං
පත්ථනං තස්ස සබ්බකාමදදත්තෙ හෙතුං දස්සෙන්නො ආහ -

“යං යදෙවාභිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙනෙන ලබ්භති”ති.

එකාදසමගාථාවණ්ණනා

11. ඉදානි යං තං සබ්බං එතෙන ලබ්භති, තං ඔධිසො ඔධිසො දස්සෙන්නො
“සුවණ්ණනා සුසරතා”ති එවමාදිගාථායො ආහ.

තත්ථ පයමගාථාය තාව සුවණ්ණනා නාම සුන්දරච්ඡව්වණ්ණනා
කඤ්චනසන්නිහත්තවතා, සාපි එතෙන පුඤ්ඤනිධිනා ලබ්භති. යථාහ -

“යමපි, භික්ඛවෙ, තථාගතො පුරිමං ජාතිං...පෙ.... පුබ්බෙ මනුස්සභූතො
සමානො අක්කොධනො අහොසි අනුපායාසබ්භුලො, බහුමපි චුත්තො
සමානො නාභිසජ්ජි න කුජ්ජි න බ්‍යාපජ්ජි න පතිත්ථිසි, න කොපඤ්ච
දොසඤ්ච අප්පච්චයඤ්ච පාත්ථාකාසි, දාතා ව අහොසි සුබ්බමානං මුදුකානං
අත්ථරණානං පාචුරණානං බොමසුබ්බමානං කප්පාසික...පෙ....
කොසෙය්‍ය...පෙ.... කම්බලසුබ්බමානං. සො තස්ස කම්මස්ස කතත්තා
උපචිතත්තා...පෙ.... ඉත්ථත්තං ආගතො සමානො ඉමං මහාපුරිසලක්ඛණං
පටිලභති. සුවණ්ණවණ්ණො හොති කඤ්චනසන්නිහත්තවො”ති (දී. නි.
3.218).

සුසරතා නාම බ්‍රහ්මස්සරතා කරච්ඡිකභාණ්ණතා, සාපි එතෙන ලබ්භති. යථාහ -

“යමපි, භික්ඛවෙ, තථාගතො පුරිමං ජාතිං...පෙ.... ඵරුසං වාචං පහාය
ඵරුසාය වාචාය පටිවිරතො අහොසි, යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුබ්බා...පෙ....
තථාරුපිං වාචං භාසිතා අහොසි. සො තස්ස කම්මස්ස කතත්තා
උපචිතත්තා...පෙ.... ඉත්ථත්තං ආගතො සමානො ඉමානි ද්වෙ
මහාපුරිසලක්ඛණානි පටිලභති. පහුතජ්චිහො ව හොති බ්‍රහ්මස්සරො ව
කරච්ඡිකභාණ්ණ”ති (දී. නි. 3.236).

සුසංස්කෘතානි සුට්ඨ සංස්කෘතානා, සමචිතවට්ටිතයුත්තට්ඨානෙසු
අභිගපච්චධිගානං සමචිතවට්ටිතභාවෙන සන්නිවෙසොති චුත්තං හොති. සාපි
එතෙන ලබ්භති. යථාහ -

“යමිපි, භික්ඛවෙ, තථාගතො පුරිමං ජාතිං...පෙ.... පුබ්බෙ මනුස්සභූතො
සමානො ඛණ්ණජනස්ස අත්ථකාමො අහොසි භිතකාමො ඵාසුකාමො
යොගක්ඛෙමකාමො ‘කින්නි මෙ සද්ධාය වඩ්ඪෙය්‍යුං, සීලෙන සුතෙන
වාගෙන පඤ්ඤාය ධනධඤ්ඤෙන ඛෙත්තවත්ථුනා ද්විපදවතුප්පදෙහි
පුත්තදාරෙහි දාසකම්මකරපොරිසෙහි ඤාතීහි මිත්තෙහි ඛන්ධවෙහි
වඩ්ඪෙය්‍යු’න්ති, සො තස්ස කම්මස්ස...පෙ.... සමානො ඉමානි තිණි
මහාපුරිසලක්ඛණානි පටිලහති, සීහපුබ්බධ්වස්සකායො ව හොති චිත්තත්තරංසො
ව සමවට්ටක්ඛන්ධො වා”ති (දී. නි. 3.224) එවමාදි.

ඉමිනා නයෙන ඉතො පරෙසමිපි ඉමිනා පුඤ්ඤානිධිනා පටිලාභසාධකානි
සුත්තපදානි තතො තතො ආනෙත්වා වත්තබ්බානි. අතිච්ඡාර්භයෙන තු සංඛිත්තං,
ඉදානි අවසෙසපදානං වණ්ණනං කරිස්සාමි.

සුරූපතානි එත්ථ සකලසරීරං රූපන්ති වෙදිතබ්බං “ආකාසො පරිවාරිතො
රූපංත්වෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති”තිආදීසු (ම. නි. 1.306) විය, තස්ස රූපස්ස සුත්තදර්ශනා
සුරූපතා නාතිදීඝතා නාතිරස්සතා නාතිකිසතා නාතිථුලතා නාතිකාලතා
නච්චොදාතතානි චුත්තං හොති. ආධිපච්චන්ති අධිපතිභාවො,
ඛත්තියමහාසාලාදිභාවෙන සාමිකභාවොති අත්ථො. පරිවාරොති අගාරිකානං
සජනපරිජනසම්පත්ති, අනගාරිකානං පරිසසම්පත්ති, ආධිපච්චඤ්ච පරිවාරො ව
ආධිපච්චපරිවාරො. එත්ථ ව සුවණ්ණතාදීහි සරීරසම්පත්ති, ආධිපච්චෙන
හොගසම්පත්ති, පරිවාරෙන සජනපරිජනසම්පත්ති චුත්තානි වෙදිතබ්බා.
සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති යං තං “යං යදෙවාහිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙතෙන
ලබ්භති”ති චුත්තං, තත්ථ ඉදමිපි තාව පඨමං ඔධිසො චුත්තසුවණ්ණතාදි
සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති වෙදිතබ්බන්ති දස්සෙති.

ද්වාදසමගාථාවණ්ණනා

12. එවමිමාය ගාථාය පුඤ්ඤානුභාවෙන ලභිතබ්බං රජ්ජසම්පත්තිතො ඔරං
දෙවමනුස්සසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි තද්දුගයරජ්ජසම්පත්තිං දස්සෙත්තො
“පදෙසරජ්ජ”න්ති ඉමං ගාථමාහ.

තත්ථ පදෙසරජ්ජන්ති එකදීපමිපි සකලං අපාපුණිත්වා පථවියා එකමෙකස්මිං
පදෙසෙ රජ්ජං. ඉස්සරභාවො ඉස්සරියං, ඉමිනා දීපවක්කවත්තිරජ්ජං දස්සෙති.
චක්කවත්තිසුඛං පියන්ති ඉට්ඨං කන්තං මනාපං චක්කවත්තිසුඛං. ඉමිනා
වාතුරන්තචක්කවත්තිරජ්ජං දස්සෙති. දෙවෙසු රජ්ජං දෙවරජ්ජං, එතෙන
මන්ධාතාදීනමිපි මනුස්සානං දෙවරජ්ජං දස්සිතං හොති. අපි දිබ්බෙසුති ඉමිනා යෙ

තෙ දිවි භවත්තා “දිබ්බා” ති වුවුවන්ති, තෙසු දිබ්බෙසු කායෙසු උප්පන්නානම්පි දෙවරජ්ජං දස්සෙති. සබ්බමෙතෙන ලබ්හතීති යං තං “යං යදෙවාහිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්හතී” ති වුත්තං, තත්ථ ඉදම්පි දුතියං ඔධිසො පදෙසරජ්ජාදි සබ්බමෙතෙන ලබ්හතීති වෙදිතබ්බන්ති දස්සෙති.

තෙරසමගාථාවණ්ණනා

13. එවම්මාය ගාථාය පුඤ්ඤානුභාවෙන ලහිතබ්බං දෙවමනුස්සරජ්ජසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි ද්විති ගාථාහි වුත්තං සම්පත්තිං සමාසතො පුරක්ඛත්වා නිබ්බානසම්පත්තිං දස්සෙත්තො “මානුස්සිකා ච සම්පත්ති” ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සායං පදවණ්ණනා – මනුස්සානං අයන්ති මානුස්සි, මානුස්සි එව මානුස්සිකා. සම්පජ්ජනං සම්පත්ති. දෙවානං ලොකො දෙවලොකො. තස්මිං දෙවලොකෙ. යාති අනවසෙසපරියාදානං, රමන්ති එතාය අජ්ඣන්තං උප්පන්නාය බහිද්ධා චා උපකරණභූතායාති රති, සුබස්ස සුබවත්ථුනො චෙතං අධිවචනං. යාති අනියතවචනං වසද්දො පුබ්බසම්පත්තියා සහ සම්පිණ්ඩනත්ථො. නිබ්බානංයෙව නිබ්බානසම්පත්ති.

අයං පන අත්ථවණ්ණනා – යා එසා “සුවණ්ණනා” තිආදීහි පදෙහි මානුස්සිකා ච සම්පත්ති දෙවලොකෙ ච යා රති වුත්තා, සා ච සබ්බා, යා වායමපරා සද්ධානුසාරිභාවාදිවසෙන පත්තබ්බා නිබ්බානසම්පත්ති, සා වාති ඉදං තතියම්පි ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්හතීති.

අථ වා යා පුබ්බෙ සුවණ්ණනාදීහි අවුත්තා “සුරා සතිමත්තො ඉධ බ්‍රහ්මවරියවාසො” ති එවමාදිනා (අ. නි. 9.21) නයෙන නිද්දිට්ඨා පඤ්ඤාවෙය්‍යන්තියාදිහෙදා ච මානුස්සිකා සම්පත්ති, අපරා දෙවලොකෙ ච යා ඤානාදිරති, යා ච යථාචුත්තජ්ජකාරා නිබ්බානසම්පත්ති වාති ඉදම්පි තතියං ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්හතීති. එවම්පෙත්ථ අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

චුද්දසමගාථාවණ්ණනා

14. එවම්මාය ගාථාය පුඤ්ඤානුභාවෙන ලහිතබ්බං සද්ධානුසාරිභාවාදිවසෙන පත්තබ්බං නිබ්බානසම්පත්තිම්පි දස්සෙත්වා ඉදානි තෙවිජ්ජඋභතොභාගවිමුත්තභාවවසෙනපි පත්තබ්බං තමෙව තස්ස උපායඤ්ච දස්සෙත්තො “මිත්තසම්පදමාගම්මා” ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සායං පදවණ්ණනා – සම්පජ්ජති එතාය ගුණවිභූතිං පාපුණාතීති සම්පදා, මිත්තො එව සම්පදා මිත්තසම්පදා, තං මිත්තසම්පදං. ආගම්මාති නිස්සාය. යොනිසොති උපායෙන. පසුඤ්ජනොති යොගානුට්ඨානං කරොතො. විජානාති එතායාති විජ්ජා, විමුවචති එතාය, සයං වා විමුවචතීති විමුත්ති, විජ්ජා ච විමුත්ති ච විජ්ජාවිමුත්තියො, විජ්ජාවිමුත්තිසු වසිභාවො විජ්ජාවිමුත්තිවසිභාවො.

අයං පන අත්ථවණ්ණනා – ය්වායං මිත්තසම්පදමාගම්ම සත්ථාරං වා අඤ්ඤතරං වා ගරුට්ඨානියං සබ්බමචාරිං නිස්සාය තතො ඔවාදඤ්ච අනුසාසනිඤ්ච ගහෙත්වා යථානුසිට්ඨං පටිපත්තියා යොනිසො පයුඤ්ජනො පුබ්බෙනිවාසාදීසු තිසු විජ්ජාසු “තත්ථ කතමා විමුත්ති? විත්තස්ස ච අධිමුත්ති නිබ්බානඤ්චා”ති (ධ. ස. 1381) එවං ආගතාය අට්ඨසමාපත්තිනිබ්බානභෙදාය විමුත්තියා ච තථා තථා අදන්ධායිතත්තෙන වසිභාවො, ඉදම්පි චතුත්ථං ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්භතිති.

පන්තරසමගාථාවණ්ණනා

15. එවම්මාය ගාථාය පුබ්බෙ

කථිතවිජ්ජාවිමුත්තිවසිභාවභාගියපුඤ්ඤානුභාවෙන ලභිතබ්බං තෙවිජ්ජඋභතොභාගවිමුත්තභාවවසෙනපි පත්තබ්බං නිබ්බානසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්මා විජ්ජාවිමුත්තිවසිභාවජ්ජත්තා තෙවිජ්ජා උභතොභාගවිමුත්තාපි සබ්බෙ පටිසම්භිදාදිගුණවිභූතිං ලභන්ති, ඉමාය පුඤ්ඤසම්පදාය ච තස්සා ගුණවිභූතියා පදට්ඨානවසෙන තථා තථා සාපි ලබ්භති, තස්මා තම්පි දස්සෙත්තො “පටිසම්භිදා විමොක්ඛා වා”ති ඉමං ගාථමාහ.

“යතො සම්මා කතෙන යා වායං ධම්මත්ථනිරුත්තිපටිභානෙසු පහෙදගතා පඤ්ඤා පටිසම්භිදා”ති වුවචති, යෙ විමෙ “රුපි රූපානි පස්සති”ති ආදිනා (දී. නි. 2.129; 3.339) නයෙන අට්ඨ විමොක්ඛා, යා වායං භගවතො සාවකෙහි පත්තබ්බා සාවකසම්පත්තිසාධිකා සාවකපාරම්, යා ච සයම්භුභාවසාධිකා පච්චෙකබ්බාධි, යා ච සබ්බසත්තුත්තමභාවසාධිකා බුද්ධභූමි, ඉදම්පි පඤ්චමං ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්භතිති වෙදිතබ්බං.

සොළසමගාථාවණ්ණනා

16. එවං භගවා යං තං “යං යදෙවාහිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භති”ති වුත්තං, තං ඉමාහි පඤ්චහි ගාථාහි ඔධිසො ඔධිසො දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බමෙවිදං සබ්බකාමදදනිධිසඤ්ඤිතං පුඤ්ඤසම්පදං පසංසන්තො “එවං මහත්ථිකා එසා”ති ඉමාය ගාථාය දෙසනං නිට්ඨපෙසි.

තස්සායං පදවණ්ණනා – එවන්ති අතීතත්ථනිදස්සනං. මහන්තො අත්ථො අස්සාති මහත්ථිකා, මහතො අත්ථාය සංවත්තතිති වුත්තං හොති, මහිද්ධිකාතිපි පාඨො. එසාති උද්දෙසවචනං, තෙන “යස්ස දානෙන සීලෙනා”ති ඉතො පභූති යාව “කයිරාථ ධිරො පුඤ්ඤානි”ති වුත්තං පුඤ්ඤසම්පදං උද්දිසති. යදිදන්ති අභිමුඛකරණත්ථෙ නිපාතො, තෙන එසාති උද්දිට්ඨං නිද්දිසිතුං යා එසාති අභිමුඛං කරොති. පුඤ්ඤානං සම්පදා පුඤ්ඤසම්පදා. තස්මාති කාරණවචනං. ධිරාති ධිතිමන්තො. පසංසන්තිති වණ්ණයන්ති. පණ්ඩිතාති පඤ්ඤාසම්පන්නා. කතපුඤ්ඤත්ති කතපුඤ්ඤභාවං.

අයං පන අත්ථවණ්ණනා - ඉති භගවා සුවණ්ණතාදිං බුද්ධභූමිපරියොසානං පුඤ්ඤසම්පදානුභාවෙන අධිගන්තබ්බමත්ථං වණ්ණයිත්වා ඉදානි තමෙවත්ථං සම්පිණ්ඩෙත්වා දස්සෙන්තො තෙනෙවත්ථෙන යථාචුත්තජ්ජකාරාය පුඤ්ඤසම්පදාය මහත්ථිකත්තං ථුතන්තො ආහ - එවං මහතො අත්ථස්ස ආවහනෙන මහත්ථිකා එසා, යදිදං මයා ‘‘යස්ස දානෙන සිලෙනා’’තිආදිනා නයෙන දෙසිතා පුඤ්ඤසම්පදා, තස්මා මාදිසා සත්තානං භිතසුඛාවහාය ධම්මදෙසනාය අකිලාසුතාය යථාභූතගුණෙන ච ධීරා පණ්ඩිතා ‘‘අසාධාරණමඤ්ඤෙසං, අවොරාහරණො නිධි’’තිආදීහි ඉධ චුත්තෙහි ච, අචුත්තෙහි ච ‘‘මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානං භායිත්ථ, සුඛස්සෙතං, භික්ඛවෙ, අධිවචනං, යදිදං පුඤ්ඤානී’’තිආදීහි (අ. නි. 7.62; ඉතිවු. 22; නෙත්ති. 121) වචනෙහි අනෙකාකාරවොකාරං කතපුඤ්ඤනං පසංසන්ති, න පක්ඛපාතෙනාති.

දෙසනාපරියොසානෙ සො උපාසකො ඛහුජනෙන සද්ධිං සොනාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසී, රඤ්ඤො ච පසෙනදිකොසලස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා එතමත්ථං ආරොචෙසී, රාජා අතිවිය තුට්ඨො භුත්වා ‘‘සාධු, ගහපති, සාධු ඛො ත්වං, ගහපති, මාදිසෙහිපි අනාහරණීයං නිධිං නිධෙසී’’ති සංරාධෙත්වා මහතිං පූජමකාසීති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

නිධිකණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මෙත්තසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපජ්ජයොජනං

ඉදානි නිධිකණ්ඩානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස මෙත්තසුත්තස්ස වණ්ණනාක්කමො අනුජ්ජන්තො. තස්ස ඉධ නික්ඛෙපජ්ජයොජනං වත්වා තතො පරං -

‘‘යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා වෙනෙස දීපනා;
නිදානං සොධයිත්වාස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං’’.

තත්ථ යස්මා නිධිකණ්ඩෙන දානසීලාදිපුඤ්ඤසම්පදා චුත්තා, සා ච සත්තෙසු මෙත්තාය කතාය මහජ්ජලා හොති යාව බුද්ධභූමිං පාපෙතං සමත්ථා, තස්මා තස්සා පුඤ්ඤසම්පදාය උපකාරදස්සනත්ථං, යස්මා චා සරණෙහි සාසනෙ ඔතරිත්වා සික්ඛාපදෙහි සිලෙ පතිට්ඨිතානං ද්වත්තිංසාකාරෙන රාගජ්ජහානසමත්ථං, කුමාරපඤ්ඤෙන මොහජ්ජහානසමත්ථඤ්ච කම්මට්ඨානං දස්සෙන්වා, මඬිගලසුත්තෙන තස්ස පචත්තියා මඬිගලභාවො අත්තරක්ඛා ච, රතනසුත්තෙන තස්සානුරූපා පරරක්ඛා, තිරොකුට්ටෙන රත්තනසුත්තෙ චුත්තභූතෙසු එකච්චභූතදස්සනං චුත්තජ්ජකාරාය පුඤ්ඤසම්පත්තියා පමජ්ජන්තානං විපත්ති ච, නිධිකණ්ඩෙන තිරොකුට්ටෙ චුත්තවිපත්තිපටිපක්ඛභූතා සම්පත්ති ච දස්සිතා,

දොසප්පභානසමත්ථං පන කම්මට්ඨානං අදස්සිතමෙව, තස්මා තං
දොසප්පභානසමත්ථං කම්මට්ඨානං දස්සෙතුං ඉදං මෙත්තසුත්තං ඉධ නික්ඛිත්තං.
එවඤ්ඤි සුපරිපුරො හොති බුද්දකපායොති ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

නිදානසොධනං

ඉදානි යායං -

“යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා වෙනෙස දීපනා;
නිදානං සොධයිත්වාස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණන” ත්ති. -

මානිකා නික්ඛිත්තා, තත්ථ ඉදං මෙත්තසුත්තං භගවතාච චුත්තං, න සාවකාදීහි,
තඤ්ච පන යදා හිමවන්තපස්සතො දෙවතාහි උබ්බාළ්භා හික්ඛු භගවතො සන්තිකං
ආගතා, තදා සාවත්ථීයං තෙසං හික්ඛුනං පරිත්තත්ථාය කම්මට්ඨානත්ථාය ච
චුත්තත්ති එවං තාව සඬ්ඛෙපතො එතෙසං පදානං දීපනා නිදානසොධනා
වෙදිතබ්බා.

විත්ථාරතො පන එවං වෙදිතබ්බා - එකං සමයං භගවා සාවත්ථීයං විහරති
උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය, තෙන බො පන සමයෙන සම්බහුලා නානාවෙරජ්ජකා
හික්ඛු භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ වස්සං
උපගන්තුකාමා භගවන්තං උපසඬ්කමන්ති. තනු සුදං භගවා රාගවරිතානං
සවිඤ්ඤාණකථවිඤ්ඤාණකවසෙන එකාදසවිධං අසුභකම්මට්ඨානං, දොසවරිතානං
චතුබ්බිධං මෙත්තාදිකම්මට්ඨානං, මොහවරිතානං මරණස්සතිකම්මට්ඨානාදීනි,
විතක්කවරිතානං ආනාපානස්සතිපථවිකසිණාදීනි, සද්ධාවරිතානං
බුද්ධානුස්සතිකම්මට්ඨානාදීනි, බුද්ධිවරිතානං චතුර්ධාවුච්චත්ථානාදීනි ඉමිනා
නයෙන චතුරාසිතිසහස්සප්පහෙදවරිතානුකූලානි කම්මට්ඨානානි කපෙති.

අථ බො පඤ්චමත්තානි හික්ඛුසතානි භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං
උග්ගහෙත්වා සප්පායසෙනාසනඤ්ච ගොවරගාමඤ්ච පරියෙසමානානි අනුපුබ්බෙන
ගන්ත්වා පච්චන්තෙ හිමවන්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධං නීලකාවමණ්ණසන්තිහසිලාතලං
සිතලසනවිජායනීලවනසණ්ඨමණ්ඨිතං
මුත්තාජාලරජතපට්ඨසදිසවාලුකාකිණ්ණභූමිභාගං සුවිසාතසිතලජලාසයපරිවාරිතං
පබ්බතමද්දසංසු. අථ තෙ හික්ඛු තත්ථෙකරත්ති. වසිත්වා පභාතාය රත්තියා
සරීරපරිකම්මං කත්වා තස්ස අවිදුරෙ අඤ්ඤතරං ගාමං පිණ්ඩාය පවිසිංසු. ගාමො
සනනිවෙසනසන්තිවිට්ඨකුලසහස්සයුත්තො, මනුස්සා වෙන්ථ සද්ධා පසන්තා තෙ
පච්චන්තෙ පබ්බතීතදස්සනස්ස දුල්ලභතාය හික්ඛු දිස්වා එව පිතිසොමනස්සජාතා
හුත්වා තෙ හික්ඛු හොජෙත්වා “ඉධෙව, හන්තෙ, තෙමාසං වසථා” ති යාවිත්වා
පඤ්ච පධානකුට්ඨිකානි කාරෙත්වා තත්ථ මඤ්චපීඨපානීයපරිභොජනීයසට්ඨාදීනි
සබ්බුපකරණානි පටියාදෙසු.

හික්බි දුතියදිවසෙ අඤ්ඤං ගාමං පිණ්ඩාය පවිසිංසු. තත්ථපි මනුස්සා තථෙව උපට්ඨතිත්වා වස්සාවාසං යාචිංසු. හික්බි “අසති අන්තරායෙ”ති අධිවාසෙත්වා තං ව්‍යාසණ්ඩං පවිසිත්වා සබ්බරත්තින්දිවං ආරද්ධවීරියා යාමසණ්ඩිකං කොට්ටෙන්වා යොනිසොමනසිකාරබහුලා විහරන්තා රුක්ඛමූලානි උපගන්ත්වා නිසීදිංසු. සීලවන්තානං හික්බිනං තෙජෙන විහතතෙජා රුක්ඛදෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානා ඔරුය්හ දාරකෙ ගහෙන්වා ඉතො විතො විවරන්ති. සෙය්‍යාථාපි නාම රාජුහි වා රාජමහාමත්තෙහි වා ගාමකාවාසං ගතෙහි ගාමවාසීනං සරෙසු ඔකාසෙ ගහිතෙ සරමනුස්සකා සරා නික්ඛමිත්වා අඤ්ඤත්‍ර වසන්තා “කදා නු ගමිස්සන්ති”ති දුරතොව ඔලොකෙන්ති, එවමෙව දෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානානි ඡඩ්ඨෙත්වා ඉතො විතො ව විවරන්තියො දුරතොව ඔලොකෙන්ති “කදා නු හදන්තා ගමිස්සන්ති”ති. තතො එවං සමචිත්තෙසු “පයමවස්සපගතා හික්බි අවස්සං තෙමාසං වසිස්සන්ති, මයං පන තාව චිරං දාරකෙ ගහෙන්වා ඔක්කම්ම වසිතුං න සක්කොම, හන්ද මයං හික්බිනං භයානකං ආරම්මණං දස්සෙමා”ති. තා රත්තිං හික්බිනං සමණධම්මකරණවෙලාය හිංසනකානි යක්ඛරූපානි නිම්මිතිත්වා පුරතො පුරතො තිට්ඨන්ති, හෙරවසද්දඤ්ච කරොන්ති. හික්බිනං තානි රූපානි දිස්වා තඤ්ච සද්දං සුත්වා හදයං එන්දි, දුබ්බණ්ණා ව අහෙසුං උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුකජාතා. තෙන තෙ හික්බි චිත්තං එකග්ගං කාතුං නාසක්ඛිංසු, තෙසං අනෙකග්ගචිත්තානං භයෙන ව පුනප්පුනං සංවිග්ගානං සති සම්මුස්සි, තතො තෙසං මුට්ඨසතීනං දුග්ගන්ධානි ආරම්මණානි පයොජෙසුං, තෙසං තෙන දුග්ගන්ධෙන නිම්මටීයමානම්ම මත්ථලුඩ්ගං අහොසි, ගාල්භා සීසවෙදනා උප්පජ්ජිංසු, න ව තං පවත්තිං අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ආරොවෙසුං.

අටෙකදිවසං සඬ්ඝත්ථෙරස්ස උපට්ඨානකාලෙ සබ්බෙසු සන්තිපතිතෙසු සඬ්ඝත්ථෙරො පුච්ඡී “තුම්භාකං, ආවුසො, ඉමං ව්‍යාසණ්ඩං පවිට්ඨානං කතිපාභං අතිවිය පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො අහොසි පරියොදානො, විජ්ජසන්නානි ව ඉන්ද්‍රියානි, එතරහි පනත්ථ කිසා දුබ්බණ්ණා උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුකජාතා, කිං වො ඉධ අසප්පාය”න්ති. තතො එකො හික්බි ආහ – “අහං, හන්තෙ, රත්තිං ඊදිසඤ්ච ඊදිසඤ්ච හෙරවාරම්මණං පස්සාමි ව සුණාමි ව, ඊදිසඤ්ච ගන්ධං සායාමි, තෙන මෙ චිත්තං න සමාධියති”ති, එතෙනෙව උපායෙන සබ්බෙව තෙ තං පවත්තිං ආරොවෙසුං. සඬ්ඝත්ථෙරො ආහ – “හගවතා, ආවුසො, ද්වෙ වස්සපනායිකා පඤ්ඤත්තා, අම්භාකඤ්ච ඉදං සෙනාසනං අසප්පායං, ආයාමාවුසො, හගවතො සන්තිකං ගන්ත්වා අඤ්ඤං සප්පායසෙනාසනං පුච්ඡාමා”ති. “සාධු, හන්තෙ”ති තෙ හික්බි ථෙරස්ස පටිස්සුණිත්වා සබ්බෙව සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තචීවරමාදාය අනුපලික්ඛන්තා කුලෙසු කඤ්චි අනාමන්තෙත්වා එව යෙන සාවත්ථී තෙන වාරිකං පක්කමිංසු. අනුපුබ්බෙන සාවත්ථී ගන්ත්වා හගවතො සන්තිකං ආගමිංසු.

හගවා තෙ හික්බි දිස්වා එතදවොච – “න, හික්ඛවෙ, අන්තොවස්සං වාරිකා වරිතබ්බාති මයා සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, කිස්ස තුම්හෙ වාරිකං වරථා”ති. තෙ හගවතො සබ්බමාරොවෙසුං. හගවා ආවජ්ජෙත්තො සකලජම්බුදීපෙ අන්තමසො චතුපාදපීඨකට්ඨානමත්තම්පි තෙසං සප්පායසෙනාසනං නාද්දස. අථ තෙ හික්බි ආහ

– “න, හික්බවෙ, තුම්භාකං අඤ්ඤං සප්පායසෙනාසනං අත්ථී, තත්ථෙව තුම්භෙ විහරන්තා ආසවක්ඛයං පාපුණිස්සථ, ගච්ඡථ, හික්බවෙ, තමෙව සෙනාසනං උපනිස්සාය විහරථ, සවෙ පන දෙවතාහි අභයං ඉච්ඡථ, ඉමං පරිත්තං උග්ගණ්භථ. එතඤ්ඤි වො පරිත්තඤ්ඤව කම්මට්ඨානඤ්ඤව භවිස්සති” ති ඉදං සුත්තමහාසී.

අපරෙ පනාහු – “ගච්ඡථ, හික්බවෙ, තමෙව සෙනාසනං උපනිස්සාය විහරථා” ති ඉදඤ්ඤව වත්ථා භගවා ආහ – “අපිව බො ආරඤ්ඤකෙන පරිහරණං ඤාතබ්බං. සෙය්‍යථීදං – සායං පාතං කරණවසෙන ද්වෙ මෙත්තා ද්වෙ පරිත්තා ද්වෙ අසුභා ද්වෙ මරණස්සති අට්ඨමහාසංවෙගවත්ථුසමාවජ්ජනඤ්ඤව, අට්ඨ මහාසංවෙගවත්ථුනි නාම ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණං වත්තාරි අපායදුක්ඛානීති, අථ වා ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි වත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමුලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්තෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමුලකං දුක්ඛං” ති. එවං භගවා පරිහරණං ආචික්ඛිත්වා තෙසං හික්ඛුනං මෙත්තත්ථඤ්ඤව පරිත්තත්ථඤ්ඤව විපස්සනාපාදකජ්ඣානත්ථඤ්ඤව ඉදං සුත්තමහාසීති. එවං විත්ථාරතොපි “යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා වෙ” ති එතෙසං පදානං දීපනා නිදානසොධනා වෙදිතබ්බා.

එත්තාවතා ව යා සා “යෙන චුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා වෙතෙස දීපනා. නිදානං සොධයිත්වා” ති මාතිකා යපිතා, සා සබ්බාකාරෙන විත්ථාරිතා හොති.

පට්ඨමගාථාවණ්ණනා

1. ඉදානි “අස්ස කර්මස්සාමත්ථවණ්ණනා” ති චුත්තත්තා එවං කතනිදානසොධනස්ස අස්ස සුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනා ආරබ්භතෙ. තත්ථ කර්මයමත්ථකුසලෙනාති ඉමිස්සා පට්ඨමගාථාය තාව අයං පදවණ්ණනා – කර්මයන්ති කාතබ්බං, කරණාරභන්ති අත්ථො. අත්ථොති පටිපදා, යං වා කිඤ්චි අත්තනො හිතං, තං සබ්බං අරණියතො අත්ථොති චුච්චති, අරණියතො නාම උපගන්තබ්බතො. අත්ථෙ කුසලෙන අත්ථකුසලෙන අත්ථජෙකෙනාති චුත්තං හොති. යන්ති අනියමිතපච්චත්තං. න්ති නියමිතඋපයොගං, උභයමිපි වා යං තන්ති පච්චත්තවචනං. සන්තං පදන්ති උපයොගවචනං, තත්ථ ලක්ඛණතො සන්තං, පත්තබ්බතො පදං, නිබ්බානස්සෙතං අධිවචනං. අභිසමෙච්චාති අභිසමාගන්ත්වා. සක්කොතීති සක්කො, සමත්ථො පටිබලොති චුත්තං හොති. උජුති අජ්ජවයුත්තො. සුට්ඨු උජුති සුහුජු. සුඛං වචො තස්මිත්ති සුචචො. අස්සාති භවෙය්‍ය. මුදුති මද්දවයුත්තො. න අතිමානීති අනාතිමානී.

අයං පනෙත්ථ අත්ථවණ්ණනා – කර්මයමත්ථකුසලෙන, යන්තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චාති එත්ථ තාව අත්ථී කර්මයං, අත්ථී අකර්මයං. තත්ථ සඬ්ඛෙපතො සික්ඛත්තයං කර්මයං. සිලවිපත්ති, දිට්ඨිවිපත්ති, ආචාරවිපත්ති, ආජීවවිපත්තීති එවමාදි අකර්මයං. තථා අත්ථී අත්ථකුසලො, අත්ථී අනත්ථකුසලො. තත්ථ යො ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා න අත්තානං සම්මා පයොජෙති, ඛණ්ඩසිලො හොති, එකච්ඡතිවිධං අනෙසනං නිස්සාය ජීවිකං කප්පෙති. සෙය්‍යථීදං – වෙළදානං

පත්තදානං පුප්ඵදානං ඵලදානං දන්තකට්ඨදානං මුඛොදකදානං සිනානදානං
 වුණ්ණදානං මත්තිකාදානං වාටුකමානං මුග්ගසුපානං පාරිභටයනං ජඩ්ඝපෙසනිකං
 වෙජ්ජකම්මං දූතකම්මං පභිණුගමනං පිණ්ඩපටිපිණ්ඩං දානානුප්පදානං වත්ථුච්ඡ්ජං
 නක්ඛත්තච්ඡ්ජං අභිගච්ඡ්ජන්ති. ඡබ්බිධෙ ව අගොවරෙ වරති. සෙය්‍යථිදං –
 වෙසියාගොවරෙ විධවථුල්ලකුමාරිකපණ්ඩකභික්ඛුනීපානාගාරගොවරෙති.
 සංසට්ඨො ව විහරති රාජුහි රාජමහාමත්තෙහි තිත්ථියෙහි තිත්ථියසාවකෙහි
 අනනුලොමිකෙන ගිහිසංසග්ගෙන, යානි වා පන තානි කුලානි අස්සද්ධානි
 අප්පසන්නානි අනොපානභූතානි අක්කොසකපරිභාසකානි අනත්ථකාමානි
 අහිතඅභාසුකයොගක්ඛෙමකාමානි භික්ඛුනං...පෙ.... උපාසිකානං, තථාරූපානි
 කුලානි සෙවති භජති පයිරූපාසති. අයං අනත්ථකුසලො.

යො පන ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා අත්තානං සම්මා පයොජෙති, අනෙසනං
 පභාය චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ පතිට්ඨාතුකාමො සද්ධාසීසෙන පාතිමොක්ඛසංවරං
 සතිසීසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරං වීරියසීසෙන ආජීවපාරිසුද්ධිං, පඤ්ඤාසීසෙන
 පච්චයපටිසෙවනං පුරෙති. අයං අත්ථකුසලො.

යො වා සත්තාපත්තික්ඛන්ධසොධනවසෙන පාතිමොක්ඛසංවරං, ඡද්වාලෙ
 සට්ඨිතාරම්මණෙසු අභිජ්ඣාදීනං අනුප්පත්තිවසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරං,
 අනෙසනපරිච්ඡ්ජනවසෙන
 විඤ්ඤප්පසත්ථබ්බද්ධබ්බද්ධසාවකවණ්ණිතපච්චයපටිසෙවනෙන ව ආජීවපාරිසුද්ධිං,
 යථාචුත්තපච්චවෙක්ඛණවසෙන පච්චයපටිසෙවනං, චතුර්ථයාපථපරිවත්තනෙ
 සාත්ථකතාදිපච්චවෙක්ඛණවසෙන සම්පජ්ඤඤඤව සොධෙති. අයම්පි
 අත්ථකුසලො.

යො වා යථා උභයොදකං පටිච්ච සංකිලිට්ඨං වත්ථං පරියොදාපයති, ඡාරිකං
 පටිච්ච ආදාසො, උක්කාමුඛං පටිච්ච ජාතරූපං, තථා ඤාණං පටිච්ච සීලං
 වොදායතීති ඤත්වා ඤාණොදකෙන ධොවන්තො සීලං පරියොදාපෙති. යථා ව කිකි
 සකුණිකා අණ්ඩං, වමරී මිගො වාලධිං, එකපුත්තිකා නාරි පියං එකපුත්තකං,
 එකනයනො පුරිසො තං එකනයනඤ්ච රක්ඛති, තථා අතිවිය අප්පමත්තො
 අත්තනො සීලක්ඛන්ධං රක්ඛති, සායං පානං පච්චවෙක්ඛමානො අණුමත්තම්පි
 ච්ඡ්ජං න පස්සති. අයම්පි අත්ථකුසලො.

යො වා පන අවිජ්ජපටිසාරකරෙ සීලෙ පතිට්ඨාය කිලෙසවික්ඛම්භනපටිපදං
 පග්ගණ්හාති, තං පග්ගණ්හිත්වා කසිණපරිකම්මං කරොති, කසිණපරිකම්මං කත්වා
 සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති. අයම්පි අත්ථකුසලො.

යො වා පන සමාපත්තිනො වුට්ඨාය සඬ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං පාපුණාති,
 අයං අත්ථකුසලානං අග්ගො. තත්ථ යෙ ඉමෙ යාව අවිජ්ජපටිසාරකරෙ සීලෙ
 පතිට්ඨානෙන යාව වා කිලෙසවික්ඛම්භනපටිපදායපග්ගහණෙන වණ්ණිතා
 අත්ථකුසලා, තෙ ඉමස්මිං අත්ථෙ අත්ථකුසලාති අධිජ්ජෙතා. තථා විධා ව තෙ භික්ඛු.

තෙන හගවා තෙ හික්බු සන්ධාය එකපුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය
“කරණියමත්ථකුසලෙනා” ති ආහ.

තතො “කිං කරණිය” න්ති තෙසං සඤ්ජාතකඨ්ඛානං ආහ “යන්තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චා” ති. අයමෙත්ථ අධිජ්ජායො – තං බුද්ධානුබුද්ධෙහි චණ්ණිතං සන්තං නිබ්බානපදං පටිච්චෙධවසෙන අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමෙන යං කරණියන්ති. එත්ථ ච යන්ති ඉමස්ස ගාථාපදස්ස ආදිතො චුත්තමෙව කරණියන්ති අධිකාරතො අනුචත්තති, තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චාති. අයං පන යස්මා සාවසෙසපායො අත්ථො, තස්මා විහරිතුකාමෙනාති චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අථ වා සන්තං පදං අභිසමෙච්චාති අනුස්සවාදිවසෙන ලොකියපඤ්ඤාය නිබ්බානපදං “සන්ත” න්ති ඤත්වා තං අධිගන්තුකාමෙන යන්තං කරණියන්ති අධිකාරතො අනුචත්තති, තං කරණියමත්ථකුසලෙනාති එවමිපෙත්ථ අධිජ්ජායො වෙදිතබ්බො. අථ වා “කරණියමත්ථකුසලෙනා” ති චුත්තෙ “කි” න්ති විත්තෙන්තානං ආහ “යන්තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චා” ති. තස්සෙවං අධිජ්ජායො වෙදිතබ්බො – ලොකියපඤ්ඤාය සන්තං පදං අභිසමෙච්ච යං කරණියං කාතබ්බං, තං කරණියං, කරණාරහමෙව තන්ති චුත්තං හොති.

කිං පන තන්ති? කිමඤ්ඤං සියා අඤ්ඤත්තං තදධිගමුපායතො, කාමඤ්චෙනං කරණාරහට්ඨෙයන සික්ඛත්තයදීපකෙන ආදිපදෙනෙව චුත්තං. තථා හි තස්ස අත්ථචණ්ණනායං අවොචුමිහා “අත්ථි කරණියං, අත්ථි අකරණියං. තත්ථ සඨ්ඛෙපතො සික්ඛත්තයං කරණිය” න්ති. අභිසඨ්ඛෙපෙන දෙසිතත්තා පන තෙසං හික්බුනං කෙහිවි විඤ්ඤානං, කෙහිවි න විඤ්ඤානං. තතො යෙහි න විඤ්ඤානං, තෙසං විඤ්ඤාපනත්ථං යං විසෙසතො ආරඤ්ඤකෙන හික්බුනා කාතබ්බං, තං විත්ථාරෙන්තො “සක්කො උජු ව සුහුජු ව, සුවචො වස්ස මුදු අනතිමානී” ති ඉමං තාව උපඨ්ඨගාථමාහ.

කිං චුත්තං හොති? සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමො, ලොකියපඤ්ඤාය වා තං අභිසමෙච්ච තදධිගමාය පටිපජ්ජමානො ආරඤ්ඤකො හික්බු දුතියචතුත්ථපධානියඨ්ඨගසමන්තාගමෙන කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛො හුත්වා සච්චජ්ජට්ඨෙධාය පටිපජ්ජිතුං සක්කො අස්ස, තථා කසිණපරිකම්මවත්තසමාදානාදීසු අත්තතො පත්තචීවරජ්ජට්ඨසඨ්ඨරණාදීසු ව යානි තානි සබ්බමචාරිතං උච්චාවචානි කිං කරණියානි, තෙසු අඤ්ඤෙසු ව ඵ්ඨරුපෙසු සක්කො අස්ස දක්ඛො අනලසො සමත්ථො. සක්කො හොන්තොපි ව තතියපධානියඨ්ඨගසමන්තාගමෙන උජු අස්ස. උජු හොන්තොපි ව සකිං උජුභාවෙන දහරකාලෙ වා උජුභාවෙන සන්තොසං අනාපජ්ජිත්වා යාවජීවං පුනස්පුනං අසීලිකරණෙන සුට්ඨතරං උජු අස්ස. අසයනාය වා උජු, අමායාචිතාය සුහුජු. කායච්චිඨකජ්ජහානෙන වා උජු, මනොච්ඨකජ්ජහානෙන සුහුජු. අසන්තගුණස්ස වා අනාවිකරණෙන උජු, අසන්තගුණෙන උජ්ජන්තස්ස ලාභස්ස අනධිවාසනෙන සුහුජු.

එවං ආරම්භණලක්ඛණපරික්ෂානෙන පුරිමද්වයතනියසික්ඛාහි පයොගාසයසුද්ධිහි ව උජු ව සුහුජු ව අස්ස.

න කෙවලඤ්ච උජු ව සුහුජු ව, අපිව පන සුවවො ව අස්ස. යො හි පුග්ගලො “ඉදං න කත්තබ්බ”න්ති වුත්තො “කිං තෙ දිට්ඨං, කිං තෙ සුතං, කො මෙ සුත්වා වදසී, කිං උපජ්ඣායො ආවරියො සන්දිට්ඨො සම්භත්තො වා”ති වදෙති, තුණ්හිභාවෙන වා තං විහෙසෙති, සම්පට්ඨිත්වා වා න තථා කරොති, සො විසෙසාධිගමස්ස දුරෙ හොති. යො පන ඔවදියමානො “සාධු, හත්තෙ සුට්ඨු වුත්තං, අත්තනො වජ්ජං නාම දුද්දසං හොති, පුනපි මං එවරූපං දිස්වා වදෙය්‍යාථ අනුකම්පං උපාදාය, චිරස්සං මෙ තුම්භාකං සන්තිකා ඔවාදො ලද්ධො”ති වදෙති, යථානුසිට්ඨඤ්ච පටිපජ්ජති, සො විසෙසාධිගමස්ස අවිදුරෙ හොති. තස්මා එවං පරස්ස වචනං සම්පට්ඨිත්වා කරොන්තො සුවවො ව අස්ස.

යථා ව සුවවො, එවං මුදු අස්ස. මුදුති ගහට්ඨෙහි දුතගමනපභිණගමනාදීසු නියුජ්ජමානො තත්ථ මුදුභාවං අකත්වා උද්ධො හුත්වා වත්තපටිපත්තියං සකලබ්බත්වරියෙ ව මුදු අස්ස සුපරිකම්මකතසුවණ්ණං විය තත්ථ තත්ථ විනියොගක්ඛමො. අථ වා මුදුති අභාකුට්ඨො උත්තානමුඛො සුඛසම්භාසො පටිසන්ථාරවුත්ති සුතිත්ථං විය සුඛාවගාහො අස්ස. න කෙවලඤ්ච මුදු, අපිව පන අනතිමානී අස්ස, ජාතිගොත්තාදීහි අතිමානවත්ථුහි පරෙ නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, සාරිපුත්තත්ථෙරො විය වණ්ඩාලකුමාරකසමෙන චෙතසා විහරෙය්‍යාති.

දුතියගාථාවණ්ණනා

2. එවං හගවා සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමස්ස තදධිගමාය වා පටිපජ්ජමානස්ස විසෙසතො ආරඤ්ඤකස්ස භික්ඛුනො එකච්චං කරණීයං වත්වා පුන තතුත්තරිපි වත්තුකාමො “සන්තුස්සකො වා”ති දුතියගාථමාහ.

තත්ථ “සන්තුට්ඨී ව කතඤ්ඤුතා”ති එත්ථ වුත්තප්පහෙදෙන ද්වාදසවිධෙන සන්තොසෙන සන්තුස්සතීති සන්තුස්සකො. අථ වා තුස්සතීති තුස්සකො, සකෙන තුස්සකො, සන්තෙන තුස්සකො, සමෙන තුස්සකොති සන්තුස්සකො. තත්ථ සකං නාම “පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සායා”ති එවං උපසම්පදමණ්ඩලෙ උද්දිට්ඨං අත්තනා ව සම්පට්ඨිත්තං චතුපච්චයජාතං, තෙන සුන්දරෙන වා අසුන්දරෙන වා සක්කච්චං වා අසක්කච්චං වා දින්නෙන පටිග්ගහණකාලෙ පරිභොගකාලෙ ව විකාරං අදස්සෙත්වා යාපෙන්නො “සකෙන තුස්සකො”ති වුවිචති. සන්තං නාම යං ලද්ධං හොති අත්තනො ‘විජ්ජමානං, තෙන සන්තෙනෙව තුස්සන්තො තතො පරං න පත්ථෙත්තො අත්තිවජනං පජහන්තො “සන්තෙන තුස්සකො”ති වුවිචති. සමං නාම ඉට්ඨානිට්ඨෙසු අනුනයපටිසප්පහානං, තෙන සමෙන සබ්බාරම්මණෙසු තුස්සන්තො “සමෙන තුස්සකො”ති වුවිචති.

සුඛෙන හරියතීති සුභරො, සුපොසොති වුත්තං හොති. යො හි භික්ඛු මනුස්සෙහි සාලිමංසොදනාදීනං පත්තෙ පුරෙත්වා දින්නෙපි දුම්මුඛභාවං අනත්තමනභාවමෙව ව

දස්සෙති, තෙසං වා සම්මුඛාව තං පිණ්ඩපාතං “කිං තුම්හෙහි දින්න”න්ති
 අපසාදෙන්තො සාමණෙරගහට්ඨාදීනං දෙති, එස දුබ්භරො. එතං දිස්වා මනුස්සා
 දුරතොව පරිවජ්ජෙන්ති “දුබ්භරො හික්ඛු න සක්කා පොසෙතු”න්ති. යො පන යං
 කිඤ්චි ලුඛං වා පණීතං වා අප්පං වා බහුං වා ලභින්වා අත්තමනො විජ්ජසන්නමුඛො
 හුත්වා යාපෙති, එස සුභරො. එතං දිස්වා මනුස්සා අතිවිය විස්සන්ථා හොන්ති,
 “අම්භාකං භදන්තො සුභරො, ථොකථොකෙනාපි තුස්සති, මයමෙව නං
 පොසෙස්සාමා”ති පටිඤ්ඤං කත්වා පොසෙන්ති. එවරුපො ඉධ සුභරොති
 අධිජ්ජෙතො.

අප්පං කිච්චමස්සාති අප්පකිච්චො, න
 කම්මාරාමනාහස්සාරාමනාසඬගණිකාරාමනාදිඅනෙකකිච්චබ්‍යාවටො, අථ වා
 සකලවිහාරෙ
 නවකම්මසඬසපරිභොගසාමණෙරආරාමිකවොසාසනාදිකිච්චවිරහිතො, අත්තනො
 කෙසනබ්වජ්ජෙනපත්තවිවරකම්මාදිං කත්වා සමණධම්මකිච්චපරො හොතිති වුත්තං
 හොති.

සල්ලහුකා වුත්ති අස්සාති සල්ලහුකවුත්ති. යථා එකච්චො බහුභණ්ඩො හික්ඛු
 දිසාපක්කමනකාලෙ බහුං පත්තවිවරපච්චත්ථරණතෙලගුළාදිං මහාජනෙන
 සීසභාරකට්ඨාරාදීහි උබ්බහාපෙත්වා පක්කමති, එවං අහුත්වා යො අප්පපරික්ඛාරො
 හොති, පත්තවිවරාදිඅට්ඨසමණපරික්ඛාරමත්තමෙව පරිහරති, දිසාපක්කමනකාලෙ
 පක්ඛී සකුණො විය සමාදායෙව පක්කමති, එවරුපො ඉධ සල්ලහුකවුත්තිති
 අධිජ්ජෙතො. සන්තාති ඉන්ද්‍රියාති අස්සාති සන්තින්ද්‍රියො, ඉට්ඨාරම්මණාදීසු
 රාගාදිවසෙන අනුද්ධතින්ද්‍රියොති වුත්තං හොති. නිපකොති විඤ්ඤා විභාවී පඤ්ඤවා,
 සීලානුරක්ඛණපඤ්ඤාය විවරාදිවිචාරණපඤ්ඤාය
 ආවාසාදිසත්තසප්පායපරිජානනපඤ්ඤාය ව සමන්තාගතොති අධිජ්ජායො.

න පගබ්බොති අප්පගබ්බො, අට්ඨට්ඨානෙන කායපාගබ්බියෙන චතුට්ඨානෙන
 වචිපාගබ්බියෙන අනෙකෙන ධානෙන මනොපාගබ්බියෙන ච විරහිතොති අත්ථො.

අට්ඨට්ඨානං කායපාගබ්බියං (මහානි. 87) නාම
 සඬසගණපුග්ගලභොජනසාලාජන්තාසරන්භානතිත්ථහික්ඛාචාරමග්ගඅන්තරසරප්ප
 වෙසනෙසු කායෙන අප්පතිරුපකරණං. සෙය්‍යථීදං – ඉධෙකච්චො සඬසමජ්ඣෙ
 පල්ලත්ථිකාය වා නිසීදති පාදෙ පාදමොදහින්වා වාති එවමාදි. තථා ගණමජ්ඣෙ
 චතුපරිසසන්නිපාතෙ, තථා වුඬ්ඪිතරෙ පුග්ගලෙ. භොජනසාලායං පන වුඬ්ඪිසානං
 ආසනං න දෙති, නවානං ආසනං පට්ඨාහති. තථා ජන්තාසරෙ, වුඬ්ඪෙච්ච වෙන්ථ
 අනාපුච්ඡා අග්ගිජාලනාදීති කරොති. න්භානතිත්ථෙව යදිදං “දහරො වුඬ්ඪොති
 පමාණං අකත්වා ආගතපටිපාටියා න්භායිතබ්බ”න්ති වුත්තං, තමපි අනාදියන්තො
 පච්ඡා ආගන්ත්වා උදකං ඔතරින්වා වුඬ්ඪෙච්ච නවෙව ච බාධෙති. හික්ඛාචාරමග්ගෙ
 පන අග්ගාසනඅග්ගොදකඅග්ගපිණ්ඩත්ථං වුඬ්ඪිසානං පුරතො පුරතො යාති, බාහාය

බාහං පහරන්තො. අන්තරසරප්පවෙසනෙ වුඩ්ඨානං පඨමතරං පවිසති, දහරෙහි කායකීළනං කරොතිති එවමාදි.

චතුට්ඨානං චට්ඨාගඛිනියං (මහානි. 87) නාම සඤ්ඤානුප්පත්තියං අප්පතිරුපවාචානිච්ඡාරණං. සෙය්‍යාදිං - ඉධෙකච්චො සඤ්ඤාමජ්ඣෙ අනාපුච්ඡා ධම්මං භාසති, තථා පුබ්බෙ චුත්තප්පකාරෙ ගණෙ වුඩ්ඨතරෙ පුග්ගලෙ ච, තත්ථ මනුස්සෙහි පඤ්ඤා පුට්ඨො වුඩ්ඨතරං අනාපුච්ඡා විස්සජ්ජෙති, අන්තරසරෙ පන “ඉත්ථන්තාමෙ කිං අත්ථි, කිං යාගු උදාහු බාදනීයං වා භොජනීයං වා, කිං මෙ දස්සමි, කිං අප්ප ඛාදිස්සාමි, කිං භුඤ්ජිස්සාමි, කිං පිට්ඨස්සාමි” ති එවමාදිං භාසති.

අනෙකට්ඨානං මනොපාගඛිනියං (මහානි. 87) නාම තෙසු තෙසු යානෙසු කායවාචාහි අප්පකාරං අනාපජ්ජිත්වාපි මනසා එව කාමචිතක්කාදිනානප්පකාරං අප්පතිරුපවිතක්කනං.

කුලෙස්වනනුගිද්ධොති යානි තානි කුලානි උපසඤ්ඤාමති, තෙසු පච්චයනණ්භාය වා අනනුලොමිකගිහිසංසග්ගවසෙන වා අනනුගිද්ධො, න සහසොකී, න සහනන්දී, න සුඛිතෙසු සුඛිතො, න දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතො, න උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා වා උය්‍යාගමාපජ්ජිතානි චුත්තං භොති. ඉමිස්සාය ච ගාථාය යං “සුවචො චස්සා” ති එත්ථ චුත්තං අස්සාති වචනං, තං සබ්බපදෙහි සද්ධිං සන්තුස්සකො ච අස්ස, සුභරො ච අස්සාති එවං යොජෙතබ්බං.

තතියගාථාවණ්ණනා

3. එවං භගවා සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමස්ස තදධිගමාය වා පටිපජ්ජිතුකාමස්ස විසෙසතො ආරඤ්ඤකස්ස භික්ඛුනො තදුත්තරිපි කරණියං ආචික්ඛිත්වා ඉදානි අකරණියම්පි ආචික්ඛිතුකාමො “න ච බුද්දමාවරෙ කිඤ්චි, යෙන විඤ්ඤු පරෙ උපවදෙය්‍යු”න්ති ඉමං උපඨිසගාථමාහ.

තස්සත්ථො - එවම්මං කරණියං කරොන්තො යං තං කායච්චිමනොදුච්චරිතං බුද්දං ලාමකන්ති වුච්චති, තං න ච බුද්දං සමාවරෙ, අසමාවරන්තො ච න කෙවලං ඔලාරිකං, කිත්තු කිඤ්චි න සමාවරෙ, අප්පමත්තකම්පි අණුමත්තකම්පි න සමාවරෙති චුත්තං භොති.

තතො තස්ස සමාවරෙ සන්දිට්ඨිකමෙවාදිනවං දස්සෙති “යෙන විඤ්ඤු පරෙ උපවදෙය්‍යු”න්ති. එත්ථ ච යස්මා අවිඤ්ඤු පරෙ අප්පමාණං. තෙ හි අනවජ්ජං වා සාවජ්ජං කරොන්ති, අප්පසාවජ්ජං වා මහාසාවජ්ජං. විඤ්ඤු එව පන පමාණං. තෙ හි අනුච්චිව පරියොගාහෙත්වා අවණ්ණාරහස්ස අවණ්ණං භාසන්ති, වණ්ණාරහස්ස වණ්ණං භාසන්ති. තස්මා “විඤ්ඤු පරෙ” ති චුත්තං.

එවං භගවා ඉමාහි අඨ්ඨතෙය්‍යාහි ගාථාහි සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමස්ස තදධිගමාය වා පටිපජ්ජිතුකාමස්ස විසෙසතො ආරඤ්ඤකස්ස,

ආරක්ෂකකසීසෙන ව සබ්බෙසම්පි කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විහරිතුකාමානං
 කරණියාකරණියහෙදං කම්මට්ඨානුපවාරං වත්වා ඉදානි තෙසං භික්ඛූනං තස්ස
 දෙවතාභයස්ස පටිඝාතාය පරිත්තත්ථං විපස්සනාපාදකජ්ඣානවසෙන
 කම්මට්ඨානත්ථස්ථෙව “සුඛිනොව ඛෙමිනො භොන්තු”ති ආදිනා නයෙන
 මෙත්තකථං කට්ඨෙමාරද්ධො.

තත්ථ සුඛිනොති සුඛසම්පන්නා. ඛෙමිනොති ඛෙමවත්තො, අභයා නිරූපද්දවාති
 චුත්තං භොති. සබ්බෙති අනවසෙසා. සත්තාති පාණිනො. සුඛිතත්තාති සුඛිතචිත්තා.
 එත්ථ ව කායිකෙන සුඛෙන සුඛිනො, මානසෙන සුඛිතත්තා, තදුභයෙනාපි
 සබ්බභයුපද්දවවිගමෙන වා ඛෙමිනොති වෙදිතබ්බො. කස්මා පන එවං චුත්තං?
 මෙත්තාභාවනාකාරදස්සනත්ථං. එවස්ථෙව මෙත්තා භාවෙතබ්බො “සබ්බෙ සත්තා
 සුඛිනො භොන්තු”ති වා, “ඛෙමිනො භොන්තු”ති වා, “සුඛිතත්තා භොන්තු”ති වා.

වතුත්ථගාථාවණ්ණනා

4. එවං යාව උපවාරතො අප්පනාකොට්ඨි, තාව සබ්බෙපෙන මෙත්තාභාවනං
 දස්සෙත්වා ඉදානි විත්ථාරතොපි තං දස්සෙතුං “යෙ කෙව්”ති ගාථාද්වයමාහ. අථ වා
 යස්මා පුටුත්තාරම්මණෙ පරිචිතං චිත්තං න ආදිකෙනෙව එකත්තෙ සණ්ඨාති
 ආරම්මණප්පහෙදං පන අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා කමෙන සණ්ඨාති, තස්මා තස්ස
 තසථාවරාදිදුකතිකප්පහෙදෙ ආරම්මණෙ අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා
 සණ්ඨානත්ථම්පි “යෙ කෙව්”ති ගාථාද්වයමාහ. අථ වා යස්මා යස්ස යං ආරම්මණං
 විභූතං භොති, තස්ස තත්ථ චිත්තං සුඛං තිට්ඨති, තස්මා තෙසං භික්ඛූනං යස්ස යං
 විභූතං ආරම්මණං, තස්ස තත්ථ චිත්තං සණ්ඨාපෙතුකාමො
 තසථාවරාදිදුකතිකාරම්මණහෙදදීපකං “යෙ කෙව්”ති ඉමං ගාථාද්වයමාහ.

එත්ථ හි තසථාවරදුකං දිට්ඨාදිට්ඨදුකං දුරසන්තිකදුකං භූතසම්භවෙසිදුකන්ති
 චත්තාරො දුකෙ, දීඝාදිහි ව ඡහි පදෙහි මජ්ඣිමපදස්ස තිසු අණුකපදස්ස ව ද්විසු
 තිකෙසු අත්ථසම්භවතො දීඝරස්සමජ්ඣිමතිකං මහන්තාණුකමජ්ඣිමතිකං
 පුලාණුකමජ්ඣිමතිකන්ති තයො තිකෙ ව දීපෙති. තත්ථ යෙ කෙව්ති
 අනවසෙසවචනං. පාණා එව භූතා පාණභූතා. අථ වා පාණන්තිති පාණා, එතෙන
 අස්සාසපස්සාසප්පට්ඨෙද්ධෙ පඤ්චවොකාරසත්තෙ ගණ්භාති. භවන්තිති භූතා,
 එතෙන එකවොකාරවතුචොකාරසත්තෙ ගණ්භාති. අත්ථීති සන්ති සංවිජ්ජන්ති.

එවං “යෙ කෙව් පාණභූතත්ථී”ති ඉමිනා වචනෙන දුකතිකෙහි සබ්බගහෙතබ්බෙ
 සබ්බසත්තෙ එකතො දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බෙපි තෙ තසා වා ථාවරා ව නවසෙසාති
 ඉමිනා දුකෙන සබ්බගහෙත්වා දස්සෙති.

තත්ථ තසන්තිති තසා, සතණ්භානං සභයානස්ථෙතං අධිවචනං. තිට්ඨන්තිති
 ථාවරා, පභිනතණ්භාහයානං අරහතං එතං අධිවචනං. නත්ථී තෙසං අවසෙසන්ති
 අනවසෙසා, සබ්බෙපිති චුත්තං භොති. යස්ථෙව දුතියගාථාය අත්තෙ චුත්තං, තං

සබ්බද්දකතිකෙහි සම්බන්ධිතබ්බං “යෙ කෙච් පාණ්ඩුතත්ථි තසා වා ථාවරා වා අනවසෙසා, ඉමෙපි සබ්බෙ සත්තා භවන්තු සුඛිතත්තා. එවං යාව භූතා වා සම්භවෙසී වා, ඉමෙපි සබ්බෙ සත්තා භවන්තු සුඛිතත්තා” ති.

ඉදානි දීඝරස්සමජ්ඣිමාදිතිකත්තයදීපකෙසු දීඝා වානිආදීසු ඡසු පදෙසු දීඝානි දීඝත්තභාවා නාගමච්ඡගොධාදයො. අනෙකඛ්‍යාමසතප්පමාණාපි හි මහාසමුද්දෙ නාගානං අත්තභාවා අනෙකයොජනප්පමාණා ච මච්ඡගොධාදීනං අත්තභාවා හොන්ති. මහන්තාති මහන්තත්තභාවා ජලෙ මච්ඡකච්ඡපාදයො, ථලෙ හත්ථිනාගාදයො, අමනුස්සෙසු දානවාදයො. ආහ ව “රාහුග්ගං අත්තභාවීන” න්ති (අ. නි. 4.15). තස්ස හි අත්තභාවො උබ්බෙධෙන චත්තාරි යොජනසහස්සානි අට්ඨ ව යොජනසතානි, බාහු ද්වාදසයොජනසතපරිමාණා, පඤ්ඤාසයොජනං හමුකන්තරං, තථා අභිගුලන්තරිකා, හත්ථතලානි ද්වෙ යොජනසතානීති. මජ්ඣිමානි අස්සගොණමහිංසසුකරාදීනං අත්තභාවා. රස්සකාති තාසු තාසු ජාතීසු වාමනාදයො දීඝමජ්ඣිමෙහි ඔමකප්පමාණා සත්තා. අණුකාති මංසවක්ඛුස්ස අගොවරා දිබ්බවක්ඛුච්ඡයා උදකාදීසු නිබ්බන්තා සුමුමත්තභාවා සත්තා උභකාදයො වා. අපිච යෙ තාසු තාසු ජාතීසු මහන්තමජ්ඣිමෙහි ථුලමජ්ඣිමෙහි ච ඔමකප්පමාණා සත්තා, තෙ අණුකාති වෙදිතබ්බා. ථුලානි පරිමණ්ඩලත්තභාවා සිප්පිකසම්ඛුකාදයො සත්තා.

පඤ්චමගාථාවණ්ණනා

5. එවං තීහි තිකෙහි අනවසෙසතො සත්තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි “දිට්ඨා වා යෙ ච අදිට්ඨා” තිආදීහි තීහි දුකෙහිපි තෙ සඛිගහෙත්වා දස්සෙති.

තත්ථ දිට්ඨාති යෙ අත්තතො චක්ඛුස්ස ආපාථමාගතවසෙන දිට්ඨපුබ්බා. අදිට්ඨාති යෙ පරසමුද්දපරසෙලපරචක්කවාළාදීසු යීතා. “යෙ වා දුරෙ වසන්ති අවිදුරෙ” ති ඉමිනා පන දුකෙන අත්තතො අත්තභාවස්ස දුරෙ ච අවිදුරෙ ච වසන්තෙ සත්තෙ දස්සෙති, තෙ අපද්ද්විපදවසෙන වෙදිතබ්බා. අත්තතො හි කායෙ වසන්තා සත්තා අවිදුරෙ, බහිකායෙ වසන්තා සත්තා දුරෙ. තථා අන්තොඋපවාරෙ වසන්තා අවිදුරෙ, බහිඋපවාරෙ වසන්තා දුරෙ. අත්තතො විහාරෙ ගාමෙ ජනපදෙ දීපෙ චක්කවාළෙ වසන්තා අවිදුරෙ, පරචක්කවාළෙ වසන්තා දුරෙ වසන්තීති වුවවන්ති.

භූතාති ජාතා අභිනිබ්බන්තා. යෙ භූතා එව, න පුන භවිස්සන්තීති සඛිබ්බං ගච්ඡන්ති, තෙසං බිණ්ණාසවානං එතං අධිවචනං. සම්භවමෙසන්තීති සම්භවෙසී. අප්පභිනභවසංයොජනත්තා ආයතිමිපි සම්භවං එසන්තානං සෙබ්බපුථුප්පනානමෙතං අධිවචනං. අථ වා චතුසු යොනීසු අණ්ඩප්පලාබ්භා සත්තා යාව අණ්ඩකොසං වත්ථිකොසඤ්ච න හින්දන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම, අණ්ඩකොසං වත්ථිකොසඤ්ච හින්දිත්වා බහි නික්ඛන්තා භූතා නාම. සංසෙදජා ඔපපාතිකා ච පට්ඨමචිත්තක්ඛණෙ සම්භවෙසී නාම, දුතියචිත්තක්ඛණතො පභුති භූතා නාම. යෙන වා ඉරියාපට්ඨන ජායන්ති, යාව තතො අඤ්ඤං න පාපුණන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම, තතො පරං භූතාති.

ජට්ඨගාථාවණ්ණනා

6. එවං භගවා “සුඛිනො වා” තිආදීහි අඬ්ඞ්ඞයොහි ගාථාහි නානප්පකාරතො තෙසං භික්ඛූනං භික්ඛුඛාගමපත්ථනාවසෙන සත්තෙසු මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි අභිතදුක්ඛානාගමපත්ථනාවසෙනාපි තං දස්සෙත්තො ආහ “න පරො පරං නිකුඛිබ්බො”ති. එස පොරාණො පාඨො, ඉදානි පන “පරං භී”තිපි පදන්ති, අයං න සොභනො.

තත්ථ පරොති පරජනො. පරන්ති පරජනං. න නිකුඛිබ්බොති න වඤ්චෙය්‍ය. නාතිමඤ්ඤොති න අතික්කමිත්වා මඤ්ඤෙය්‍ය. කත්ථවීති කත්ථවි ඔකාසෙ, ගාමෙ වා ගාමබ්බෙත්තෙ වා ඤාතිමජ්ඣෙ වා පුගමජ්ඣෙ වාතිආදි. නන්ති එතං. කඤ්චීති යං කඤ්චි බත්තියං වා බ්‍රාහ්මණං වා ගහට්ඨං වා පබ්බජිතං වා සුඛිතං වා දුක්ඛිතං වාතිආදි. ඛ්‍යාරොසනා පටිසසඤ්ඤාති කායවච්චිකාරෙහි ඛ්‍යාරොසනාය ව මනොවිකාරෙන පටිසසඤ්ඤාය ව. “ඛ්‍යාරොසනාය පටිසසඤ්ඤායා”ති හි වත්තබ්බෙ “ඛ්‍යාරොසනා පටිසසඤ්ඤා”ති වුවවති, යථා “සම්මදඤ්ඤාය විමුත්තා”ති වත්තබ්බෙ “සම්මදඤ්ඤා විමුත්තා”ති, යථා ව “අනුපුබ්බසික්ඛාය අනුපුබ්බකිරියාය අනුපුබ්බපටිපදායා”ති වත්තබ්බෙ “අනුපුබ්බසික්ඛා අනුපුබ්බකිරියා අනුපුබ්බපටිපදා”ති. නාඤ්ඤමඤ්ඤස්ස දුක්ඛමිච්ඡෙය්‍යාති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස දුක්ඛං න ඉච්ඡෙය්‍ය. කිං වුත්තං හොති? න කෙවලං “සුඛිනො වා බ්‍රෙමිනො වා හොන්තු”තිආදිමනසිකාරවසෙනෙව මෙත්තං භාවෙය්‍ය, කින්තු “අභොවත යො කොච්ච පරපුග්ගලො යං කඤ්චි පරපුග්ගලං වඤ්චනාදීහි නිකතීහි න නිකුඛිබ්බො, ජාතිආදීහි ව නවහි මානවත්ථූහි කත්ථවි පදෙසෙ කඤ්චි පරපුග්ගලං නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ව ඛ්‍යාරොසනාය වා පටිසසඤ්ඤාය වා දුක්ඛං න ඉච්ඡෙය්‍යා”ති එවමිපි මනසිකරොත්තො භාවෙය්‍යාති.

සත්තමගාථාවණ්ණනා

7. එවං අභිතදුක්ඛානාගමපත්ථනාවසෙන අත්ථනො මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි තමෙව උපමාය දස්සෙත්තො ආහ “මාතා යථා නියංපුත්ත”න්ති.

තස්සත්ථො – යථා මාතා නියං පුත්තං අත්තනි ජාතං ඔරසං පුත්තං, තඤ්ච එකපුත්තමෙව ආයුසා අනුරක්ඛෙ, තස්ස දුක්ඛාගමජ්ජට්ඨාභනත්ථං අත්තනො ආයුමිපි වජිත්වා තං අනුරක්ඛෙ, එවමිපි සබ්බභූතෙසු ඉදං මෙත්තාඛ්‍යං මානසං භාවයෙ, පුනස්පුනං ජනයෙ වඬ්ඞ්ඞයෙ, තඤ්ච අපරිමාණසත්තාරම්මණවසෙන එකස්මිං වා සත්තෙ අනවසෙසඵරණවසෙන අපරිමාණං භාවයෙති.

අට්ඨමගාථාවණ්ණනා

8. එවං සබ්බාකාරෙන මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්සෙව වඬ්ඞ්ඞනං දස්සෙත්තො ආහ “මෙත්තඤ්ච සබ්බලොකස්මි”ති.

තත්ථ මිජ්ජති තායති වාති මිත්තො, භිතජ්ඣාසයතාය සිනිස්හති, අභිතාගමනො රක්ඛති වාති අත්ථො. මිත්තස්ස භාවො මෙත්තං. සබ්බලොකස්මිති අනවසෙසෙ සත්තලොකෙ. මනසි භවන්ති මානසං. තඤ්ඤි චිත්තසම්පයුත්තත්තා එවං වුත්තං. භාවයෙති වඩ්ඪයෙ. න අස්ස පරිමාණන්ති අපරිමාණං, අප්පමාණසත්තාරම්මණතාය එවං වුත්තං. උද්ධන්ති උපරි, තෙන අරූපභවං ගණ්හාති. අධොති හෙට්ඨා, තෙන කාමභවං ගණ්හාති. තිරියන්ති වෙමජ්ඣං, තෙන රූපභවං ගණ්හාති. අසම්බාධන්ති සම්බාධවිරහිතං, භින්නසීමන්ති වුත්තං හොති. සීමා නාම පච්චත්ථිකො වුච්චති, තස්මිම්පි පවත්තන්ති අත්ථො. අවෙරන්ති වෙරවිරහිතං, අන්තරන්තරාපි වෙරවෙනනාපාත්‍රභාවවිරහිතන්ති අත්ථො. අසපත්තන්ති විගතපච්චත්ථිකං. මෙත්තාවිහාරී හි පුග්ගලො මනුස්සානං පියො හොති, අමනුස්සානං පියො හොති, නාස්ස කොචි පච්චත්ථිකො හොති, තෙනස්ස තං මානසං විගතපච්චත්ථිකත්තා අසපත්තන්ති වුච්චති. පරියායවචනඤ්ඤි එතං, යදිදං පච්චත්ථිකො සපත්තොති. අයං අනුපදනො අත්ථවණ්ණනා.

අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජෙතත්ථදීපනා – යදිදං ‘එවම්පි සබ්බභූතෙසු මානසං භාවයෙ අපරිමාණ’න්ති වුත්තං, තඤ්ඤෙතං අපරිමාණං මෙත්තං මානසං සබ්බලොකස්මිති භාවයෙ වඩ්ඪයෙ, වුඩ්ඪිං විරුළ්භිං වෙපුල්ලං ගමයෙ පාපයෙ. කථං? උද්ධං අධො ච තිරියඤ්ඤි, උද්ධං යාව භවග්ගා, අධො යාව අවිචිතො, තිරියං යාව අවසෙසදිසා. උද්ධං වා ආරුප්පං, අධො කාමධාතුං, තිරියං රූපධාතුං අනවසෙසං ඵරන්තො. එවං භාවෙන්තොපි ච තං යථා අසම්බාධං අවෙරං අසපත්තඤ්ඤි හොති, තථා සම්බාධවෙරසපත්තානං අභාවං කරොන්තො භාවයෙ. යං වා තං භාවනාසම්පදං පත්තං සබ්බත්ථ ඕකාසලොකවසෙන අසම්බාධං, අත්තනො පරෙසු ආසාතජ්ජට්ඨිනායනෙන අවෙරං, අත්තති ච පරෙසං ආසාතචිනායනෙන අසපත්තං හොති. තං අසම්බාධමවෙරමසපත්තං අපරිමාණං මෙත්තං මානසං උද්ධං අධො තිරියඤ්ඤි තිව්ධපරිච්ඡෙදෙ සබ්බලොකස්මිති භාවයෙ වඩ්ඪයෙති.

නවමගාථාවණ්ණනා

9. එවං මෙත්තාභාවනාය වඩ්ඪනං දස්සෙත්වා ඉදානි තං භාවනමනුයුත්තස්ස විහරතො ඉරියාපථනියමාභාවං දස්සෙන්නො ආහ ‘‘තිට්ඨං වරං...පෙ.... අධිට්ඨෙය්‍යා’’ති.

තස්සත්ථො – එවමෙතං මෙත්තං මානසං භාවෙන්තො සො ‘‘නිසීදති පල්ලඬ්ඤං ආභුජිත්වා උජුං කායං පණ්ඩායා’’තිආදීසු විය ඉරියාපථනියමං අකත්වා යථාසුඛං අඤ්ඤතරඤ්ඤතරඉරියාපථබාධනවිනොදනං කරොන්තො තිට්ඨං වා වරං වා නිසීන්තො වා සයානො වා යාවතා විගතමිද්ධො අස්ස, අථ එතං මෙත්තාඤ්ඤානසතිං අධිට්ඨෙය්‍යා.

අථ වා එවං මෙත්තාභාවනාය වඩ්ඪනං දස්සෙත්වා ඉදානි වසිභාවං දස්සෙන්නො ආහ ‘‘තිට්ඨං වර’’න්ති. වසිජ්ජත්තො හි තිට්ඨං වා වරං වා නිසීන්තො වා සයානො

වා යාවතා ඉරියාපටෙන එතං මෙත්තාක්කානසතිං අධිට්ඨාතුකාමො හොති, අථ වා තිට්ඨං වා වරං වා...පෙ.... සයානො වාති න තස්ස යානාදීනි අන්තරායකරානි හොන්ති, අපිච ඛො යාවතා එතං මෙත්තාක්කානසතිං අධිට්ඨාතුකාමො හොති, තාවතා විගතමිද්ධො භුත්වා අධිට්ඨාති, නත්ථි තස්ස තත්ථ දන්ධායිතත්තං. තෙනාහ “තිට්ඨං වරං නිසින්තො ව, සයානො යාවතාස්ස විතමිද්ධො. එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යා”ති.

තස්සායමධිප්පායො – යං තං “මෙත්තඤ්ච සබ්බලොකස්මි, මානසං භාවයෙ”ති චුත්තං, තං යථා භාවෙය්‍යා, යථා යානාදීසු යාවතා ඉරියාපටෙන යානාදීනි වා අනාදිශිත්වා යාවතා එතං මෙත්තාක්කානසතිං අධිට්ඨාතුකාමො අස්ස, තාවතා විගතමිද්ධො භුත්වා එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යාති.

එවං මෙත්තාභාවනාය වසිභාවං දස්සෙන්නො “එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යා”ති තස්මිං මෙත්තාවිහාරෙ නියොජෙත්වා ඉදානි තං විහාරං ථුනන්තො ආහ “බ්‍රහ්මමෙතං විහාරමිධමාහු”ති.

තස්සත්ථො – ය්වායං “සුඛිනො වා ඛෙමිනො වා හොන්තු”තිආදි කත්වා යාව “එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යා”ති වණ්ණිතො මෙත්තාවිහාරො. එතං චතුසු දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියඉරියාපට්ඨිහාරෙසු නිද්දොසත්තා අත්තනොපි පරෙසමිපි අත්ථකරත්තා ච ඉධ අරියස්ස ධම්මවිනයෙ බ්‍රහ්මවිහාරමාහු සෙට්ඨවිහාරමාහුති, යතො සත්තං සමිතං අබ්බොකිණ්ණං තිට්ඨං වරං නිසින්තො වා සයානො වා යාවතාස්ස විගතමිද්ධො, එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යාති.

දසමගාථාවණ්ණනා

10. එවං භගවා තෙසං භික්ඛූනං නානස්පකාරතො මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්මා මෙත්තා සත්තාරම්මණත්තා අත්තදිට්ඨියා ආසන්නා හොති, තස්මා දිට්ඨිගහනනිසෙධනමුඛෙන තෙසං භික්ඛූනං තදෙව මෙත්තාක්කානං පාදකං කත්වා අරියභූමිප්පත්තිං දස්සෙන්නො “දිට්ඨිඤ්ච අනුපග්ගමිමා”ති ඉමාය ගාථාය දෙසනං සමාපෙසි.

තස්සත්ථො – ය්වායං “බ්‍රහ්මමෙතං විහාරමිධමාහු”ති සංවණ්ණිතො මෙත්තාක්කානවිහාරො, තතො වුට්ඨාය යෙ තත්ථ විතක්කවිචාරාදයො ධම්මා, තෙ තෙසඤ්ච වත්ථාදිඅනුසාරෙන රූපධම්මෙ පරිග්ගහෙත්වා ඉමිනා නාමරූපපරිච්ඡේදෙන “සුද්ධසඬ්ඛාරපුඤ්ජොයං, නයිධ සත්තුපලබ්භතී”ති (සං. නි. 1.171; මහානි. 186) එවං දිට්ඨිඤ්ච අනුපග්ගමිම අනුපුබ්බෙන ලොකුත්තරසීලෙන සීලවා භුත්වා ලොකුත්තරසීලසම්පයුත්තෙනෙව සොතාපත්තිමග්ගසම්මාදිට්ඨිසඤ්ඤිතෙන දස්සනෙන සම්පන්නො, තතො පරං යොපායං චත්ථුකාමෙසු ගෙධො කිලෙසකාමො අප්පභිනො හොති, තමිපි සකදාගාමිඅනාගාමිමග්ගෙහි තනුභාවෙන අනවසෙසප්පහානෙන ච කාමෙසු ගෙධං

විනයා විනයින්වා වූපසමෙන්වා න හි ජාතු ගබ්භසෙයාං සුන රෙති එකංසෙනෙව
සුන ගබ්භසෙයාං න එති. සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බන්තිත්වා තත්ථෙව අරහත්තං
පාපුණිත්වා පරිනිබ්බාතීති.

එවං හගවා දෙසනං සමාපෙත්වා තෙ හික්ඛු ආහ - “ගච්ඡං, හික්ඛෙව,
තස්මිංයෙව ව්‍යාසණ්ඨෙවිහරං, ඉමඤ්ච සුත්තං මාසස්ස අට්ඨසු
ධම්මස්සවනදිවසෙසු සණ්ඨං ආකොටෙන්වා උස්සාරෙථ, ධම්මකථං කරොථ
සාකච්ඡං අනුමොදං, ඉදමෙව කම්මට්ඨානං ආසෙවං භාවෙථ බහුලීකරොථ, තෙපි
වො අමනුස්සා තං භෙරවාරම්මණං න දස්සෙස්සන්ති, අඤ්ඤදත්ථු අත්ථකාමා
හිතකාමා හවිස්සන්ති” ති. තෙ “සාධු” ති හගවතො පටිස්සුණිත්වා උට්ඨායාසනා
හගවන්තං අභිවාදෙන්වා පදක්ඛිණං කත්වා තත්ථ ගන්ත්වා තථා අකංසු. දෙවතායො
ව “හදන්තා අම්භාකං අත්ථකාමා හිතකාමා” ති පීතියොමනස්සජාතා හුත්වා
සයමෙව සෙනාසනං සම්මජ්ජන්ති, උණ්භොදකං පටියාදෙන්ති, පිට්ඨිපරිකම්මං
පාදපරිකම්මං කරොන්ති, ආරක්ඛං සංවිදහන්ති. තෙපි හික්ඛු තමෙව මෙත්තං
භාවෙන්වා තමෙව ව පාදකං කත්වා විපස්සනං ආරහින්වා සබ්බෙ තස්මිංයෙව
අන්තොතෙමාසෙ අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණිත්වා මහාපචාරණාය විසුද්ධිපචාරණං
පවාරෙසුන්ති.

එවම්පි අත්ථකුසලෙන තථාගතෙන,
ධම්මස්සරෙන කලීතං කරණීයමත්ථං;
කත්වානුභූයා පරමං හදයස්ස සන්තිං,
සන්තං පදං අභිසමෙන්නි සමත්තපඤ්ඤා.

තස්මා හි තං අමතමබ්භුතමරියකත්තං,
සන්තං පදං අභිසමෙව්ව විහරිතුකාමො;
විඤ්ඤා ජනො විමලසීලසමාධිපඤ්ඤා-
හෙදං කරෙයා සතතං කරණීයමත්ථන්ති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපාය-අට්ඨකථාය

මෙත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ව යං වුත්තං -

“උත්තමං වන්දනෙය්‍යානං, වන්දිත්වා රතනත්තයං;
බුද්දකානං කරිස්සාමි, කෙසඤ්චි අත්ථවණ්ණන” ති.

තත්ථ

සරණසික්ඛාපදද්වන්තිංසාකාරකුමාරපඤ්ඤාමඛිගලසුත්තරතනසුත්තතිරොකුට්ටනිධි

කණ්ඩමෙන්තසුත්තවසෙන නවජපහෙදස්ස බුද්දකපායස්ස තාව අත්ථවණ්ණනා
කතා හොති. තෙනෙනං වුවිච්ඡිති -

“ඉමං බුද්දකපායස්ස, කරොන්තෙනත්ථවණ්ණනං;
සද්ධම්මට්ඨිතිකාමෙන, යං පත්තං කුසලං මයා.
තස්සානුභාවතො ඛිජ්ජං, ධම්මෙ අරියජ්ජවෙදිනෙ;
වුද්ධිං විරුජ්භිං වෙසුල්ලං, පාපුණාතු අයං ජනො”ති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවිරියගුණජපටිමණ්ඩිතෙන
සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන
සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහණසමත්ථෙන
පඤ්ඤාවෙය්‍යාත්තිසමන්තාගතෙන තිපිටකපරියත්තිධම්මජ්ජපහෙදෙ සාට්ඨකථෙ
සත්ථුසාසනෙ අජ්ජට්ඨතඤ්ඤාණජපභාවෙන
ජමහාවෙය්‍යාකරණෙනජමහාවෙය්‍යාකරණෙන
කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිශ්චයනමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන
යුත්තමුත්තවාදිනා වාදිවරෙන මහාකචිනා
ජලභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාදිජ්ජපහෙදගුණජපටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ
සුජ්ජනිට්ඨිතබුද්ධිනං ථෙරවංසජ්ජපදිපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං
වංසාලඤ්ඤාකාරභූතෙන විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධසොසොති ගරුභි
ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං පරමත්ථජොතිකා නාම
බුද්දකපායවණ්ණනා -

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණෙසීනං;
දස්සෙන්ති කුලපුත්තානං, නයං සීලාදිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධොති නාමමපි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකමිහි ලොකජෙට්ඨස්ස, පචත්තති මහෙසීනොති.

පරමත්ථජොතිකාය බුද්දක-අට්ඨකථාය

බුද්දකපායවණ්ණනා නිට්ඨිතා.